

miha dešman

D

uvodnik
esej
predstavitev
intervju
natečaj
kritika
pogovor
predavanje
prevodi

Lojze Kovačič, slovenski pisatelj, ki je se je rodil in mladost preživel v Baslu, je leta 1990 o Ljubljani zapisal:

*»Ljubljana, ne samo kot prestolnica ali talilni lonec nekakšnega prototipa Slovenca, ampak Ljubljana s svojimi vogali in križišči kot lokalnimi domovinami, z meščani še iz predvojnih časov (baroni, industrialci, trgovci, Židi, Nemci, Lahi, pisano bando mladoletniških tolpe z gradu, Žabjaka) ... skratka, na mesto z vonjem po Ljubljani, šoti, megli in klenkanjem zvonov v zraku, z večslojnim prebivalstvom, nabitim po barokiziranih hišah do podstreh, a tudi Ljubljana kot spiritualno središče, mesto knjig, knjižnic in knjigarn, nasadov, cerkva, mostov, intelektualnih klik, elegancije ... skratka, na mesto, duhovno, konveksno in konkavno, individualno prenapeto za vsak ništrc ... nedolžno, brez maske, evropejsko - kmečko - balkansko, naivno, kije sinteza za vse, tudi Neslovenca, tujce, s svojo vsenavzočnostjo mesto-država, nekakšen spiritualni metropolis...«*¹

Če pozorno beremo Kovačičev briljantni portret Ljubljanec, se nam razkrije oblikovanje identitete matrike »ljubljenega mesta« kot proces, ki v osnovi nima veliko skupnega z »brandingom« po vzorih tekmovalnih mest, kakršnega nam pridigajo novodobni marketinški apostoli. Gre za čisto nekaj drugega: za sintetično podobo, ki je sestavljena iz popolnoma drugačnih snovi - iz ljudi, dogodkov, trgov in hiš, sledi in prostorov preteklosti, pa tudi iz sedanjih dejanj, razmišljanj, čustev, utvar, spominov in želja.

Ljudje in prostori skupaj oblikujemo identiteto Ljubljanec. Vprašanje je, v kateri smeri naj nadaljujemo oblikovanje te identitete? Ali je Ljubljana politično, turistično, industrijsko, univerzitetno, terciarno, kulturno mesto? Vse to in še mnogo drugega. A njena dolgoročna identiteta je, kot pravi Kovačič, predvsem mentalna in spiritualna, pa geografska, topografska in arhitekturna. Ljubljana se še ni našla v novi, prestolni vlogi. Pa se pač še bo. Nastavke ima v baročni, secesijski, Plečnikovi, Ravnikarjevi Ljubljani, ki so vse nastajale z vizijo in v dialogu. Prostor je izraz duhovne kulture (ali ne-kulture). Duhovna kultura in materialna kultura sta povezana v dialektiki časa. Bodoči prostor mesta se nam razkriva na osnovi sedanjega, postopoma, tako kot fotografija v razvijalcu. Nastaja oblika, ki ima svojo naravno, geološko logiko, logiko trajanja. Prostor preteklosti izginja, vendar se hkrati preporeja v drugačni, novi obliki. Na podoben način, kot se v loku časa menjavajo generacije, ki pa ohranjajo isti genetski kod. To je življenje mesta.

Ljubljana ima zelo jasno strukturo. Križ mesta sestavljata dve različni liniji, cardo, ki se projicira v neskončnost severno proti Alpam in južno proti morju ter decumanus, ki samo povezuje dva griča - Grajski grič z dominantno gradu in Tivoli z Rožnikom. To prostorsko matriko moramo imeti v mislih pri vseh pomembnih posegih v mesto, pa ne bomo delali nadaljnjih napak. Moramo jo znati ohranjati, kristalizirati, jo krepiti in ji hkrati dodajati nove simbolne plasti.

»Nobeno mesto ne more preživeti samo s konservacijo obstoječega. Če ni novogradenj, mesto ne obstane; niti staro ne bo trajalo. Vsako mesto mora najti svojo lastno formulo za kombinacijo obstoječih simbolov z novimi. Brez novih simbolov so stari obsojeni na golo ponavljanje.«²

Mesto Ljubljana doživlja po desetletjih stagniranja novo dinamično fazo urbanizma in arhitekture. V izdelavi in sprejemanju je dolgoročni mestni načrt, ki je vsaj načelno utemeljen na principih trajnostnega razvoja. V dveh letih je bilo razpisanih dvomestno število natečajev za pomembne mestne projekte in ureditve. Mesto je pričelo z obnovami in širitvijo odprtih javnih prostorov, trgov, parkov, nabrežij. Intenzivni so poskusi reaktiviranja degradiranih območij, kar kaže na jasno strateško usmeritev v mestno prenovu in notranji razvoj. Pri tem se pojavljajo mnoga vprašanja, na katera ni enoznačnih odgovorov. Hkrati obstaja neomajna podpora, pa tudi dvomi in aktivna nasprotovanja prizadevanjem mestne oblasti, da bi izoblikovala nov in učinkovit mestni plan, pa tudi vsaki posamezni javni, mešani ali zasebni investiciji. Ta številka se ukvarja z odgovori, seveda nujno nepopolnimi, na vprašanja, kot so:

Kdo so tisti, ki imajo glavne vloge v teh procesih? Kako jih igrajo?

Kakšno vlogo ima politika? Kako se mestna oblast loteva stvari, kje je uspešna, kje manj? Kakšna je vloga investitorjev? Kako je s prebivalci?

Kakšno vlogo ima arhitekturna in urbanistična stroka?

Odgovori so, kot že rečeno, subjektivni. Subjekti igrajo svoje vloge med politiko in stroko, med vizionarstvom in oportunistom, med malikovanjem zasebnih interesov in med zavračanjem kakršnihkoli sprememb.

Prepričan sem, da nujno potrebujemo participativne strategije, transparentnost politike, nove načine sporazumevanja in odpiranje zatečenih barier, tako realnih kot mentalnih, da bi presegli atmosfero, v kateri je zaupanje med politiko, prebivalci ter stroko omajano in je po eni strani težko ločiti pozitivne aspekte urejanja mesta od negativnih, iz nasprotne strani pa dobronamerne kritike od sesuvaških.

Kritika sedanjosti je seveda vedno možna šele »a posteriori« in živi od dela drugih.

Realnost pa gre vedno naprej in ne čaka. Tako kritiki ponavadi prakticiramo »umetnost biti prepozen kakor hitro je le mogoče«³. Lastni referenčni okvir nam zato onemogoča dokončno sodbo o dejanskem. Tako sodbo bo lahko prinesel šele čas.

Opombe:

1 Lojze Kovačič, *Literatura ali življenje*, Ljubljana 1999.

2 Pasqual Maragall, nekdanji župan Barcelone, "Darning" Urbanism in Barcelona, Places 9, 1994.

3 Stig Dagerman, cit. Po Ole Bouman, Roemer Van Toorn, *The invisible in architecture*.

predstavitev		
smeri urbanatega razvoja ljubljene Ljubljane	miran gajšek	D uvodnik esej predstavitev intervju natečaj kritika pogovor predavanje prevodi

1. Urbanistični koncept

Urbanistični koncept razvoja Ljubljane je jasno opredeljen v gradivih in dokumentih, kot so Vizija Ljubljane 2025, Strateški prostorski načrt in Izvedbeni prostorski načrt. Hkrati se je potrebno v poplavi oblikovalskih in arhitekturnih analiz ter kritik urbanistične problematike razvoja ljubljene Ljubljane dobro obrniti še na ekonomsko geografijo, na geostrategijo ter na kulturno identiteto.

Temeljne usmeritve za prostorski razvoj Ljubljane (vseslovenska metropola, trajnostno mesto, idealno mesto) pomenijo naslednje. Prvič v zgodovini delamo urbanistični plan za glavno mesto države, saj je bil nazadnje prostorski plan Ljubljana 2000 sprejet še v osemdesetih letih, v drugem gospodarskem in političnem sistemu, še v Jugoslaviji. Glede trajnostnega razvoja je potrebno poudariti, da ima Ljubljana dejansko možnosti popraviti okoljsko problematična stanja, predvsem vezana na prekomeren avtomobilski promet. Dejstvo pa je, da bo lahko Ljubljana prometno problematiko reševala z izdatno državno in evropsko pomočjo ter na ravni Ljubljanske urbane regije. Glede idealnega mesta je mogoče razpravljati na dolgo in široko, bisto je, da ima Ljubljana izjemne naravne in tudi ustvarjene danosti in vrednosti prostora, lahko bi dejali, da imamo (skoraj) idealne možnosti za urbani razvoj.

Urbanistični koncept Ljubljane predstavlja dinamično ravnovesje med vrojenimi kvalitetami mesta, se pravi rimske, srednjeveške, baročne, klasicistične, Fabianijeve, Plečnikove, Ravnikarjeve Ljubljane in novimi območji urbane preнове, katerega značilen primer predstavlja Partnerstvo Šmartinska. Metropolitansko evropsko območje rasti bo obsegalo polovico Slovenije, vključena sta Letališče Jožeta Pučnika Ljubljana (alias Aerodrom Brnik) in Luka Koper. V Evropski Uniji bo Ljubljana predstavljala močan motor Metropolitanskega evropskega območja razvoja (kategorizacija Metropolitan European Growth Area - MEGA, po ESPON - European Spatial Planning Observatory Network); motor razvoja bo na temelju vzpodbujanja dejavnikov gospodarske, socialne in prostorske kohezije. V državi bo dokončno razvila atribute glavnega mesta. Ljubljanska regija bo postala Ljubljanska metropolitanska regija. Ljubljana bo razvijala svoj značaj na eni strani skozi identiteto lastno samo Ljubljani, na drugi strani pa skozi vplive štirih evropskih makroregij: Alp, Sredozemlja, Srednje Evrope in Jugovzhodne Evrope; mimogrede povedano, Jugovzhodna Evropa je uradno in za Bruselj politično korektno ime za Balkan. Ljubljana se bo širila ob vpadnicah, katere se bodo iz cest preobrazile v avenije, bulvarje in magistrale. Ohranila bo značilno zvezdasto strukturo.

Časovni okvir dokumentov je srednjeročni in dolgoročni. Srednjeročni projekti so vezani na mandat dokončanje programskega obdobja EU 2007-2013

in na novo programsko obdobje 2013-2020. Dolgoročno razvoj usmerjamo v programsko obdobje 2027 oziroma še dlje. Zakaj so sedemletna obdobja tako pomembna? Po Zakonu o spodbujanju skladnejšega regionalnega razvoja mora Republika Slovenija narediti Državni razvojni program za sedem let, ravno tako mora 12 statističnih oziroma razvojnih regij narediti Regionalne razvojne programe. Vsi razvojni programi so obvezujoči dokumenti in predstavljajo temelj gospodarske in socialne kohezije EU. Konec koncev je potrebno poudariti, da je Slovenija in s tem tudi Ljubljanska urbana regija še vedno neto prejemnik evropskih sredstev, da lahko do konca programskega obdobja 2013 v državi porabimo še približno 4,0 milijarde evrov, v Ljubljanski urbani regiji pa 1,5 milijarde evrov. Potrebna sta predvsem dva predpogoja, da so projekti uvrščeni v Operativne programe Državnega razvojnega programa 2007-2013 in da imamo za investicijske projekte gradbeno dovoljenje. Na primer, po rešitvi problematike vinjet je DARS iz Kohezijskega sklada že pridobil denar za Pyhrnsko avtocesto. Kakorkoli že, v Ljubljanski urbani regiji bi lahko do leta 2013 (zadnje posege dovoli Bruselj do maja meseca 2015) porabili poldrugo milijardo evrov! Mestna občina Ljubljana bo pripravila vse prostorske dokumente, res pa je, da gre večinoma za državno infrastrukturo, za katero je potrebno sprejeti državne prostorske dokumente. Glavni projekt je Ljubljansko prometno vozlišče in znotraj prometnega vozlišča železniško vozlišče Ljubljana.

2. Ekonomska geografija

Ekonomska geografija je znanstvena disciplina, katera raziskuje ekonomski vidik delovanje družbenih, naravnih in materialnih procesov v konkretnem prostoru. Kako pa povežemo ekonomsko geografijo z mesti? Kot pravi Edward L. Glaeser mesta obstajajo zato, da se zmanjšajo transportni stroški ljudi, dobrin in idej. Definicija je sicer res rudimentarna, vendar hkrati izjemno natančno opredeli bistvo urbanega. Z drugimi besedami, stanovanjske in ostale stavbe so v mestih in naseljih skupaj zato, ker smo ljudje družbena (in družabna) bitja, ker rabimo medsebojno bližino; zgradbe so skupaj zato, ker je potrebno manj komunalne infrastrukture, kar je bolj ekonomično; socialni prostor, kjer se ljudje vidimo, slišimo, vonjamo, čutimo ... kjer skupaj živimo, delamo, uživamo, počivamo ... je predpogoj kulture in tehnike človekovega bivanja v prostoru in času.

Ko načela ekonomske geografije oziroma racionalnejše izrabe prostora prevedemo na aktualne probleme urbanističnega razvoja Ljubljane je osnoven koncept zaključevanje prostorskega razvoja znotraj že opredeljenega območja naselja. To pomeni, da po načelu urbane implozije dokončujemo že pričeto planirano urbanizacijo in da dokončamo tudi obstoječe, vendar

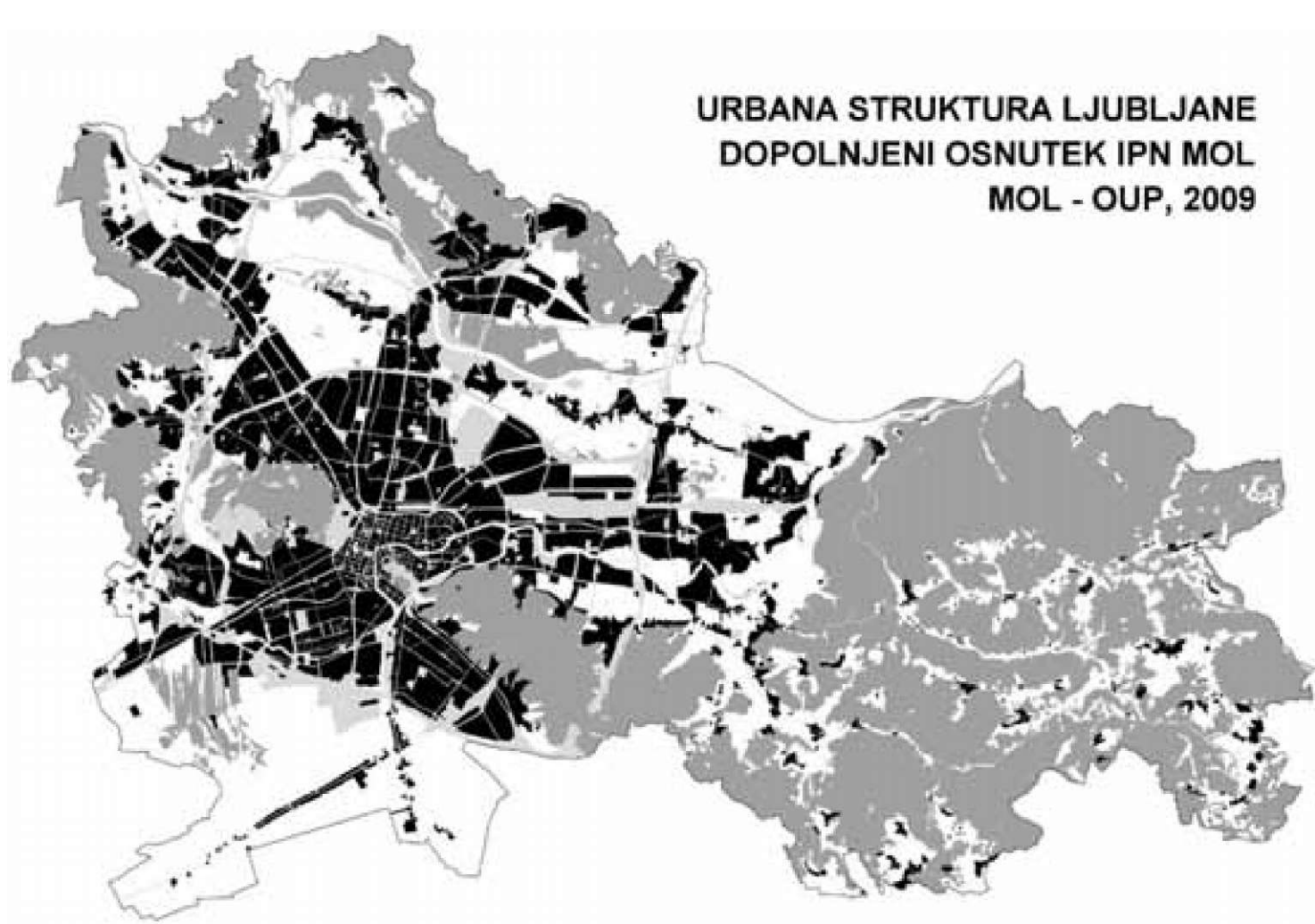
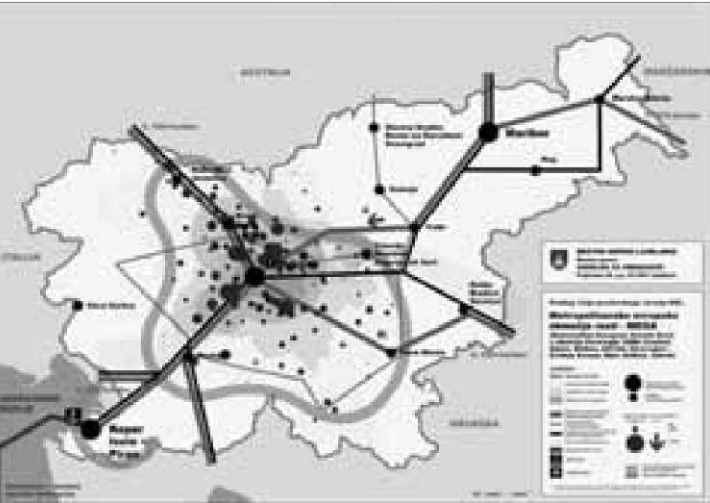
neplanirane (ali pa morebiti slabo planirane!?) predele mest. To pomeni, da bomo mesto zgostili znotraj avtocestnega obroča in znotraj mestnih (ne primestnih!) naselij kot so na primer Dravlje, Šentvid, Črnuče, Polje in Zalog. To pomeni tudi, da bodo z dokončano urbanizacijo vzpostavljeni predpogoji za dograditev komunalne opreme. Sedanji podatki o stanju komunalne opreme so rezultat dvajsetletnega zanemarjanja komunalne sanacije in izgradnje v glavnem mestu države in so zelo slabi. Po podatkih javnega podjetja VO-KA ena tretjina Mestne občine Ljubljana ni priključena na kanalizacijo - v Ljubljani je še vedno 10.000 greznic. Javno podjetja VO-KA mora obnoviti 20 km vodovodnih cevi na leto in to početi vsaj pet let, da pridemo do normalnega ciklusa investicijskega vzdrževanja. Zakaj je nujno v pol desetletja obnoviti 100 km vodovodnih cevi? 72 % ljubljanskega vodovodnega omrežja je amortiziranega, se pravi dotrajanega, zdravju nevarnega, vodopuščajočega ... Odveč je poudarjati, da je cena komunalij manjša pri bolj strnjjenem mestu.

3. Geostrateški dejavniki in kulturna identiteta

Eden izmed najlepših tekstov o Ljubljani je izšel v knjigi Ljubljana, katero je izdal Tujsko prometni odsek Mestne občine Ljubljanske leta 1940, besedilo pa priredil in celotno knjigo uredil France Stele. Citat: »Bolj naravno kakor tu bi si človek ne bil mogel izbrati bivališča. Grajski hrib, ki obvladuje Polje in Barje, je sicer člen v verigi sosednjih vzpetin, je pa od njih ločen in zato samozavesten in varen, Položaj, razpet v vetrnico glavnih strani sveta, bi lahko imenovali položaj Ljubljane. Med določnima poudarkoma severa in juga v grebenu Kamniških planin in Krima se pretaka po gričasti pregradi smer vzhod-zapad in se križa s smerjo sever-jug prav v »ljubljskih vratih«. Če opazujemo ta izredni zemljepisni položaj Ljubljane, se nam bude pred

očmi vizije iz najpomembnejših dob evropske zgodovine v prazgodovini in zgodnjem srednjem veku, da Ljubljano vzporejamo s tako klasičnimi naravnimi trdnjavami kot sta Negotin v severovzhodni Srbiji in Aboba-Pliska v severovzhodni Bolgariji.« Kaj je v citatu bistvenega? Prvič vetrnica glavnih strani sveta in drugič geostrateški pojem »ljubljska vrata«.

Naravne danosti predstavlja smer sever-jug oziroma njeno heliocentrična os, ki kot glavna mestna magistrala ... bulvar ... cardo maximus ... monumentalizira sedanjo os treh cest, Dunajske, Slovenske in Barjanske. Magistrala tudi vizualno povezuje Kamniške Alpe na severu in Krim na jugu. Tudi povezava vzhod - zahod je povezava naravnih danosti, katere se optimalno varujejo

kot zeleni klini. Preko Dolomitov, Polhograjevcev, Rožnika in Šišenskega hriba in parka Tivoli gre prečna os (vzporedna z decumanus maximus) proti Grajskemu hribu, Golovcu ter preko Janč in Besnice naprej proti Zasavskemu hribovju. Ustvarjene danosti so štiri diagonalne smeri, opredeljene v štirih bodočih avenijah: Tržaški, Celovski, Šmartinski in Dolenjski. Zaloška in Litjska cesta skupaj z železnico tvorita predvsem funkcionalno povezavo proti vzhodu, katera pa ni dominantna. Fabianjev obroč opredeljuje historični center, avtocestni obroč zavestno usmerja urbani razvoj navznoter.

Ko govorimo o kulturni identiteti, o značaju mesta, o karakterju Ljubljane, o zamisli mesta, je strokovni diskurz najbolj dinamičen. V urbanističnem konceptu vzpostavljamo dinamično ravnovesje med uradno zaščiteniimi območji in objekti kulturne dediščine po zgodovinskih obdobjih. Vrojene kvalitete mesta predstavlja rimska, srednjeveška, baročna, klasicistična, Fabianijeva, Plečnikova, Ravnikarjeva Ljubljana, nova območja urbane prenove (katerega značilen primer predstavlja Partnerstvo Šmartinska), pa pomenijo nujno razvojno fazo, ki se še ni izrazila v času in prostoru. Ljubljana ob svojih nespornih obstoječih kvalitetah more in mora živeti tudi kot glavno mesto države, kot center Ljubljanske regije, kot Metropolitansko evropsko območje rasti.

Pojem ljubljanskih vrat je geostrateški pojem, ki poznajo predvsem vojni strategii kot najkrajšo in prometno najugodnejšo povezavo iz Sredozemlja v Srednjo Evropo; v sodobni Evropi se tej poti reče V. Transevropski koridor. Na drugi strani predstavlja X. Transevropski koridor, kateri poteka iz Alp preko Ljubljane, Zagreba, Beograda in Skopja vse do Soluna prečno povezavo. Ljubljanska vrata je v še nedokončanem kompleksu Trga Republike genialno nadgradil profesor Edvard Ravnikar z obema stolnicama, ki v Plečnikovski maniri vzpostavljata še eno vzporedno os ob glavni mestni magistrali in jo na ta način še poudarjata.

4. Sklep

Obsežno in zahtevno delo je prevajanje urbanističnega koncepta, kjer znanost prehaja v umetnost in obratno, umetnost v znanost, v z zakonom opredeljen dokument, sprejet po spet nujnih administrativnih postopkih. Vse to je dejansko narejeno in samo še ena javna razgrnitev v decembru 2009 predstavlja zadnjo preveritev dopolnjenega osnutka Strateškega prostorskega načrta in Izvedbenega prostorskega načrta v strokovni in laični javnosti. Oba dokumenta, katera skupaj predstavljata ljubljanski prostorski plan bosta na pomlad 2010 končno sprejeta, za kar je sicer tudi že skrajni čas.

Kot smo videli, denar ni poglavitni problem. Mačehovski odnos države se z Zakonom o glavnem mestu se počasi popravlja, v Bruslju bo še do leta 2013 čakala poldruga milijarda evrov za Ljubljano in njeno urbano regijo. Kdaj bomo vsi skupaj dojeli, da smo v socializmu planirali po petletkah, v kapitalizmu pa planiramo v sedemletkah? Cena neporabljene javnega denarja v času gospodarske in finančne recesije, nekateri pravijo tudi depresije, bo prevelika.

Ljubljanski prostorski plan je pripravljen za sprejetje, potem se začenja izvajanje plana. Z novim planom smo za Ljubljano, po Francetu Prešernu »ljubico nebes in srečev«, na trdnem temelju zgodovine in po temeljiti presoji danosti in vrednosti prostora, prebivalstva in dejavnosti nedvomno postavili temelje za trden korak naprej.

poudarki in vizije dolgoročnega razvoja Ljubljane do leta 2025

janez kozelj

Ljubljana bo idealno mesto

Zgodovinsko mesto bomo varovali in ga s prenavljanjem prilagajali za nove potrebe, v sodobnem mestu pa bomo spodbujali spremembe in podpirali novosti. Obe obliki mesta si med seboj ne bosta konkurirali, ampak se bosta dopolnjevali.

Mesto bo ostalo zavezano arhitekturni in urbanistični tradiciji, v Plečnikovi, Fabianijevi, Šubičevi in Ravnikarjevi Ljubljani pa bo svoj kulturni prostor odpiralo za novim stvaritvam domačih in tujih arhitektov.

Urejena podoba javnega prostora in lepota arhitekture bosta zopet postali pomembna javna vrednota. Mestni predeli in četrti bodo obdržale svoj značaj in prepoznavnost.

Staro mestno jedro bo postopoma v celoti prenovljeno, v ožje mestno središče se bodo vselili mladi in aktivni prebivalci, ki bodo zaustavili staranje in praznjenje. Z vzidavo stanovanj v večnamenske stavbe se bo v mestnem središču ohranila urbanost in zvišal delež prebivalstva višje socialne ravni. V avenije preoblikovane mestne vpadnice bodo dobile lepo in celostno oblikovano ulično opremo. Po sodobnih načelih krajinskega oblikovanja bodo prenovljeni mestni parki in javno zelenje. Celovito preurejeno nabrežje Ljubljaniice bo z novimi mostovi, brvmi in splavi razširilo javni prostor mesta in ga približalo vodnemu elementu.

Ljubljana bo sonaravno mesto

Mesto bo zadržalo zvezdasto obliko poselitve z vmesnimi zelenimi klini in prezračevalnimi preduhi. Strnjena zazidava bo zapolnila prostor znotraj obroča mestne avtoceste, razpršeno pozidavo na podeželju bo zaokrožala gručasta zazidava. Z načrtovanjem mešane rabe se bo zmanjšal promet in zmanjšale obremenitve okolja v gosto zazidanih predelih. Mešana območja bodo ustvarila pogoje za stalen tok dejavnosti in dogodkov po vsem mestu. Strnjene stanovanjske četrti in soseske raznih oblik se bodo dosledno gradile po načelih trajnostne gradnje in mešane rabe. Nove oblike nizko-goste zazidave v zelenju bodo obudile zamisel vrtnega mesta na temelju okoljske etike. Vzpostavljen bo sistem enotne vozovnice in integriranega javnega prometa, ki bo povezan s terminali parkirajšse pelji. Mreža kolesarskih stez in poti se bo povečala trikrat, površine za pešce se bodo v mestnem in lokalnih središčih povečale za 70%. Z zaprtjem mestnega jedra za motorni promet in novim sistemom dostave blaga v mestu, se bo začel uresničevati projekt trajnostne mobilnosti.

Ljubljana bo vseslovenska metropola

Mesto, ki bo odprto za naložbenike in strokovnjake iz vsega sveta, bo dobivalo vse bolj svetovljanski značaj in sodobno podobo. Gradnja mesta se bo praviloma navezovala na nove in rekonstruirane obstoječe vpadnice, na katerih bo javni promet najbolj zmogljiv.

Država bo ob novi mestni magistrali zgradila Upravno središče, v Stožicah bo ob novi vpadnici zgrajen športni park za mednarodne športne prireditve. Univerzitetno in raziskovalno naravo mesta bosta zaznamovala Center

za promocijo znanosti v sklopu nove Politehnik ob Barjanski vpadnici in razširjeno Biološko središče z novim Prirodoslovnim muzejem.

Vse mestne vpadnice bodo razširjene v šestpasovne avenije, ob katerih so predvidene različne oblike vzidav mešane rabe. Z novo zazidavo bodo reaktivirana vsa degradirana območja opuščene industrije in neizkoriščena zemljišča železnice. Območje nekdanje Tobačne tovarne bo spremenjeno v živahno in pestro mesto v malem, izgradnja džamije in razširitev železniškega v prometni muzej Slovenije bosta sprožila preobrazbo Bežigrada. Z novo večnamensko Mestno dvorano bodo izpolnjeni pogoji za razvoj sejemske dejavnosti v poslovnem središču mesta. Z izgradnjo novega Kliničnega centra bo mesto nudilo vrhunske zdravstvene storitve za vso državo in sosednje regije.

Nadaljnja poselitve bo vezana na železnico, ki bo na pomenu pridobivala kot prednostna oblika javnega prometa v ljubljanski metropolitanski regiji. Novi potniški center Ljubljana bo s prepletom in zgostitvijo različnih dejavnosti in tokov ustvaril težišče velikomestnega življenja, Masarykova cesta bo postala avenija z nizom državnih in mestnih ustanov. Nov logistični prometni terminal, poslovne cone in raziskovalni inštituti se bodo povezali za potrebe nove evropske makroregije med Jadranom in Alpami, Srednjo Evropo in Balkanom. Z delovanjem prometnega terminala se bodo izboljšali tokovi blaga in zmanjšale obremenitve okolja zaradi tovarnega prometa.

Izhodišča urejanja in razvoja mesta

Urejanje Ljubljane v obdobju 2006-2009 je temeljilo:

- na viziji dolgoročnega razvoja mesta do leta 2025.
- na Plečnikovem pristopu širitve javnega prostora s spletanjem velikih potez skozi povezovanje posameznih manjših in obvladljivih ureditev.
- na Fabianijevem razumevanju mesta kot organizma v stalnem preoblikovanju, v katerem ni prostora za negibnost, in v katerem moramo zasledovati možnosti ter vzpodbujati smeri razvoja.
- na Ravnikarjevi zamisli o točkovnem zgoščevanju mesta z interpolacijami v stavbne otoke in z visoko obzidavo vpadnic.
- na uresničevanju predhodnih usmeritev in izvedbi ustavljenih oziroma odloženih mestnih projektov, ki imajo strateški pomen in dolgoročni razvojni učinek.
- na strategiji mestne prenove in notranjega razvoja mesta, ki novo gradnjo in točkovne zgostitve usmerja na vrzeli in strnjenem mestnem tkivu in degradirana območja opuščene industrije.
- na strategiji širitve javnih prostorov z razširjanjem con za pešce in kolesarje, prenovo obstoječih parkov in otroških igrišč, urejanjem novih parkov in nabrežij ter mestnih vrtičkov.
- na strategiji širitve tehnične infrastrukture z gradnjo mostov ter povezavo mreže cest in kanalizacije.
- na strategiji širitve družbene infrastrukture z gradnjo centrov sodobne umetnosti, športno rekreacijskih centrov, domov za starejše, dnevnih centrov in vrtcev.
- na strategiji urejanja prometa, ki daje prednost pešcem, kolesarjem in javnemu prevozu ter omejuje motornega prometa z izgradnjo integralnega sistema prestopnih postaj, parkirnih hiš, ločenih pasov in novih linij javnega prevoza.
- na strategiji dogovornega urbanizma in sklepanjem različnih oblik javno zasebnega partnerstva med državo in zasebniki za gradnjo zahtevnih mestnih projektov.
- na razpisovanju mednarodnih, javnih in vabljenih natečajev za urbanistične, arhitekturne, krajinske in oblikovalske rešitve mestnih projektov.
- na vzpostavitvi celostnih sistemov ulične in cestne opreme, upravljanja z zelenimi površinami in trženja mesta.

Načrtovan županovi mestni projekti

1. Barjanska vpadnica z mostom čez Gradaščico: zgrajeno 2008.
2. Sklenitev notranjega cestnega obroča z ureditvijo Njegoševe ulice z mostom čez Ljubljanico: v gradnji.
3. Parkirna hiša pod mestno tržnico: izbrana rešitev na natečaju, izgradnja infrastrukture, PGD 2009.
Parkirna hiša pod Kongresnim trgom: v gradnji, rok 2010.
Ponovni premislek o premiku tirov pod zemljo še pred izgradnjo Potniškega centra Ljubljana (investitor Emonika) in odmik železniškega tovarnega prometa iz središča mesta (investitor SŽ): študija ponovnega vrednotenja variant obvoznih prog 2009 (državni projekt, SŽ), v izdelavi PGD za železniško in avtobusno postajo.
6. Oživitev promenade med Tivolijem in Ljubljanskim gradom ter posledično širitev cone za pešce starega mestnega jedra vse do Slovenske ceste: peš con Wolfova in Mestni trg izvedeni 2008, Stritarjeva in Ciril Metodov trg izvedeno 2009.
7. Obogatitev programov (sprehajališča, zabavišča, kopališča) v Tivoliju in realizacija projekta Ilirija: razstavišče Jakopičevo sprehajališče izvedeno 2007, prenova podhoda pod Tivolsko izvedena 2009, obnovljeno kopališče v Tivoliju 2009, rastlinjak oddan Botaničnemu vrtu 2009,
8. Prenova Plečnikovega stadiona za Bežigradom: izbrana rešitev na natečaju, OPPN v postopku sprejemanja 2009
9. Izgradnja novega nogometnega stadiona in večnamenske, univerzitetne športne dvorane v Stožicah: v gradnji do 2010.
10. Oživitev nabrežij Ljubljaniice in mostovi: Poljanski nasip ureditev 2008, Trnovski pristan prenova 2008, Krakovski nasip ureditev 2009, Breg ureditev v izvedbi 2010, Mesarski most (pričetek gradnje 23.11.2009; dokončanje 2010), Most na Grablovičevi (PGD), Mrtvaški most (zgrajena nadomestna brv 2009), brv čez Gruberjev prekop (zgrajena 2009), brv pri Rdeči hiši (GD 2009, gradnja 2010 - donacija), možnost ponovnega kopanja na Špici (OPPN, PGD 2009, ureditev parka v izvedbi) je povezana z izgradnjo kanalizacije in čistilne naprave za Rakovo ješlo.
11. Oživitev bregov Save z rekreativnimi površinami in izletniškimi točkami: odstranjeni ilegalni vrtički in črne gradnje 2008; predstavljeno.
12. Obnova oziroma dograditev kanalizacijskega sistema na vodovarstvenih (npr. Tomačevo) in poseljenih območjih (čistilna naprava in kanalizacija Rakova Jelša v izgradnji).
13. Izgradnja objektov za predelavo odpadkov v regionalnem centru z odpadki (RCRO) na območju odlagališča nevarnih odpadkov Barje: sklep o financiranju sredstev EU 2009, del zgrajen, javni razpisi za oddajo del nadaljevanje gradnje 2009-10.
14. Mestna negovalna bolnišnica za prebivalce Ljubljane: zaveza Ministrstva za zdravje (sklenjen dogovor MOL-MZ); v ta namen predvidena stara Pediatrična klinika 2009 na Vrazovem trgu, zaveza MZ za realizacijo v 2010 (100 postelj).
15. Izgradnja 3000 stanovanj v Stanežicah: odložena zaradi gradnje stanovanj v Polju, Zeleni jami, na Celovški, na Viču, pogojena z izgradnjo primarnega kanalizacijskega zbiralnika in druge komunalne infrastrukture.
16. Obnova Roga z javnimi površinami v pritličju, sodobnimi stanovanji in podzemno garažo: izbrana natečajna rešitev, PGD, razpis javno-zasebnega partnerstva za izgradnjo Centra sodobnih umetnosti 2009.
17. Izgradnja doma za starejše občane in oskrbovanih stanovanj v Trnovem (zgrajeno 2009) in dograditev doma v Šiški (odloženo).
18. Izgradnja dodatnih vrtcev: dozidava Kekec in Jelka, v gradnji 2009, prizidek k vrtcu Črnuče, enota Sonček v Šentjakobu, vrtca Galjevica in Šentvid, enota Mravljinček na Brodu, vrtec Pedeniped, enota Kašelj, v pripravi so investicijski projekti za vrtce v Tehnološkem parku, v Podutiku in za nove prizidke k vrtcem Zelena jama, na Selu in na Brdu.
19. Izgradnja študentskih domov na Vojkovi (investitor GINA): izbrana natečajna rešitev 2007, GD pridobljeno maj 2009, pričetek gradnje predvidoma 2010.

- Nadaljevanje naložb v tehnološke parke: zgrajen tehnološki park Brdo 2008.
- Razširitev živahnega mestnega jedra v kulturni kare na Metelkovi ter vzdolž Ljubljance vse do rečne zapornice in naprej do umetniških Akademij na Roški (izbrana natečajna rešitev upravnega središča Cukrar-na, OPPN za območje umetniških akademij).
- Center mladinske kulture v Kinu Šiška: zgrajeno 2009.

Drugi mestni projekti strateškega pomena

- Mestni vrtički: Dravlje, Štepanjsko naselje: izvedeno 2009.
- Novi Šmartinski park in parkirišče Žale: izvedeno 2009.
- Ureditev Koseškega bajerja: izvedeno 2009.
- Dokončanje Severnega parka: v izvedbi; dokončanje 2010.
- Prenova parka Hrvatski trg: izvedeno 2008.
- Nov park in hologram Evrope na Bavarskem dvoru: izvedeno 2008.
- Prenova javnega prostora in fasad: npr. 14 palač ob Slovenski cesti: Nebotičnik, Kozolec, Hribarjeva hiša, idr.: izvedeno 2010.
- Prenova predora pod Gradom: izvedeno 2009.
- Podzemne zbiralnice odpadkov: v izvajanju 2008-10.
- Razširitev žarnega pokopališča na Žalah: izvedeno 2009, za klasični del pridobljeno GD, razpis za izbor izvajalca v teku; gradnja 2010.
- Dokončanje prenove ljubljanskega Gradu: v gradnji Hribarjeva dvorana za gledališče, dvorana za Muzej zgodovine Slovencev, rok 2010.
- Nova cesta Opekarska-Mivka: izvedeno 2009.
- Razširitev Peruzzijeve ceste, v gradnji 2009, dokončanje 2010.
- Civitas Elan, EU pilotni projekt trajnostne mobilnosti v smeri nove prometne politike MOL in LUR-ljubljanske urbane regije 2011: idejna zas-nova preizkusnega koridorja, ukrepi prometne politike, strategija kole-sarjenja 2009.
- Vodovod na Cankarjev vrh, izveden 2009.
- Cestna povezava z industrijsko cono Rudnik in nov prehod čez železnico z zapornicami (2009).
- Celostni sistem uličnega pohištva in cestne opreme (2009).

Natečaji 2007-2010

- Bavarski dvor: Severna vrata: MOL in ZAPS, javni, urbanistično-arhitekturni, 2007.
- Bavarski dvor: stolpnica Immorent: MOL in ZAPS, pozivni, urbanistično-arhitekturni, 2008.
- Center sodobnih umetnosti Rog: MOL in ZAPS, javni, arhitekturni, 2008.
- Tržnice: Mahrova hiša, Mesarski most in Petkovškovo nabrežje: MOL in ZAPS, javni, urbanistično-arhitekturni, 2008.
- Masarykova: Sodna palača MZP: MZP in ZAPS, javni, urbanistično-arhitekturni, 2008.
- Območje med Povšetovo in Poljansko: MOL in European, mednarodni, urbanistični, 2008.
- PCL-postajna dvorana: MOL, HSŽ in Emonika, vabljen, arhitekturni, 2008.
- Območje Šmartinske ceste in BTC: javno zasebno partnerstvo "Šmartin-ska": MOL in ZAPS, javni, mednarodni, urbanistično-arhitekturni, 2008.
- Prenova Plečnikovega stadiona za Bežigradom: projektni svet in BŠ, va-bljeni, mednarodni, urbanistično-arhitekturni, 2009.
- Mestno kopališče Kolezija: MOL in ZAPS, javni, urbanistično-arhitekturni, 2009.
- Upravni center MOL in UE na Ambroževem trgu: MOL in ZAPS, urbani stično- arhitekturni, 2009.
- Islamski verski center (džamija) na Kurilniški: MOL, Islamska verska skup-nost in ZAPS, javni, mednarodni z vabljenimi udeleženci, arhitekturni, v pripravi 2010.
- Spomenik Ivanu Hribarju na Bregu: v pripravi 2010.
- Ljubljanska klop: v pripravi 2010.

za prometno in okoljsko prijazno, a obenem prodorno mesto

parcialni razmislek ob novem strateškem načrtu za Ljubljano

grega košak

Ko še usmerjaš prvi korak, moraš vedeti, kam si se namenil!
Tibetanski pregovor

Ljubljana kot mesto je, zaskrbljujoče, že nekaj let na nezavidljivem svetovnem seznamu »shrinking cities«, t.j. mest, ki vztrajno izgubljajo svoje prebivalce. Kar je nadvse vprašljivo, je da je to dejstvo celo vgrajeno v njena planska izhodišča! S tem mesto izgublja svoj ekonomski in kulturni potencial, posred-no pa tudi konkurenčnost in generativno vlogo, še posebej v primerjavi z bolj vodilno usmerjenimi bližnjimi mesti: Zagrebom, Grazom, Budimpešto, Dunajem. In to v Evropi, ki namesto Evrope meja vedno manj pomembnih državnih tvorb, vse bolj postaja nova Evropa konkurenčnih si »mest« v skupni Evropski uniji.

Zato si mora Ljubljana v bodočnosti prizadevati, da ostane meščanom in tu-ristom prijazno mesto, predvsem pa tudi dobro in trajno delujoče, urbano okolje z visoko kvaliteto bivanja in temu ustreznega družbenega outputa. Slednje pomeni, da v novih globalnih tehnoloških pogojih še naprej nujno ostaja to, kar so mesta vedno bila v vsej svoji zgodovini: prostor intenzivne in trajne izmenjave realnih in duhovnih dobrin - »matrica razvoja človeštva«. Pri tem je za Ljubljano posebej pomembno to, da mora dodatno izpolnjevati tudi simbolno in reprezentativno vlogo prestolnice naroda in ambicij mlade države. Nekoliko slabšalno oceno londonskega Economista »pocket size capi-tal« si je Ljubljana, sicer nekoliko krivično, prislужila, ko ji je, tekom tranzicije prodorni gospodarski potencial večinsko pobegnil v primestne nakupovalne centre, z njim pa tudi mestni utrip. Tja sta mu sledili zelo pomembni zabava in rekreacija (Kolosej, Atlantis), take da npr. danes mestno jedro premore le še eno samo mestno kinodvorano! Pri tem preseneča, da se pomena mest-nega središča bolj zavedajo tuji gospodarski prišleki (Boss, Benetton, Zara, Max Mara, Lacoste) kot pa njihovi domači konkurenti, da o dosedANJI »lais-sez faire« urbanistični praksi niti ne govorimo. Ta je s teorijo »mozaičnega poselitvenega vzorca« celo ustvarila teoretično podstat za to, kar se nam je že zgodilo, brez presoje ekonomske in še zlasti ekološke končne cene. Tuji obiskovalci si prvi in obenem odločilni celostni vtis o mestu (posledično pa tudi do države) vedno ustvarjajo po njegovih centralnih točkah: newyorški Times Square, firenški Piazza Duomo, minhenski Stachus, londonski Piccadily Circus, dunajski Kaerntner Strasse, ne pa po perifernih npr. Shopping City Sud in podobnih.

Kaj trenutno ponuja Ljubljana in ali se temu ustrezno tudi odziva, mimo puh-lih velikih besed v politiki seveda? Ali Ljubljana sploh prepoznava svoj pravi potencial, ki bi ga morala čimbolj ažurno poslati v novo postindustrijsko družbo znanja, sinergije in globalne tekmovalnosti?

V ožjem mestu so ostali pretežno administracija, izobraževanje in kultura,

ki pa zaradi izoliranosti in naključnosti njihovih lokacij, celodnevno niso

več zmožni zagotavljati funkcij sodobnega in prodornega mesta. Mesto se je kot nekdanji logično prepleteni »biotop« razpolovilo v dva nadomestna, dislocirana in funkcionalno nepopolna surogata. Tipološko sta še najbližje zgodovinsko že presežehnemu prostorskemu coniranju mestnih funkcij, pred-pisanem v Atenski karti iz 30tih let prejšnjega stoletja. Pravkar zaključeni natečaj »Šmartinka« to skuša spremeniti, vprašanje pa je, če mu bo to uspelo, ali bo končal podobno razparceliran med motne vode domačega in tujega špekulativnega kapitala kot Emonika in projekt Potniškega centra.

Prostorsko na novo strukturirana sodobna družba vsestransko povečane mobilnosti (prostorske, logistične, delovne, prometne, pa tudi socialne) je sovisen sistem, ki močno pogojuje obnašanje povprečnega urbanega prebi-valca. Ta mesto uporablja predvsem kot kraj dela, opravkov in druženja, le delno pa kot zaželeni kraj bivanja. Za prebivanje so privlačnejše bolj indi-vidualne oblike gradnje z lastnimi zelenimi površinami v običajno eksplo-zivno rastočih primestnih naseljih (kar ni značilno le za Slovence). Ta niso le prijaznejša, ampak so zaradi visokih cen stanovanj v mestnih centrih, vsaj v trenutku nakupa, tudi cenejša, morda še najbolj odločilno pa so tudi postop-no nadgradljiva v trajno rešitev. Večina jih je v zameno pripravljena sprejeti daljše in zamudnejše poti na delo in do mnogih mestnih storitev. Obenem pa gre tudi za bistveno spremembo načina izrabe časa v novem življenjskem vzorcu prebivalcev. Dvomim, da je ob današnji vseprisotnosti hladilnikov, zamrzovalnikov, osebnih vozil in v konkurenci »ekonomije obsega« še vedno možno zagotavljati tradicionalno zadovoljevanje nakupnih zahtev z izbiro v manjših trgovinah, ki poleg tega zahtevajo intenzivno uporabo trgovske delovne sile in zato nekonkurenčne cene. Poleg tega so ljudem tedenski nakupi postali nekaj družinski ritual in mini »doživljaj tedna«, največkrat smiselno dopolnjen s prehrano, zabavo in rekreacijo. Vse to so dovolj zgodaj zaznali in kar spetno izkoristili veliki nakupovalni centri (tak je v Ljubljani pogojno le BTCI).

Vse to bistvu nujno potrebuje in ustvarja več prometne in komunalne in-frastrukture na bistveno večjih mestnih površinah z značilno (pre)majhno gostoto poselitve. Že današnja Ljubljana na svojega prebivalca porabi 4,5-krat več površin kot primerljiva danska mesta. Trend prodora v urbanizacijo mestne okolice pa še narašča, skupaj z višanjem javnih zlasti pa individu-alnih izdatkov zagotavljanja ustreznega prometa in komunale. Ob znakih najjavljajoče se globalne energetske in ekonomske krize postaja ta trend vedno bolj nevzdržen.

Posledica je kar celodnevne zgostitev individualnega prometa v mestnem središču, še zlasti pa na vpadnicah in tolikšne zamude, da postaja nujen trezen razmislek, če je z dosedanja prakso in klasičnimi paradigmi sploh še možno nadaljevati. Za ilustracijo le en primer: fizioterapevtka v Rehabi-litacijskem centru na ljubljanski Linhartovi, se tako kot še mnogo dnevnih migrantov sama vsakodnevno vozi na delo iz Zlatega polja v Kranju. Ko jo vprašam, kako obvladuje ta časovni in finančni problem, mi odgovori, da jas-no le z osebnim avtomobilom. Češ da preredki javni promet sploh ne pride v poštev, saj bi zanj porabila vsaj dvakrat toliko časa in zanj v enem tednu plačala več, kot za bencin porabi v dveh tednih! Ekonomska in vedenjska logika, ki ji niti ni mogoče nasprotovati, zlasti pa ne enostransko vsiljevati upo-robe sedanjega nezadovoljivega javnega prometa ali pa visokih komercial-nih parkirnin ob delovnem mestu. Približno podobno situacijo pomnožite s 125.000 dnevnimi migranti, ki bi jih želeli v bodočnosti preusmeriti na javni prevoz. Odgovoru fizioterapevtke pa vendarle že vsebuje jasen napotek, kje in kako se je treba problema najprej in najuspešneje lotiti.

Pri nas se mnogi časopisni in strokovni članki vedno pogosteje ukvarjajo z idejo nujnega in korenitega zmanjševanja prometne obremenitve. Čeprav je naravnost avtorjev na skrb za trajnostno vzdržno in zdravo urbano okolje seveda pozitivna, pa je potrebno nekatere radikalne sugestije analizirati glede na njihovo dejansko izvedljivost. V zadnjih 15 letih je, zaradi inertnosti in neprilagodljivosti, javni promet pri nas upadel na vsega 20% nekdanjega, prav nasprotno od postopne rasti tega v tujini. Nujna posledica je redčenje

prometa na sedanjih linijah in s tem še manjša uporabnost za občane. Ta trend se še stopnjuje, do te mere da javni promet uporabljajo le še tisti, ki si osebnega avtomobila ne morejo privoščiti, ga še ne smejo, ali ne morejo več voziti. Ljudi ne bomo uspeli zaobrtniti z radikalnimi urbanističnimi dogmami, ampak le z realnimi in očitnimi prednostmi uporabe javnega prometa: oseb-no hitreje in ceneje, družbeno pa okolju prijazneje. Vse to opozarja na nujno predčasno uveljavitev logistično in tarifno sinhroniziranega javnega (mest-nega in primestnega) prometa, z bistveno povečano frekvenco voženj zlasti na ožjem mestnem območju. Trenutno frekvenca voženj izven časa promet-nih konic, celo na najbolj zasedenih smereh v centru, pade na razmake 12-15 minut, kar za večino krajših voženj pomeni, da v času čakanja isto pot skoraj opraviš peš, pri prestopih pa čakaš še enkrat in plačaš dvojno ceno. To nika-kor ne kaže najavljenega prihranka časa, ki naj bi ga prinesla investicijsko mnogo zahtevnejša uvedbe ločenih voznih pasov po (razširjenih mestnih) vpadnicah! Tuji prometni režimi so temu že dolgo pravičnejše prilagojeni: znotraj notranje mestne cone ima javni promet enotno ceno, ne glede na število prestopov (ali pa so vozovnice časovno omejene na 1 ali 2 uri). Naš primestni (tirni in cestni) in mestni promet nima enotne tarife, prijazne za uporabnike. Sorazmerno je še posebej predrag avtobusni promet: potnika namreč avtobus stane v povprečju 9,5 centa/km, kar je analogno porabi 8,5 l goriva za 100 km individualne vožnje!

Kaj nova prometna praksa pomeni za spremenjeno mestno morfologijo in za nadaljnje urbanistično načrtovanje? Zgoščena stanovanjska poselitve v mestu in znotraj regije bi morala biti praviloma skoncentrirana vzdolž os-novnih prometnih koridorjev (tirnih ali cestnih), za prebivalce pa naj pristop do njih ne bi bil daljši od približno 400m. Šele dovolj gosta poselitve (več kot 200 prebivalcev/ha) namreč vzpostavi ekonomske pogoje za cel dan dovolj visoko frekvenco voženj, da potrošniku javni promet postane realna alterna-tiva osebnemu avtomobilu. Zlasti na pomembnejših primestnih prestopnih točkah je nujna uvedba dodatnih P+R parkirišč s parkirnico, ki že vključuje povratno mestno avtobusno vozovnico. Čas fascinacije nad osebnimi avto-mobili in statusom, ki ga prinašajo, je z njihovo splošno dosegljivostjo sicer že dolgo v zatonu, ni pa v zatonu individualni komfort, ki ga prinaša: na vol-go je ob vsakem času, odveže nas prenašanja večjih nakupov, direktno nas pripelje od kraja nakupa ali opravlka do stanovanja; za uporabnika zato šteje le celostna primerjalna vrednost ponujene alternative!

Realno predpostavljam, da bo (pol)urbani ljubljčan še naprej tudi deloma pešec, kolesar, uporabnik javnih storitev in javnega prometa, pa redkeje, pa tudi še individualni voznik. Odločal se bo racionalno, a obenem tudi indi-vidualno, glede na vsakršno trenutno situacijo. Ni naklonjen vsiljeni repre-sivni regulaciji z eno samo obvezujočo in »odrešilno« rešitvijo. Kakšne naj bodo predvidljive posledice v mestu? V Ljubljano se dnevno pripelje več kot 105.000 migrantov, od tega le 24.500 z javnim prometom, tudi mesto samo pa ima tudi že preko 0,4 vozila na prebivalca (to je približno 115 000 vozil!). V vsakem primeru je nujna rešitev zmanjšanje količine osebnega s favoriziran-jem javnega prometa; realen zastavljeni cilj (po zgledu tujih mest) je v pri-hodnosti doseči vsaj 35% vseh potrebnih voženj z javnim prevozom. To bi bilo realno možno in okoljsko smiselno, doseči (poleg sinergijske uskladitve javnega prometa) tudi z delnim subvencioniranjem LPP iz mestnih sredstev, namesto da se jih usmerja v predvideno širitev mestnih vpadnic!

Ena od podedovanih stalnic cestne mreže v ožji Ljubljani je njena historično pogojena poddimenzioniranost površin, ki si jih morajo uporabniki deliti še z obcestnimi parkirnimi površinami. Teh pa, zaradi nujnosti poslovnega in trgovskega utripa znotraj mesta, ni smiselno popolnoma in zlasti ne povsod kar ukinjati, temveč, njihovo dosedanjejo izrabo izboljšati Obcestna parkirna mesta imajo namreč vsaj 2x večjo frekvenco dnevne menjave vozil kot mesta v izvenivjskih garažah. Zato mora mestu prvi cilj postati eliminacija trajnega parkiranja z ulic in njihova dosledna sprostitev za kratkotrajno parkiranje (ki tako omogočijo nujne opravke). Časovno dolgotrajnejše parkiranje pa se mora z obcestnega prostora preseliti na oddaljenejša (in s tem cenejša)

velika javna parkirišča, v parkirne hiše in na zasebna nivojska ali izven nivojska parkirišča. Pri tem lahko dodatno koristimo prednosti dvojne izbabe: za stanovalce, hotelske goste (ponoči) in prišleke (podnevi), kar nam pri isti kapaciteti parkirišč z boljšo izrabo poveča razpoložljive površine (v garažah pod poslovnimi in stanovanjskimi objekti, pod mestnimi parki, ipd.). Nadaljnje možnosti nudi prekvalificiranje dvosmernih cest v enosmerne in »podvojena« raba površin, še posebej pod novimi drevedredi (z razmakom dreves na cca 7,5 m in s travnimi ploščami med njimi).

Kvaliteto osrednjih mestnih površin in njihovo privlačnost za pešce in kolesarje povečujejo pešcone, vsem poznane iz niza tujih in domačih mest. A kot primarni kriterij tudi zanje velja dobra dostopnost predvsem z javnim prevozom, obenem pa tudi z bližina stacionarnega osebnega prometa. Skupaj s kolesarskimi stezami oba pogoja predstavljata nujno prekravljenost mestnega ožilja, s tem pa pogoj za intenziven pretok pešcev med (po navadi dvema) atraktivnimi poli mesta in intenzivno funkcioniranje tipično mestnih funkcij med njimi. Če se hočejo stara mestna središča poslovno uspešno prilagoditi konkurenci novih nakupovalnih centrov na zemljiško cenejši periferiji (zato z brezplačnim parkiranjem) in biti obenem privlačna, kot so bila nekdanj, se bodo morala inovativno in preprčljivo odzvati z ponudbo vsaj primerljive stopnje udobja storitev: temperiranega nadkritja, kritične mase ponudbe in njene povezanosti, prometne varnosti in razpoložljivosti parkirišč; historično okolje in obstoječi kulturni kontekst pa so jim pri tem dobrodošla konkurenčna »added value«, pri spopadanju z novim, lahko celo uničujočim, izzivom. Oboje je lokalno pogojeno s specifično morfologijo prostora, ki ima predvsem v stari Ljubljani dokaj omejen dostop: na eni strani s bregovi Ljubljanice, na drugi pa z grajskim hribom. Nedavni izpad postajališča LPP pri Magistratu je nevarno ogrozil življenjski in trgovski utrip na Mestnem in Ciril Metodovem trgu; tako da slednji funkcije spremembe v peš cono sploh ne opravlja.

Prostor pešcev in kolesarjev se na mestnem parterju, kljub deklarirani humanizaciji, dodatno omejuje s pretiranim varnostnim »količkanjem«, ki pa 40 cm odmiki od cestišča, samo še zožuje pločnike in bolj varuje pločevino kot pa tiste, ki naj bi od njih pravzaprav imeli korist. Na poznam evropskega mesta, ki bi vizualno tako nasilno členilo cestni prostor, pešce pa, podobno kot živino na teksaških rančih, dosledno utirjalo v preozke koritnice zoženih pločnikov. K neurejenemu vizualnemu vtisu mestnega jedra poleg vseprisotnih reklamnih citylightov, dodatno nasilno prispevajo še raznobarvne kompozicije kontejnerjev za selekcionirano zbiranje komunalnih odpadkov, ki so nadomestili nekdanje, sicer banalne, črne vreče. Vendar pa so te v urbani javni prostor prinesli in so ga obremenjevale le 2x tedensko nekaj jutranjih ur, sedanja rešitev pa ga trajno obremenjuje vseh 24 ur in 7 dni v tednu. Tudi pospešeno uvajanje dragih (in ne povsod izvedljivih) začasnih podzemnih kontejnerjev, zbuja dvom o njihovi ustreznosti. Ali ne bi, na primer, mogla in morala mestna redarska služba, sedaj z drastično povečanimi pooblastili (in ustrezno visokimi kaznimi), s stalnim nadzorom seveda, učinkovito in obenem bistveno bolj diskretno zagotavljati, da na pločnikih šoferji ne bi puščali svojih vozil, prebivalci pa ne kontejnerjev? Premalo posluha mestnih oblasti za glas civilnih iniciativ po nepotrebnem vzbuja upravičene dvome v domišljenost in dobronamernost načrtovanih ukrepov (garaža pod tržnico, namesto v grajskem hribu, Kolizej) in v prepričanje da ne gre predvsem za enostransko, kapitalu naklonjeno naravnost.

Trenutno odprt in presoje javnosti vreden problem je že vnaprej »pošrafirana« Slovenska cesta v delu med Kongresnim trgom in Ajdovščino, ki je predvidena za bodočo peš cono, kljub temu da prometni status celote Barjanske-Slovenske-Dunajske ceste še ni dokončno prometno niti statusno opredeljen (garaža pod Kongresnim trgom, namembnost in dovoz do Južnega trga, mestotvorno izjemno pomembnega kareja, usoda linij mestnega javnega prometa, prost dovoz do hotela Slon, do Pošte in do peš cone Čopova). Ali lahko Ljubljana na 750 m razdalje svoje »hrbtenične« Slovenske ceste med Gradiščem in podvozom, ki je danes predvsem le prometnica, ključna med

drugim tudi za bližnji dostop LPP-ja v obstoječo peš cono (Čopova, Stritarjeva. Ciril Metodov trg, Mestni in Stari trg), res ustvari prepotrebno reprezentativno peš potezo, vredno prestolnice? Ta je, vsaj trenutno, v skoraj vsem svojem parterju zazidalno nepovezana, programsko pa opustošena in neatraktivna. Zato se postavlja kar nekaj vprašanj o njenem, na hitro načrtovanem »face- liftingu« s preureditvijo v izključno peš cono. Verjetno bi bilo obvezno pred tem opraviti temeljit premislek, ki bi istočasno zadeval več funkcionalnih in behaviorističnih plasti. Koliko svoje dosedanje tranzitne funkcije povezovanja kar treh mestnih vpadnic (Barjanska, Dunajska in Celovška, za katere je predvidena širitev v šestpasovnice) bo zato morala (bojim se da nerodno) preusmeriti na, že sedaj preobremenjeni, notranji mestni obroč.

Niti še ni dokončne odločitve za tramvaj, ki je nekoč obetal rešiti vse težave, vendar bi bil investicijsko izjemno zahteven (prometno pa nefleksibilen). Mišlim, da ta ni najbolj primeren za šesterokrako prometno okostje Ljubljane. Namreč, bistveno je primernejši za stalno visoke obremenitve (kompozicije z 270 sedeži, nasproti avtobusom z 48/85 sedeži), ki pa jih sedanja šesterokraka poselitvena struktura Ljubljane tekom večine dneva še ne zagotavlja, še avtobusi, ob redkih časovnih ritmih, vozijo polprazni. Infrastrukturno nezahteven in bistveno bolj fleksibilen avtobusni promet bo še dolgo prva in zlasti ekonomska prioriteta za večino mestnega območja, zlasti še zato, ker tudi avtobusi postajajo vse bolj okoljsko sprejemljivi (na baterije, na vodik, itd.). Dobro umeščene trase sedanjega tirnega prometa, (ki so skoraj paralelne s Tržaško, Celovško, Dunajsko in Dolenjsko cesto), se bodo z načrtovanimi novimi, podzemnimi trasami za hitre mednarodne proge večinoma sprostile. Te bi zato veljalo polno izkoristiti kot bodoče koridorje primestne železnice v širšem mestnem jedru. S svojo obstoječo infrastrukturo bi te bistveno racionalneje nadomestile predvideni tramvaj. In to brez rušilnih posegov vstavljanja ločenih tramvajskih pasov v preozke cestne profile mestnih vpadnic, in ulic mestnega središča. Ob postajališčih novih primestnih železnic pa bi bilo smiselno locirati prestopne točke na obstoječo, razvejano avtobusno mrežo. Tudi ekološka taksa za avtomobilski vstop v mestno središče, o kateri se tudi razpravlja, in ki bo sčasoma najverjetneje postala nujna, kot alfo in omego svoje uspešnosti predpostavlja obstoječ in efektiven javni prevoz. Svoje, za naša trenutna gledanja morda tudi znotraj stroke nekoliko heretično, razmišljanje zaključujem s poznanim, že starim, a še vedno veljavnim spoznanjem ameriškega urbanista K. Lyncha, da *»je dober urbanizem v 80% pogojen s pravilnim opazovanjem življenja!«*

kako v ljubljani sedanjo krizo izkoristiti kot realno urbano prometno priložnost?

grega košak

Pred nekaj meseci (20. aprila 2009) je Ljubljanski mestni svet za javnost skoraž neopazno sprejel poslednjo (ali res?) verzijo Zazidalnega načrta (ZN) za Potniški center Ljubljana. Roko na srce, gre le za nekoliko boljšo, logično popravljeno nekdanjo rešitev s potniško dvorano 8m nad sedanjimi tiri (na nivoju predvidenega nakupovalnega centra), medtem ko je bila ta vse doslej 6m pod njimi (kar je bilo celo omenjeno kot »odlika« prvonagrajene natečajne rešitve). Bolj v besedah kot funkcijsko smiselno, je v ZN dodano še, da mora Trigranitova rešitev gradnje kompleksa dopuščati tudi »možnost eventualne in kasnejše poglobitve«, skoraj kakor pesek v oči za naivne (vključno s stroko). Skratka zapisano je ohlapno, za vse sodelujoče nezavezujoče predvsem pa izvedbeno in finančno komajda feasible ter časovno nepredvidljivo. Ali bo s tem aktom celovita izgradnja PCL zares krenila, je vsaj po časopisnih vesteh vprašljivo. Zaradi recesije bi Trigranit kot pretežni investor rad pričel graditi postopno: najprej le poslovno stolpnico, prometno vozlišče, zanj po pogodbi sicer obvezujoče, pa bi prestavljal v ekonomsko prijaznejšo (predvsem pa oddaljeno) prihodnost.

S pravkar sprejeto odločitvijo MS nastopa nevarnost, da na prestopni točki med zunanjim prometom v mestni center, Ljubljana, namesto načrtovanega Potniškega »transferiuma«, nadgrajenega z integriranim močnim poslovnotrgovskim jedrom in pomembno urbanistično zgostitvijo na Slovenski, ki je kompozicijska in prometna hrbenica mesta, dobi le še oskubljen, špekulativni objekt: stolpnico Emonika. Med drugim tudi z izgovorom, da rešitev poglobitve trase hitre železnice uradno »še vedno ni preverjena in dorečena«. Tak razvoj dogodkov bo bistveno v škodo javnega interesa.

Celostno urbanistično planiranje mesta za to ključno odločitev nima nujno potrebnih vhodnih podatkov:

- niti, kako se bi s tem za potrebe razširjenega mestnega centra sprostila dragocena
- trikotna površina med Celovško, Parmovo in novo Tivolsko cesto (cca 240.000 m²!), in predvsem kaj bi to pomenilo za bodočo urbano morfologijo mesta.
- niti, kaj naj se stori z dragoceno površino kote +0,00 sedanje tirne infrastrukture (cca 230 000 m²), ki se bo sicer sprostila, ampak bo za urbanistično tvorno povezavo Bežigrada z centrom mesta oblikovno izgubljena, zaradi predvidenega (in odobrenega) obrobnega venca funkcionalno naključne pozidave, ki jo bo obkrožal
- niti za vodenje primestnega javnega prometa na trasah opuščenih magistralnih prog

- zlasti pa ne, kako bi to lahko pozitivno vplivalo na bolj harmonično in bolj racionalno strukturo mesta, ki bi nadomestila sedaj prevladujočo stihijsko namesto dosedanje stihijske centrifugalne ekspanzije.

O poglobitvi je bil znotraj stroke dosežen nesporen konsenz, na primer na Skupni razstava DAL-a in mestne uprave; na konferenci »Light Capital« organizirani v povezavi UIRS in rotterdamskega Berlage Institute leta 2006; ali

pa Javno mnenje Urbosveta z dne 25.2.2008. Mnenje Urbosveta je ob zahtevi za takojšnjo poglobitev, vključevalo tudi urgentni poziv vsem kompetentno odločujočim - mestni in državni oblast skupaj s SŽ - naj takoj sinhronizirano združijo svoje napore in poenotijo cilje in se aktivno vključijo v dejansko izpeljavo projekta. Razmišljanja so ostala brez ustreznega odziva in tako je bil, dobro leto kasneje, sprejet ta kompromisarsko odločilni ZN.

Kaj pomeni to mencanje za eno redkih strateških prednosti, ki jih imamo - geografsko? Imamo ugoden tranzitni položaj, kjer se Jadran najbolj približa srednji Evropi, skupaj z nizom spremljajočih dejavnosti, ki se nanj navezujejo. Hkrati pa se kaže tudi ranljivost dosedanjega hitrega gospodarskega vzpona Koprske luke (glede na očitno izražene ambicije Trsta in Reke). Pri tem pa železnice, od kraljevine Jugoslavije, prek obdobja SFRJ do države Slovenije, skupaj kar preko sedemdeset let, cincajo o gordijskem vozu osnovnega problema: kako rešiti potek svojih tras na presečišču obeh kardinalnih smeri, ki se srečata v centru Ljubljane. Študije in natečaji so do sedaj pogoltnili mnogo denarja in še več dragocenega časa, še vedno pa smo brez dokončne odločitve.

Če hočemo zagotoviti potek evropske hitre proge (poleg običajni regionalnih in tovornih prog) skozi Ljubljano, kjer se križata oba transevropska koridorja - povezavi vzhod-zahod in sever-jug (torej koridorja 5. in 10.) - je izven nivojsko vodenje prog (torej vsaj delno podzemno srečanje, kar pomeni tunel pod Rožnikom!) nujno. Potrebno ga je izpeljati čim prej, saj se zna zgoditi, da bo če ne za Slovenijo prepozno, saj obstajajo realne tuje alternative (in apetiti), da nas te koridorji zaobidejo, ker v nedogled odlašamo z odločitvami, kljub mednarodnim pričakovanjem in realno možnim finančnim vzpodbudam.

Sedanja gospodarska stagnacija obeta še dodatno blokado, sicer ne toliko zaradi pomanjkanja denarja, temveč zaradi napačno zastavljenih in nepovezanih prioritet mesta in države in posledične organizacijske nesposobnosti odločujočih. Te bi denar raje razpršili za razne kuriozume: za otoček pred Izolo in za megaigralniški raj na Ptujskem polju v prejšnjem mandatu, ali (v sedanjem mandatu) predvsem za dva ljubljanska stadiona in mariborsko študentsko univerzijado. Vsem pa je skupno le, da so brez sinergetsko naravnanih makroekonomskih učinkov.

Iz borznega poslovanja je poznan recept, da pametni kupuje delnice takrat, ko jih vsi ostali prodajajo, verjetno od tod izhaja podobna predpostavka, da tudi v recesiji ambiciozni sprožajo priložnosti za nov razvoj. Kakor se to, vsaj v teoriji, lepo sliši, v praksi podobnih konkretnih razmišljanj, razen političnega besedovanja, še ni zaslediti: Vsi, državna uprava in delodajalci, so v svojih ukrepih le gasilci, vedno znova predpisujejo državne subvencije, ki so le niz blažilnih obližev (razen upravičene podpore že brezposelnim) in obremenjujejo ter izčrpavajo omejeni državni proračun, namesto da bi načrtovali poteze povezovanja, ki bi omogočile dolgoročnejše sinergijske učinke. Država in mesto bi morala v času sedanje recesije prav te opredeliti, obenem pa se omejiti na primarne prioritete, ki hitro prinašajo maksimalen večstranski učinek: gospodarski, družbeni, logistični in ne nazadnje ekološki. In to ne samo za nas, temveč tudi za celotno Evropo, s katero smo vedno bolj povezani in od nje soodvisni.

Zato poizkušajmo ob tem problemu začeti razmišljati na obrnjeni način: kam in kako aktivno usmeriti še razpoložljiva sanacijska sredstva, da bo njihov izkupiček za skupnost kar največji?

Gradnja avtocestnega sistema, ki sicer med drugim le enostransko in celo ekološko sporno rešuje logistiko našega in tranzitnega prometa, gre h koncu. Večina gradbenih strojev že rjavi po deponijah, kvalificirane delavce pa ob pomanjkanju drugih ponujenih alternativ odpuščajo (ne le v gradbeništvu, temveč v vsej, nanj vezani industriji). Na drugi strani pa je ministrstvo za promet prav v tem mandatu opozorilo na spremembo in svojih prioritetah: v prihodnosti naj bi se prednostno posvetila tehnološko in logistično močno zaostalemu železniškemu prometu, z idejo boljšega uravnoteženja alternativ v prometu in prostoru.

Ljubljanska tržnica

predstavitev prvonagrajenih elaboratov natečaja za ureditev področja Ljubljanskih tržnic z mnenji natečajne komisije

Sklop A | Mahrova hiša

Avtorji:
Kombinat
Ana Čeligoj, u.d.i.a.
Matej Hofler, u.d.i.a.
Blaž Kandus, u.d.i.a.
Tomaž Čeligoj, u.d.i.a.
Alenka Korenjak, u.d.i.a.

prostorski prikazi:
Peter Grmek, štud. arh.
Andraž Intihar, štud. arh.

konzultanti:
statika: Igor Štupnik, u.d.i.g.
strojne inst.: Robert Vrečko, u.d.i.s.
promet: Matjaž Brezavšček, u.d.i.g.
požarna var.: Marijan Lozej, var. Inž.

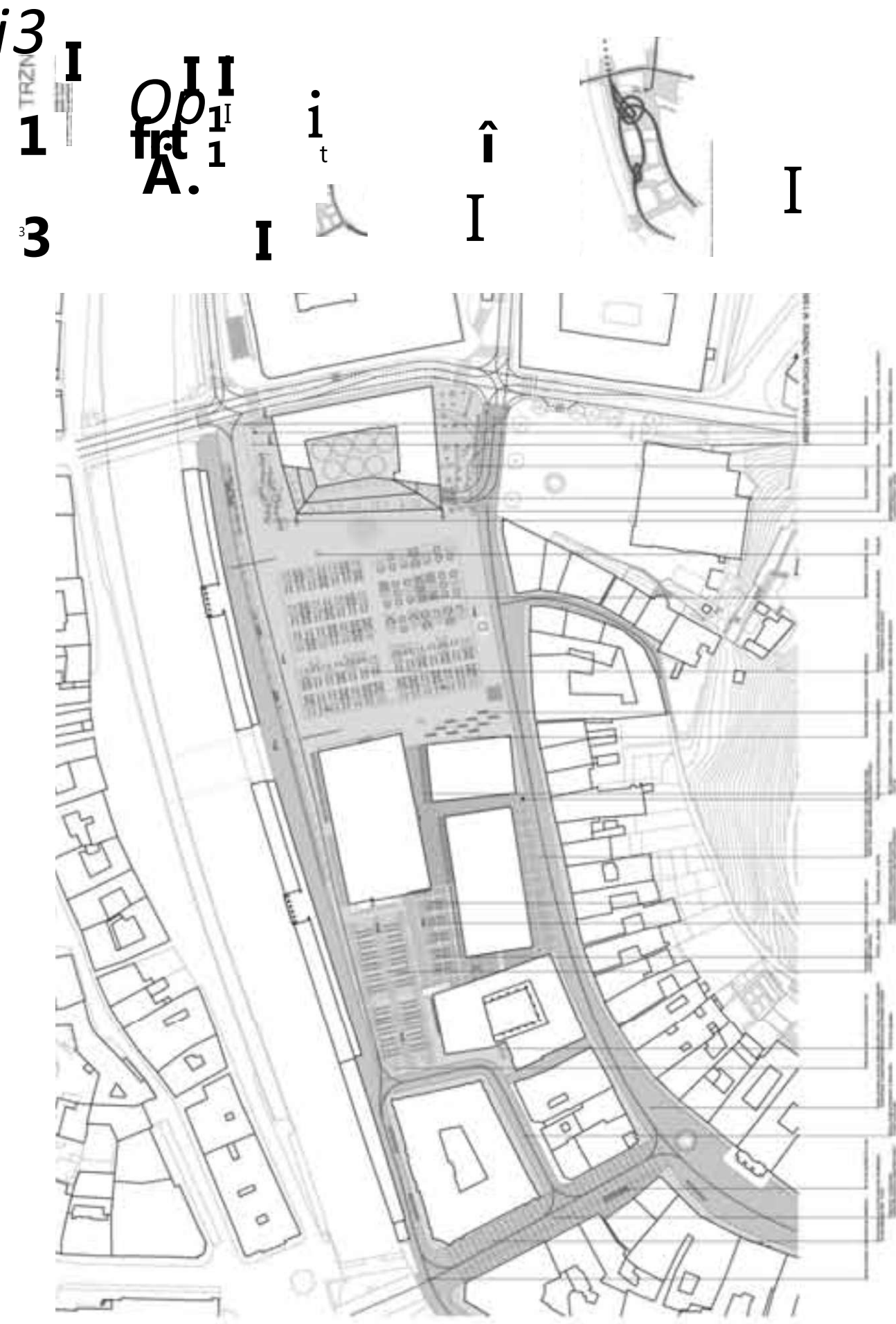
a

uvodnik
esej
predstavitev
intervju
natečaj
kritika
pogovor
predavanje
prevodi

Avtorji oblikujejo prizidek tako, da se navezuje na nezaključen volumen Mahrove hiše tako, da ga poveže v stavbni otok. Poenotena oblika stavbe temelji na odločitvi avtorjev, da obravnavajo tako fasade kot streho novega objekta na isti način in v istem gradivu. S tem so smiselno izrazili njuno vlogo v podobi v starega mesta. Pritličje prizidka je oblikovano z zarezo v stavbnem volumnu, ki poveže notranjost nove stavbe s tržnico in trgom. Nevtralna oblika prizidka poskuša biti ozadje pisanemu življenju tržnice in odsev monolitne gmote semenišča na nasprotni strani trga. Objekt je programsko bogato in smiselno strukturiran glede na odvijanje dejavnosti tržnice in njeno družabno funkcijo. Taka sta lokal na vogalu in večnamenski amfiteater s pogledi na grajski grič nad uvozom v garažo. Pokrita tržnica se domiselno povezuje s trgom in staro hišo, ki ostane v gornjih etažah neodvisna od novega prizidka. Fasada je zasnovana kot plašč tankih vertikalnih lamel, ki prekrivajo tudi plast notranjih oken. Po oceni komisije oblika stavbne gmote primerno interpretira zastavljene spomeniške smernice iz strokovnih podlag. Natečajna rešitev predlaga za razliko od drugih zasnovo samo ene parkirne hiše, ki pod Vodnikovim trgom zagotavlja zahtevane kapacitete v treh etažah. Uvoz in izvoz sta postavljena v južni del prizidka k Mahrovi hiši, z dovozom

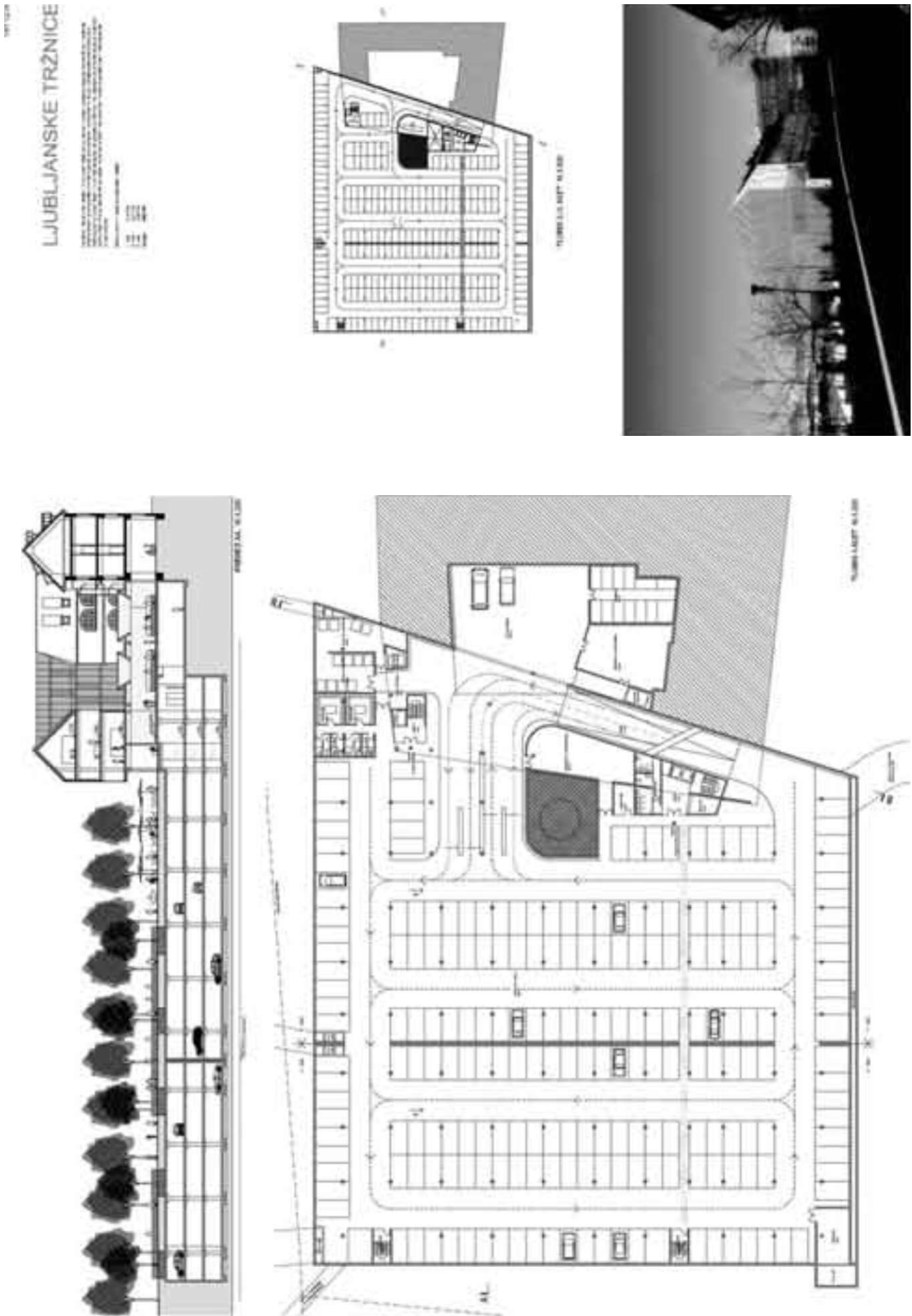
iz križišča s Poljansko je razbremenjeno tudi križišče pri Zmajskem mostu. Sistem prometnih poti v garaži je rešen enostavno in pregledno, dobro je rešeno tudi servisiranje tržnice (dostava, smeti). Domiselna zasnova prereza je zagotovila v območju tržnice tudi dodatno plast zemlje na streho garaže za morebitno intenzivno zasaditev. Predvidena je tudi gradnja v fazah. Zasnova prometa pušča odprte možnosti za izgradnjo dodatnih garaž pod Pogačarjevim trgom in Krekovim trgom. Parterna ureditev in ureditev trgov je zasnova zelo zadržano in z občutkom za merilo in značaj prostora tako, da se talne ureditve navezujejo na širši kontekst starega mesta. Oblikovanje je nadgrajeno z uporabo linij v tlaku, linij dreves, in večjih volumnov dreves ter posameznih poudarkov, ki soustvarjajo skladen ambient trga in ulice za raznovrstno rabo. Zasnova prizidka Mahrovi hiši je po mnenju komisije dosegla želeno skladnost med obstoječim in novim, kljub jasno prepoznavnemu arhitekturnemu izrazu. Zaradi naštetih kvalitet je natečajna žirija uvrstila elaborat v ožji izbor za nagrade in mu nato tudi soglasno podelila prvo nagrado. S tem ga tudi predlaga naročniku za izvedbo.

ab

pccdit/vitev

ab

ab

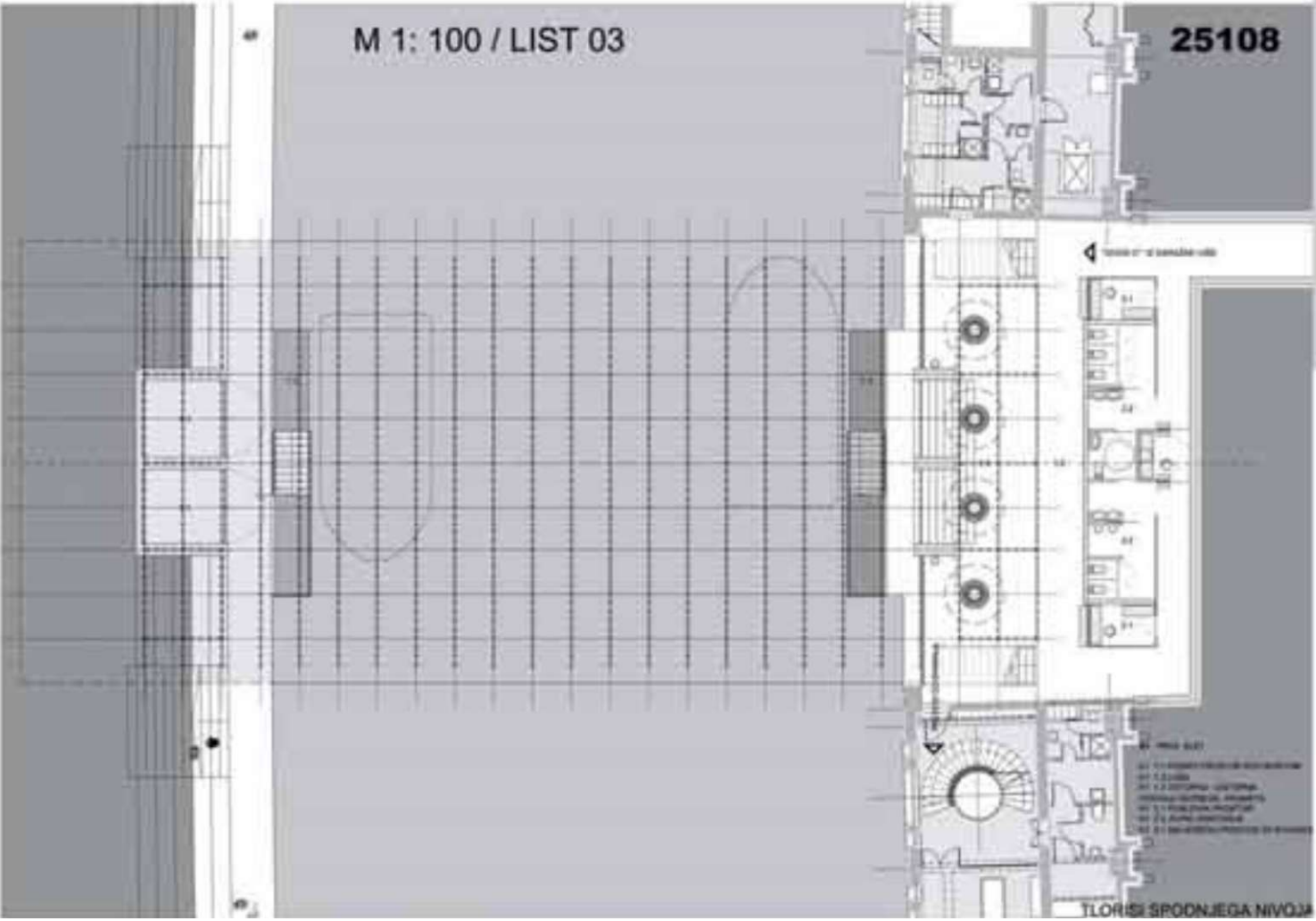
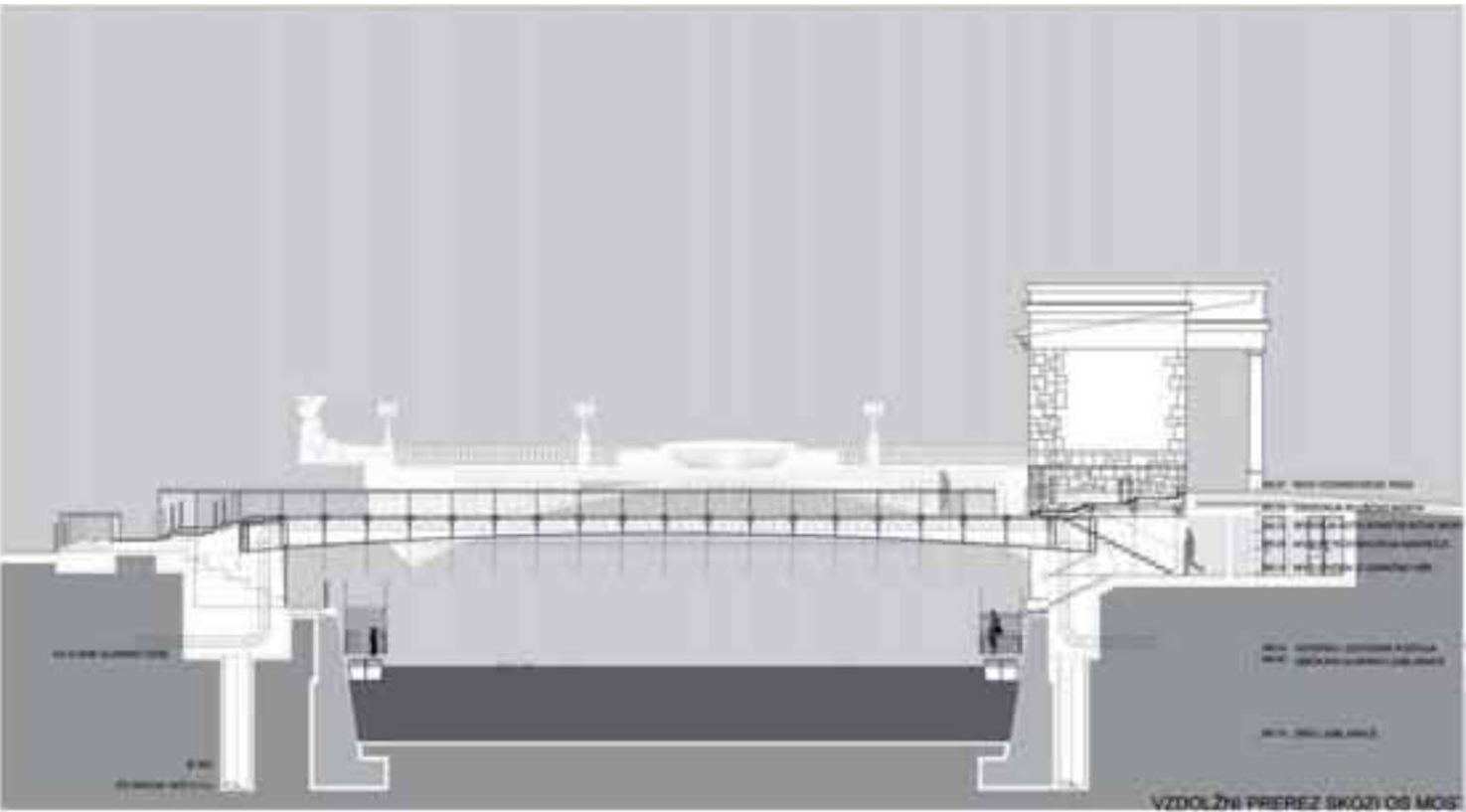
Sklop B | Mesarski most

KjtXUSU*ko>+6l A*
jurtj Kobe. udi*
Kov**,<et> «K
UcUI
Rok 2tjki*Ut. udiA
Temu* H«t*, udi*

iruRdfel itud *tv
Tiru M«rr\ udi*
fVtci PUnU#v ilod *fK
T*n^B0fC.4b> AQH
Domen Bermuda*
V«mo KAdmj«.<bi «rh
U«rr. «ud «ih
M*IA*UP«ni< 4t» Alti

TocmUv C«t*c ud ik (**/ojne rtluUoU)
Touu* Irvinik«f. udi «i MeMro
Irtak udiila.

Novi mali ča*»"v«"»ko* povr/av«4m člen. trtrcrfr«« nev
putf/ivo po**e obvtajtfe m nov* urediv* fr/n* in rubrejj«. SkUdno\ to
p«edpo»TA**o umr Ww domen o movl mtd r«vWrtO Vbdnik«*) trgx kt
Pttkovik«to* njlorin*. NA U UOn «o Uhio oblikovali ru wAb uAni motu
rwkl tiopniUi tpoto/novmevnoUAntina* tftelom moite wy«"h*rno m«4o
pave*U X pmvtor iVikovikove«* kubre*H -" f*Q«lovli dovolj provtorA pod
movlom /A utfdflw wtopoo lrttopnegA nwyu rrttrrps promet« m brella
Wiwu mveleu moite W vedno pul«* pravle poglede ex /rumemu »ot*
dn]4 movtovA in Pwnikovo Artirtekluxu Pod movtom rujuint WiAMi urejen
alop peovt«cov. ki to pove/At* / ob«nc*Om dvigalom, Uhadom u g*** *
wtopno mlopnvnmettom retnege pwnu. tukl /d urejmi tumttrv*
TTTTKA Xjavnim tfr«mid>m PTAV Uko to pod movtom rvi wv«ml ureni uie)ttz
vp«ti movtA pomoh* punton u vhr«mbo visotrm in prehodobvodne poli. ki
H**nllj tefkino ured*«««v«*»tr«<jAd«
M«v« WirrvAO kot velrumenvU povrime in (/t«crUr) funkcjo bjm«
ru«ne** objete ki povezuje pvm provior movkrbuje delovanj* ra/itr/me
t
Avtorj« predUg*»v d« m«bo ko«ent**«* movtu 6m boV laN«««» m
bru Ubrjlli 10 klp«lo »«4Woo l«nttru
ki om«goIA ruvsitj«o itititCno wOno Komtrukcija un«v«t«»«o \
tbtft p* toni n«nki «nkot«r* prtetu N lQtt«wrtty« vtime ki V» togo op«t1
v ««rtmfAno b*lonvke op«yrv«« v obtiki pov*fovalnf yrd* pilocov. Mfriz
pf«««h /rtlmih noukev po v**j ttrtW moIU fr vpre*rnj v «rr«ol*no brtoo
Uo pk>«a kij«tUkovjAA % plo^Am. u unwtwrgA Un v u
KUhkotmfmu vinu kofinruk«* ptnp*V«fo kofu«kwi rrt-A p«Wmh nouktiv.
kj nol«o obA lOb«A pavov« mostu l* poh«do*»j u*VIA in it«kV«« oguje
VvuvinA rolitiv KitAmvifno ilrokr motu i ro«*w«A pAl«v«tmi
u »CrkU«e pom««tM«4 tuO /A p«**K««« pod nvtom u iAcv
«oYWar pou, FA t« rAFLR>T oliv«tlijm tudi v«opno i/vtopno m*ito
plom«IA itutnttnt«ot«ko Avlo*ll pi«JUQj<«d> l lll«k«p«ft«coQ«r«jr il bay
in drobnimi puUik«mlokv«vjo m«ltin«mu* twn pavbenpom««
Kom«u>»j«rptt«oU d« rvlIKj*iprt«log v merim ««4«v«tto
«do«vfrj«« poliv«4/fntm mtH«rn. lrtude p imru pripombe k
lupinAtti koni««kojr. k«W«k prKnih rrbw in /Akjju«ku vtopoU« w««nu
kiArWirt mov« na «v«rkij«. Komli«o l« U po*bej prrp«* lU«Uz «v
torjrv. rMAjnovi M«vArvki movl po iv«jil obit«« mp«k po v««4 v«otinoMl
IH«JA duh Pw«4kov*»« lrr«hile Z«r«de dovkdne l«ctt«rtttum«rtltw t«««A
Ut««dIVA v «l«novi mottA.K kom«*A predlogu pri«dUA prvo rvi«gr«do

Sklop C | Petkovškovo nabrežje

Avtorji:
Nataša Blažko, abs. arh.
Tanja Bojc, abs. arh.
Jurij Kobe, u.d.i.a.
Maja Kovačič, abs. arh.
Samo Mlakar, abs. arh.
Urša Podlipnik, u.d.i.a.
Rok Žnidaršič, u.d.i.a.

sodelavci:
Ina Radšel, štud. arh.
Tina Marn, u.d.i.a.
Peter Plantan, štud. arh.
Tanja Bojc, abs. arh.
Domen Bergoč, u.d.i.a.
Samo Radinja, abs. arh.
Nejc Lebar, štud. arh.
Meta Zupancič, abs. arh.

konzultanti:
Alan Sodnik, u.d.i.g. (gradbena konstrukcija)
Franci Cerkenik, u.d.i.g. (promet)
Iztok Kavčič, u.d.i.k.a. (zasaditev)
Jože Gregorič, dipl.ing.kem. (gospodarjenje z odpadki)

Predlagana rešitev se ustrezno odziva na postavitev Mesarskega mostu, ki prinaša nove povezave in odpira bogate programske možnosti za nadaljnje oživljanje Petkovškovega nabrežja. V tem smislu se ureditve nabrežja skladajo z zasnovo mostu s poudarjeno globinsko členitvijo osrednjega dela, ki posrečeno izrablja tlorisno ukrivljenost parterja. Slednjo posebej poudarja izpeljava drevoreda v loku, ki sledi tudi tlorisnemu poteku obodne zazidave. Na južnem delu je predvidena prodaja na stojnicah ali razstavljanje, medtem ko je drugod predvidena predvsem gostinska dejavnost.

Na bregu so predlagana stopnišča, ki se spuščajo do roba rečnega korita in so členjena v šest segmentov - po tri na vsaki strani mostu, kar omogoča izdatnejšo rabo nabrežja za posedanje z gostinskimi uslugami ali brez njih. Pestro ponudbo povečujeta tudi dve razgledni loži s sedišči in vzdolž reke speljana sprehajalna pot. Na severnem delu Petkovškovega nabrežja predlagajo avtorji z delnimi rušitvami izgradnjo manjšega hotela.

Med kritičnimi pripombami je komisija opozorila na preveliko izgrajenost obrežij, kar je tudi sicer največja pomanjkljivost Kellerjeve ureditve Ljubljane na poteku skozi mestno središče. Bila je mnenja, da bi bilo pri izdelavi izvedbenega projekta treba obvezno zmanjšati obseg stopnišč (po en segment na vsaki strani mostu) in ga nadomestiti z zelenim vložkom.

Komisija ocenjuje projekt kot programsko bogato in strukturno pestro ter oblikovno kakovostno zastavljeno rešitev, ki je funkcionalno smiselna in ponuja primerno podlago za obogatitev območja tako glede njegove ureditve kot uporabnosti. Komisija podeljuje predlagani rešitvi согласно prvo nagrado.

projekti
tržnica

ljubljana; potemkinova vas?

turbo urbanizem in arhitektura na primeru ljubljane in njene tržnice

aleksander s. ostan

1. Krizni časi: kruha in iger!

Prebivalci stare Ljubljane - arhitekti še posebej - bi lahko bili prav zadovoljni, saj se v podobi mesta končno nekaj premika: povsod, kamor se ozreš, sama gradbišča (pravzaprav se komaj prebijamo mimo njih), urbani parter se v hitrih zamahih (pre)ureja, parki so se takorekoč čez noč pomladili, ulično življenje s kavarnicami pa poka po vseh živih. Zdi se, kot da je celo rdeče utripajočim potopnim količkom nekaj nepovabljenih avtomobilov uspelo nagnati iz ožjega mestnega središča . A šele ko natančneje pogledamo

Sistematična okupacija Vodnikovega trga se je pod pretvezo »neizogibnega komunalnega posega« pričela že v visoki turistični sezoni; češ, pa naj se ljudje zdaj prebijajo do svoje tržnice...!?

Pogled z gradu: skozi topografijo in morfologijo jasno berljiva geneza nastanka Vodnikovega trga: poteza nekdanjega srednjeveškega obzidja ob današnji vzpenjači, Mahrovi hiši, tja do Plečnikov kolonade.

izza te »bleščeče« kulise, ko skušamo resneje (ne le skozi optiko populističnih volilno-političnih učinkov) v-pogledati v naravo stvari same, se nam od-stre globlja, resničnejša podoba stanja v naši prestolnici. La ta pa je tako v urbanističnem, arhitekturnem, kot tudi v ekološkem, pravnem ali socialnem smislu zelo zaskrbljujoča.¹ Poskušajmo odstreti tak pogled vsaj skozi fragment osrednje ljubljanske tržnice, ki kot hologramski okrušek lahko spre-govori o problematiki celote mesta.

2. Novi mestni načrt: daleč od vzdržnosti

Ljubljana kljub odločitvi za model trajnostnega razvoja mesta, ki je vsaj na deklarativni ravni prisotna v strateškem delu osnutka njenega novega mest-nega načrta, v ključni orientaciji demonstrira povsem drugo, že zdavnaj preživelo paradigma: skozi megalomanske širitve mesta vztraja na ek-spanzivnem, disperznem, kvantitativnem modelu razvoja, ki je pripravljen žrtvovati mnoge vitalne zelene in kmetijske površine. Težko je verjeti, da za takšno odločitvijo, ki nakazuje predvsem zemljiške špekulacije (spremembe namembnosti .) v odprtem primestnem prostoru, stoji stroka, ki je gotovo vsaj informirana o trajnostnih smernicah razvoja urbanih naselij in območij. Zdi se, da morajo izvajalci marsikaj narisati in napisati kar mimo stroko-vnih prepričanj, po politično kapitalškem diktatu, da se morajo izhodišča strateškega dela mestnega načrta post festum prilagajati izvedbenemu delu načrta, da mesto namesto notranje reurbanizacije² hoče še kar širiti nova naselja (beri: zazidljive površine), čeprav Ljubljana po zadnjih demografskih podatkih že spada v kategorijo t.i. »shrinking cities«,³ ki ima znotraj lastnega urbanega tkiva še zelo velike rezerve. In kot v posmeh se vse skupaj dogaja v času globoke ekonomske in ekološke, skoznju pa predvsem vrednostne krize v svetu in doma.

3. Promet in njegov kratek domet

V dvajsetem stoletju si je v interdisciplinarnem urbanizmu promet uzurpi-ral dominantno vlogo in s svojo agresivnostjo uničil ogromno kakovostnih urbanih in podeželskih okolij ne le v Sloveniji ali Evropi, temveč povsod po svetu. Še danes predstavlja preizkusni kamen urbanizma sodobnih mest, na katerem mestni načrti temeljijo ali padejo. Dobro rešen promet kakovost bi-vanja v mestu po eni strani dviga (javnost, dostopnost, pretočnost, hitrost, »svoboda« ...), a ga, če je slabo premišljen, še v večji meri niža: vsestransko onesnaževanje okolja, prometni zastoji, slepe ulice, zaparkirana središča, prometna nevarnost in nasilje itd.; če ob tem stranskih, psiholoških učinkov sploh ne omenjamo. Med še prevladujočo trdo in porajajočo se mehko prometno paradigmo zeva velika razlika in tudi v Ljubljani je taka ambivalentnost še kako prisotna: mestna oblast se rada pohvali, da uvaja trajnostne modele mobilnosti in po določenih projektih bi se dalo tej tezi celo pritrditi (*pobuda Civitas elan, širjenje peš-con* ...),⁴ a trda »prostorsko-politična« realnost je žal povsem drugačna. To nam je med drugim nazorno demonstriral lanski dogodek ob prihodu Jana Gehla, pionirja v boju proti in-dividualnemu avtomobilskemu prometu v mestnih jedrih. Politika, ki si ga je uspela kljub dejstvu, da so skoraj vsi njegovi argumenti drugačni od njenih, medijsko »prilastiti«,⁵ se je izogibala odgovoru, zakaj Ljubljana ne more po »Gehlovi« poti. Ko pa smo odgovor končno slišali, je bil standardno izmuzljiv in perverzen hkrati, slišal pa se je nekako takole: mi v razvoju še nismo tako daleč kot Kopenhagen, zato moramo najprej realizirati vse njegove napake, preden uberemo bolj vzdržno pot ...

4. Širše vpadnice, več garaž v mestu = več prometa

Eden od osnovnih aksiomov v prometu se namreč glasi, da nove, dodatne ali razširjene prometne površine generirajo nov, dodaten promet. To velja tako za načrtovano širitve vpadnic, kot tudi avtocestnega obroča okoli Ljubljane. Nove kapacitete bi v središče mesta ali na krožno dirkališče okoli njega priva-bile le še več avtomobilov. Podobno je z novimi garažami: če le-teh ne zaus-tavimo vsaj na ringu, bodo v samo središče mesta (ob paradoksu, da so že

obstoječe na pol prazne), potegnile dodaten individualni avtomobilski pro-met. »Blitzkrieg« z garažami se za prebivalce na povsem nemogoč način tre-nutno dogaja znotraj in zunaj zaplankanega Kongresnega trga, poleti pa se je že pričela tudi postopna okupacija tržnice s pol-legalnimi naskoki na frontne linije okoli nje. Stvar je še toliko bolj alarmantna, ker se je uprava perfidno izognila potrebnim presojam vplivov na okolje in postopkom, ki vključujejo tudi participacijo javnosti, saj vsa dela (garaža, most .) nameravajo izvesti s poenostavljenim »gradbenim dovoljenjem« zgolj kot »neizogibne komu-nalne posege«. Verjetno o načinu, kako se ob takim pristopu ravna z bogato arheološko dediščino, ni potrebno posebej izgubljati besed, na ta vanda-lizem, a hkrati na zanimive možnosti muzejev »in situ« v časopisih opozarja tudi arhitekt Kovač, mednarodni ekspert za prezentacijo kulturne dediščine. Sicer pa bi bili tako garaža pod Kongresnim trgom, kot predvsem tista pod Tržnico, izrazito lokalnega značaja in sistemsko nikakor ne bi rešili problemov parkiranja v stari Ljubljani. To bi lahko storil kvečjemu tunel garažne hiše pod Grajskim gričem, ki bi radialno napajal celotno mestno jedro in to tako za prebivalce, kot tudi za njegove obiskovalce.⁶ Ta tudi ne bi razril arheologije, se ne bi spustil v delikatno bližino izjemne okoliške arhitekture, v bližino vode, pa tudi v zemljiška razmerja ne, ne bi posekal vseh dreves,⁷ pa še iz-vedbena cena na parkirišče bi bila bistveno nižja. Seveda je tudi tak projekt za kriterije »turbo mandata« preveč dolgoročen, da bi se ga mestna politika lotila, pa četudi z logiko manjših korakov.⁸

5. Tržnica ali supermarket?

Vodnikov trg ima izjemno vrednost v notranji strukturi mesta. Najprej zato, ker je ob alienirani, atomizirani in medIALIZIRANI sodobni družbi eden od red-kih živih prostorov srečevanja meščanov v samem središču mesta, prostor, kjer se srečata mesto in dežela, meščani in tisti, ki jim v samo sredico pripelje-jo svoje pridelke in izdelke. Območja tržnice, agore ali bazarja so prostori prastare urbane tradicije, ki je niti zapeljevanje nakupovalnih centrov raznih Mercatorjev, Sparov ali Lidlov ne more uničiti, čeprav bi si to naši »trgovci z novci« verjetno še kako želeli. Potreba po osebnem kontaktu je v času preti-rane pripetosti na virtualni svet še toliko močnejša, ljudje pa smo osveščeni tudi o celovitem pomenu avtohtone prehrane, pridelane na ekološki način. Ta najelementarnejši odnos predstavlja pravzaprav prvo človeško izmenjavo, kulturni in ekonomski stik med prvo med kulturami, agri-kulturo, ter urbano kulturo mesta. Kako naj se polnost takega stika, če naj bo elementarna in pristna, zgodi na izvotljenosti garaž? Kako naj sadeže, pridelane v stiku z zemljo, od njihovih neposrednih proizvajalcev kupujemo na tehnični armi-ranobetonski plošči, ki pod sabo ščiti le avtomobile, ta fetiš globalizacije?⁹ Ali je skozi »Faradejevo kletko« sploh še mogoče začutiti utrip zemlje? In ob vsej na novo objuni civilizacijski občutljivosti za dosežke sodobne naravne kuhinje okušati sadeže ter vonjati dišave polj in gozdov ter njenih produk-tov ob oddušnikih, ki nam iz podzemlja prinašajo arome izpušnih plinov?¹⁰ Prepričan sem, da je radoživost in komunikativnost današnje tržnice po-vezana tudi z blagodejnim vplivom »zemeljskega sevanja«, ne glede na to, ali ga lahko občutimo ali ne. Na površino lahko pronica skozi tanko finalno plast (danes asfalta, v bodoče morda kamna), gotovo pa ne skozi tri etaže podzemnih garaž.¹¹

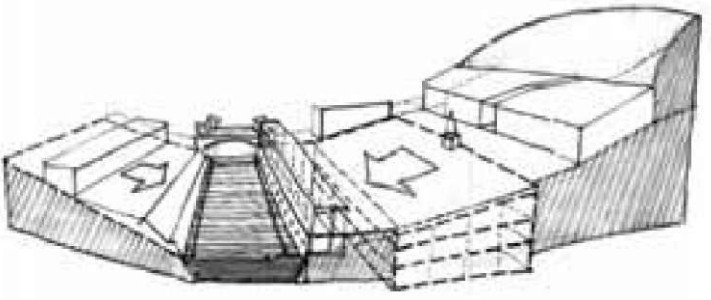
6. Zaris prostora in sledi zgodovine

Prostor živilske tržnice (pred njo je bil Sejemski trg današnji Krekov trg) je zelo zanimiv z mnogih zornih kotov: prostorsko, zgodovinsko, socialno, antropološko, ekonomsko, ekološko, vendar nobenega od njih ni mogoče izolirati iz prostora, ki je posoda vseh ostalih dejavnosti in fenomenov. Glede na njegove bogate zgodovinske plasti (o starejših- prazgodovinskih in rimskih ., smo do danes lahko le ugibali) se ga je potrebno lotiti s skraj-nim spoštovanjem in občutljivostjo. V takih primerih »turbo« urbanizem in arhitektura, morda primerna za suburbani ali »kitajski« model urejanja mest, nikakor ne prideta v poštev.

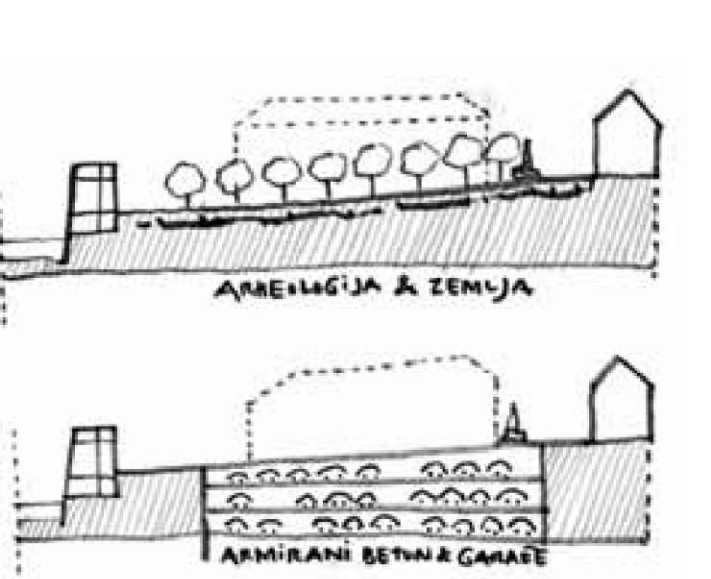

Izrez iz J.D. Florjaničeve kolorirane karte (»Tabula chorographica Ducatus Carnioliae...«) iz leta 1744jasno prikaže lokacijo današnje tržnice: obzidje s stolpi, »Klostrski vrati«, »bar-bicanom« in frančiškanskim samostanom.

projekti
tržnica

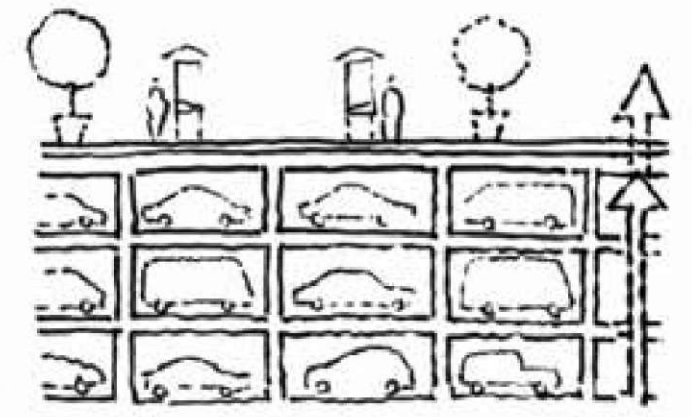
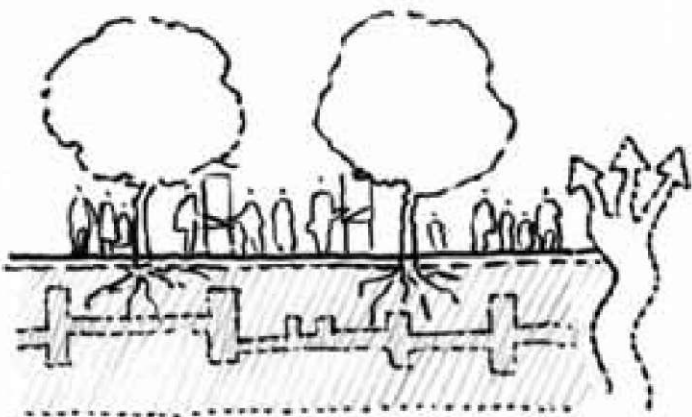
Shematski prikaz dveh ravnin, ki »pritiskata« na Ljubljano; Plečnikov monumentalni kolonadni »jez«, ki zajame pritisk grajskega grica in zemljine tržnice, bi z njeno izvotljivjo izgubil svojo »tektorsko utemeljitev«.

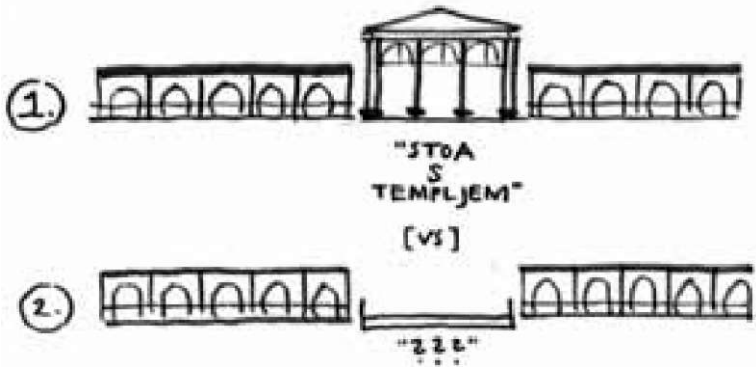
Komparativni ideogram, ki prikaže razliko med notranjima konstitucijama obeh Vodniko-vih trgov: trga z drevesi na raščnem terenu z arheologijo ter virtualnega trga na multiptih betonskih ploščah.

ab

kritika

»Rentgenogram« obeh tržnic: proseganje zemeljskih plasti in akumuliranega spomina zidov, ki stimulira komunikacijo med ljudmi in z agri-kulturo ter sterilnost tehnopolisa, ki vse odnose ohlaja in odtuja.

Shemi dveh kompozicij vzdolž Plečnikovih tržnic: ali izvirna zasnova stoe z nadstrešeno, »tem-peljsko« nadgradnjo »Mesarskega mostu« ali kakršnakoli »sploščena« rešitev mimo izvornega konteksta celote.

Trg ima današnje gabarite »še« dobrih sto let, po njegovem vzhodnem robu je potekalo mestno obzidje s krožnim stolpom in mestnimi, »Kloštrskimi« vrati ter jarkom, ki so varovali vzhodno stranico enega od treh srednjeveških mest, imenovanega »Mesto«. Znotraj obzidja je že od 11. stol. stala cerkev, od 13. pa se je na obzidje prislanjal Frančiškanski samostan z gotsko, kasneje baročno cerkvijo ter arkadiranimi štiriraktnimi redovnimi stavbami. V bližini cerkve je bilo tudi pokopališče premožnih, v zahodnem delu današnjega trga pa naj bi še v srednjem veku stalo tudi mestno kopališče. Z Jožefovimi reformami so menihi l. 1785 samostan zapustili, že tri leta kasneje pa je bil predelan v licej. Ta je z različnimi programi, ki so sobivali v kompleksu (n.pr. tudi prvi »Kranjski provincialni muzej«) živel z dijaki vse do potresa 1895, dokler ga niso 1902. leta porušili. Na jugu trg zamejuje niz ličnih baročnih stavb, skozi katere se prebije Študentovska gasa, ki nas pripelje do Gradu. Današnja Mahrova hiša, ki pravzaprav stoji že »extra muros«, je bila v preteklosti hotel, imenovan »Pri avstrijskem dvoru«.¹² Na zahodu trg definirata mogočno semenišče in župnišče stolnice Sv. Nikolaja.

7. Plečnikov stebriščni »jez«

Zelo zanimivo je definirana severna fasada Vodnikovega trga: pri Zmajskem mostu se ob Ljubljani srečata dve ravnini, ki zlagoma padata proti njej: ena, bolj strma, se nagiba s severa iz smeri Resljeve;¹³ zaustavi se v zelenem pasu deloma še naravnega brega Petkovškovega nabrežja (prav bi bilo, da se le-ta ne urbanizira s kakšnimi pretiranimi ureditvami!). Druga, bolj blaga ploskev, pada od Vodnika proti Plečnikovim tržnicam, ki na zelo lep način po celotni širini »zajamejo« drsenje te ravnine ter jo z močnim, a perforiranim zidom, zaustavijo pred reko. Ta bariera po višini poveže oba nivoja, spodnjega in zgornjega, suhega in mokrega, s kolonado in njenim dihanjem med zunaj in znotraj pa ustvari tudi prijetno »sončno pasto«, v kateri se ob kozarčku tako radi »martinčkajo« stari in mladi. Poteza tega stebriščnega hodnika v prečni smeri vzpostavi pretočnost med obema sosednjima mostovoma, Zmajskim in Tromostovjem, hkrati pa omogoči še eleganten sprehod po senci in po suhem, s krasnimi vedutami izpod stebrišča na območje stolnice in Grajskega griča v ozadju.

Povsem neumestno in nedoumljivo bi bilo, da bi ta v breg trdno usidrana Plečnikova poteza »grške stoe« naenkrat izgubila svoj prostorsko »ontološki« smisel, da bi ji namreč odvzeli breme naravnega podzemnega volumna tržnice (in v ozadju grajskega griča, ki pritiska nanjo). Da bi trgu izvotlili notranjost in bi kamniti Plečnikov »jez« obstal takorekoč »v zraku« ...

8. Tempelj na reki

Podobno je z mojstrovim »Mesarskim mostom«, ki je nekakšen komplement propilejam Šušarskega mostu, oba pa uokvirjata triado Tromostovja: na strateški točki kot nadstrešen trg poveže oba bregova med seboj in elegantno reši višinsko razliko med njima, z reinterpretacijo templja ustvari dominantno figuro večnostne arhitekture nad reko, prekine in ritmizira (pre) dolgo rečno fasado tržnice ter odpre nove poglede izpod stebrišča na mostu. Enkratne prilike, da s tem zaokrožimo celovito Plečnikovo potezo tržnice in mestu tudi na tej točki podarimo izjemno dodano vrednost, enostavno ne bi smeli spregledati. Noben sodoben most, ki se tem principom ne približa, se ne more niti približno primerjati s Plečnikovo zasnovo, pa naj je še tako večše zdajnjiran. Beg v navidez nevtralni, »spoštijvi« minimalizem prav tako ne pomaga, tanka mostna plošča pač ne sodi v kontekst klasičnega, tektonskega mojstrovega sveta.¹⁴ Sodobni arhitekti bi vsaj ponekod morali utišati svoj ego in se natečanju s tako čudnimi izhodišči, ki so možnost Plečnikove rešitve odpisali, pač izogniti. Ali se sploh še kje tako nonšalantno obnašajo z dediščino največjega nacionalnega arhitekta, kot to počnemo pri nas? Drugi narodi bistveno bolje prepoznajajo vrednost svojih arhitekturnih ikon in to od Mediterana do Skandinavije. Katalonci čislajo in tržijo Gaudija, Belgijci Horto, Francozi Le Corbusierja in Finci Aalto.

9. Neumestne mednarodne primerjave

Primeri »podobnih« garaž v drugih mestnih jedrih večinoma niti približno ne zdržijo resnih primerjav. Največkrat ponujena in tudi javno prezentirana je bila tista v Barceloni pod tržnico Santa Caterina arhitekturnega tandema Miralles/Tagliabue. Toda razen programa tržnice ta dva prostora nimata skoraj nič skupnega, podobno kot je težko primerjati obe mesti in zanju predpisovati enake strategije. Barcelonski projekt se sploh ne umešča v primerljivo osrčje mesta, temveč kot ambiciozen tujek in ekstravaganten objekt zasede skoraj celoten kvadratni trg v središču urbanega kareja. Povsem novo »bitje« prevzame vlogo generatorja, revitalizira okolico in podari novo arhitekturno identiteto sicer anonimnemu trgu, pod sebe pa ob gradnji smiselno pospravi še garažo.

Tudi poglobljena firenška tržnica San Ambrogio na Piazzii Lorenzo Ghiberti v ljubljansko nima skoraj nobene zveze. Stoji na deloma že degradiranem robu historičnega mestnega jedra in je, ko na njej ni nobene stojnice, prava betonska pušča z razbito okoliško arhitekturo. Podzemne garaže kot da so »izsušile« prostor nad sabo, ki je postal eden najbolj izpraznjenih ambientov v Firencih.¹⁵ Veliki odprti pravokotni prostor dunajskega trga Am Hof v neposredni bližini središča mesta ima pod sabo starejšo garažo, a je povsem steril in neobljuden. Očitno so ga morali žrtvovati za »infrastrukturne« namene. Primerjavi se zaradi sorodnosti obeh mest na videz še najbolj približa središče avstrijskega Gradca. A prostor sodobne rešitve in izvedbe na območju ob obrežju Mure v višini Acconcijevega »otoka« (klet pod kompleksom veletrgovine Kastner in Oehler na Franz Joseph Kai) je še vedno le prehodni prometni koridor z motečim uvozom v garažo, tudi če je rešil napajanje trgovine in minimalno ureditev parterja za njo. Še bistveno slabša pa je starejša rešitev »spiralne« garaže na trgu Andreas Hofer Platz malo nižje ob Muri (proti Marburger Kai), ki je povsem »zabrisala« prostor okoli sebe, tako s centralnim uvozom, kot tudi z nekaterimi okoliškimi gradnjami.

Tudi sicer sta mesti, čeprav sta si po velikosti in strukturi podobni, različni po svojem značaju, naša bolj »mediteransko-slovanska« Ljubljana pa je v primerjavi z bolj »kontinentalno-germanskim« Gradcem bistveno »mehkejša« in »toplejša«, tudi v prostorskem smislu. Zato posploševanje analogij med njima ni mogoče, kaj šele, da bi delili univerzalne recepte zanju. Ti namreč ne obstajajo, še posebej v arhitekturi ne! Da o primerljivosti, sposobnosti financiranja in natančnosti gradbeno-tehnične operative v obeh državah ne izgubljam besed.

10. Senca biznisa proti esenci prostora

Običajni »argumenti«, da smo nasprotniki garažiranja tržnice (in ostalih spornih ljubljanskih projektov) proti razvoju, napredku, spremembam in podobne neslanosti, so seveda le medijska manipulacija tistih, ki so jim kritične strokovne observacije le ovira pri čim hitrejšem doseganju zastavljenih ciljev.¹⁶ A poglejmo še drugače: kaj pa je garaža pod gradom drugega v primerjavi s tisto pod tržnico, če ne večji, bolj resen in bolj kompleksen, bodočim rodovom namenjen projekt? Da o poglobljanju železnice kot bistvenem prostorskem potencialu mesta, ki ga zagovarjamo že leta, sploh ne izgubljam besed. V primerjavi s točkovnimi »projekti«, ki večkrat služijo le partikularnim interesom, predstavlja edini res dolgoročni urbanistični poseg v Ljubljani. Kdo torej zagovarja razvoj in na kak način? In kakšen razvoj potrebujemo: rapidnega s »turbo« učinki, vezanega le na mandate in politične obljube? Ali morda vendar dolgoročnega, trajnostnega, zastavljeneza z jasno vizijo?

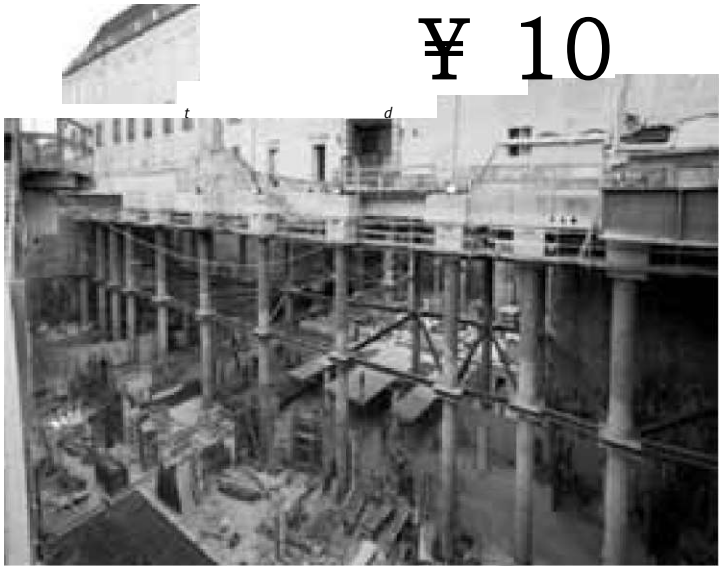
Pa za konec strnimo še ključen argument proti garažam pod tržnico: izkop za namene vulgarno profanizirane funkcije na centralni tržnici v Ljubljani bi bil navsezadnje problematičen tudi v pomensko etičnem smislu. Ali je mogoče, da ta kos mestnega zemljišča ne bi več pričeval o svoji zgodovini? Da bi sredi srednjeevropske prestolnice meni nič, tebi nič odstranili podzemne ostanke obzidja, cerkve, samostana, njenih stavb in zidov ter nena zadnje ostanke pokopanih ljudi? In na ta način prekinili tudi tiho moč proseganja njihove prisotnosti, njihovih zgodb v današnje življenje, v živ utrip mestne tržnice?

kritika

ab

Neumestne primerjave iz tujine: največkrat citiran zgled tržnice St. Caterine v Barceloni, ki z ljubljansko nima skoraj nič skupnega. nov »ikončen« objekt z garažami zasede vso središčno anonimno, prometnega trga.

projekti
tržnica

Ta prostor ima poseben čar in globinsko vrednost tudi zato, ker ga še vedno napajajo v podzemnih zidovih akumulirani spomini iz preteklih časov! Če bi v vsesplošni dobi površne pozabe z banalno potezo garažiranja na grob način porezali korenine prostora, bi s tem izbrisali tudi ves zgodovinski spomin »genius locija«. Ob vsem povedanem je jasno, da kratkoročni »biznis« in njegove sence nikakor ne bi smele pregaziti žive esence tega prostora!

Opombe:

- 1 Kaže, da je učinek gradbenega stampega v naši prestolnici poleg galopirajočega zanosa njegovih protagonistov omogočilo nekaj bistvenih momentov: možnost velikega kreditiranja občine, ki je prejšnji župani (-nje) niso imeli (kdo bo po mandatu/tih prezadolženo občino saniral?); večina v mestnem svetu, ki ne glede na argumentacijo povozi vsak še tako utemeljen pomislek; zakonsko sporno financiranje projektov s pomočjo javnih podjetij v lasti občine; medijsko obvladovanje terena in hkratna medijska nedotakljivost vladajočih, apriorno diskvalificiranje civilnih iniciativ, širjenje avtoritete in strahu kot principa vladanja itd.
- 2 Dogajajo se sicer tudi »nottanje prenov« mesta, vendar med njimi najbolj izstopajo načrtovalsko gradbeni ekscesi, ki bi jih lahko uvrstili v kategorijo hipertrofiranih XXL: prenaplajenosti, precedenčni Kolizej, ki noče rušiti le spomeniško zaščitenega objekta (zadnjega te vrste na svetu ...), temveč večkrat tudi zakonodajo: podpovprečna, a preforsirana Emonika, ki grozi, da bo ukinila dolgoletne ljubljanske sanje; poglobitev železnice; megalomanska Tobačna, ki na pogorišču industrijske dediščine v viloškem okolju planira enajst nebotičnikov; pregaženi Plečnikov stadion, ki je postal izgovor za nastanek novega nakupovalno hotelskega kompleksa; podoben programski in gradbeni prevrat, ki grozi mestnemu kopališču Iliriji v Tivoliju; sledijo pa še predvidene stolpnične okupacije Draveti, Roške, Vilharjeve, Celovške itd., če omenimo le tiste medijsko najbolj eksponirane in sporne.
- 3 Mesto že danes ponuja bistveno več zgradb in stanovanj, kot pa je povpraševanje samo; po študiji Reurban mobil iz l. 2005 ima Ljubljana le v ožjem mestnem jedru cca. 13000 praznih stanovanj? K temu pristojejo še njen največji potencial, skrit v samem jedru na cca. 500.000 m² površin, osvobojenih s poglobitvijo železniških tirov, da vseh ostalih degradiranih površin znotraj mesta sploh ne omenjamo.
- 4 Npr. ob nečelnih izhodiščih evropske pobude »civitas elan«, znotraj katere naj bi tudi MOL v obdobju med letoma 2008 in 2012 v sodelovanju s štirimi drugimi evropskimi mesti uvajal alternativne vire energije, storitve javnega prevoza, vplival na vodenje udeležencev v prometu, uvajal uporabo telematike itd. Verjetno marsikdo, ki sodeluje pri takem ali podobnih projektih, iskreno deluje v tih smereh, a širša »prostorsko-politična« realnost je žal povsem drugačna ... Ali v primeru širjenja t.i. »peš con« v središču mesta; tudi ta proces je seveda logičen dolgoročni cilj trajnostnega razvoja. A

to se v kulturni sredini dogaja na celovit, uravnotežen, participativen, demokratičen način; ne pa zgolj parcialno in kratkoročno, avtoritarno in enosmerno, »ad hoc« in brez vključevanja prebivalcev, brez pravne osnove in natečajev, ob ignoranci socialno ter zdravstveno šibkih.

5 Jan Gehl že desetletja vztrajno gradi »humanejše mesto« življenje med stavbami«, kar mu je najprej uspelo v Kopenhagnu, zdaj pa svoj »know-how« prenaša tudi v druga mesta. Čeprav je danskega arhitekta lani poveljilo društvo »Za mesto po dveh«, ki je organiziralo tudi pravi ulični praznik brez prometa na Eipprovi, si ga je v medijskem smislu »prisvojile« predvsem MOL, ki ga je potreboval za navidezno potrditev svoje prometne politike. Gehl k sreči ni bil pretirano diplomatski in je kmalu po tem, ko je absolviral formalne kurtoaznosti z avtoritetami in spoznal kanček ljubljanske prometne realnosti, ljudem na predavanjih eksplicitno odsvetoval garaže v mestnem jedru, širjenje vpadnic itd. Mesto pa je praznovanje skupnosti brez avtomobilov ob Gradaščici izkoristilo tudi za to, da so jutro zatem tam zaisali modre parkirne površine.

6 Zasnovi si je že pred desetletji zamislilo projektivno podjetje Ambient. Projekt garaže, ki je bil že večkrat publiciran, je bil na MOL v prejšnjem tisočletju na »idejni ravni« sicer že sprejet.

7 V Ljubljani pa brutalno, brez zadržkov in brez prepričljivih argumentov padajo tudi mogočna drevesa izjemnih ambientov, kot n.pr. vse vrbe žalujke na Plečnikovem Trinovskem pristanu, ali ključna posamezna drevesa, kot n.pr. platana na Krekovem trgu. S kakšno brezobzirnostjo se ravna z mestnimi drevesi, se lahko prepičate na gradbiščih na Kongresnem ali Krekovem trgu! In kakšen je pravzaprav učinek nekega drevesa? Eno odraslo, 100 let staro drevo višine 25 m s premerom krošnje 15 m ima 1600 m² listnih površin! To ustreza deskratni površini, ki jo pokriva. Učinkuje pa tako, da: filtrira prah v zraku, zmanjšuje škodljive snovi v zraku, ohlaja okolico, čisti pred vetrom, vliči zrak, izboljšuje ta in talno vodo, nudi življenjski prostor pticem in ostalim živalim ... In še primerjavo za ohranitev iste funkcije - v primeru odstranitve takega drevesa - je potrebno posaditi 5400 mladih dreves velikosti krošnje okoli pol kubičnega metra!

8 Celovit način urejanja prometa je namreč res integralen, dolgoročno zastavljen in se zgolj zaradi sindroma NIMET (»not in my election time«) ne boji »težjih«, a ključnih problemov/projektov mestne urbanizma, kot sta v Ljubljani poglobitev železnice ali ureditev učinkovitega javnega prometa, »park and ride« možnosti, regionalnih železniških povezav itd. Namesto teh (popolnši denar za hitre, populistične geste, ki nosijo politične točke in spadajo v kategorijo »kozmotičnih« ukrepov: ure-ditev »javnega prevoza« ob Ljubljanci z dvema »kavalirjem« (sic!), povsem odvečna zamenjava granitnih kock (»da bodo dame lahko hodile v visokih petkah«), katerih tlakovanje bi bilo mogoče le kakovostno sanirati (kam so jih »deponirali«?) ali prekritje naravnih peščenih poti ob nabrežjih z nepotrebnimi, velikimi »teraco« ploščami itd. Mimogrede: ogledjte si za poskušino klavno stanje med lani položenimi novimi kockami na Prešernovem trgu ter neustrezno izbiro »plastične kulir« fuginne mase nasploh! Jasno je, da se da »dobar biznis« poteti tudi na ta način, s sestavljenim navede-m jih projektov. In da ne bo pomote: če bi bile velike teme že urejene, bi bilo verjetno umestno reči: no, zdaj pa dajmo zrihtat še tole (a seveda na strokovno bolj premišljen način!) Če je dovolj denarja in je dolgoročna strategija jasna, pa lahko tudi paralelno.

9 Za droben primer in simptomček te trditve si vzamimo prilogo sobotnega Dela »Na kolesih«, razširjeno čez več kot ducat strani. V časih tranzicije je predstavljala najzajetnejši komercialni do-datek sicer »kulturnemu« časopisu, ki je kulturo samo razgrnil na eni do dveh straneh. Z recentno krizo je priloga malo skopnela, njene kolumne pa prevzemajo »emancipirane« ženske.

10 Čeprav mnogi »intelektualci« v svoji težnji po metropolitanski Ljubljani »podeželsko« poreklo in mentaliteto Slovencev omalovažujejo (karje lahko tudi indic na njihov kompleks zaslitrega provin-cializma), nekateri še tako radi pridejo po košaro na kmetih pridelanih izdelkov/seveda pa tudi na družabni defile, pa še na kavico in klepet z naključno srečanimi znanci.

11 Današnja asfaltna prevleka seveda nikakor ne pomeni, da ne bi bilo smiselno tlakovanja in urbane opreme urediti na novo, bolj žlahtno in lepše, upoštevajoč zarise zgodovinskih plasti pod tržnišnim površjem. Na novo oblikovati tudi premično opremo, predvsem ponesrečene (kričaje rdeče) sto-jnice na vzhodu, ter poskrbeti tudi za preново ponudbe (vsaj) v tem delu tržnice: namesto cenen-ega tekstila in kiča ponuditi kakovostne in avtohtone izdelke, povezane z izvirnim oblikovanjem v razponu med tradicijo in moderno.

12 Neartikulirano slepo fasado Mahrove hiše je seveda potrebno urediti, zelo verjetno tudi dozidati. Vendar gre tu za zelo občutljive urbanistične smeri in sledi starega srednjeveškega obzidja, ki bi se ga morali lotiti veliko bolj občutljivo: najprej s poglobljenim branjem večplastnega konteksta, potem s senzibilno nadgradnjo, prizidavo oz. interpretacijo. Več ali manj konfekcijska trendovska stavba (z leseno oblogo?), ki bi lahko stala skoraj kjerkoli, sem pač ne more prinesiti posebne do-dane vrednosti.

13 Mimogrede: tudi iz te smeri bi bilo treba ozavestiti in nadgraditi zanimivo veduto proti Grajskemu griču na jugu: med zaključkom padajoče Resljeve in Mahrovo hišo zeval nad Zmajskim mostom in začetkom Plečnikovih tržnic neartikulirana praznina. Prav tam je nekot zelo verjetno stal okrogli stolp mogočnega obzidja.

14 Paradoksalno so se Plečnikovi ideji mostu z baldahinom na natečaju še najbolj približali avtorji iz biroja SVA, ki sicer ne slovijo po prilagajanju kontekstu, tokrat pa so presenetili z duhovito reinter-pretacijo mojstrove teme v sodobni izvedbi.

15 Žalostno domačo primerjavo in hkrati resno opozorilo Ljubljani predstavlja nova Mariborska tržnica, za katero domačini pravijo, da je pravzaprav že umrla (žrtvovana na vseh možnih etažah betona), čeprav se je komaj rodila. Ponovno enkrat se je izkazalo, da je za tako občutljivo lokacijo in program potrebna dobra projektna naloga in posebna senzibilnost, na kar smo opozarjali že ob natečaju. Tudi ambiciozno dizajnirani, dragoceni senčni resnega problema tega prostora seveda ne morejo prikriti.

16 Za ilustracijo naj omenim vsaj primer, ki je za »medijsko gonjo« proti angažmaju drugače mislečih prav simptomatičen, saj brezskrupulozno zamenjuje »rablje in žrtve«, vzroke in posledice, s tem pa zavestno zabrisuje tudi jasno argumentacijo v boju za ohranitev javnega interesa. Po tako sper-vertirani »logiki« naj bi bili »gverila« vsi tisti, ki opozarjajo na eklatantno, večkratno kršenje zakon-odaje (in s tem tudi javnega interesa), ne pa oni, ki to počnejo ali takšno početje podpirajo. Ob izdaji zadnjega AB, posvečenega bolj poglobljenemu obravnavanju Kolizeja, nas je (vse avtorje »članov«?) obaidu revije na tak način napadlo pred leti še relativno uravnoteženo (da ne rečem kritično) uredništvo Trajekta (v uvodniku 26.01.2009), ki je danes le še senca objektivnega, stroko-vnega poročanja: »Projekt za Kolizej je prekinil apatijo in indiferentnost, ki sta zaznamovali obdobje tranzicije. Ljudje so v Kolizeju prepoznali otipljivo spremembo, ki bi v mesto lahko prinesla novo kvaliteto. Na volitvah so podprli župana, ki je v programu obljubil še več projektov, ki naj bi bivanje v mestu naredili privlačnejše, kar je pravica vseh meščanov. Francoski filozof Lefebvère je »pravico do mesta« opisal kot pravico vsakega do »urbane življenja, do obnovljene centralnosti, do prostora srečevanj in izmenjave, do življenjskih ritmov in časovnih rab, ki omogočajo polno uporabo ... tre-nutkov in prostorov.« Ali ni ta pravica danes v Ljubljani še najbolj ogrožena zaradi aktivizma, kadarski aktivisti lastijo pravico do tolmačenja 'javnega interesa'? Pobude, ki 'javni interes' kratkovidno zlora-bljajo za promocijo svojega videanja problemov so preštevline. Nastopajo kot gverila, ki si prizadeva za ureditev zgolj posameznih ambientov po svojih merilih: od tržnice do Kolizeja. Urejanje mesta na podlagi specifičnih meril določene skupine ljudi ni nujno bolj demokratično in pošteno, niti ne zagotavlja kakovostnejših rezultatov.«

garažna hiša pod tržnico

simptom rušenja pravne in socialne države

janko rožič

Projekt garažne hiše pod ljubljansko tržnico je in bo preizkusni kamen zrelosti stroke, ozaveščenosti javnosti in odprtosti politike. Na eni strani imamo zelo dobro delujoč trgovski prostor v izjemnem arhitekturnem okolju, na katerega bi bilo treba paziti, kakor na punčico lastnega očesa, na drugi strani pa pro-jekt, ki urbanistično in arhitekturno ni usklajen z najsodobnejšimi spoznanji stroke. Umeščanje garaž v ožje zgodovinsko središče mesta ustvarja dodaten osebni promet, slabša bivalne pogoje, ogroža zdravje prebivalcev in zanemar-ja javni promet, kar je v nasprotju ne le z načeli trajnostnega razvoja urejanja mest, temveč tudi z še sprejetimi evropskimi smernicami. Projekt nima, niti ne more imeti jasno definiranih rokov, kajti nastaja na enem od arheološko naj-bolj bogatih območij Ljubljane, kjer upravičeno lahko pričakujemo izjemne najdbe, ki pa zahtevajo ne le svoj čas, temveč tudi prostor za možno pred-stavitve »in situ«. Ne nazadnje ni dorečena niti finančna konstrukcija, saj naj bi soinvestitorja poiskali šele po pridobitvi gradbenega dovoljenja. In to kdaj! V času svetovne recesije, ki trdovratno vztraja (globalno), in pretiranega zadolževanja mesta, ki nenehno narašča (lokalno). V primežu dveh, medse-bojno neugodnih, če ne kar katastrofalno, sovpadajočih procesov.

Arhitekturni in kulturni vidik

»Trnovska ciza ... se potaka po granitnih kockah mestnega trga že stoletja, ob svitih in zorah, ko luči pri nadškofu in županu še niso prižgane.«
Željko Kozinc, Dobimo se na tržnici, 1999

Ljubljanska tržnica je velika posebnost, kaj posebnost, prava znamen-i-tost Ljubljane! Ne samo zaradi arhitekta Plečnika, ki je z dvema dolgima stebriščema po vzoru starogrške stoe povezal raznorodnen sklop trgov ob nabrežju Ljubljaničev v raznolik, a enovit, prostor tako mojstrsko, da ga neka-teri kličejo kar Plečnikova tržnica.

Škofijska palača z baročnim arkadnim dvoriščem ima renesančno osnovo, po-potresna Kresija klasicistično, najbolj dominantni stavbi, stolnica, rimskega jezuita Pozza in semenišče furlanskega arhitekta Martinuzzija, pa kažeta svoj baročni značaj, in pričata, da smo v jedru ljubljanskega baroka, ki mu poleg Robbovih angelov in Qualijevih fresk, piko na i dajeta najstarejša semeniška knjižnica in napis nad portalom semenišča VIRTUTI ET MUSIS. Ta napis, posvečen Kreposti in Muzam, nas po bližnjici pripelje v srčiko znanstven-ega in umetniškega delovanja Academie Operosorum in mojstrov, ki so se upravičeno imenovali dejavni. Po vzoru italijanskih akademij sta jo na božični večer daljnjega leta 1693 ustanovila dva široko razgledana moža, županov sin Janez Gregor Dolničar iz Ljubljane in Janez Krstnik Prešeren, daljni Francetov sorodnik iz Hraš na Gorenjskem. Prešerna, prvega predsednika, doktorja filo-zofije in teologije so klicali Knez znanja. Dolničar, srce in duša ljubljanskega baročnega preporoda, ki je doštudiral pravo na najstarejši evropski univerzi v Bologni, pa je dobrih deset let pred ustanovitvijo akademije izdal prvi teoretični spis o naši umetnosti Historia Cathedralis Ecclesiae Labacensis. S svojo Zgodovino ljubljanske stolne cerkve ni segel le v zgodovino, posegel je tudi v prihodnost stolnice. Z mlajšim bratom, Janezom Antonom, stolnim dekanom, sta dosegla, da so začeli zidati novo baročno stavbo. Res je bil, ka-

kor so ga klicali operozi, Providus, Spredvidevni, mož beseda, ki je predvidel in videl naprej. Akademija je delovala nekaj desetletij. Od prvega večjega baročnega arkadnega dvorišča škofije do zadnjega dejanja, postavitve Rob-bovega vodnjaka, pri katerem je še čutiti neposreden vpliv dejavnih, je pre-teklo skoraj pet desetletij, njihovo delo pa odmeva že stoletja. V svoj delovni krog so pritegnili najboljše mojstre v vrhu baročnega razvoja. Rimski arhitekt in slikar Andrea Pozzo je prispeval idejni projekt za stolnico po vzoru rim-ske baročne cerkve Il Gesu. Furlanski slikar Giulio Quaglio je bil zadnji pravi baročni slikar fresk, ki se je uspešno upiral secco tehniki. Hkrati pa so uvajali domače mojstre, Zamerla, Jugovica in kasneje najbolj uveljavljenega Gregor-ja Mačka. Povezali so univerzalni razvoj (genius aevi) in lokalno okolje (ge-nius loci) ter ustvarili ne samo nove ulice, trge, stavbe in ustanove, temveč tudi nov pojem, ljubljanski barok.

V semenišču sta tržnica v pritličju in knjižnica v nadstropju, telesna in duhovna hrana na istem mestu. Stavba se imenuje »seminar«, saj »sem« v starogrškem jeziku pomeni znak in znamenje, »semen« v latinščini pa dobesedno seme. To je posebej pomenljivo če se zavedamo pomena »semantike«, ne le lingvistične in vse bolj popularne računalniške, temveč predvsem prostorske. Kresijo, nekdanji okrajni urad, so po velikonočnem potresu leta 1895 na mestu nekdanjega špitala, v katerem sta v času reformacije slovenščini prid-i-gala že Primož Trubar in Jurij Dalmatin, zgradili po načrtih graškega arhitekta Leopolda Teyerja v neorenesančnem, »nemškem« slogu podobno kot Filipov dvorec onkraj špitalske, današnje Stritarjeve ulice. Po potresu se je pokazala prelomnica: menda je bilo odločeno, da se bodo med centrom in Gradiščem gradile »nemške«, med Frančiškani in železniško postajo pa »slovenske« hiše. Dva genija slovenskega kiparja Repiča držita mestni grb nad balkonom in vhodom v Kresijo. Dve veliki vogalni stavbi sta bili postavljeni na ključnem mestu, mogočen nemški portal na ravni poti do mestne hiše. Vendar pa so se stvari, kakor večkrat v zgodovini, ki ima rada stranska vrata, zasukale drugače. Ne samo zato, ker so »Nemci« stavili na historični neorenesančni slog, ki je bil v svojem jedru nazadnjaški, »Slovenci« pa na moderno in napredno secesijo. Po velikem potresu je brez velikih besed, toda v ritmu dejanj, pod taktirko modrega vodenja župana Hribarja na mestu nemškega Laibacha zadihala moderna slovenska Ljubljana.

Vsako nepremišljeno premeščanje mestne administracije, vsako prodajanje in spreminjanje Kresije v hotel, predvsem zato bi bila potrebna parkirišča v tem delu mesta (o tem se je že govorilo, ne le po kuloarjih, tudi zapisalo se je, in to ne v pisarnah mesta, kjer nekateri strumno pazijo, temveč na uradnem sestanku ministrstva za kulturo), bi bilo grobo poseganje v nevarna razmerja okoli centra, v katerem se srečujejata duhovna in posvetna oblast, v razmerja, ki odločajo odprtih razmerah ali zaprtih zamerah, o razvoju ali razkroju, grajenju ali rušenju v tem mestu. To je pravi epicenter, če smo že na potresnem območju.

V podrobnejšo zgodovino mesta, ki je hkrati tudi duhovno in človeško naj-bolj živa točka celega mesta, sem segel zato, da bi ponazoril, kako iz enega samega srečanja lahko vstane in nastane prostor, v katerem dejanja zares dejavnih odmevajo še stoletja, in kako razvoj iz enega samega mesta lahko prenovi celo mesto.

Vendar pa na tržnici ne gre toliko za njeno arhitekturno obrobo, čeprav je ta s Plečnikovo potezo dosegela svetovno slavo, ne le za formo in funkcijo, temveč predvsem za vsebino, za sredino, ki naj zaobjame oba pomena be-sede, sredino odprtega prostora in sredino ljudi, ki se tukaj srečujejo. Na prostoru odprtega trga se odvija prosto srečevanje ljudi, menjava dobrin in posredovanje ključnih vsebin, med podeželjem in mestom, naravo in človekom, družbo in posameznikom. Na ljubljanski tržnici, ki še diha z na-ravnim zaledjem, še vedno lahko kupimo pridelke neposredno od proizva-jalcev, namesto preko globalnih megatržnic. Koga moti tisto, za kar si v 21. stoletju drugih večjih mestih na novo prizadevajo?

Če je Ljubljančanom, vsaj tistim, ki se zavedajo kvalitete urbanega življenja, zares kaj skupnega, je mogoče to, da gredo vsaj enkrat na teden na tržnico

ali na »plc«, kakor bi rekli njihovi stari. Vzklik »dobimo se na tržnici« je med Ljubljancani zelo pogost, mnogi ga uporabljajo kar namesto pozdrava. Ni naključje, da so fotograf Joco Žnidaršič, pisatelj Željko Kozinc in oblikovalec Miljenko Licul tako poimenovali tudi izjemno dokumentarno knjigo o tem prostoru. Knjiga Dobimo se na tržnici, izdana natanko pred desetimi leti, ne prikazuje le prereza skozi en zgodovinski trenutek, temveč zaobjame dnevni, tedenski in letni utrip tržnice. Pisane barve in izbor cvetja, sadja in zelenjave govorijo o letnih časih, paleta zbranih in izbranih, manj ali bolj znanih obrazov na obeh straneh »štantov«, ki se tukaj, kakor nikjer drugje v mestu, lahko otresejo svojih poklicnih in družbenih vlog in se srečujejo kot ljudje, ne ustvarja samo trenutne slike mesta ampak odstira karakter posameznikov in celega mesta.

Obisk tržnice ima globlji smisel od preživljanja »iz rok v usta« in izmenjave dnevnih novic, gre za bistvo mesta. Tržna pravica je utemeljevala mesto, tedenska tržnica, iz katere se je razvila dnevna tržnica, je bila v srednjem veku dovoljena samo v mestih. Tržnica je torej tisto, kar iz trga naredi mesto. Še več, tržnica, ki odpira in podpira trženje, je bila v srednjem veku poleg cerkvenih in fevdalnih institucij tista nova smer, iz katere se razvije novoveška mestna civilizacija

Arhitekturno celovitost Plečnikovih tržnic je lepo preudaril in poudaril njegov učenec Grabrijan: »Postavil je tu [...] horizontalno mejo: tržnico, ki usmerja in veže vso to heterogeno okolico streh za Šentpeterskim nabrežjem v celoto. Ustavil je s tržnico velik meanderski trg [...] kakor šopek: Grad, Šenklavž, semenišče s Kresjio: to je naša salzburška silhueta in kolonada sv. Petra.«

Pisatelj Kozinc pa opozori na tisto drugo, družbeno, socialno in človeško razsežnost prostora, ko zapiše: »Ne le ogledalo mesta, tržnica je tudi odraz časa in politike, kot lakmusov papir pokaže takojšnje reakcije na spodbudne in nespodbudne dogodke, ki (pri)zadevajo Ljubljánčane.« In doda: »Plečnik bi se zadovoljno nasmihal, če bi lahko videl to odprto družabno središče, Ljubljanska agora je blizu starogrške demokracije«.

Plečnikovo polodprto stebrišče, ena najbolj vitalnih modernih interpretacij starogrške stoe, lepo kaže arhitekturno bistvo stoicizma, tiste smeri filozofije, ki se neprekinjeno vije skozi grško in rimsko dobo svetovne zgodovine. Ko smo že na tržnici, ni zanemarljivo, da se je Zenon s Cipra ukvarjal s trgovino, preden je ustanovil svojo filozofsko šolo. Bistvo stoe je, da je vmes, v sredini med zaprtostjo in odprtostjo. Stoicizem, ki se imenuje po stoi, že v izhodišču, v svojem imenu, povezuje prostor in misel. Čeprav temelji na idejah prvih cinikov, išče srednjo mero med užitki in bolečino, po pomiritvi v umu pa goji zavesten odnos do vrline, kreposti in dobrega. V tej točki se Plečnik, ki preigrava začetke, spet sreča z operozi, spomnimo se VIRTUTI ET MUSIS.

Trgovina in filozofija, ki ju vodi globalni »think-thank«, sta danes preveč cinični. Je zato na svetu toliko trpljenja, ker strasti užitke pretapljajo predvsem v bolečino? Se zato lomijo srca, ker je nalomljena vez med mislijo in prostorom, trgovino in trgom? Je naša civilizacija zato v krizi, ker ločuje ekonomijo in ekologijo, trgovino in trg, misel in prostor? Skrajni čas je za nov izziv mišljenja, za dobro misel, zamisel o dobrem ... Plečnik se lahko, kakor zapiše pisatelj, zadovoljno nasmiha, ker je prostor že pripravil in ga na široko odprl. Pomembno je, da se je prebudila tudi naslednica operozov, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, saj so v Svetu SAZU za *arhitekturo in identiteto prostora Slovenije* jasno zapisali: »Slovenska akademija znanosti in umetnosti (SAZU) ob sodelovanju predstavnikov vseh razredov SAZU zato sodi, naj se v območje tržnice ne posega, ampak naj se ohranijo njene bistvene kvalitete. Pri tem je še posebej dragocena socialna vloga in vsakdanjem utripu ljubljanskega središča.«

Prometni in urbanistični vidik

Individualni promet predstavlja največji problem zgodovinskih središč evropskih mest, zato se ga zadržuje na robu, sistematično pa se razvija predvsem javni promet. O tem govorijo vsa ključna priporočila, smernice in listine evropskih strokovnih in političnih forumov zadnjih deset let (npr.: Aalborška

listina iz let 1996 in 2004, Tematska strategija za urbano okolje, Svet EU za okolje iz leta 2006, Leipziška listina o trajnostnih evropskih mestih iz leta 2007 in Deklaracija o urbani prenovi in podnebnih spremembah iz leta 2008, ki jo je Evropski forum za arhitekturne politike sprejel v času predsedovanja Slovenije v Svetu EU).

Do teh dragocenih spoznanj je stroka morala tudi preko velikih napak, med katerimi je ena najhujših izkušnja Londona, kjer so najprej zgradili garaže, nato pa so morali promet, ki je začel močno naraščati, drastično omejevati naknadno. V Ljubljani, kjer je javni prevoz v izjemno slabem stanju, meritve drobnih prašnih delcev pa presegajo vse dovoljene meje, je vsaka gradnja garaž znotraj mestnega ringa lahko le urbanistična napaka, ki generira promet, povečuje onesnaževanje, poslabšuje bivalne pogoje in ogroža ne le storilnosti, temveč tudi zdravje ljudi v središču mesta. Vloga osrednjega prometnega obroča, je prav to, da zadrži promet iz vpadnic in ublaži pritisk na mestno središče. Tega se je zavedal že Fabiani, ki je v svoji popotresni regulaciji Ljubljane prvi zasnoval mestni prometni obroč po vzoru Dunajskega ringa. Toda, kljub temu da je skozi desetletja njegova regulacija postala ključni ljubljanski prostorski koncept 20. stoletja, Fabianijev prometni obroč vse do danes ni bil sklenjen. Večje garažne hiše imajo pravi vpliv na prometno mrežo, le če so umeščene na križiščih z vpadnicami, bolje na zunanji kot na notranji strani mestnega obroča. Zato so garaže pod Kongresnim trgom in še posebej garaže pod Ljubljansko tržnico v nasprotju z osnovno strategijo prostorskega razvoja, pa tudi priporočili, smernicami in listinami sodobnega trajnostnega urbanističnega urejanja in upravljanja z mestom.

Še posebej če se zavedamo, da je v Ljubljani izjemna priložnost za drugo možnost, za neprimerljivo večjo garažo pod grajskim gričem (okoli 2000 parkirnih mest), ki ima, za razliko od garaže pod tržnico, dosti širše vplivno območje, saj rešuje probleme s parkiranjem v celi stari Ljubljani, napaja pa se tudi neposredno iz prometnega obroča in vpadnic ter je v skladu z najsoodobnejšimi spoznanji stroke.

Arheološki vidik

Arheološka izkopavanja v okolici tržnice, ki so pravkar v teku, potrjujejo pričakovanja in kažejo, da gre ob nekdanjih vzhodnih Kloštrskih vratih ob srednjeveškem mestnem obzidju za izjemno območje arheoloških ostalin. Mesto je bilo tu obzidano že 1243. leta. Arheologi so že izkopali temelje dviznega mostu Kloštrskih vrat in okrogli stolp ob Ljubljaniici. Na območju tržnice so še ostanki gotske cerkve, samostana frančiškanov, ki je bil postavljen 1269 in potem še večkrat prezidan, samostanskega pokopališča in liceja. Stavbe so podrli po ljubljanskem potresu 1895. Izkop srednjeveških grobišč, ki je lahko vir izjemno pomembnih podatkov in se ga ne sme izvajati strojno, je še posebej zamudno opravilo, ki zahteva podrobna ročna izkopavanja z vso dolžno pieteto. Najdbe na robu območja že kažejo, da gre za izjemen prostor kulturne dediščine, ki bi ga bilo treba predstaviti »in situ« ali pa pustiti, da se to na pravi način zgodi kasneje. Arhitekt Milan Kovač, strokovnjak za arheološke ostaline z mednarodnimi izkušnjami, predlaga, da je to območje »treba razglasiti za spomenik državnega pomena«. V Ljubljani se je tekom 20. stoletja arheološko izkopavala in raziskovala predvsem rimska Emona, srednji vek pa je bil dokaj zapostavljen. Območje tržnice je enkratna in zadnja priložnost, da se natančno raziše, ovrednoti in predstavi vse plasti srednjega veka, kar bi bilo za Ljubljano ključnega pomena. Tega večplastnega prostora pa nikakor ne smemo uničiti z garažami, ki za nameček na tem mestu niso sprejemljive niti po urbanističnih kriterijih.

Takoj pa moramo spremeniti tudi način ravnanja, saj se večina arheoloških izkopavanj vrši pod čudnim nazivom »predhodna izkopavanja za nadzorovano odstranitev«, ki že s poimenovanjem izključuje bistveno fazo znanstveno raziskovalnega dela - ovrednotenje - ki edino omogoča presojo, kaj naj storimo glede na najdbe. To poimenovanje v sebi hkrati niso tudi čudno nihilistično ost, »izkopavanje za uničevanje«, ki je v nasprotju s strokovno etiko arheološkega poklica in kulturnega delovanja.

Profesor Ravnikar je ob izgradnji Ferantovega vrta 1975 že zelo zgodaj pokazal, kako se arheologija z delno ohranitvijo »in situ« lahko vključi v sodobno arhitekturo. Ob arheološkem odkritju Rotunde in Bazilike na mestu rimskega Forumaja je arhitekt že takrat spremenil projekt, in omogočil da se ju pokaže. Ravnikar je s to gesto med prvimi v evropskem in svetovnem merilu pokazal, kako je mogoče »postati moderen in ohraniti stik s tradicijo«. Skoraj desetletje po Ravnikarjevem dejanju, arhitekt in arhitekturni kritik Kenneth Frampton s temi besedami francoskega filozofa Ricoeurja začne svoj znameniti esej »H kritičnemu regionalizmu« leta 1983, ki po padcu globalističnih arhitekturnih konceptov s svojim klicem k kritičnemu regionalizmu zopet postaja vedno bolj aktualen.

K skrbnemu ravnanju z arheološkimi ostalinami nas zavezujejo tudi konvencija UNESC-a iz leta 2003, dokument Sveta Evrope iz leta 2005, Prezentacija in interpretacija kulturne dediščine iz leta 2008 (ICOMOS) pa tudi drugi, starejši dokumenti Sveta Evrope, kot so Evropska kulturna konvencija iz leta 1954, Konvencija za zaščito arhitekturne dediščine Evrope iz leta 1985 ter Evropska konvencija za zaščito arheološke dediščine, ki je bila revidirana 1992. Arhitekt Kovač navaja dva primera dobre prakse. Najprej izkopavanja pred švedskim parlamentom, kjer naj bi se gradila garaža za poslanca. Pričela so se leta 1978, in trajala so kar tri leta in pol ter zaposlila večino švedskih arheologov. Na zahtevo javnosti so projekt garaže opustili nastal pa je eden najlepših srednjeveških muzejev in situ.

Drugi pa je primer iz Antwerpna, kjer so ob kopanju temeljev ob bulevarju Amsteraamstraat in Bataviastraat leta 2002 delavci naleteli na močan zid iz opeke, fragmente obrabnega zidu iz 16 stoletja, ki so ga nad površino odstranili v 19. stoletju. Izkopavanje in valorizacija zidu je trajala vse od pričetka del leta 2002, do 31. decembra 2008. O načinu prezentacije pa razgovor med stroko javnostjo in politiko še vedno poteka.

Pravni vidik

V uvodniku strokovnega časopisa Pravna praksa v januarju 2009, se pravni strokovnjak Tomaž Pavčnik na primeru Ljubljanske tržnice sprašuje, če za kulturno dediščino, ki je pri nas ustavno varovana dobrina (5. in 73. člen Ustave), obstaja učinkovita institucionalna pravna praksa za njeno varstvo? »Ljubljanska tržnica je po svoji vsebini kulturni spomenik. Je dobrina, podedovana iz preteklosti, ki odseva in izraža vrednote in identiteto našega okolja (prim. drugi odstavek 1. člena Zakona 0 varstvu kulturne dediščine: ZVKD-I). Kot taka je v materialnopravnem smislu ustavno varovana dobrina in zahteva celostno ohranitev (prim. 6. alinejo drugega odstavka 2. člena ZVKD-I) ter preprečevanje škodljivih vplivov nanjo (2. alineja drugega odstavka 2. člena ZVKD-I). Nobene dileme najbrž ni, da Plečnikove tržnice ustrezajo pojmu nepremičnega spomenika (11. člen ZVKD-1). Do razhajanj pride predvsem pri vprašanju, kakšna je vsebina tega nepremičnega spomenika. Gre res le za golo arhitekturo ali pa so vrednote, ki utemeljujejo razglasitev za spomenik (2. alineja drugega odstavka 13. člena ZVKD-1) in ki bi morale biti predmet zaščite, širše. Kaj je tisto, kar je vir za razumevanje zgodovinskih procesov, pojavov ter njihove povezanosti s sedanjjo kulturo in prostorom (3. alineja prvega odstavka 11. člena ZVKD-I)? Ali je podzemna garaža nekaj, kar bo te vrednote, to živo dediščino krepilo, je retorično vprašanje. S tega vidika je Odlok O začasni razglasitvi Plečnikovih tržnic v Ljubljani za kulturni spomenik državnega pomena (Ur. l. RS, št. 98/08) tisti procesni akt, ki ustrezno usklajuje materialnopravno stanje. Temu odloku pa bi moral, če naj bo ta ustavno varovana dobrina učinkovito zaščiten, slediti odlok vlade (prvi odstavek 13. člena ZVKD-1). Po napovedih ministrice za kulturo se to ne bo zgodilo. Še več, tudi začasni odlok naj bi bil umaknjen.« Ministrica je, kot že vemo, začasni odlok brez pravne podlage žal že umaknila. Novi odlok, ki naj bi celovito zaščitil Plečnikovo dediščino v Ljubljani, pa ravno na tržnici nima nedvoumno definiranega vplivnega območja. Dovoljenje za garažno hišo pod tržnico in celo za Mesarski

projekti
•tržnica

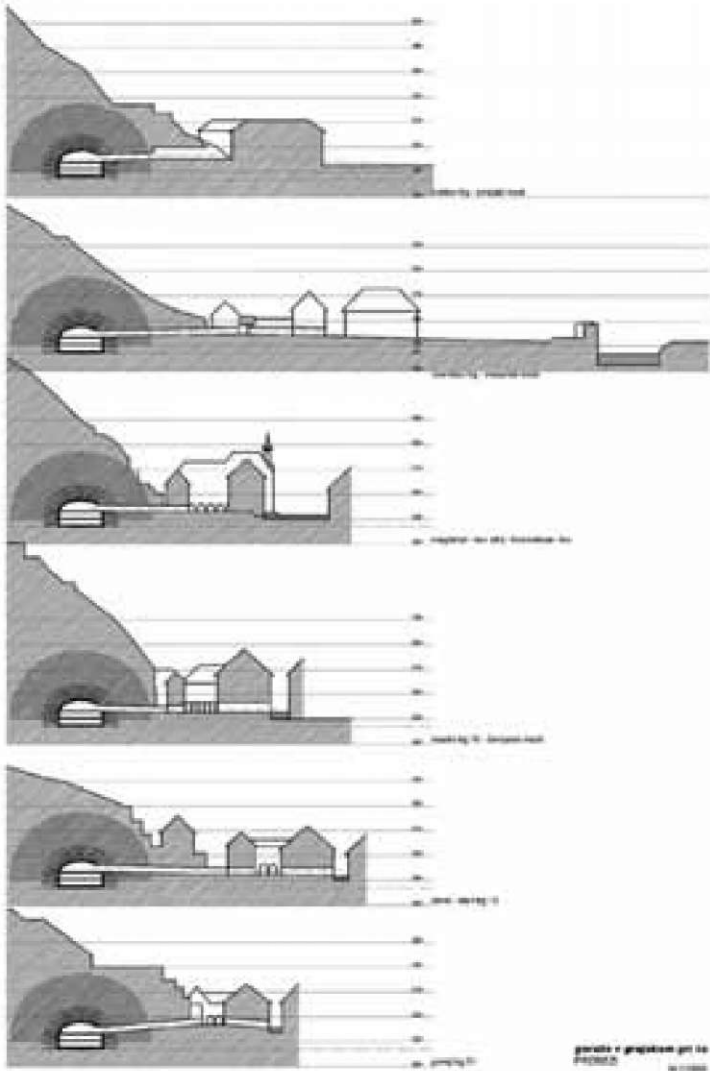
most, naj bi dobili kar na podlagi obvezne razlage, ki obe arhitektur-ni gradnji umešča pod komunalo. Da bi bil absurd še večji, gre tudi za nenamensko trošenje sredstev, saj naj bi most gradilo kar javno podjetje Energetika. Si lahko predstavljamo, da v vrhunsko kulturno dediščino, svetovno znano Plečnikovo arhitekturo, posegajo s pravno formalnim okvirom »komunalnih del«. Smo res padli tako globoko, da je arhitektura in to najboljša, tista v času že večkrat preverjena, samo privesek komunale?

Varnostni vidik

V zaostrenih razmerah krize in naraščajočega terorizma, za katera upamo, da se kmalu pomirita, pa varnostni vidik vendarle ni nepomemben pri presojanju garaž pod tržnico. Javna garaža pod prostorom, kjer se vsako soboto zbere velik del Ljubljánčanov lahko pomeni latentno grožnjo. Ravno iz tega vidika je odpadla javna garaža, ki je bila v izhodišču predvidena tudi v projektu za NUK II.

Ne most, mesarski most

V tej čudni kolobociji in kolaboraciji spornih odločitev, je problematičen že natečaj za Mesarski most, ki je z izhodiščnimi zahtevami za most brez strehe, izločil Plečnikovo rešitev pokritega mostu. Z načrtov Plečnikovega mostu si lahko predstavljamo, kako bi mojster svojo zgrajeno mojstrovino, s stebrno lopo, dvema kolonadama in dvema tempeljskima nastavkoma na obeh straneh, kronal s stebrnim mostom v sredini. S prosojno strukturo bi delno zastrl in na zunanji strani navidezno skrajšal (pre)veliko dolžno tržničnega kompleksa, podobno

kot je na notranji strani z mojstrskim posegom pomanjšanih stebrov nevtaliziral perspektivo. Pokrit most s stebri, ki ga po obliki napovedujeta že tempeljska nastavka na vsaki strani, bi celovito zaokrožil tudi koncept ljubljanskih mostov. Tromostovje bi poleg Šušterskega mostu s stebri, na zahodni strani skoraj simetrično na vzhodni strani dobilo še pokrit stebni most, nov skorajda tempeljski prostor.

Načelno nisem naklonjen gradnji arhitekture iz drugih časovnega obdobja, ne strinjam se s postavljanjem Plečnikovega parlamenta, ki po mojem mnenju uspešno živi kot simbolični, sanjski projekt. Probleme tovrstnih podvigov izpostavlja gradnja poslednje katedrale Gaudijeve Sagrade Famílie. V primeru dosti manjšega Mesarskega mostu, pa je vse tako pripravljeno, da bi bila vsaka druga rešitev lahko le grob poseg v mojstrovo dediščino.

Garaža v Grajskem hribu

Garaža pod gradom so že v devetdesetih letih prejšnjega stoletja z dobro razdelanim idejnim projektom predlagali arhitekti iz Ambienta. Garaža v tro-etažnem predoru, speljanem po obodu grajskega hriba, se optimalno približa (od 60 do 80 m) vsem zgodovinskim trgov Stare Ljubljane od Gornjega, Starega in Mestnega do Ciril-Metodovega, Vodnikovega in Krekovega trga. Prometno se napaja iz starega tunela, do katerega pridemo neposredno iz prometnega obroča in vpadnic, Karlovske ceste in ljubljanske južne vpadnice. Tunel bi lahko služil tudi komunalni in funkcionalni oskrbi mesta, ne samo za parkiranje. Hotel, lokal, posameznik ali sosodstvo, bi ob zadostitvi vseh pogojev, načeloma lahko dobili svoje vhode v garažo in lastna parkir-

na mesta. Ta garaža, ki bi se trgov in ulicam zgodovinskega mesta najbolj približala, ne bi vnašala prometnih problemov v središče mesta in pokrila vse potrebe stare Ljubljane na območju do Ljubljance. Ker pa so izhodi usmerjeni tudi proti mostove, bi bilo njeno vplivno območje dosti večje celo na drugi strani reke.

Pri gradnji ne bi ovirala normalnega delovanja mesta saj bi gradbena dela potekala v notranjosti grajskega hriba. Hkrati pa tu pri izvedbi ne bo urejanja zamudnih lastniških razmerij, dragega prestavljanja komunalnih vodov niti arheoloških izkopavanj.

Možnost, da z eno potezo rešimo vse trge Stare Ljubljane in mirujoči promet uredimo v grajskem griču, je velika razvojna prednost Plečnikovega mesta. Situacija je primerljiva s Salzburgom, kjer so imeli dovolj soli, ki so jo tekom zgodovine izkoriščali, ne samo v hribu, temveč predvsem v glavi, saj so to razvojno prednost že pred leti zelo uspešno izkoristili. In to v Mozartovem mestu, kakor ga ljubkovalno kličejo ne po arhitektu, temveč po glasbeniku. Ne le oblika grajskega hriba tudi geološka struktura hribine je za gradnjo tunnelske konstrukcije ugodna. Ravno na severozahodnem robu, kjer bi nastala garaža, je hribina najtrša. Sestavljena je pretežno iz peščenjaka, z manjšimi vmesnimi sloji meljevca. Tega so se zavedali že meščani v srednjem veku in svoja dvorišča povečevali tako, da so kopali v hrib in kamen odstranjevali, izpodkopane plasti pa kljub temu dokaj dobro stojijo še danes.

V študiji »Ocena možnosti in stroškov podzemne garaže v grajskem hribu«, ki so jo na podlagi idejnih načrtov projektantskega podjetja Ambient, pomladi 2008 po naročilu civilne iniciative »Tržnice ne damo« izdelali izr. prof. dr. Jakob Likar, strokovnjak za geotehnologijo, prof. dr. Fedja Košir, arhitekt, in Zdenka Popovič, geologinja, so zapisali, da so dostopni » podatki o hribinski zgradbi relativno ugodni in dajejo dobro podlago za nadaljevanje načrtovanja podzemne gradnje garaže. To pomeni, da bi gradnja potekala predvsem v trdnih in geomehansko stabilnih kamninah z minimalnimi deformacijskimi vplivi na okolico«. Po oceni stroškov bi posamezno parkirno mesto v garaži v 750 m dolgem predoru v grajskem hribu skupaj s strojno opremo stalo brez DDV 12.160,00 EUR z DDV pa 14.592,00 EUR. Zadnji predračuni za garažno hišo pod Kongresnim trgov kažejo, da bi parkirno mesto tu stalo preko 25.000,00 EUR. Strokovnjaki so poudarili, da je ocena narejena na podlagi dostopnih podatkov in seveda opozorili, da bi bilo za »višje stopnje projektiranja treba narediti geomehanske raziskave«.

Na sestanku v mestni hiši poleti 2008 smo »Oceno možnosti in stroškov podzemne garaže v grajskem hribu predstavili županu Jankoviču, ki pa se za nadaljevanje projekta ni odločil in ni naročil dodatnih geomehanskih raziskav, ki bi omogočile natančnejše dimenzioniranje in podrobnejše projektiranje.

O urbanizmu in poglabljanju

Po vseh kriterijih sodobnega urbanizma, ki spoštuje tako načela trajnostnega razvoja kot tudi klasične mestotvorne večšine, bi morali projekt, ki lahko ogrozi enega najbolj živih delov mesta, temeljiteje premisliti. Bistvo urbanizma je v povezavi slehernega dela s celoto. Že Maks Fabiani, avtor prvega modernega regulacijskega načrta Ljubljane, je vse prihodnje načrtovalce zavezal, ko poudaril, kako pomembno je, »da se za Ljubljano skrbi v celoti. [...] Pri vsem razmišljanji je treba temeljitih preudarkov, vsaj ne gre za sedanjo, temveč za bodočo, večjo in lepšo Ljubljano. [...] omenjena ideja me je napotila k globočjemu premišljevanju.«

Po krizi urbanizma konec 20. stoletja, ko so tej mladi vedi pozitivistične znatnosti 19. stoletja, hkrati s koncem zgodovine (Fukuyama) napovedovali celo smrt (Koolhaas), se v luči najsodobnejših spoznanj stroke in sencah ekološke in ekonomske krize naše mestne civilizacije, že kažejo prvi obrisi nove prosorske in urbanistične in urbane občutljivosti. Investicijski baloni so počili, in izkazalo se je, da je bil Koolhaasov »bigness« predvsem velik »bussiness«. Ko se prebijemo skozi plašnice modernističnih ideologij in postmodernističnih imago-logij, ter odstre-mo oklepe doktrinarne-ga dogmatizma in komercial-

nega shematizma, lahko onkrak zvijačnega uma heglovskih dialektik uvidimo, da sta kljub navideznemu nasprotju, komunizem in konzumizem v svojih učinkih v odnosu do starega in stvarnega presenetljivo podobna. Najsi gre za virtualno realnost ali socialni realizem, postmodernistično atopičnost ali modernistično utopičnost, v odnosu do realnega, obstoječega in zgodovinskega ne kaže-ta velikih razlik. To kameleonsko mimikrijo kaže tudi komercialni center BTC mesto, kjer se še leta menjajo samo fasade od plastičnih prek kovinskih do marmornih, po svoji urbanistični strukturi pa še vedno ostajajo socialistična Javna skladišča. Niti v obdobju tranzicije, na prehodu od komunizma do kapitalizma, nas ne sme začuditi, če ob vseh novitetah še vedno velja stari rek, da volk dlako sicer menja, svoje čudi pa ne. Estetizacija politike je bila že za Benjamina ključni problem fašizma. Prav fascinacija z estetskim in manko etike podpira tisto navideznost, ki jo je treba preseči. Zato je res treba misliti globlje, ali še »globočje«, kakor pravi Fabiani, ko premišljujemo o umestnosti in umetnosti mestnega.

Ljubljana je skozi dvajseto stoletje, v katerem so se dogajale najbolj drastične prostorske spremembe, tudi po zaslugi Fabianijeve regulacije, ohranila dokaj jasno urbano strukturo kljub nekaterim hudim napakam. Večina ljubljanskih vpadnic je navzven naravnanih v smeri mest in vasi po katerih se imenujejo, Dunajska, Gosposvetska, Celovška, Tržaška, Karlovska, Zaloška, Šmartinska, navznoter pa večinoma natančno, radialno usmerjenih na ključno dominantno ljubljanskega gradu. Različno in eno na isti osi v različnih smereh, to je tukaj še jasno. Tudi večina srednjeveških in baročnih trgov v zgodovinskem središču se pahljačasto odpira proti grajskemu griču. »Tri mesta in mogočen grad nad njimi«, v tem jedrnatem stavku iz srednjega veka, se še danes prepozna ključna struktura Ljubljane. Ne samo v prostoru, zgodovinski red je opazen tudi v času. Trije ključni trgi: Stari trg, Novi trg in Mesto se imenujejo tako, kot je potekal generični razvoj evropskih mest. V posamičnem, je še vedno sled občega razvoja. Podobnemu prostorskemu konceptu je sledil tudi Plečnik, ki je Ljubljano na ključnih mestih dopolnjeval tako, kakor je razumel razvoj arhitekture od antike, preko srednjega veka in renesanse do sodobnosti. Na Mirju je s piramido in lapidarijem poudaril rimski zid, v Kržankah je na edinem skupnem zidu Emone in srednjeveške Ljubljane pokazal srečanje antike in srednjega veka, na tržnici pa s hišo v hiši, stebno lopo, templji in starogrško stoo dokazal pravo renesanso antičnih vrednot.

Večplastno, palimpsestno strukturo mesta je zasledoval tudi Edvard Ravnikar, ko je poudarjal da: »Rimske ceste, njihova hierarhija in predpisani koti odcepov še danes sestavljajo notranjo cestno mrežo«. Res je osupljivo da se stara rimska ulica še danes imenuje Rimska in da je Slovenska, glavna mestna ulica, nekdanja Kardeljeva, kar rimski Cardo, za povrh pa je naravnana natančno na vrh Krima. Ravnikar je rad poudarjal, kako pomembna je za Ljubljano »iztegnjena zvezdasta prometna mreža«, z urbanimi kraki in zelenimi klini, ki so danes močno ogroženi s pospešeno zazidavo znotraj obvoznice.

Zazidavo zelenih klinov omogoča celo predlagani strateški prostorski načrt, ki v sebi nosi inercijo starega. Ravnikar je med prvimi tudi kritično opozarjal, da je »nastajajoča industrija [...] širšo ljubljansko sliko« zdrobila in spremenila v »brezkončno otožno predmestje«. Industrijski kompleksi so se iz paradnih konjev ali »lokomotiv razvoja«, kakor so jih klicali, čez noč spremenili naprej v »degradirana območja« in nato skoraj praviloma v nakupovalne centre. Drobljenje in razprševanje urbanega prostora, na katerega je opozoril Ravnikar, se je v času tranzicije, privatizacije in turbo kapitalizma pospešeno nadaljevalo. V času, ko se sesipajo nekdanj mogočni tajkuni in so se razdivjali močni tajfuni, so ti drobci, ki letijo po prostoru kot šrapneli, še posebej nevarni. Kdor prej ni slišal trkanja, mu k drugemu pristopu pritrkuje globalna kriza. Večino globalizacijskih projektov od Emonike, Kolizeja, Šumija in drugih, ki bi nepovratno spremenili podobo Ljubljane, je močno pretresla recesija. Saj ni mogoče, da bi z zdaj že očitno zastarelimi koncepti nepovratno uničili zadnji Kolizej, prvo megastrukturo na svetu! Še več, nedopustno je, da bi z Babilonskimi stolpi novega Kolizeja nepovratno uničili ključno ljubljansko veduto gradu s Celovške ceste. Kdo si drzne z glavne žile Kran-

jske uničiti podobo zgodovinske prestolnice Kranjske, če smo že pri Kranjski investicijski družbi? Kako smo lahko zašli tako daleč, da sta ogrožena celo Plečnikov stadion in Plečnikove tržnice? Skrajni čas je, da na podlagi globljih kulturnih, gospodarskih, prostorskih in urbanističnih premislekov, razvoj mesta naravnamo v smeri sonaravnega razvoja in trajnostnega upravljanja. Krizna situacija sili mestno oblast, da spremeni smer svojih projektov. Protesti posameznikov in skupin v civilnih iniciativah so večinoma predvsem zgodnja opozorila zdrave pameti. Od oblasti pa je odvisno, ali jim prisluhne ali ne. Zgodovina nas uči, da je poslušati modro ... Vsi bi že morali vedeti, kako se konča tisti »Ne čujem dobro«.

Smo v času, ko je treba izjemno hitro razločiti med starimi vzorci, ki nimajo več prave teže, in novimi - med tistimi vzorci, ki krizo povzročajo, in tistimi, ki nas iz krize lahko izvijejo. Premisliti bo treba tudi strateški in izvedbeni načrt, ki je še vedno usmerjen v intenzivno zazidavo plodnih zemljišč in kulturne krajine med mestom in obvoznico, ne vzpostavlja pa instrumentov za načrtno reurbanizicijo in revitalizacijo slabo urbaniziranih površin v mestu in celovite prenovne zgodovinskih jeder.

V Ljubljani bo treba čimprej začeti nekaj ključnih velikih projektov, ki bodo z jasno vizijo, strokovno natančnostjo in izvedbeno učinkovitostjo reševali (ne pa generirali) probleme mesta, izboljšali funkcionalno delovanje in prispevali k oblikovni kvaliteti Ljubljane, hkrati pa omogočili razvoj gradbeništva in ostalih vej gospodarstva, vključno z bančnim in finančnim sektorjem. Taka projekta sta vsekakor garaža v grajskem hribu in poglوبي-te železnice. Oba sta že strokovno zelo premišljena in dobro pripravljena. Taki projekti imajo izjemne sinergetske ne le energets-kih učinkov. Gradbeni operativi in celim vejam gospodarstva lahko omogočijo preživetje, hkrati pa do velikih infra-

strukturnih objektov ne bomo nikoli prišli ceneje kot ravno sedaj. Le na ta način se lahko zažene nov razvojni cikel v mestu in državi ter hkrati preseže krizo. To lahko rešimo le z dobrimi projekti in z novimi pristopi. Zbrati bo treba pogum, izostriti pogled in se odločiti, kajti »crisis«, v stari Grčiji pomeni trenutek odločitve, ki je tokrat zgodovinski.

garažna rnsa v grajskem hribu

kaj nudi nedrje grajskega hriba v okviru trajnostnega razvoja območja centra Ljubljane?

jakob likar

Uvod

Danes je v razvitem svetu izraba podzemnega prostora dobila neverjetne razsežnosti ob nenehnem izkazovanju potreb po novih lokacijah, ki so prilagojene realnim možnostim gradnje, ki jih nudijo hribinske razmere na določenem območju. Ob poplavi novih projektov podzemnih prostorov ne moremo mimo dejstva, da se ti izredno ugodno obnašajo tudi pri potresnih obremenitvah, ki so mnogokrat dejavne na različnih koncih zemeljske oble. Drug pomemben vplivni faktor so podnebne spremembe, vse bolj pogosto

Zasnova podzemnih garaž in spremljajočih objektov v grajskem hribu s konturami trdnih nosilnih peščenjakov

izražene v različnih ekstremih in temperaturnih odstopanjih v obeh smereh. Podzemni prostor je vsekakor rešitev za njegovo določeno normalno delovanje v širokem pomenu funkcije samega objekta s pridihom zadovoljstva uporabnikov. Ob tem ne smemo prezreti možnosti izkoriščanja hidrotermalne energije ob nizki energetski porabi v različnih hribinskih območjih. Sodobni svet je marsikateri problem umeščanja »neprijaznih« objektov v prostor, našel v okviru izrabe podzemnega prostora. Pri tem pogosto izpostavljamo tegobe človeka, ki so povezane s sodobnimi trendi razvoja, delno tudi z lahkotnostjo bivanja, povezanega z vremenskimi anomalijami, s katerimi se srečujemo vsako leto bolj pogosto. Zakaj prihaja do pogostih nevišečnosti ali celo do lokalnih katastrofalnih pojavov na tem mestu ne moremo enolično in znanstveno utemeljeno odgovoriti, niti ni namen pričujočega prispevka, da bi se spuščal na znanstvena področja, ki preučujejo klimatske in sorodne spremembe v naravi. Z dobršno mero zanesljivosti lahko trdimo, da so lažje obvladljive z učinkovito izrabo podzemnega prostora v širokem pomenu besede.

Razvojni cilji ožjega območja centra mesta Ljubljane se zrcalijo v ustrezni arhitektonski zasnovi objektov upoštevajoč bogato zgodovino, prepreženo z vitalnimi objekti, ki že več desetletij koristijo svojemu namenu in obenem ustvarjajo okolje prirsčnega vzdušja prebivalcev in obiskovalcev. Tržnica kot atraktiven objekt ponuja ves ta čas temeljno osnovo za srečevanje meščanov in vseh, ki jih načrtno ali nenačrtno pot zanese v ta prelepi del Ljubljane. Hiter in okolju prijazen dostop s še vedno priljubljenim osebnim avtomobilom bi bil možen z izrabo možnosti gradnje garaž in drugih spremljajočih objektov v grajskem hribu, brez vpliva na dnevni utrip in življenje na tem atraktivnem območju slovenske prestolnice.

Prednosti so ne samo v rešitvi parkiranja v centru Ljubljane pač pa tudi v popolni ohranitvi bogate stavbe in okoljske dediščine, ki jo in jo bodo z leta v leto bolj cenili naši zanamci.

Čeprav je sodoben človek in pri tem tudi domačini nismo nobena izjema, razvjen, posnemajoč lahkotnost vsakdanjega življenja z vložki majhnega fizičnega dela lastnega truda, je predlagana rešitev izrabe podzemnega prostora v grajskem hribu, opazna tudi s tega vidika ob upoštevanju možnosti, da se naredi nekaj več korakov na dan tudi brez avtomobila.

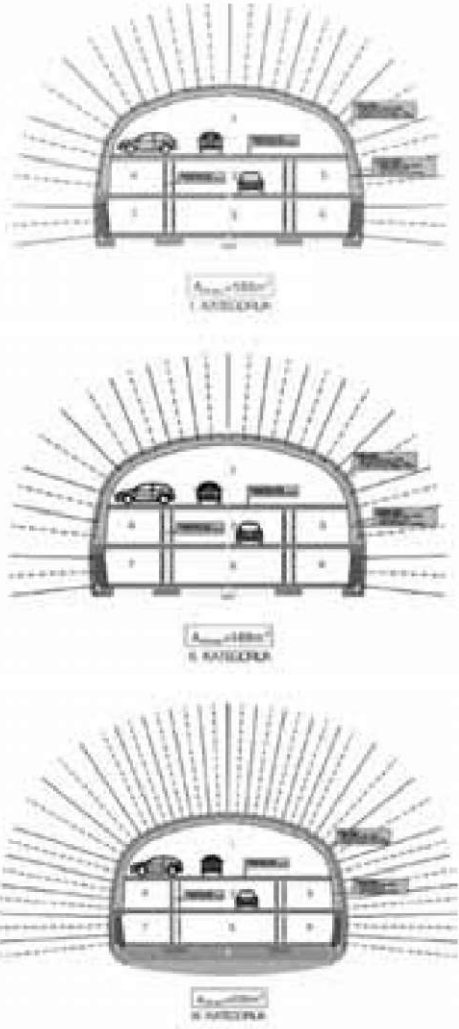
Osnovni princip zasnove podzemne garaže v grajskem hribu

Idejne zasnove podzemne garaže in spremljajočih objektov v Grajskem hribu so bile izdelane v 90. letih, ko je bila gradnja aktualna iz več vzrokov. Pri tem je bilo upoštevano stanje tehnologije in izkušenj s podobnimi gradnjami v nekaterih sosednjih državah, kot npr. Avstriji.

Ideja izrabe podzemnega prostora v grajskem hribu, ki jo je razdelal Ambient d.o.o., je dobila najvišjo podporo, saj se najbolj kompleksno prilagaja funkcionalnim, okoljevarstvenim in geološko geotehničnim razmeram, ki so prisotne na obravnavanem območju. Na sliki je prikazana zasnova podzemnih objektov z označenimi mejami nosilnega peščenjaka na površini terena.

Pri tem se ne sme zanemariti, da je v zadnjih petnajstih letih tehnologija gradnje podzemnih prostorov napredovala in da so bile v preteklih desetih letih pridobljene dragocene izkušnje pri gradnji zahtevnih objektov v okviru gradnje avtocestnega križa v Republiki Sloveniji.

V nadaljevanju so podane idejne zasnove gradnje podzemnih objektov za par ocenjenih hribinskih razmer, ki so določene na osnovi prognoznih geološko geotehničnih podlag. Čeprav je razlika v interpretaciji geološke zgradbe grajskega hriba, ki so jo pripravili posameznimi strokovnjaki očitna, je vsekakor trezna ocena tista, ki omogoča konstruktivno delo pri načrtovanju podzemne garaže, ki naj bi imela večnamensko funkcijo vključno s popestritvijo življenja v starem lepo ohranjenem mestnem jedru. Podzemna garaža ne bi bila samo garaža. Ampak bi v vseh vanjo ponujala marsikaj, kar si želijo stanovalci v starem jedru kakor tudi obiskovalci tega dela mesta in turisti, ki vsako leto bolj oblegajo našo prestolnico.

Slika 1. Prečni profili izkopa za tri hribinske kategorije

Geološka zgradba območja podzemne garaže v grajskem hribu

Grajski hrib je zgrajen iz karbonskih klastičnih sedimentov, to je menjavanje plasti peščenjaka, konglomerata, meljevca in skrilavega glinavca. Kamnine so nekeje manj drugeje bolj tektonsko poškodovane, kar se kaže v razpokanosti predvsem grobozrnatih sedimentov (peščenjak, konglomerat) in pregnetečnosti finoizrnatih glinavcev in meljevcev, ki so skrilavi in pregneteni v tektonsko glino.

Karbonski skladi se v geotehničnem pogledu lahko močno razlikujejo. Grobozrnati sedimenti (konglomerat, peščenjak) so veliko bolj nosilni in stabilni, kot meljevci in glinavci. Premiki oz. porušitve se lahko pojavijo le po neugodno usmerjenih plasteh in razpokah. Fino zrnati sedimenti kot so meljevci in glinavci, še posebno takrat, ko so tektonsko poškodovani, se obnašajo kot manj nosilne hribine, v katerih je pogosto prisotna mehanska nestabilnost, zdrsljivost in podobno.

Na podlagi površinskega kartiranja grajskih brežin je geološka zgradba območja sestavljena v večjem delu pobočja iz plasti peščenjaka, konglomerata s tanjšimi vložki meljevca in glinavca (min. 70% peščenjaka, 30% meljevca), medtem ko sta v zgornjem položnejšem del hriba pogostejša meljevec in skrilavi glinavec (ca. 70% meljevca in skrilavega glinavca, 30% peščenjaka). Glavne diskontinuitete, ki režejo kamnino v bloke potekajo v naslednjih smereh:

- plasti vpadajo proti V in JV z naklonom 40-60°,
- subvertikalne razpoke slemenijo SZ-JV,
- strme razpoke z vpadom proti S.

Slika 2: Podzemni plavalni bazen v Helsinkih, foto: LWSdm, www.flickr.com

Na površini vidna geološka zgradba hriba, ter položaj plasti in razpok, je ugodna za globalno stabilnost grajskega pobočja zahodno od predora. Vsekakor pa bi bilo treba geološko zgradbo notranjosti hriba preveriti s strukturnim vrtnanjem ter spremljajočimi geološkimi, geotehničnimi in hidrogeološkimi raziskavami.

Opredelitev hribinskih kategorij in tehnologij gradnje podzemnih prostorov Osnovna podlaga za oceno hribinskih kategorij gradnje je geološko geotehnična presoja razmer, ki so prisotne v t.i. obrobju grajskega hriba, kjer naj bi bila garaža umeščena v prostor, kot je prikazano na Sliki 1. Iz geološko geotehnične interpretacije je razvidno, da so geomehanske lastnosti hribinske zgradbe relativno ugodne in dajejo dobro podlago za nadaljevanje načrtovanja podzemne gradnje garaže. To pomeni, da bi gradnja potekala predvsem v trdnih in geomehansko stabilnih kamninah z minimalnimi deformacijskimi vplivi na okolico. Ta dejstva imajo velik vpliv na druge parametre načrtovanega posega. Pri tem se naslanjamo na ugotovitev, da je območje zahodnega in južnega dela grajskega hriba, grajeno v pretežni meri iz peščenjakov, ki so v stabilnostnem in nosilnostnem pogledu primerni za tovrstne posege. Na osnovi navedenega so predvidene naslednje hribinske kategorije:

- Kategorija 1 predstavlja kompaktno visoko nosilno hribinsko območje iz peščenjakov z manjšimi deleži meljevca z ugodnimi geotehničnimi karakteristikami in nezahtevnimi hidrogeološkimi razmerami. Osnutek izkopnega profila in podporni sistem sta prikazana na Sliki 1a.

- Kategorija 2 je zasnovana na hribinskih razmerah, ki jih sestavljajo peščenjaki in delno meljevci s srednje pogostimi diskontinuitetami. Prav tako je za to hribinsko kategorijo upoštevana možnost nastanka manjših zruškov in časovnega razvoja deformacij. Izkopni profil z vrisanimi podpornim sistemom je podan na Sliki 1b.

- V hribinski kategoriji 3 so upoštewane hribinske razmere, ki jih narekujejo tektonsko poškodovani peščenjaki in meljevci z manjšimi vključki skrilavih glinavcev, kar pomeni da imajo nižjo nosilnost, ter da obstoja možnost nastanka večjih porušitev na čelu izkopa brez dodatnih stabilizacijskih ukrepov ob možnosti manjšega izcejanja podzemne vode v izkopni prostor. Poleg tega so za to kategorijo ocenjene takšne geološko geotehnične razmere, ki bi povzročale časovni razvoj deformacij in s tem pogojeno intenzivnejše podpiranje izkopnega profila, kot je prikazano na Sliki 1c.

Tehnologija gradnje podzemnih prostorov bi zajemala tiste postopke izkopa in primarnega podpiranja, ki so okolju praktično neškodljivi v vseh pogledih predvsem pa ne povzročajo dinamičnih učinkov na okolico (miniranje), ne onesnažujejo podzemne vode in ne povzročajo pretiranega hrupa oz. izpus-tov prahu in zdravju škodljivih plinov.

Da bi bilo to doseženo, bodo uporabljeni rezalni stroji, ki omogočajo rezanje hribin, nakladalci in kamioni za odvoz izkopanega materiala, ki bo v pretežni meri uporaben za vgradnjo v nasipe ali za podobne namene. Pri tem je treba poudariti, da bo dovoz materialov potrebnih za gradnjo omogočen skozi vstopne rampe, ki bodo izdelane najprej.

Za zagotavljanje stabilnih razmer gradnje bi bili uporabljeni jekleni podporni elementi, brizgani cementni beton, jeklene žične mreže (armaturne mreže), hribinska sidra različnih dolžin.

Izkop bi potekal v t.i. deljenem profilu, odvisno od rezultatov geološko geotehnične spremljave, kar bo vplivalo tudi na intenzivnost in časovni potek vgradnje podpornih elementov.

Pred vgradnjo notranje obloge iz cementnega betona bo izdelano odvodnjevanje objekta ter na izravnano podlago primarne obloge nameščena hidroizolacijska folija, ki bo preprečevala precejanje podzemne vode v garažne prostore. Sledila bi vgradnja notranje obloge in talne AB plošče.

Po končanih gradbenih delih bi bila vgrajena elektro-strojna oprema vključno prezračevalnim sistemom. Pri tem je pomembno dejstvo, da bodo možni dovodi svežega zraka skozi vstopne rampe, izrabljenega pa skozi posebej za to izdelane jaške v grajskem hribu, kar bo omogočalo hitro redčenje plinov ter praktično nobenega škodljivega vpliva na okolje tako v pogledu ohranjanja naravnega reliefa hriba kot tudi v okoljevarstvenem pogledu.

etnološki pogled na ljubljansko tržnico

od tradicije do kulturne dediščine mestnega in meščanskega spomina

damjan j. ovsec

Iz zgodovine in etnologije tržnice

»Trg«, živilska tržnica v staromestnem jedru, je živ avtentični »spomenik«. Ima svojo dolgo zgodovino, razvoj, pomen in simboliko. Gojiti pripadnost mestu je nekaj naravnega in nič manj pomembnega kakor vzdrževati pripadnost svoji družini. Naj ponovno spomnim na besede znamenitega sodobnega filozofa in sociologa Petra Sloterdijka, ki v zvezi s stanjem v mestih pravi: »Če se peščica tradicionalistov ne bi upirala razprodaji mest, danes ne bi več poznali niti enega zgodovinskega torisa mestnega jedra.¹ Oskrba meščanov z živili je bila za mesto od nekdanj življenjskega pomena. Konec 19. stoletja so v okviru tedenskih in dnevnih trgov večino živil prodajali na drobno pred Ljubljansko mestno hišo, zato da so lahko mestne oblasti, nastanjene v magistratu, to dejavnost skrbno nadzorovale. Povsem enako je bilo tudi drugod po Evropi. Za določene vrste živil in nekatere stvari za vsakdanjo rabo, pa so bili tržni prostori tudi na drugih mestnih lokacijah. Ljubljanski živilski trg je imel v obdobju med letoma 1920 in 1940 svoje središče na Vodnikovem in Pogačarjevem trgu ter na Adamič - Lundrovem nabrežju. Njegove površine so rasle vzporedno z mestom. »Prodajalci, ki so

bili neposredni producenti ali trgovci in obrtniki, so na njem prodajali svoje oziroma tuje blago. Prihajali so iz mesta ter ožje in širše mestne okolice. S prodajo so se ukvarjali predvsem nižji socialni sloji. V tistih časih je bil trg predvsem prostor žensk, naj je šlo za prodajalce ali kupce. Življenje na trgu je potekalo v dnevnih, tedenskih, mesečnih in letnih ciklih. Trg je deloval po predpisanih tržnih redih in drugih predpisih, za izvajanje le-teh pa je skrbelo tržno nadzorstvo. Prodajalci so prihajali na trg peš, z vozički (»cizami«), vozovi, sanmi, kolesi, tricikli, vlaki in avtobusi.«² Ljubljanski živilski trg je, tako kot trgi drugih evropskih mest, eden od specifičnih mestnih prostorov. »Njegovo funkcioniranje v letih 1920 - 1940 kaže na njegovo povezanost s preteklostjo in daje zasnove za prihodnost. Pomemben je bil tako za prebivalce mesta kot za bližnjo in daljno okolico.«³ Živilski trg je z mestom povezoval Ljubljanske »forštate« (predmestja) in kmečko prebivalstvo bližnje okolice. Povpraševanje meščanov je močno vplivalo na obe okolji, ker so za prodajo na trgu gojili raznovrstne pridelke in cvetje. Trnovo si je zaradi intenzivnega pridelovanja dobrih vrst solat zaslužilo vzdevek »Solatendorf«. Radij, s katerega so prihajala živila na ljubljanski živilski trg, pa je bil zelo širok že v omenjenem obdobju, saj je obsegal tudi druge dele Slovenije in tudi južne predele nekdanje Jugoslavije. To velja še danes, čeprav se je krog stalnih, posebej pa občasnih prodajalcev močno povečal, njihova struktura pa delno spremenila. Neposrednih pridelovalcev iz nekdanje Jugoslavije ni več. Poudariti je treba, da je mesto vedno bilo močno povezano s svojim zaledjem, podeželjem. Bilo je stična, hierarhično višja točka, a z jasno zavestjo, da drug brez drugega ne moreta. Tudi zdaj ne moreta, a se pretvarjamo, da lahko. Trg je bil v vseh časih tudi družabno središče, pred razmahom časopisja sploh edini vir novic! Etnologi, zgodovinarji in geografi⁴ v svojih raziskavah poudarjajo, da je živilski trg eden najbolj občutljivih in zato izrazito diferenciranih mestnih prostorov, ker reflektira spremembe v družbi, pa tudi gospodarske in politične razmere. Na trgu potekajo najrazličnejše komunikacije. Posameznik je neposredno vključen vanje, zato vzpodbujajo tudi specifični vidik duševnega in socialnega življenja. Razgovori ne potekajo le med prijatelji in znanci. Tržnica pospešuje in neguje ozaveščanje sicer ponotranjenih vsebin (neposredno izvež o usodah in zgodovini, počutju, stiskah in revah ter dilemah širših zancev, branjev in branjevcev, razmišljaš o kakovosti pridelkov, ceni, splošnih in tržnih razmerah itn.), na tržnici lahko ljudje drug drugega občutijo in razveseljujejo. Čeprav gre za nakupovanje, ni le-to nikoli omejeno na odtujeno konzumiranje, kakršno poteka v velikih nakupovalnih centrih. Na tržnici se dogaja svobodni, čustveni angažma kupcev in prodajalcev, kar je v Ljubljani absolutno enkratno, pomembno in značilno. Ljubljanska tržnica ne omogoča svojstvene identitete samo glavnemu mestu, ampak tudi vsem obiskovalcem, ki so brez skrbi, da bodo dobili, kar potrebujejo za uresničitev individualne filozofije svoje kuhinje. Imajo izbiro in jih ne terorizirajo standardizirani, anonimni nadomestki nakupovalnih centrov. Človeku, ki se zave-da filozofije kulinaričnega uma in njegovega daljnosežnega vpliva na vse

življenje, tržnica na Vodnikovem trgu omogoča identiteto, veselje in spokojnost. Neposredno trgovanje zahteva odgovornost in kvaliteto in ti dve solidni lastnosti vzdržujeta avtentično življenje na tržnici. Na tržnici vsak spozna, da od občudovanja ne živimo. Tržnica goji enakopravnost in avtonomijo, značajs-kost in vpljudnost - vse to pa generira kompleksnost življenja na njej. Zaradi osrednje živilske tržnice imamo Ljubljancani torej določen in specifičen način življenja, tisto čemur Francozi pravijo *la qualité de la vie*. In prav to je v življenju nenadomestljivo, mar ne?

Sprehod na trg nas nagovarja k širšemu razmisleku o mestu, njegovi zgodovini in o nas samih, pa tudi o vseh tistih okoljih, od koder vozijo pridelke na trg, saj je nevsiljiv posrednik. V nič nas ne prisiljuje, ne vsiljuje se nam, ne bombardira nas z vsiljivimi informacijami, kar se nam dogaja sicer na vsakem koraku, vseeno pa nam širši pogled omogoča. Neposredno spoznamo razmere v mestu, na podeželju, tudi v posameznih slovenskih pokrajinah in segmente življenja ožje in širše mestne okolice. Preko pridelkov in izdelkov, ki jih prinašajo na trg, lahko ugotovimo, kaj v posameznih krajih gojé, s katero domačo obrtjo se ukvarjajo itn.

Treba se je strinjati z mislijo Nene Židov,⁵ da trg ni le rzcalo mesta, ampak tudi relativno širokega prostora. Svoj pečat mu vsekakor daje določen čas. Prav pričevalnost je eden od razlogov, zaradi katerih si radi ogledujemo živilske trge v tujih mestih.

Živilska tržnica je pomemben del naše kulturne dediščine

V etnološkem in zgodovinskem pogledu je ambient živilskega trga pomemben iz več razlogov, ne nazadnje predstavlja kontinuiteto častitljive tradicije sejmarmstva (kot oblike občasnega spontanega kupčevanja). V Ljubljani se je to izročilo rodilo v srednjem veku in predstavlja ob fevdalnih in cerkvenih institucijah tretjo ključno sestavino, pomembno za pridobitev mestnih pravic oziroma statusa mesta. Pravica do organiziranja sejma se je podeljevala z ukazi lokalnega fevdalca ali celo deželnega suverena, torej je bila že tedaj več kakor le krajevnega pomena. »Tedenski sejmi so bili od 13. stoletja dalje dovoljeni le v mestih. Iz teh oblik tedenskih sejmov so se kasneje razvile mestne tržnice kot oblika vsakdanje prodaje ...«⁷ Urejali so jih s posebnimi tržnimi predpisi. V Ljubljani je tako ta izjemna tradicija živa še danes, docela naravno in brez pritiskov prilagojena sodobnim potrebam, kakor je dokumentirano npr. v fotografskih monografijah Joca Žnidaršiča in besedilih Željka Kozinca.Integrirani, pa tudi ekološko neoporečni pridelki iz vse Slovenije, ne samo iz ožje ljubljanske okolice, so posebnost in dragocenost, s kakršno se mnogi kraji, preplavljeni z industrializirano kmetijsko proizvodnjo, kjer se natančnejšega porekla hrane niti ne da ugotoviti, ne morejo pohvaliti. V Zahodni Evropi domače pridelke večinoma prodajajo le ob posebnih prilikah. Tudi v tem pogledu je ljubljanski pojav enkraten.Vodnikov trg s tržnico je torej izjemno pomemben del ljubljanske kulturne dediščine, mestnega, meščanskega in slovenskega spomina. Neprecenljive vrednosti je zato, ker je tako rekoč edini ambient v središču našega glavnega mesta, ki še avtentično živi in nepretrgoma funkcionira. Na tržnici se odvija resnično življenje, ki ga niso uničile revolucije, reforme in defekti reform. To ni le prostor, kjer ljudje kupujejo, ampak se srečujejo v takem okolju, ki jim omogoča, da se drug drugega začutijo. Predpogoj da človeku omogočimo emocionalno potrditev, je prav to, da ga začutimo, kar omogoča atmosfera na trgu, še posebej ob kolonadah, tej Plečnikovi starogrški stoi. Tržnica, ki sama ustvarja kvalitetno zapolnjen prostor, s prodajalnami, lokalčki, stojnicami, dežniki, drevjem in izrednimi vedutami, dobesedno narekuje osebné družabnosti, ki se odvijajo preko tedna in posebej ob sobotah, ko odhod na trg mnogim Ljubljancanom pomeni celo poseben obred. Kolikokrat v življenju smo že izrekli dogovore: dobimo se na trgu, vidimo se na trgu, gremo na »plac«. Na trg hodimo peš! Morda s kolesom. To temu prostoru daje dodatno, prav posebno vrednost, ker ustvarja določeno umirjenost in sproščenost. Takšna je pot na »plc«, kakor so govorili stari Ljubljancani in nekateri to še ohranjajo.

projekti tržnica

Pred nekaj leti je bila tržnica že prenovljena in ji prav nič ne manjka. To je izdelan in zaokrožen prostor. Prav tržna ploščad je tista, ki povezuje vse ambiente! Uteleša arhetip, antropološko konstanto doživetja, projekcije, predelovanja vsebin in vedenja, kar smo že omenili. Enostavno rečeno: obnavlja nam življenje. Nameravani posegi v Vodnikov trg nam bodo vse to onemogočili, nam življenje postavili na glavo. Že agresivni vsadek v podobi Mesarskega mostu bo povzročil precejšnjo spremembo.⁸ Podobna agresivnost, ki priča o nemoči arhitekturne vizije, nesposobnosti slediti arhetipičnemu temelju mesta, o zanikovanju potreb mestnih prebivalcev, o ignoriranju urbanosti in pravem pomenu besede, se bo samo preselila na Vodnikov trg, kjer bomo spet priča manjšim in večjim nesmislom. Zakrinkani interesi po profitu bodo postali vsakomur jasni, vendar kaj, ko bo prepozno, kakor je v našem mestu prepozno že za marsikaj. Že misel na to, da kupuješ hrano nad stotinami avtomobilov, je zelo neprijetna. Še bolj neprijetno je spoznanje, da se MOL krčevito oklepa gradnje garaže pod tržnico v edinstvenem, a subtilnem in krhkem srednjeveškem mestnem jedru. Vendar ne gre le za objesten poseg v fino tkivo tega prostora. Danes vemo, da sodobne evropske urbanistične smernice umikajo promet iz mestnih središč na obrobja mest in skušajo staromestna jedra ohraniti čimbolj nedotaknjena, mi pa želimo vanje nagraditi avtomobile. Pri tem je kapiteljska garaža, lučaj od trga, prazna, na bližnjem Kongresnem trgu pa že gradimo novo veliko podzemno garažo. O mestotvornem, čistem, hitrem, subtilnem javnem prometu, ne razmišlja nihče. Tramvaj uvajajo tudi manjša mesta v Evropi (npr. Padova), da o električnih avtobusih ne govorimo.⁹ Garaže pod tržnicami so se gradile pred dvajsetimi, tridesetimi leti. Stalna sklicevanja privržencev garaž pod tržnico predvsem na Parmo in Barcelono, mesti, ki naj bi že imeli takšne garaže, so iracionalna, obupen poskus branjenja interesov, ne pa reševanja mestnih prometnih težav. Poleg tega gre za popolnoma različni mesti z drugačnimi strukturami in drugačnimi problemi. V Barceloni je pet velikih tržnic, stara zaščitena osrednja tržnica na Ramblasu pa seveda nima podzemske garaže. Spet gre za manipularjanje, da bi z nedejstvi zameglili za mesto in tržnico porazne ideje. V Ljubljani smo pred nedavnim spet gostili strokovnjake iz Padove, ki že več desetletij opazujejo mesto in tržnico. Zaradi napovedane gradnje garaže pod njo so se zgrozili, ker vedo, da bo povzročila fatalni zastoj življenja, ki se ujema z resničnim bistvom našega enkratnega deželnega mesta. Naročili smo jim mnenje o posledicah posega. Zakaj v Ljubljani uničevati nekaj, česar nikjer na svetu ni? Kakšen barbarski instinkt bi si želel uničiti individualnost mesta in zakaj se zdaj še čudi, če ga dojemamo kot agresorja? Tudi če novodobni barbari, kakor jih imenuje analitični psiholog J. Hillman, samo odgovarjajo na zahteve globalnega sveta, na ta način uničujejo individualne eksistence posameznih mest. In to je arhitekturni totalitarizem narcisoidnih megalomanov. »V dobi, ki je *a tout prix* usmerjena izključno na razširitev življenjskega prostora kot tudi na povečanje racionalnega vedenja, je največji izziv zavedati se svoje enkratnosti in omejenosti. Enkratnost in omejenost sta sinonima. Brez njiju ni nobene zaznave neomejenega in zato tudi nobenega ozaveščanja, temveč zgolj iluzorna identiteta s tistim, kar se izraža v omamah velikih števil in v moči politične oblasti«.

Čeprav v pričujoči številki o tem podrobneje pišejo drugi pisci, želimo ponovno opozoriti na predvidevanja številnih strokovnjakov, ki jim je jasno, da bodo posegu sledili (ne)predvidljivi zapleti. Najprej bodo tu številne arheološke najdbe, med njimi stari samostanski grobovi. Nadaljevalo se bo s posedanjem ali poplavljanjem izkopanega terena (spomnimo se Vile Urbanel!). Do sedaj niso opravili še nobenih geoloških in drugih raziskav. Projekt se bo časovno močno zavlekel. Se podražil. Vsa problematika bo zavita v nepropustno folijo starih političnih problemov in novih »nedolžnih« mandatov. Nemočni bomo opazovali, kaj vse so nam požrle obljube nekdanjih politikov? V prihodnosti nihče ne bo odgovarjal za nastale evidentne napake, pogubne odločitve. Ali kdaj še kdoje? Bodimo resni! Da je vedno vse drugače od dogovorjenega, da investitorji lahko izsilijo nedoumljive spremembe

nagrajenih in sprejetih projektov, da je politična volja za urejanjem stvari manjša od gorčičnega zrna, vse to ni nič novega. Samo Ljubljano pohabljamo znova in znova! Same znane ojari kači in steklem polžu; ne le novi kliniki, ampak tudi obnova Drame, Opere, most na Barjanski cesti s »tundra parkom«, »arhitektura« Trnovega, pa Kolizej, kvarjenje Plečnikove ureditve Ljubljanice, pa Plečnikov stadion, Tivoli, Ilirija, Emonika itn., itn. Kako si ti graditelji še upajo pričakovati podporo, tistih ki vedo za kaj gre. Za gradnjo NUK-a II, ni bilo nobene politične volje, ne denarja, garažo, ki bo uničila tržnico, pa bi radi začeli graditi že jutri. Kakšna izdajalska mrzličnost! To seveda ne pomeni, da ne bi smeli na živilski tržnici tega in onega izboljšati, spremeniti in nadgraditi, npr. slepo fasado Mahrove hiše. Vendar ne uresničujmo projektov tistih arhitektov, ki se niso razvili kot individuumi, ampak so obdržali mentaliteto mase, kar se vidi po njihovi narcisoidni drži, ki ni sposobna individualne odgovornosti. Ker so bili nenehno deležni ugodnih sugestij družbenega miljeja, niso doživeli nobene v globino segajoče spremembe svoje notranjosti. Zato pa tudi niso sposobni najti arhitekturnih rešitev, ki bi mestne zagate spremenile v arhitekturo, ki funkcionira, ljudi, ki jim služi pa bi sproščala in povzdigovala. Taki »strokovnjaki« so v mestu že glasno prihajajoč masovni problem. Kolikokrat že smo jih zalotili pri »rešitvah«, s katerimi so neverjetno hitro zdrsnili v »otroški raj« brezbrzičnosti in neodgovornosti in se vdali zahtevam masovnega trenda *profitarstva*. Čeprav se eni pokrijejo z akademsko distanco, drugi z vzvišenostjo »strokovne ustvarjalnosti«, tretji pa brez posluha za *slovensko Ljubljano* reciklirajo globalne rešitve virtualnih nebes, se na koncu vsi sprenevedavo dajo zapeljati denarju, brez razmisleka o posledicah in brez sočutja do vseh, ki bodo morali trpeti njihove »umetnine«. Očitno je, da bi gradnja garažne hiše pod tržnico prinesla precej več problemov, kot naj bi jih rešila. Odločitve MOL- a zato ne gre razumeti drugače, kakor z dejstvom, da nekateri trmasto rinejo z glavo skozi zid, kar lahko opravičujeta le dva razloga. Prvi je ta, da je bila podzemska garaža na tem mestu načrtovana skoraj pred dvajsetimi leti - prav takrat je bil ponovno načrtovan tudi most čez Gradaščico v podaljšku Barjanske ceste - zato je treba izpolniti stare politične obljube, ne glede na vso zdravo pamet, strokovna opozorila in današnje poznavanje problematike. Drugi razlog je verjetnejši. Za načrtovana (dva) hotela v Kresiji in ob Mahrovi hiši so potrebna parkirišča, sicer investitor ne bo vlagal sredstev. Torej gre zgolj za »kšeft«.

Najhuje je, da ne z MOL- om ne z mediji ni mogoč dialog. Celo v evropskem letu dialoga ne! Takšen nedemokratski odnos do izjemno pomembne in subtilne mestne problematike ter do prizadetih meščanov, je daleč od vsake demokracije, zato je za današnjo evropsko komunikacijo ravnanje župana in podžupana, da drugih ne omenjamo, naravnost nezaslišano in zastrašujoče. Nezainteresiranost in neodzivnost medijev, ki sicer tedne pišejo o tem, kako se neka ministrova žena vozi po nakupih s službenim avtom, pa ne priča zgolj o morebitnih manipulacijah in pritiskih nanje, ampak tudi o tem, da v uredništvih ni prav veliko prostora za kritičen in poglobljen odnos do glavnega mesta.

Življenjski tok na trgu bo surovo pretrgan in kdo ga bo zacelil?

Življenjski tok, ki ga omogoča izredni ambient živilske tržnice, bo za vse čase pretrgan. Prodajalci, s katerimi se vsi poznamo in so za mnoge, kot rečeno, prijatelji, kar je posebna in pomembna vrednota, se bodo preusmerili drugam, prav gotovo pa bo kdo tudi prenehal s prodajo. Ker bodo drugam odšli tudi kupci, bo resničnega življenja, ki se je tam odvijalo organsko in spontano, konec. Na tak brutalen način so uničili dušo mnogim ljubljanskim prostorom. Opozarjamo na veliko razliko med avtentičnim življenjem in vsiljeno igro življenja, ki bo s »prenov« sledila in žal ne bo imela drugega smisla kakor konzumatorstvo in ekonomski trg. Efemerni načrti prenove arhetipične tržnice ne bodo spoštovali nič substancialnega, saj bodo le intelektualistično preigravanje oblik in nepoznavanje življenja, saj pri mnogih intelektualcih leva roka ne ve, kaj dela desna roka. Taka nevrotika v povezavi s tistimi, ki

iščejo samo profit, zadnje čase oblikuje politiko našega glavnega mesta, bolj rečeno, kreira nesmisle, ki niso sposobni rešiti nobenega problema, ki bi olajšali življenje v mestu in ga ne nazadnje tudi urbaniziral. Pojma mestotvornosti ne razumejo in nočejo priznati, da sta temelja za prebivalce svoboda ter kvaliteta, zato ponujajo brezglave, oportunistične trende, ki zadovoljujejo samo leseferičnost onih, ki imajo moč. Pričakujemo lahko, da bomo dobili nekega »pokritega vraga«, podobnega tistim, ki jih je na obrobju Ljubljane že preveč. Presunljivo in žalostno je, da oblast v Ljubljani in državi, ki je šla do samostojnosti skozi mnoga zgodovinska obdobja in viharje, ne zmore v današnjem miru in demokratičnem odločanju drugega, kakor uničiti še tisto, kar je ostalo, spet žrtvovati izjemen prostor, (več) stoletni preplet enkratnih ambientalnih kvalitet, tradicijo in z njo del mestne dediščine. Treba je opozoriti tudi na to, da je današnja tržnica prvovrstna turistična točka. Severno od Ljubljane take tržnice ni več in če že ne spoštujejo ljubljčančnov, naj pomislijo vsaj na turizem in na tučje. V angleških, nemških, danskih, nizozemskih in drugih časopisih, revijah in strokovnih publikacijah, ki so pisale o Ljubljani, navajajo ljubljansko tržnico kot glavno mestno atrakcijo. Grad je denimo šele na tretjem ali četrtem mestu. Turisti vidijo živilsko tržnico kot prvovrstno zanimivost med drugim tudi zato, ker opažajo, da domačini z njo dihamo in živimo in smo zato nanjo srčno navezani. Pristni ambientii pritegnejo in zanimajo vsakoga.

Trditev, da se s posegom ne bo nič spremenilo, je tipično zanikanje

Če se bo projekt uresničil trga in tržnice, kakor ju poznamo, ne bo več, naj MOL še tako zatrjuje, da se nič ne bo spremenilo. To so politične obljube, kar vedo resnični strokovnjaki prav tako dobro, kakor vsi širše ozaveščeni ljubljánčani. Projekt garaž pod ljubljansko tržnico sloni na slepem racionalizmu in doktrinarnosti, ki sta tipični in pogubni bolezni sodobnega časa. Na Slovenskem še toliko bolj, ker nimamo dovolj možnosti, da bi javnost izvedela za vse, kar danes s politično močjo zagovarjajo kot nemogoče. Vse tisto, kar se tiče nas vseh, se lahko dela skoraj v »največji tajnosti«, kar da slutiti, da je vse le manipulacija - perfidna in nespodobna. Sklicevanje na »minimalizacijo posegov«, karkoli naj bi to pomenilo, je v resnici maksimalno področje relativnih in absolutnih odklonov: najprej bodo posekali 58 dreves na tržnici, med njimi zaščitene kostanje, za dobro mero pa zaradi novega mostu, še bog ve koliko lip na nasprotnem bregu. Nova dreves(č)a, ki jih bodo obljubili, pa iz betona sploh ne bodo mogla rasti, saj drevesa v mestu potrebujejo zemljo. Z drevjem in zelenjem imamo v Ljubljani povsod težave, saj je posebna mestna strokovna služba, ki se je na prelomu iz 19. v 20. stoletje ukvarjala s parki in drevoredi, po drugi svetovni vojni začela razpadati, dokler je niso pustili izumreti. Posamezni strokovnjaki živijo v okoljih, ki so polna privilegijev, zato ostaja vprašanje, kako se danes strokovnjaki kvalificirajo. Imamo pa tudi takšne, ki so svoje znanje utrdili z naporom in trpljenjem, in bi lahko posredovali prave rešitve. In kje naj zdaj nadaljujemo, ko vsak dan lahko vidimo, da strokovnjaki, zavarovani zgolj s stroko in privilegiji, za trajni razvoj mesta ne zadostujejo?

- Opombe**
- Peter Sloterdijk, »Zukunft Stadt«, Zeit Magazin, Hamburg 10. 6. 1994, pp.20-21.
- Nena Židov, Ljubljanski živilski trg, Odsev prostora in časa (1920 - 1940), (Ljubljana: Viharnik: Znanstveni Inštitut Filozofske Fakultete, 1994, pp.127-129
- N. Židov, n.d
- Nena Židov, Janez Bogataj, Damjan J. Ovsec, Darja Cizelj, Milena Dimnik, Barbara Kranjec, Irena Gantar - Lipar.
- n.d.
- Janez Bogataj, Sto srečanj z dediščino na Slovenskem, (Ljubljana: Prešernova Družba, 1992), p. 296; Milko Kos, Srednjeveška Ljubljana: topografski opis mesta in okolice, (Ljubljana: Kronika, 1955).
- »Marsikaj se je porušilo, ne da bi se ohranil spomin. Pogovor z dr. Bogom Zupančičem«, Delo in Dom, 24.junija 2009, p.18
- Raziskave kažejo, da se je promet na živilski tržnici v splošnem precej zmanjšal, ker so do tam ukinili avtobusni promet.
- Carl G. Jung, Spomini, sanje, misli, (Ljubljana: Družba založba Slovenije, 1989), p. 336.

opredelitev predmeta kulturno-varstvene zaščite

tomaž pavčnik

1. Pravo po svoji naravi sploh ni tako togo, kot si večinoma predstavlja laična javnost. Res pa je, da se z njim pogosto ravna izrazito togo, že kar tehnično. A če je tak, birokratski pristop k pravu še mogoče trpeti tam, kjer gre v resnici za izrazito tehnična vprašanja (kot npr. registracija vozila, izdaja novega potnega lista) ter zanje res ne kaže pooblaščati pravnikov, kaj šele vrhunskih, ampak bi zadoščalo, da se osebj a pri okencih priuči le nekaj prijaznosti, mora biti pri kompleksnejših, vsebinsko večplastnih vprašanjih seveda drugače. Eno izmed takšnih vprašanj je tudi varstvo kulturne dediščine. Ob poskusu javne debate glede usode ljubljanske tržnice se spopadata - ne da bi se tega jasno zavedala - tudi dva pravna koncepta. Prvi je vulgarno pozitivističen ter pravo vidi kot togo strukturo; drugi se zaveda, da mora biti pravo prožnejše, saj so njegovo bistvo vrednote, ki naj jih uveljavi.

Temeljno nerazumevanje, kaj je predmet kulturnovarstvene zaščite, se kaže vsakič, ko pobudniki gradnje garaže pod ljubljansko tržnico zagotavljajo, da v Plečnikovo arhitekturo ne bo čisto nič poseženo. Najbolj nazorno, na oblastni (uradniški?) ravni se to nerazumevanje odraža v izjavi sedanje ministrice za kulturo, češ da je bila tržnica z izdajo Odloka o začasni (celostni) zaščiti, **prezaščitena**. Takšna teza lahko gradi samo na eni izmed dveh predpostavk. Prva možna predpostavka takšne trditve je, da se je ustavna vrednota kulturne dediščine znašla v koliziji z neko drugo ustavno varovano vrednoto ter jo je začasna zaščita nesorazmerno obremenila. Če bi šlo za tak primer, bi ga ministrica, v katere pristojnost spada prav varstvo kulturne dediščine, gotovo argumentirano razčlenila. Bolj verjetno je zato, da ministričina izjava temelji na drugi izmed možnih predpostavk. Ta pa je, da je po njenem predmet kulturnovarstvene zaščite zgolj objekt, ne pa vrednota, ki jo objekt izraža. Takšna predpostavka pa je zgrešena, celo vulgarno pozitivistična, kar bom v nadaljevanju tudi pravno utemeljil.

2. O pomenu, ki ga pravni red priznava kulturni dediščini pove veliko že njena umeščenost v uvodne določbe ustave. V njih so določene temeljne usmeritve države, kot npr. to, da je Slovenija demokratična republika, dalje, da je pravna in socialna država, s čimer ustava države ne pojmuje kot naključne ozemeljske tvorbe, kjer pač velja takšno ali drugačno pozitivno pravo, marveč jo umešča v izročilo evropskega razsvetljenstva. Glede izvora naše države je nadalje pomembna še zavezanost tradiciji človekovih pravic in laicizmu. V 5. členu Ustave pa se izrazi še pomen skrbi za narodno bogastvo in, kar je za obravnavano vprašanje pomembno, skrb za varstvo kulturne dediščine. Skrb za varstvo kulturne dediščin je na ta način položena v sam temelj našega pravnega reda in tudi državnosti.

Institut varstva kulturne dediščine se nato v ustavi pojavi še enkrat in sicer v 73. členu. Bistvo te določbe je na eni strani v pooblastilu zakonodajalcu, da zaradi varstva kulturne dediščine določi ustavnoskladne obveznosti (predvsem omejitve) vsakega posameznika in na drugi strani v določitvi zaveze same države in lokalnih skupnosti, da skrbijo za ohranjanje kulturne dediščine.

Zakonodajalec je konkretizacijo teh temeljnih izhodišč opravil v Zakonu o varstvu kulturne dediščine¹. Razlaga zakona, kot vselej, ne more temeljiti zgolj na branju posameznega izoliranega člena, marveč nam pravo vsebino

da šele celovito branje zakona, umeščenega v celovit pravni red, in sicer branje z uporabo vseh uveljavljenih metod razlage. Ena izmed najpomembnejših metod razlage je razlaga po namenu (teleološka razlaga). Zasnova ZVKD-1 se prav takšnemu načinu branja tudi dobro prilaga. Namen zakonodajalca običajno najbolj osvetljujejo pravna načela. ZVKD-1 nam tako že v 1. členu (katerega nadpis je: namen zakona) približa pojem dediščine. Ta pravi, da so dediščina dobrine iz preteklosti, ki jih državljeni in državljanke opredeljujejo kot odsev in izraz svojih vrednot, identitet, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij. Dediščina vključuje vidike okolja, ki izhajajo iz medsebojnega vplivanja med ljudmi in prostorom skozi čas.

Že zgolj ta abstrakten opis nam nazorno pokaže, da predmet varstva niso zgolj ozko pojmovani objekti, marveč so predmet varstva v resnici vrednote, ki jih takšno arhitekturno delo, umeščeno v konkreten prostor, odraža. Kaj to pomeni za obseg varstva, je odvisno od narave osrednjega spomenika. V mnogih primerih bo morda zadoščalo ozko varstvo (npr. umetniške skulpture, ki s prostorom ni povezana v tako bistveni meri, da bi posegi v okolico vplivali na srž njenega izraza). To je seveda odvisno od vsakega konkretnega primera. Vrednote spomenika, ki ga poznamo kot Plečnikove tržnice, presegajo pomen, ob katerem bi zadoščala zaščita, ki se konča tam, kjer se zaključijo Plečnikove kolonade. Gre za namensko arhitekturo, ki na prav specifičen način zaznazuje življenje na celotnem območju tržnice. Bistvo tega prostora in s tem obenem tudi bistvo vrednot, ki jih spomenik izraža, presega pomen gole blagovno tržne menjave, kakršna se vrši v številnih nakupovalnih središčih. Prav to, kar osrednjo ljubljansko tržnico tako zelo razlikuje od ostalih množičnih nakupovališč, je tista vsebina, ki jo na abstraktni ravni opisuje prej citirani 1. člen ZVKD-1. To so vrednote starega mestnega jedra, vrhunske arhitekture umeščene vanj, pristnega tržnega nakupovanja, na katerega tradicijo se navezuje vsakodnevno (še posebej pa sobotno) tržno obredje. Skrb za navedene vrednote terja zaščito pred močjo globalizacijske in potrošniške unifikacije, katere plod ni le zunanji videz nakupovalnih središč, marveč tudi način njihovega obiskovanja.

ZVKD-1 zato državi nalaga celostno varstvo dediščine. Se pravi varstvo vrednot, ki jih spomenik izraža, varstvo tistega, kar je vir za razumevanje zgodovinskih procesov, pojavov ter njihove povezanosti s sedanjo kulturo in prostorom (3. alineja prvega odstavka 11. člena ZVKD-1). Zakon tudi večkrat izrecno govori o celostnem varstvu (najprej v uvodnem delu - drugi odstavek 2. člena ZVKD-1). Pojem celostnega ohranjanja tudi posebej opredeli v 5. točki prvega odstavka 3. člena ZVKD-1. Celostno ohranjanje je sklop ukrepov, s katerimi se zagotavljajo nadaljnji obstoj in obogatitev dediščine, njeno vzdrževanje, obnova, prenova in oživljanje. V 13. členu predvideva, da mora akt o razglasitvi spomenika državnega pomena med drugim vsebovati opis vrednot, ki utemeljujejo razglasitev za spomenik, varstveni režim spomenika in vplivno območje, kadar je to zaradi zagotavljanja prostorske celovitosti spomenika potrebno. Vplivno območje (44. točka 3. člena ZVKD-1) pa je širša okolica nepremičnega spomenika ali dediščine, ki je določena z zgodovinskega, funkcionalnega, prostorskega, simbolnega in socialnega vidika in znotraj katere morajo biti posegi v prostor in dejavnost prilagojeni celostnemu ohranjanju dediščine.

3. Ob vsem povedanem, za odgovor, da so predmet zaščite vrednote, ki jih posamezen objekt odraža, ne pa zgolj objekt sam, celo pozitivističnega doje-manja prava ni treba preseči. Zadošča že zgolj to, da ta pravni pozitivizem ni vulgaren in interesno apologetski. Zaradi vrednot, ki jih izraža Plečnikova namenska arhitektura, zaradi izročila, ki nam ga živa dediščina na tem območju ponuja, zaradi mestne biti in življenja, ki se je tu ohranilo in nadalje stkalo, je potrebno kot kulturni spomenik državnega pomena zaščititi celotno območje ljubljanske tržnice. Iz istega razloga pa se garaž pod tem območjem ne bi smelo graditi, kajti na ta način bi bila v živo kulturno in etnološko izročilo zasejana logika nakupovalnega središča.

Opombe

1 Uradni list RS, št. 16/2008; v nadaljevanju ZVKD-1

Opredelitev predmeta kulturnovarstvene zaščite - povzetek

Temeljni nesporazum ob vprašanju gradnje garaže pod ljubljansko tržnico se kaže v vprašanju, kaj je predmet kulturnovarstvene zaščite. Pri tem se soočata vulgarno pozitivističen pravni koncept, ki gradi na predpostavki, da je predmet kulturnovarstvene zaščite zgolj arhitekturni objekt ter koncept, ki pravo vidi kot živ sistem, v katerem je treba vselej uporabiti celovit sistem uveljavljenih metod razlage pravnih besedil. Ena izmed temeljnih metod razlage je razlaga po namenu (teleološka razlaga). Tam nam nazorno pokaže, da so v resnici predmet varstva vrednote, ki jih takšno arhitekturno delo, umeščeno v konkreten prostor, odraža. Od tega, kakšna je vsebina teh vrednot, je odvisno tudi, kakšna je potrebna narava zaščite. V vsakem primeru mora biti ta celostna. V konkretnem primeru (ljubljska tržnica) te presega-j o pomen, ob katerem bi zadoščala zaščita, ki se konča tam, kjer se zaključijo Plečnikove kolonade. Gre za namensko arhitekturo, ki na prav specifičen način zaznazuje življenje na celotnem območju tržnice. Bistvo tega prostora in s tem obenem tudi bistvo vrednot, ki jih spomenik izraža, presega pomen gole blagovno tržne menjave, kakršna se vrši v številnih nakupovalnih središčih. Prav to, kar osrednjo ljubljansko tržnico tako zelo razlikuje od ostalih množičnih nakupovališč, je tista vsebina, ki jo na abstraktni ravni opisuje 1. člen ZVKD-1. To so vrednote starega mestnega jedra, vrhunske arhitekture umeščene vanj, pristnega tržnega nakupovanja, na katerega tradicijo se navezuje vsakodnevno (še posebej pa sobotno) tržno obredje. Skrb za navedene vrednote terja zaščito pred močjo globalizacijske in potrošniške unifikacije, katere plod ni le zunanji videz nakupovalnih središč, marveč tudi način njihovega obiskovanja.

primer tržnica gre naprej kot »živilski trg«?

miha jazbinšek

Pričujoči prispevek služi predstavitvi, koliko političnih in strokovnih naporov se izgubi na stranpoteh ljubljanske urbanistike, tačas ko je potrebno tako malo znanja, časa in urbanističnega creda za njeno učinkovitost. Prispevek uporablja pravno terminologijo, ki je, seveda, bralcem AB poklicno zelo »domača«.

Centralni ljubljanski živilski trg, ustaljena entiteta vredna varstva?

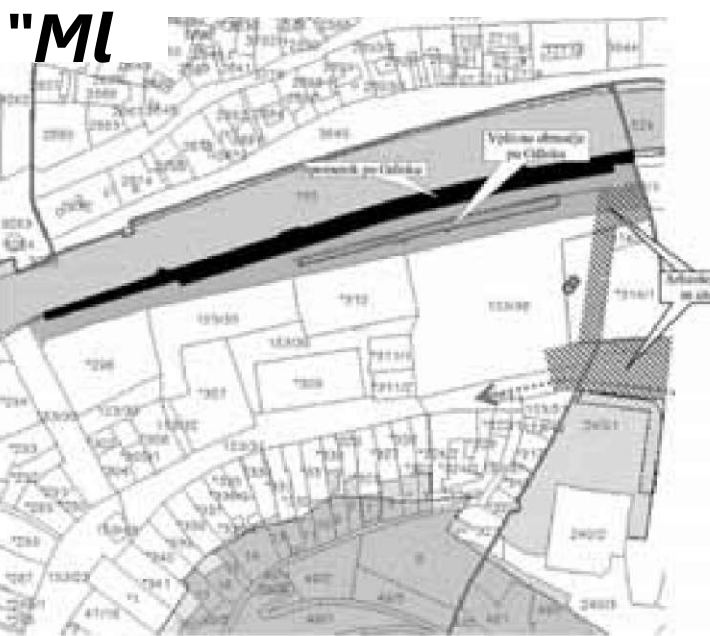
Da je centralni ljubljanski živilski trg specifična dediščinska entiteta po sebi in je zato njeno varstvo javno korist v skladu z njenim kulturnim, vzgojnim,

razvojnim, verskim, simbolnim in identifikacijskim pomenom, še ni artikulirano ne v strokah, kot so urbana etnologija, urbana antropologija, zgodovina in umetnostna zgodovina, pa tudi arhitektura in arheologija, ne v kulturnovarstveni stroki v upravno-političnih institucijah, kot so Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Mestna uprava MOL in Ministrstvo za kulturo RS. Živilski trg ni identificiran kot enota dediščine, kaj šele, da bi bile identificirane njegove vrednote in vrednosti, bile dokumentirane, preučevane in interpretirane (pa tudi njegova geneza in preseljevanje skozi čas do ustalitve na današnji lokaciji). Identifikacija predmeta javne koristi pa je podlaga za vzpostavitev varstva, ki v tem primeru izostaja tako na nivoju registrirane dediščine, kulturnega spomenika in/ali varstvenega območja. Registriran in razglašen je vseskozi le kulturni spomenik »Ljubljana - Plečnikove tržnice« (EŠD 8822) kot objekt (tržnica = pokriti tržni prostor). Žal tudi najbolj elaborirana vednost v knjigi avtorice Nene Židov, *Ljubljanski živilski trg*, (Viharnik, 1994), ostaja vednost po sebi, saj avtorica niti v »Sklepnih mislih« ne nakaže varstvene možnosti. Tudi drugih strokovnih gradiv s tem ciljem po letu 1994 ni zaslediti.

Še več. Za razliko od bližnjih nepremičninskih kulturnih spomenikov Prešernovega trga (EŠD 385) in Krekovega trga (EŠD 9644), nista spoznana in registrirana niti kot enoti naselbinske dediščine ne Vodnikov ne Pogačarjev trg. In še, za razliko od vplivnega območja bližnjega Robbovega vodnjaka (EŠD 387), na celotnem območju ni zaznano in spoznano niti vplivno območje Plečnikovih tržnic (EŠD 8822), niti Kresije (EŠD 5595), Codellijevega kanonikata (EŠD 5585), Palače Škofije (EŠD 403), Stolnice sv. Nikolaja (EŠD 333), Palače Semenišča (EŠD 391), Župnišča (EŠD 15389), hiš Vodnikov trg 2, 3, 4, in 5 (EŠD 5591, 18829, 18850 in 18851) in Mahrove Palače (EŠD 5925), niti Drevoveda na Adamič-Lundrovem nabrežju (EŠD 9232) in Kostanja na Vodnikovem trgu (EŠD 22830), niti vplivno območje Spomenika Valentinu Vodniku (EŠD 646).

Spoznanost, da je »živilski trg« vsaj prostorsko-planerska entiteta, zasledimo le v poimenovanju makro planskega območja »CO1/16 Živilski trg« v Odloku o spremembah in dopolnitvah dolgoročnega plana občin in mesta Ljubljane za obdobje 1986-2000 za območje Mestne občine Ljubljana (Ur. l. SRŠ, št. 11/86 in spremembe) in še to morda le zato, da se pod ta termin skrije tudi celoten kompleks Stolnice. Že v naslednjem podrejenem veljavnem prostorskem aktu, Odloku o spremembah in dopolnitvah odloka o PUP za območja urejanja v občini Ljubljana Center (Ur. l. 35/92) pa se v relevantnih morfoloških enotah živilska tržna dejavnost relativizira na »program široke potrošnje«.

»Centralna ljubljanska tržnica« je neartikulirana entiteta tudi v svoji gospodarski funkciji, še posebej po združitvi dveh javnih podjetij v Javno podjetje Ljubljanska parkirišča in tržnice, d.o.o. (JP LPT). Zadnji Pravilnik o tržnem redu navaja »odprto tržnico na Vodnikovem trgu, Pogačarjevem trgu, Adamič Lundrovem nabrežju in na Dolničarjevi ulici«, z mandatom župana Zorana Jankoviča pa se Adamič Lundrovo nabrežje (zgodovinsko osrednji tržni prostor) kot tržni prostor iz mestnih aktov in poslovnih načrtov javnega podjetja opušča. Aktualni mestni Odlok o urejanju in čiščenju javnih tržnic (Ur. l. RS, št. 33/08) sploh ne določa njenih objektov in območja, vpeljuje le nedoločni pojem »objekti gospodarske infrastrukture javne službe na Centralni ljubljanski tržnici«, tako da tudi interni akt javnega podjetja Tržni red na ljubljanskih tržnicah (Ur. l. RS, št. 90/06) nima z vidika upravljanja zaprtih in odprtih tržnih prostorov pravne podlage s strani MOL v funkciji lastnika teh prostorov. Zato pa se v veljavnih aktih MOL Adamič Lundrovo nabrežje skupaj s Ciril Metodovim trgom sočasno določa kot »javna parkirna površina, kjer se plačuje občinska taksa« (Odredba ..., Ur. l. RS, št. 33/08 in 94/08), kot »mestna cesta ali krajevna cesta (LK)« (Odlok o kategorizaciji občinskih cest, Ur. l. RS, št. 70/05 in 33/08) in kot »območje za pešce« (Odredba ..., Ur. l. RS, št. 33/08 in 55/09).

Predlog ministrici Širci za intaktno vplivno območje spomenika Plečnikovih tržnic na Adamič Lundrovem nabrežju

projekti
tržnica

Kaželjev uvoz - izvoz takoj z Zmajskega mostu po predvolilnem programu Zorana Jankoviča in prometnih »gestah« pred Plečnikovimi arkadami - razlog za predlog intaktnega vplivnega območja

Entiteta živilskega trga okrnjena na objekt pokritih tržnic in »tradicionalno rabo prostora« ob njem

Izjemni dolgotrajni napor civilne iniciative »Tržnice ne damo« in moj zasebni pisni in grafični predlog ministrici Majdi Širca so doprinesli opredelitvi vsaj Adamič Lundrovega nabrežja kot vplivnega območja objekta Plečnikovih tržnic, kar je z vladnim Odlokom o razglasitvi del arhitekta Jožeta Plečnika v Ljubljani za kulturne spomenike državnega pomena (Ur. l. RS, št. 51/09) stopilo v veljavo pred dnevi, 18. julija. Pred arkadami (parcela št. 153/34, k. o. Ljubljana mesto) je vsaj do Semenišča in Mahrove hiše vzpostavljen režim prepovedi gradnje, ohranjanja obstoječega nepozidanega odprtega prostora z njegovo tradicionalno rabo, kjer je to nujno za ohranjanje integritete spomenika ter ohranjanja vedut na spomenik in obratno. »Tradicionalna raba« pa zopet ni specifičirana, temveč prepuščena vsakokratni diskreciji v upravnem postopku. Izjemoma so dopustne nujne, predvsem podzemne komunalne, prometne, energetske in telekomunikacijske ureditve, kamor komercialne garaže in prometa, razen funkcionalne dostave, seveda, ni moč prištevati.

Žal vlada v tem vplivnem območju ni predpisala »integralnega« varstvenega režima, čeprav se na tej parceli nahaja drevored-spomenik, pa tudi ni dodala predlaganega kulturnovarstvenega presežka, predstavitve ali preno ve arheoloških ostalin ob Ljubljani (vodni stolp na izteku srednjeveškega obzidja). S tem bi bil še bolj obranjen vsaj ta del tržnega prostora, čeprav ima že sama tehnična neuresničljivost izgradnje garaže pod živilskim trgom tri etape. 1.) Natečajni projekt arhitekta Mojce Černigoj Švigelj izpred devetdesetih let je predvidel uvoz-izvoz na Poljanskem nasipu s spornim »polžem« na lokaciji platoja pred današnjo Pravno fakulteto in previsno v vodni svet Ljubljance. Z izgradnjo fakultete in Kapitlja po umestitvi arhitekta Andreja Černigoja, pa se je dodatno izgubil celo smisel garaže pod trgom, saj so kapacitete garaž na Poljanskem nasipu še danes neizkoriščene. 2.) Jankovič-Koželjeva projektna zamisel iz predvolilne kampanje 2006, z

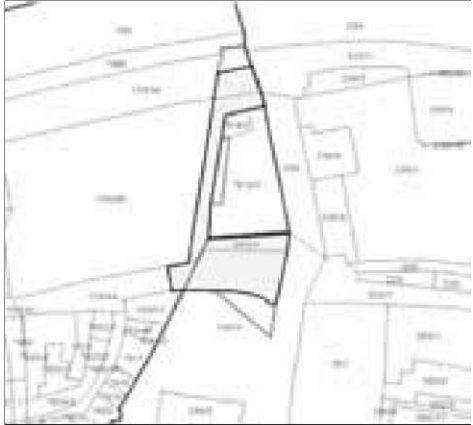
uvozom-izvozom na predprostoru četrtnine arkad ob Zmajskega mostu, je dobila na celotnem Adamič Lundrovem nabrežju kot predstražo nasilno, »na črno« vzpostavljeno, prometnico za dovoz v celotno območje Stare Ljubljane in čez Tromostovje na Wolfovo in Čopovo, da bi se kasneje spremenila v podzemno prometnico do Pogačarjevega trga. Ob javnem propagiranju nasilne »etapnosti« izgradnje, sta družno »porodila« civilno iniciativo »Tržnice ne damo«. 3.) Zadnja natečajna rešitev je uvoz-izvoz sicer locirala na Krekov trg ob slepi fasadi Mahrove hiše, vendar podzemna garaža pod Vodnikovim trgom, povsem nerazumno, ne odraža nadzemne uveljavljene strukturiranosti prostora vključno z vegetacijo (s tem pa se tudi odpoveduje možnosti subtilne in omejene etapnosti), vertikalne komunikacije v kleti in prezračevalne naprave pa so locirane kar v samem živilskem tržničnem prostoru.

Jankovič-Koželjeva »Mesarska brv«!

Za razliko od bližnjih spomenikov Tromostovja (EŠD 398) in Zmajskega mostu (EŠD 1583) pa je izgradnja Mesarskega mostu kulturno in naravovarstveno sploh onemogočena, saj je v obrečnem prostoru Ljubljance vključno z Adamič Lundrovim in Petkovškovim nabrežjem veljal za spomenik »Regulirana struga Ljubljance« (EŠD 386) od sprejetja Odloka o razglasitvi nekdanjega Šempeterskega, Poljanskega in Karlovskega predmestja za kulturni in zgodovinski spomenik ter naravno znamenitost (Ur. l. RS, št. 18/90, 27/91) prepoved spreminjanja arhitektonske zasnove, odtranjevanja in premeščanja arhitekturnih objektov, uničevanja drevja ali grmovja, obnavljanje pa je možno le z vegetacijo iste vrste. Taka je varstveno-razvojna ostalina iz večletnega obdobja operative krovn e politične funkcije mag. Vladimirja Braca Mušiča v Skupščini Mesta Ljubljane (et consortes v ljubljanski občinski politiki in urbanistiki). Tega stanja se ni lotil preseči niti »župan« Jože Strgar v obdobju 1990 do 1994, postavil pa je temeljni kamen za izgradnjo Plečnikovega mostu kot pomnik neuresničljivosti in lastne

Vzhodna mestno obzidje - vzhodna obramba tržnice

nekompetentnosti. S Pravilnikom o določitvi in varstvu naravnih vrednot (Ur.l. RS, št. 111/04) je del odgovornosti za spomenik »Ljubljana - ureditev nabrežij Ljubljance« nato prevzela nase Vlada RS, ki ga je v letu 2004 določila kot državnega pomena.

Krona (ne)urejanja kulturnovarstvenega vprašanja mostov in brvi čez Ljubljano pa je 9. člen vladnega Odloka, ki za kulturni spomenik državnega pomena z vrtnoarhitekturnimi, umetnostnimi, arhitekturnimi, zgodovinskimi in naselbinskimi vrednotami razglasi enoto Ljubljana - Regulirana struga Ljubljance (EŠD 386). V okviru te enote dediščine se za kulturni spomenik državnega pomena razglasijo tudi enote Ljubljana - Tromostovje (EŠD 398), Ljubljana - Vodna zapornica (EŠD 402), Ljubljana - Čevljarski most (EŠD 5642), Ljubljana - Trnovski pristan (EŠD 22826). Petkovškovo nabrežje je razglašeno za vplivno območje. Vrednota je po Plečniku urejena regulirana struga Ljubljance s terasami, mostovi, konzolnimi pomoli, ograjami, zazele nitvijo in domiselnimi detajli ureditve kot najbolj unikatna in celostna mestna vodna poteza, »osrednja mestna avenija« med Špico in zapornico. Kljub dikciji, da so varovani elementi spomenika »Plečnikova avtorska ureditev«, pa ni nobenega pogoja kako graditi Mesarski most ali dokončati Ribjo brv ob njuni morebitni gradnji. Ob izrazito restriktivnem režimu varovanja »physisa« je zaznano le »morebitno urejanje plovnega režima Ljubljance« in dani pogoji - natečaj za ureditev splavnice. Edini žarek upanja je samo splošna dikcija »predhodna izdelava konservatorskega načrta za večje posege v spomenik ali njegovo celovito prenovo«, ki tako ostaja na upravno-diskrecijski ravni, ranljivi z vidika upravnega klientelizma.

Takšna varstvena jalovost je rezultat dvoipolletnega »Virantovskega usklajevanja« v okviru Zakona o glavnem mestu med ministrom in ministrico za kulturo ter MOL, beri z županom Zoranom Jankovičem in podžupanom Janezom Koželjem. Razglasitev »del arhitekta Jožeta Plečnika v Ljubljani« je namreč, nedostojno in protipravno, potekala brez ljubljanske javnosti, njenih civilnih iniciativ in brez udeležbe ljubljanskega Mestnega sveta. Pač pa sta podtaknila ministrici, ta pa Vladi RS, da je vprašanje mostu ali brvi čez Ljubljano vključila v okvir varovanja objekta Plečnikovih tržnic (ki za območje Ljubljance ne velja) in da je reminiscenco na avtorski projekt Plečnikovega Mesarskega mostu in koncept njegove umestitve v prostor degradirala na dikcijo: »Dopustna je novogradnja moderne brvi za pešce, ki povezuje Petkovškovo nabrežje s tržnicami na lokaciji, ki jo je določil Plečnik. V oblikah in materialih se ta podredi obstoječim Plečnikovim tržnicam ter pogledom na Zmajski most in Tromostovje.«

Tako ima nedopustno politično pogromaško nastopanje mag. Mušiča nasproti civilni iniciativi »Tržnice ne damo« vsaj eno kolateralno korist. Namreč, njegovo intelektualno držo, »da ne smemo pozabiti, da se menda pripravlj a gradnja 'modernega' Mesarskega mostu in bistveno preoblikovanje Petkovškovega nabrežja, prostorski posegi, ki so upravičeno zaskrbeli zavode za varstvo stavbne dediščine in parkovnih ureditev vzdolž Ljubljance ...«, bodisi, da sta si Jankovič in Koželj take drž e zaželela ali ne, saj vse indikacije kažejo na to, da pripada k Jankovič-Koželjemu »et consortes«, mar ne? Ali pa si tako držo upa lansirati, ker je samo dobro obveščen o nekon sistentnosti vladnega odloka, in o dejstvu, da je Upravna enota Ljubljana, Izpostava Center, 15. 7. 2009 investitorjema MOL in JP Energetika vlogo za izdajo gradbenega dovoljenja za gradnjo Mesarskega mostu zavrgla, ker nista predložila dokazila o pravici graditi na vodnem zemljišču Ljubljance. Državno pravobranilstvo je 21. 7. 2009 vložilo relevantne plobe v zemljiško knjigo, obžalovanja vredno je, da o zadevi odloča lastništvo Ljubljance, ne pa kulturnovarstveni in prostorski elementi. Ker mora strokovnjak, politik in javna oseba, svojo intelektualno držo tudi udejaniti, pričakujem, da bo ministrico Širčevo in Vlado RS opozoril na podrejenost in neustreznost definicije »moderne brvi«, in da se vprašanje mostu in Petkovškovega nabrežja razrešuje v okviru dopolnitve in/ali spremembe kulturnovarstvenega akta, ki se nanaša na spomenik državnega pomena »Ljubljana - Regulirana struga Ljubljance (EŠD 386)«.

Tržnica ob Kloštrskih mestnih vratih

Vseskozi se v okviru kulturnega spomenika »Arheološko najdišče Ljubljana« (EŠD 329) z Odlokom o razglasitvi arheološkega kompleksa v ljubljanskih občinah za kulturni in zgodovinski spomenik (Ur. l. RS, št. 46/90) sledovi naselitve iz rimske dobe (Emona) in srednjega veka (Ljubljanski grad, Srednjeveška Ljubljana) ne obravnavajo niti najmanj enakovredno. Tačas ko se v okviru varstvene enote 1. (že prezentirana arheološka dediščina) našteva Severna emonska vrata, Rimski zid na Mirju in množico drugih antičnih entitet in situ, vključno z vzdanimi v razne mestne fasade, in v okviru varstvene enote 2. (visoko ovrednotena arheološka dediščina - kontrolni blok v skladu s priporočili UNESCO) tudi predel med Aškerčevo cesto in Mirjem (južni del Emone ob južnih vratih in obzidju), ni ne spoznano ne ovrednoteno ne registrirano kot varstveno primerljiva enota arheološke dediščine vzhodno obzidje Stare Ljubljane s Samostanskimi oz. Kloštrskimi vrati, mitnico in z enkratnimi fortifikacijskimi in sakralnimi ostalinami, ki v devastiranem prostoru pred Mahrovo hišo na Krekovem trgu in deloma Vodnikovem, kar čakajo prezentacije in situ in preнове, s katero bi se ob ustreznem prostorskem načrtovanju zagotovila ohranitev in oživljanje teh arheoloških ostalin. »Bastion« je kot naročen za potrebe osrednje informacijske točke pred mestnimi vrati in pod Gradom.

Ker prostor živilskega trga v okviru kulturnega spomenika Srednjeveškega mestnega jedra (EŠD 7589) - nekđaj obzidano srednjeveško mestno jedro z Gradom, odlična in značilna kombinacija srednjeveške mestne zasnove in baročne arhitekture, dopolnjene s Plečnikovimi in drugimi kvalitetnimi ureditvami - ni dovolj zavarovan tudi z Odlokom o razglasitvi srednjeveškega mestnega jedra Stare Ljubljane in Grajskega griča za kulturni in zgodovinski spomenik ter naravno znamenitost (Ur.l. SRS, št. 5/86, 27/89, Ur.l. RS, št. 105/01), so za varstveni režim obstoječih kulturnih spomenikov relevantna določila 134. člena Zakona o varstvu kulturne dediščine - ZVKD-1 (Ur.l. RS, št. 16/08 in 123/08), ki do uveljavitve aktov o razglasitvi na podlagi tega zakona določajo, da se:

posameznim stavbam in vegetaciji na območju centralne tržnice varujejo vse zunanje ter konstrukcijske značilnosti, ustreza namembnost, značilna pojavnost v prostoru, parkovna zasnova, način zasaditve, oblikovani naravni elementi, arheološke plasti in razmerja spomenika in posebej njihova vplivna območja;

Stari Ljubljani varujejo morfološka zasnova in parcelacija, javni prostori in njihova oprema, ulične fasade in strehe v njihovi materialni pojavnosti in barvni skladnosti, gabariti, meje in silhuete; arheološka najdišča varujejo pred posegi ali rabo, ki dejansko ali potencialno lahko poškodujejo arheološke plasti, spreminjajo arheološki kontekst ali spreminjajo okoljske dejavnike, pomembne za njihovo ohranitev.

Nadomestne »obvezne razlage« v okviru prostorskega akta

Namesto neopravljenega naravo in kulturnovarstvenega dela in dela na prostorskem načrtovanju s strani župana (in podžupanov za kulturo in urbanizem), njemu podrejene mestne uprave, obeh odborov mestnega sveta in Mestnega sveta samega, je Mestni svet MOL sprejel Obvezno razlago Odloka o PUP za območja urejanja v mestnem središču (Ur. l. RS, št. 98/08), kjer z »moderno« urbanistično latovščino izvemo, da je »neobhodne komunalne posege« v osnovne ureditve na površinah namenjenih javni in primarni rabi »razumeti tako, da določba 11. člena dopušča gradnjo nadzemnih in podzemnih javnih parkirišč, saj se javno parkirišče kot objekt grajenega javnega dobra uvršča med komunalno opremo, ter odstranitev oziroma gradnjo mostov, saj je most kot cestni objekt del javne ceste, ki je objekt grajenega javnega dobra in se uvršča med komunalno opremo oziroma komunalne ureditve.«

projekti

Določba, da se dopušča gradnjo nadzemnih parkirišč (seveda tudi podzemnih, ha, ha?) in cestnih mostov (mar ne le modernih podrejenih peš brvi?) čez državno reko (površino primarne rabel), ki so vsaka zase zahtevna investicija po sebi, uvrščajo med »neobhodno komunalno opremo« (plačano iz čigavega že komunalnega prispevka?), je namenjena novi zlorabi finančne funkcije mestnih javnih podjetij, upravno-lastninske funkcije Agencije RS za okolje, upravne funkcije Zavoda za varstvo kulturne dediščine in upravne funkcije Upravne enote Ljubljana. Ali se namesto finančne kompenzacije z dopolnitvami Zakona o glavnem mestu Slovenije, ki se, logično, odmika, po posameznih resorjih, predvsem na Ministrstvu za okolje in Ministrstvu za kulturo, za »županove projekte« dogovarja o uvedbi nadomestnega upravnega klientelizma?

Oškodovanje javnega podjetja na lokaciji

2. 7. 2009 je Oddelek za gospodarske dejavnosti in promet Mestne občine Ljubljana izdal »Dovoljenje za popolno in delno zaporo ter prekop javnih prometnih površin v Ljubljani, št. 3711-251/2009«. Dovoljenje je izdano investitorju Energetiki Ljubljana, d.o.o. oz. izvajalcu KPL za 3. faze:

- faza, popolna zapora obeh uvozov v območju Tržnice se je iztekla 6. 7. 2009;
- faza, popolna zapora Adamič Lundrovega nabrežja (za kar sploh ni bilo zaproseno) se je iztekla 15. 7. 2009;
- faza, zapore Kopitarjeve, Predora in Ciril Metodovega in Vodnikovega trga se je iztekla 31. 8. 2009.

To zaporo je JP LPT zlorabil za to, da so v mesecu juliju porušili najprej na črno, a pozneje legalizirane parkiriščne objekte in naprave izpred dveh let. Kljub organizacijskim možnostim se ne opravlja več nobena od dve leti nazaj vzpostavljenih in propagiranih »propulzivnih« funkcij JP LTP na tem prostoru, vključno s parkiranjem čez vikend za oživitve mestnega jedra, tržnično funkcijo pa se slabi. Na zaprosilo za informacijo javnega značaja, na osnovi katerih upravnih ali poslovodnih aktov MOL ali JP LPT se ne izvaja parkiranje na Adamič Lundrovem nabrežju, Mačkovi in Ciril Metodovem trgu se je izkazalo, da samo na podlagi citiranega dovoljenja za zaporo in prekopavanje. Dejansko pa se še naprej izvaja popolna zapora uvoza in Adamič Lundrovega nabrežja, Pogačarjevega trga, Mačkove in Stritarjeve ulice, ki ni bila nikoli dovoljena in ki ni nikomur in ničemur potrebna. Na tej potezi se ne rekonstruira infrastruktura in ne gradi (Mesarski most). Obenem gre tudi za izločitev Krekovega trga iz »pogona«. Očitno gre za županovo »etapnost« tudi povsem nepotrebnih zapor s ciljem protipravne opustitve poslovnega predmeta in s tem načrtovane izgube JP LPT, d.o.o. v nesmiselni psihološki vojni za garažo, ki je ne namerava in ne more graditi v tem mandatu.

Škodljivo vodenje komunalne investicije

S ciljem protipravnega financiranja ureditev na širšem območju tržnice se zlorablja tudi upravni postopek v Mestni upravi MOL in državnih institucijah. Investitorju Energetiki Ljubljana, d.o.o. oz. izvajalcu KPL je izdano Dovoljenje tudi za prekopavanje in začasno zasipavanje za energetske potrebe, ostalo »priključevanje« se prepoveduje od odločbe UEL vključno s prepovedjo novih dovoznih priključkov do objektov, vidno pa se ne izvajajo predvsem druga dela, protipravno gradita dva kanalizacijska ločena sistema in že tudi arheološka izkopavanja, ponekod do »sterilne« zemeljske plasti. Gradi se tudi mimo pogojev iz naravovarstvenega soglasja št. 35620-1648/2009-3 z dne 2. 6. 2009 glede odmaknitve od dreves na Krekovem trgu najmanj za razdaljo vertikalne projekcije krošnje dreves na tla, povečane za en meter. Gradi se tudi v nasprotju s pogoji iz kulturnovarstvenega soglasja št. 81/2007-BV z dne 5. 6. 2009 k predvideni obnovi ob upoštevanju pogoja, da bo trasa predhodno arheološko raziskana. Pa tudi ta dela se ne izvajajo »vse dni v roku dovoljenj«, kakor je določeno v 11. točki dovoljenja. Do 31. avgusta je investitor (Energetika Ljubljana, d.o.o.) dolžan »zagotoviti finančna sredstva za dokončno obnovo začasno utrjenih prometnih površin po tem dovoljenju v

vožno in uporabno stanje« za asfaltiranjem celotne širine pločnika ali kolesarske steze in asfaltiranjem obeh voznih pasov v celotni širini». Za nameček pa je županov mestni oddelek iz naslova upravnega sprenevedanja za v bodoče zagrozil tako Energetiki d.o.o. kot KPL, d.d. za primer neizvajanja določil in obveznosti tega dovoljenja z dodatnimi zagotovili in z neizdajo podobnih dovoljenj tudi na drugih lokacijah v MOL. Živi bili pa videli! Legalizacija prometne zapore in »prekopavanje« naj bi se opravila z gradbenim dovoljenjem (ki je predpogoj izdaje dovoljenja za prometno zaporo in prekop in ne obratno), le-to pa je bilo izdano s strani Upravne enote Ljubljana, Izpostava Center, šele 21. 7. 2009, ki tudi samo predstavlja vrhunski primerek upravnega klientelizma. Gradbeno dovoljenje št. 351-1168/2009-19, ki na današnji dan še ni dokončno, pravnomočno in izvršljivo je bilo izdano investitorjem MOL, Elektru Ljubljana, Energetiki Ljubljana, JP Vo-Ki, Telekomu Slovenije za rekonstrukcijo komunalne infrastrukture na Ciril Metodovem trgu in Kopitarjevi ulici (tržnica 1. faza) skladno s PGD, ki ga sestavljajo vodilna mapa in načrti elektrokabelske kanalizacije, kanalizacije za odpadno vodo, kanalizacije za padavinsko vodo, vodovoda, javne razsvetljave, SN in NN električnih vodov, semaforizacije, plinovodnega omrežja, vročevodnega omrežja in telekomunikacij. Seveda gre za »rekonstrukcijo« infrastrukture (spreminjanje tehničnih značilnosti obstoječega objekta, s katerimi se bistveno ne spremeni velikost in zmogljivost) dejansko le kot posledico nove investicije ločenih kanalizacijskih sistemov na premajhni površini obremenjeni z meteorskimi vodami in brez ločenega izteka, za nov potraten mikrolokacijski »koncept« na desnem bregu Ljubljanice, ki ga ni zaslediti v prostorskih aktih za to območje. Za nameček se gradbeno dovoljenje utemeljuje tudi z zgor-njo obvezno razlago, na Kopitarjevi in Ciril Metodovem trgu do Poljanske pa ni ne »podzemni javnih parkirišč« ne »cestnega mostu«. Gre za popolni fiasco z vidika etapnosti gradnje vezane na predhodne arheološke raziskave. Ključnih različic gradnje meteorne kanalizacije na račun poškodovanja arheoloških ostalin ni zaslediti ne v kulturnovarstvenih pogojih za PGD ne v kulturnovarstvenem soglasju k PGD ne v gradbenem dovoljenju, katerega sestavina je PGD. V funkcionalni enoti CT6/1 (Ciril Metodov trg) se kanalizacija ne gradi, arheološke ostaline pa so po 9. členu Odloka »sproščne arheoloških spomeniško-varstvenih pogojev«, v enoti CT50/1 in CT 31/2 (Kopitarjeva ulica) se gradi nova globinska ločena kanalizacija, ostaline pa so na predmestnem območju ob robu vodnega jarka srednjeveškega mestnega obzidja s potencialom posameznih starejših ostalin a le parcialnih, na vmesni potezi oz. enotah CT6/2 (Vodnikov trg) in CT6/3 (Krekov trg) pa se grobo gradi le lokalna ločena kanalizacija predvsem za prestrezanje padavinskih voda s Študentske ulice in Krekovega trga (kar je sicer že urejeno), arheološke ostaline pa imajo potencial za »visoko ovrednoteno arheološko dediščino - kontrolni blok v skladu s priporočili UNESCO«. Očitno gre za županovo predstavo o »etapnosti«, ki prehitava potrebne raziskovalne korake in vrednotenja na škodo arheološke dediščine z organiziranim prekopavanjem na cestah v lasti občine pred izdajo gradbenega dovoljenja in z organiziranim poškodovanjem arheološkega spomenika na lokaciji Samostanskih vrat in Srednjeveškega obzidja v okviru gradbenega dovoljenja, vse v tej nesmiselni psihološki garažni vojni. Upravni »dogovorni« klientelizem, injiciran s strani P. U. Z. d.o.o., Podjetje za urejanje zemljišč, ima na lokaciji Vodnikovega in Ciril Metodovega trga začetni korak v kulturnovarstvenih pogojih z dne 31. 3. 2009, češ, »v primeru arheoloških najdb bo potrebno izvesti zaščitni arheološki poseg«, saj je neverjetno, da javni zavod nima vpogleda, kaj bo na lokaciji najdeno, in da se izogiba določitvi predhodne raziskave, temveč prepušča zaščito šele fazi, ko bodo gradbena dela že potekala. Drugi korak je na tej osnovi izdano bianco kulturnovarstveno soglasje z dne 5. 6. 2009, kjer se namesto izreka pogoja predhodnosti le obrazlaga, da »se izda soglasje k predvideni obnovi ob upoštevanju pogoja, da bo trasa predhodno arheološko raziskana«. Tega pogoja seveda nista upoštevala ne UEL ne izvajalec. To soglasje ima dimenzijo zlorabe uradnega položaja, saj ZVKDS ni izhajal tudi iz dne 8. 5. 2009 istemu investitorju za isto

investicijo (MOL, tržnica) izdanih Kulturnovarstvenih pogojev št. 327/2001, kjer se za celotno območje Vodnikovega trga (torej tudi funkcionalno enoto CT6/2) določa predhodne arheološke raziskave pred izdelavo projektov. Določa se, da je »pri izdelavi projektov treba upoštevati valorizirane rezultate arheoloških raziskav. Za njihovo izvedbo si mora investitor v skladu z 31. členom ZVKD-1 pridobiti dovoljenje za arheološka izkopavanja na Ministrstvu za kulturo«. Na lokaciji Vodnikovega in Krekovega trga to pomeni v projektih upoštevati valorizirane rezultate arheoloških raziskav oz. subtilno korekcijo obeh kanalizacijskih sistemov. »Know how« glede identifikacije lokacije kanalizacijskega posega in arheoloških ostalin se izvaja šele tekom gradnje s strani pogodbenih podizvajalcev arheoloških izkopavanj, ne v zavodu, ne v službi za arheološka izkopavanja iz pooblaščenega Muzeja in galerij mesta Ljubljane. Iz priložene skice se vidi tudi napor nedopustne razmejitve med arheološkim izkopavanjem za potrebe »1. faze tržnice« (očitna težnja po blažjem režimu) in za potrebe »prizidka Mahrove hiše in podzemne garaže ter ureditve Vodnikovega trga v Ljubljani« (predpisan regularen režim), kjer je razvidno falsificiranje meja posega »1. faze« (umikanje proti jugu oz. operativno zmanjševanje funkcionalne enote CT6/2), a še vedno padeta tako sakralni objekt kot mestna vrata pod oba režima varstva (!). Na terenu se dogajajo izkopavanja brez dorečenih navodil s strani zavoda, do katere plasti naj se vršijo izkopavanja v interesu eventualne bodoče prezentacije in situ in kako bo z intervencijo v projekte kanalizacije. Projekt ureditve cestnih površin ni sestavni del gradbenega dovoljenja. Ali obstoja?

Intelektualno-politična zaveza državljana in mestnega svetnika

Timing poletnih prekopavanj okoli tržnice in izsledki ob pripravi tega zapisa ne dovoljujejo čakanja na septembrsko številko revije AB. Cilj je dostava Mestnemu svetu MOL predloga za celovito razglasitev centralnega živilskega trga kot kulturnega spomenika lokalnega pomena z vidika predvsem urbano-etnoloških in urbano-antropoloških vrednot in vrednosti s ciljem njegove oživitve. Najprej pa navajam le urgentne avgustovske aktivnosti v prid »Plečnikove tržnice in prostora Ljubljanske tržnice«, ki jih lahko opravim v funkciji državljanske pobude in v funkciji mestnega svetnika.

1. Mesarski most:

Pobuda Vladi RS za spremembo določb Odloka o razglasitvi del arhitekta Jožeta Plečnika v Ljubljani za kulturne spomenike državnega pomena (Ur. l. RS, št. 51/09): v 9. členu, da se na območju spomenika Ljubljana - Regulirana struga Ljubljanice (EŠD 386), za izgradnjo mostov in/ali brvi čez Ljubljanico in ureditev Petkovškovega nabrežja odpravi dejanska prepoved gradnje mostov in določijo kulturno in naravovarstveni pogoji umestitve in morebitne gradnje mostov in brvi na območju spomenika ob optimalnem upoštevanju načela »Plečnikova avtorska ureditev«, ki je že v osnovi tega člena, in da se ohrani tudi poimenovanje »Mesarskega mostu«. v 20. členu, da se na območju spomenika Ljubljana - Plečnikove tržnice (EŠD 8822) odpravi določbe o podrejeni brvi za most, ki ga je Plečnik koncipiral pokritega in nadrejeno, in na parcelah št. *366 in 153/34, k. o. Ljubljana mesto, določi le pogoje dostopa na most (vključno glede preferirane ohranitve štirih topolov).

Optimalni pristop k prostorskemu aktu na območju spomenika Ljubljana - Regulirana struga Ljubljanice (EŠD 386): Dostava Mestnemu svetu MOL v obravnavo na septembrski seji gradivo za odpravo Obvezne razlage Odloka o PUP za območja urejanja v mestnem središču (Ur. l. RS, št. 98/08) - vzporedno pa Ministrstvu za okolje in prostor za nadzor nad zakonitostjo te Obvezne razlage;

Pobuda županu MOL, da s Sklepom o pripravi spremembe PUP za ureditev prostora Ljubljanice in Gruberjevega prekopa aktualizira opuščeni Program priprave iz leta 2002 in odredi uporabo rezultatov javnega natečaja iz leta 2004 v ta namen.

2. Kloštrska mestna vrata:

Optimalni pristop k varstvu kulturne dediščine: Dostava Mestnemu svetu MOL v obravnavo na septembrski seji gradivo za dopolnitev Odloka o razglasitvi arheološkega kompleksa v ljubljanskih občinah za kulturni in zgodovinski spomenik (Ur. l. RS, št. 46/90), da se v okviru kulturnega spomenika »Arheološko najdišče Ljubljana« (EŠD 329) v varstveno enoto 2. (visoko ovrednotena arheološka dediščina - kontrolni blok v skladu s priporočili UNESCO) uvrsti tudi vzhodno obzidje Stare Ljubljane z Vodnim stolpom in Samostanskimi oz. Kloštrskimi vrati, mitnico in z fortifikacijskimi in sakralnimi ostalinami; Pobuda Ministrstvu za kulturo, da izda investitorju MOL dovoljenje za predhodna arheološka izkopavanja v skladu z 31. členom ZVKD-1 tako na lokaciji južnega roba Vodnikovega trga (CT6/2), kot na severnem robu Krekovega trga (CT6/3) za potrebe upoštevanja valoriziranih rezultatov arheoloških raziskav v projektih (ločene kanalizacije in ureditve parterja z vidika prezentacije in situ);

projekti
tržnica

Kloštrska vrata - Reminiscenca na včeraj >>>> degradirana danes
Neznani slikar 17. stoletja, Velika veduta Ljubljane s ptičje perspektive, ok. 1665, risba, detajl. Zagreb, Metropolitanska biblioteka, VZVII/339

Pobuda Upravni enoti Ljubljana, Izpostava Center, da zadrži izvrševanje gradbenega dovoljenja na tem segmentu trase in da v obnovi postopka po uradni dolžnosti najprej razreši predhodno vprašanje arheoloških raziskav in odloči o gradbenem dovoljenju šele na podlagi popravljenih in dopolnjenih projektov.

Prispevek k profesionalnosti vodenja javnih infrastrukturnih investicij: Prijava Računskemu sodišču (vključno s kazensko prijavo) ter resorni nadzor Ministrstva za finance zaradi zlorabe javnih sredstev za investitorstvo »re-konstrukcije komunalne infrastrukture tržnica-1. faza«, tačas ko rekonstrukcija presega potrebno komunalno opremo garaže pod tržnico, ko niti za 1. fazo ni investicijske odločitve Mestnega sveta MOL podprte s proračunskimi postavkami in investicijskih odločitev podperth s postavkami v poslovnih načrtih raznih javnih podjetij in ko še ni utemeljeno in vzpostavljeno eventualno javno-zasebno partnerstvo za izgradnjo garaže;

Prijava Računskemu sodišču (vključno s kazensko prijavo) ter resorni nadzor Ministrstva za finance zaradi zlorabe javnih sredstev v in po postopku javnega naročila pod št. JN3882/2009, ko se kot »verižni« naročnik obnove komunalne infrastrukture dne 19. 5. 2009 deklarira JAVNI HOLDING Ljubljana d.o.o., kot investitor dne 2. 6. 2009 ENERGETIKA LJUBLJANA d.o.o. in dne 21. 7. 2009 Mestna občina Ljubljana (et consortes mestnih in drugih javnih podjetij);

Prijava Računskemu sodišču (vključno s kazensko prijavo) ter resorni nadzor Ministrstva za promet in Ministrstva za finance zaradi opustitve dejavnosti JP LPT d.o.o. brez potrebe na relaciji Adamič Lundrovo nabrežje, Pogačnikov trg, Mačkova ulica in tunel pod Gradom investitor ni zaprosil;

Kazenska prijava uradne osebe v Mestni upravi MOL (zloraba uradnih pooblastil) za izdajo »Dovoljenja za popolno in delno zaporo ter prekop javnih prometnih površin v Ljubljani, št. 3711-251/2009«, kljub temu, da investitor ni pridobil gradbenega dovoljenja za odobreni poseg in da za zaporo in prekop na relaciji Adamič Lundrovo nabrežje, Pogačnikov trg, Mačkova ulica, Krekov trg in tunel pod Gradom investitor ni zaprosil;

Prijava disciplinskemu tožilcu Inženirske zbornice Slovenije za Prometni elaborat JP LPT, d.o.o., št. Z 06/180-09 z dne 30. 6. 2009 za prometno zaporo, za katero ni nihče zaprosil;

Kazenska prijava uradne osebe v UEL, Izpostava Ljubljana (zloraba uradnih pooblastil) za protipravno izdajo gradbenega dovoljenja z vidika neresnično ugotovljenih dejstev in nerazrešitve predhodnega vprašanja;

Prijava disciplinskemu tožilcu Inženirske zbornice Slovenije za PGD št. 200100/09, maj in julij 2009, projektant P.U.Z., d.o.o. zaradi navajanja neresničnih projektnih dejstev in neupoštevanja kulturnovarstvenih pogojev in soglasja;

Prijava disciplinskemu tožilcu Inženirske zbornice Slovenije odgovornega vodjo projekta (IZS G-2773), odgovornega nadzornika (brez) in odgovornega vodjo del (IZS G-2669) za gradnjo infrastrukture brez dokončnega in/ali pravnomočnega gradbenega dovoljenja;

Prijava Ministrstvu za kulturo izvajalca arheoloških izkopavanj Mestni muzej in galerije Ljubljana zaradi izkopavanj brez vsakršne upravne odločbe in z dimenzijo poškodovanja kulturnega spomenika Ljubljana - Arheološko najdišče Ljubljana (EŠD 329).

kdor molči, soglaša

fedja košir

Korenine stvari, o kateri bom govoril, so stare in zato razraščene v znatno širino in globino. Gre za vprašanje o urejanju individualnega avtomobilskega prometa v najožjem osredju Ljubljane. Ekipa, ki ta čas odloča o posegih v prostor slovenske prestolnice, ga namerava, kot kaže, razrešiti kar se da nerodno in nedomiselno. Več: za vitalni mestni utrip izrazito uničevalsko.

Nekaterim je vrojeno klišejsko premišljevanje ...

Prvo podzemno parkirišče v Ljubljani, umeščeno pod Trg, nekadaj Revolucije, danes Republike, so zgradili v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, v času, ko je veljalo garažiranje pod terenom za nekakšen fetiš. Najbrž se je tedaj med delom arhitektov kot kar se da trdovraten kliše zasidrala predstava, da so trgi v mestih samo zato, da jih spodkopljejo. Na omenjeni lokaciji je bila taka izvedba vsekakor upravičena, drugje je mogoče, če ne kar zaželeno, problem reševati drugače, denimo, s parkirnimi hišami, kar je verjetno celo cenejše. Tudi Ljubljana jih nekaj že ima, posledica banavzičnega klišejskega premišljevanja pa bo med drugim tudi ravnokar za nedoločen čas grdo zaplankani in s tem meščanom samovoljno odtujeni najstarejši ljubljanski javni park Zvezda.

Prometna prekrvavljenost ljubljanskega srednjeveškega jedra je v resnici pereč, vendar ne enkrat za vselej nerazrešljiv problem. Biro Ambient predlaga že v davnih sedemdesetih letih dvajsetega stoletja upoštevanja vredno zamisel, da bi izvotlili v ljubljanskem grajskem griču tunelsko garažo, ki bi potekala paralelno z lokoma starega mesta in Ljubljanice. Gre za zamisel, ki jo je moč brez pretiravanja primerjati z razbremenilnim konceptom razrasti mestnega središča, kakršnega predlaga po potresu Fabiani. Fabiani stori to »navzven«, s trasami cest »sub divo« onstran Ljubljanice. Ambientov predlog, ki ga smemo imeti za derivat lucidnih idej profesorja Edvarda Ravnikarja, pa stori to v skladu z dosežki moderne tehnike »navznoter«: pod hribinami, ki niso tako problematične, kakor se zdi na približni prvi pogled.

In vendar! V krogih, ki so tistikrat uradno zadolženi za mestni urbanizem, prevlada prav ta približnost. Kdo ve, čemu. Morebiti bi se lahko izgovorili na duh časa (genius aevi). V osemdesetih letih sta v slovenski arhitekturni stroki modna tradicionalizem in konservativnost, udobno prikrita pod plaščem rigorozne postmoderne. Vrhunec doseže ta usmeritev leta 1985. Ambientov načrt se zazdi nekomu premoderen, pa ga skuša devalorizirati z nekakšno alternativo. Za Vodnikov trg in garažo pod njim je tedaj razpisan javni natečaj, povezan s presojo uresničljivosti idejnega projekta mostu preko Ljubljanice, kakor si ga zamisli Plečnik (Architectura Perennis 1941, 71). Rezultat te kvazi relevantne preveritve mnenj je naslednji: most bodi izveden brez pomislekov po Plečniku, trg, pod katerim bi bile seveda tudi garaže, pa bi lahko na pol pozidali, češ da bo zaradi tega še za spoznanje bolj »baročen«.

Zadevo poznam, ker sem sodeloval s sarkastično intoniranim predlogom: med drugim sem ga ilustriral z risbo antične komične maske in marionet, ki se med seboj dvobojujejo, kot da bi se borila Laert in Hamlet. Stvar je objavljena (Zbornik LŠA 1986, 87). Nakar vsa reč zamrzne tako korenito, da jo je mogoče opredeliti po vseh merilih zdravega razuma kot zastarelo, če ne kar odmrlo. Povedano v konvencionalnem arhivarskem žargonu: zadeva gre ad acta.

... včasih pa celo nedomiselno vizionarstvo!

Ambientov projekt je dobro pretehtan, izdelan celo v več variantah. Leta 1991 pa predlaga tri nove različice znani gradbeni gigant SCT. Vse tri so bistveno slabše, a z njimi se začne, morda celo načrtna, zmeda. MOL se loti zadeve

sicer čisto resno. Sprejeta je strategija urejanja prometa v mestnem središču (1991), nakar sledita dve primerjalni študiji lokacij za izgradnjo parkirnih hiš v Ljubljani (1994 in 1997). Predlogi so celo finančno ovrednoteni. Ambientovi načrti so, če izračunate ceno posameznega parkirnega prostora, izrazito racionalni. Zato sledi sklep MOL, da ta predlog podpre in začne s pripravami za izvedbo (19. 06. 1997), tudi v demokratični diskusiji, prirejeni jeseni istega leta, je projekt sprejet pozitivno. MOL začne zato zbirati ponudbe za pripravo izvedbenih načrtov in za izvedbo gradbenih del.

Nakar se zgodi nekaj dovolj vsakdanjega: menjava mestne oblasti. Toda tokrat s sila zanimivimi posledicami! Zgodi se namreč tudi totalna blokada začetega dela, ki si jo naslednjih osem let dovoljujeta županji Vika Potočnik (1998/2002) in Danica Simšič (2002/2006). Delegati v mestnem svetu sicer zastavljajo vprašanja, zakaj je tako, oglaša se tudi tisk, vendar nikoli nihče ne odgovori docela nedvoumno, zakaj je akcija ustavljena in še manj, zakaj naj bi bilo neprimerno to, kar predlaga Ambient. Kako si razložiti? Morebiti tako, da lobira za kulisami SCT, ki sprevdi, da s svojimi projekti, ki so nekvalitetni, ne bo uspel, pa se zato potruди, da ne bi uspel kdo drug. Ne v gradbeništvu ne v arhitekturi niso podobni postopki nič nenavadnega.

Kot rečeno, omenjeni natečaj je odvržen na smetišče zgodovine - lutkovni teater ne. Kdo bi si mislil, da bo vse skupaj ponovljeno dvajset let pozneje, da bo rezultat znova enako nedonošen in enako nervozen tudi recentni floret marionet. Vsa reč namreč oživi ponovno potem, ko je izvoljen za ljubljanskega župana Zoran Jankovič (2006). Med njegovimi vizijami, s katerimi pritegne volivce, se namreč znajdejo skoraj vse domislice, ki so se v prejšnjih desetletjih pojavile na risalnih mizah ali v računalnikih arhitektov (in tam tudi obtičale). Tak nabor ni samo nesmiseln, navsezadnje je celo smešen, zlasti v primeru, o katerem teče beseda. Kakor Lazar, svetopisemska figura, vstane od mrtvih tudi fantazmagorija natečaja iz leta 1985. Novjavni natečaj je končan leta 2008. V natečajnih pogojih stoji izrecno in nedvoumno, da most, ki mora organsko zaključiti kompozicijo, ki jo je zasnoval Plečnik, ne sme biti Plečnikov. Čudo prečudno: ista stroka, isti izvedenci takrat in tokrat, pogledi pa so diametralno nasprotni. Ocenjevalni komisiji je bilo izplačanih 58.000 evrov, za nagrade in odškodnine natečajnikov je šlo 176.000 evrov (Delo, 2. 7. 2009, 4).

Vodnikov trg je skrajno občutljiv prostor

Vodilna mestna ekipa, ki jo usmerja Zoran Jankovič, meni, da je gradnja (česarkoli) samo ekonomski podvig. Nikoli pa se ne bo, kot kaže, ne njemu ne njegovim najbližjim pomočnikom posvetilo, da gre tudi ali celo praviloma predvsem za etiko in estetiko. Prepričani so, da je važna samo z denarjem merljiva kvantiteta.

Drugi javni natečaj za ureditev območja ljubljanske tržnice in njene širše okolice je torej še en nesenzibilen eksperiment, ki bo, če bo uresničen, skrajno škodljiv. Floskula, da tržnica danes propada in da so vse druge rešitve, ki ne predvidevajo parkiranja pod njo, iracionalne, je konstruirana po prestarem receptu, da je treba začeti z vikom in krikom, kako je neka zadeva v krizi, potem pa lahko nemoteno nastopaš v eni od odrešeniških vlog.

Prostor, v katerega tako predržno posegajo, je izjemen, toda tega se sedanja mestna uprava noče zavedati. Poljansko predmestje, ki leži zunaj nekdanje linije obzidja, je bilo v zadnjih sto letih poligon, v katerem so se kot usedline nabrale zanimive stavbe z različnim, vendar praviloma precizno profiliranim arhitekturnim izrazom. Na hitro bi lahko našteli staro in novo (Ravnikarjevo, danes z neverjetnim sprenevedanjem uničeno) tiskarno, Rdečo hišo ter dve gručī stolpnici, v duhu časa eno solitersko in drugo grozdasto, pa recentne postmoderne poskuse s programom »za mešano rabo«, ki so označene naivno kičasto kot »villae urbanae«. Vsaka stavba pripoveduje svojo idiomsko zgodbo. Infra muros, tostran srednjeveških fortifikacij, pa so zadeve še neprimerno bolj občutljive. Če odmislimo intenzivne baročne prezidave, oblikujeta obravnavano tkivo Theyer, Plečnikov prvi mentor, in Plečnik sam. O Plečnikovem mojstrskem obvladovanju arhitekture ni treba reči ničesar, ker

so vse že neštetokrat izrekli drugi, toda nadaljevalci tradicije v tem predelu bi morali biti obdarjeni z ustvarjalnostjo vsaj do te mere, kotje prej omenjeni Theyer. V minimalistični anonimnosti gmote in fasade predlaganega prizidka k hiši, ki jo imenujejo Mahrova, ni niti sledu tovrstne oblikovalske kulture (oziroma kulture nasploh). Prostor tržnice ne bi s tako plombo pridobil prav nič, za kar bi se bilo vredno zavzemati tako živčno in krčevito, kot se napreza Zoran Jankovič.

Napreza se pač zaradi nečesa čisto drugega. V zapisniku dvanajste seje strokovnega sveta ZVKDS (Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije), ki poteka 3. 11. 2008, je v drugi točki dnevnega reda naveden docela nedvoumno tale podatek: »... Garaže pod tržnico naj bi bile namenjene Hotelu Kresija ...« In ne mestni tržnici! Vsakomur, ki zna brati, je najbrž jasno, kaj to pomeni. Razlogi za živčnost in krčevitost so navsezadnje razumljivi. Vsak dvom v edino zveličavnost takih odločitev pomeni izgubo strokovnega ideološkega monopola skupine, ki nam vlada.

Parada potegonskih polresnic

Govoriti o vizijah je v tem kontekstu torej domala komično, ker gre v veliki večini primerov za pogrevanje juhine juhe juhe, potemtakem za nikakršne novosti. Prav tako je govoričenje o napredku, ki mu je nujno marsikaj žrtvovati, v bistvu smešno. Žal pa ne zadošča, da bi se samo ironično nasmihali. Gre za preveč pomembne odločitve, da bi bili humorno benevolentni, pri čemer je javno mnenje kontaminirano, če se izrazim evfemistično, z vrsto nenatančnosti.

Najprej je nenatančna trditev, da so nujni pogoj za »napredek« žrtve (Delo 27. 02. 2009, 23). Kaj naj torej žrtvujemo na mestni tržnici v imenu mestnega razvoja (ali slovnično pravilneje: razvoja mesta)? Napačno postavljeno vprašanje. Zakaj bi bilo ravno tu treba žrtvovati vse, ko je toliko drugih napredka potrebnih lokacij, kjer ne bi bilo treba žrtvovati ničesar. Na Vodnikovem trgu dregamo v prostor, ki tak, kakršen je, že leta in leta dobro živi sam ob sebi.

Nenatančno je dalje mnenje, da gre pri vseh arhitekturnih in urbanističnih posegih, ki naj bi se zgodili v Ljubljani, za predvolilni program Zorana Jankoviča. Župan Jankovič je ekonomist. Ta del programa mu pripravi profesor Janez Koželj, sedanji podžupan (ki mu, kakor kar naprej zatrjuje, župan popolnoma zaupa). Torej bi ne bilo treba ob vprašanju, kdo je pravi pobudnik problematičnih podvigov, reflektorja usmerjati v župana, katerega vloga se reducira le na močno nevhvaležno vlogo štita, ki prestreza protiudarce, temveč predvsem v podžupana, ki bi bil rad »mestni arhitekt«. In kaj je to? Naziv, ki v slovenski prostorski zakonodaji ne obstaja. Ko bi (ali ko bo), bi ga (ali ga bo) moral kandidat, ker gre za kar se da odgovorno javno funkcijo, pridobiti z izborom na kar se da običajnem javnem razpisu. Če se kdo že danes šopiri s takim vzdevkom, si ga prilašča nesramno protizakonito.

Več kot nenatančno pa je zatrjevanje, da soglaša z vsemi predvidenimi posegi v ljubljansko okolje večina arhitekturne stroke, razen nekaj osamljenih izjem. Različnost stališč v slovenski arhitekturi ima mnogo globlje vzroke in je mnogo večja, kot se zdi na prvi pogled. To dejstvo je dovolj neprijetno, pa si ga ne maramo priznati. Več, kar se da familiarno in na dosti načinov ga poskušamo prikriti. Na eni strani imamo zagovornike tradicionalizma, ki so čez zdravo mero ortodoksni, na drugi strani oboževalce trendov, ki so zaradi pestrosti ponudbe mod docela dezorientirani. Kaj je tedaj pod šminko, pod katero se skrivajo komaj obvladljiva nesoglasja? Pojasnila je mogoče prebrati v moji knjigi, kjer nastopa na mnogih straneh besedila kot arhitekt, ki je v zadnjih dvajsetih letih zamenjal svoje prepričanje vsaj dvakrat tako, da je belo postalo črno in obratno ter s tem izgubil velik del vsakršne kredibilnosti, prav profesor Janez Koželj (K arhitekturi III 2007, zlasti strani 295/300 in 339/342).

Zgodovinski spomin

In zakaj je treba to čisto razločno povedati? Da ne bi pozabili. Da se ne bi skušal čez čas, ko se bo izkazala duhovna revščina take prostorske politike, kdo izmazati, češ da ni bil nikoli nihče proti. Kdor molči, soglaša. Kako cenen ponaredek! Ugovori civilne iniciative niso bitka samo za oziroma le v ime-nu Plečnika. So mnogo več. Pristaši izvedbe garaž morebiti nalašč nočejo dojeti socialne razsežnosti problema. Izgovor, da živi utrip trga ne bo priza-det, je skrajno neprepričljiv. Navidezna začasnost prekinitve elementarnega kupčevanja je fikcija. Tveganje, da te človeku prijazne dejavnosti tam nikoli več ne bo, ker se bo preselila kdo ve kam ali kratko malo odmla, je preveliko. Marsikomu bi bila s tem odvzeta možnost intenzivnega socialnega stika, ki smo mu zdaj priče vsaj vsako soboto, če že ne vse dni v tednu. Mogoče pa so to, kar tako moti nomenklaturo, prav nenadzorovani kontakti občanov, ki so se naveličali nenehnega dušebrižništva. Smešenje in zmerjanje domala vseh civilnih iniciativ, ki ga poslušamo, je tedaj premišljeno, dasi lahkomiiselno, a v sedanjí situaciji pričakovano. Vse to pomeni v končni konsekvenci vračanje v enoumje, ki smo ga bili nekoč do grla siti. Ali se še kdo zaveda, da brez množice civilnih iniciativ ne bi bilo države, o kateri menimo s ponosom, da je samostojna Slovenija? Klasičen primer protidemokratsko surovega sovražnega govora te zvrsti je intervju profesorja Janeza Koželja (Dnevnikov Objektiv, 6. 6. 2009).

Odlomek za zgled: »... Civilne iniciative imajo v demokratičnih družbah pomembno vlogo pri oblikovanju in vodenju družbe. Pri nas gre za sprevrženost, za pozicijo prikritih politikantov, ki imajo pred seboj izključno svoj lastni interes. Posamezniki, ki hujskajo nevedne množice, imajo prikrite namene ali izključno osebne interese. Noben sociolog pri nas še ni naredil analize, kakšno je ozadje civilnih iniciativ. Ali si prizadevajo za javni interes ali izključno za svoj sebični interes ...«

Botri predvidenih posegov v ljubljansko tržnico se zanašajo, da ni na svetu ničesar, čemur se reče zgodovinski spomin. Zato ni samo prav, ampak je nuj-no, da brez ovinkov povemo, da s takšnimi postopki nikakor ne soglašamo. Če tega ne storimo zdaj in tukaj, ste lahko prepričani, da bodo kmalu, ko se bodo stvari izkazale za katastrofalno zavožene, prav tisti, ki bodo za polomijo najbolj zaslužni, trdili, da so to počeli ob občem konsenzu - in da so zato krivi vsi drugi, samo oni nič.

kronologija uničevanja tržnice

janez suhadolc

2008

Mestne oblasti z županom in podžupanom se zarečejo, da morajo biti pod Tržnico narejene garaže. Za posega ni nobenega posebnega opravičila, potrebe ali celo razumne razlage. Vtis je, da gre za herostratske sentimente. Herostrat je, kot je znano, leta 352 nalašč zažgal Artemidin tempelj v Efe-zu zato, da je postal zgodovinska osebnost in res, Herostrat je zapisan v vsakem leksikonu. Razpiše se natečaj za omenjene garaže. Kljub moralno problematični nalogi, se ga moji stanovski kolegi udeležijo.

2010

Tržnica se zapre, posekano je bilo vse drevje na Tržnici. Vodnikov spomenik je bil razstavljen in odpeljan v depo, pri tem se je precej poškodoval. Vrtanje terena pokaže precej problematično sestavo tal. Nekateri soinvestitorji se umikajo od posla.

2011

Tržnico začnejo razkopavati arheologi. Ob Mahrovi hiši okopljejo pričakovane srednjeveške in kasnejše utrdbe.

2012

Arheologi še naprej kopljejo. Odkrijejo ostanke in temelje podrtega liceja na Tržnici. Med ostanki liceja in Ciril Metodovo cesto odkrijejo temelje roman-ske cerkvice, verjetno je bila posvečena sv. Nikolaju.

2013

Arheologi še naprej kopljejo. Na južnem Tržnice odkopljejo nepričakovane ostanke še ene srednjeveške cerkvene stavbe, morda celo krstilnice ali grobne kapele. Zahodno od te najdbe se začnejo odkrivati ostanki grobnih edikul. Grobišče verjetno pripada bivšemu frančiškanskemu samostanu. Proti severu odkopljejo ostane zidov, verjetno bivše samostanske zgradbe. V vseh treh letih izkopavanj odkopljejo in zberejo tri tone različnih drobnih najdb: obdelanih kamnov, keramike, kosti, ostankov lesa, precej novcev iz različnih obdobji od antike do 19 stoletja, nekaj drugih kovinskih predmetov dom-nevno orožja in orodja. Arheologi proglasijo najdišče za evropsko pomem-bno. Zahtevajo, da se najpomembnejše arheološke ostaline pokažejo »in situ«, kar pomeni, da morajo ostati tam kjer so bili najdeni.

2014

Arhitekti skušajo spremeniti in prilagoditi načrte. Arheološka prezentacija »in situ« za garažami ne gre skupaj, navsezadnje, kakšen smisel naj bi ime-li, kako naj bodo predstavljene arheološke izkopanine v okviru nervoznih in utilitarnih garaž? Tehnični problemi z arheologijo »in situ« so neizmerni. Investitorji se branijo arheologije »in situ«. Arheologi in različni zavodi za spomeniško varstvo so nepopustljivi. Nastane spor, ki se rešuje na sodišču.

2015

Zamenja se garnitura na Magistratu. Novo vodstvo ugotavlja šibko finančno osnovo za gradnjo na Tržnici in sploh ne kaže posebne vneme za projekt. Rešuje se spor med arheologi in investitorji. Nekateri nočejo več sodelovati pri projektu in zahtevajo denar nazaj.

2016

Gradbišče miruje.

2017

Gradbišče še naprej miruje. Počasi se spet zarašča.

2018

Gradbišče še naprej miruje. Grmičevje in samorasla drevesa že gledajo čez ograjo.

2019

Neznani buldožerist v neki temni noči razrije in uniči arheološke izkopanine. Buldožerist in morebitni naročniki posega ostanejo neznani, kljub obširni policijski preiskavi. Arheologi zahtevajo ponovno pozidavo arheoloških osta-lin.

2020

Začne se izkop gradbene jame za garaže pod bivšo Tržnico. Projekti pred-videvajo štiri podzemne etaže garaž. Izkaže se, da je teren slabši, kot so ka-zale vrtnice. Projekt se spremeni. Pod bivšo Tržnico naj bi bile le tri etaže garaž. Arheologije ne omenja nihče več.

2021

Izkop ogroža sosednje stavbe na katerih se pokažejo sem in tja razpoke. Izvajalci zatrjujejo, da to ni nič posebnega. Vseeno se način gradnje spre-meni. Potrebna so dodatna dela za konsolidacijo gradbene jame. Po velikem deževju je jama poplavljena. grozi vdor Ljubljance. V jami se pojavijo vodni izviri, verjetno z grajskega griča. Potrebna je posebna drenaža s črpalkami. Projekt se spet neznansko podraži.

2022

Investitorska struktura doživi v bistvu bankrot. Dela stojijo.

2023

Na gradbišču nič novega. Spet se zarašča.

2024

Še zmeraj nič novega. Neznanci vdrejo v depo z Vodnikovim spomenikom. Kip razbijejo in večino bronastih kosov odnesejo. Nekaj kosov najdejo pozne-je pri podjetju, ki se ukvarja z odkupom odpadnih surovin.

2025

Na Magistratu se spet zamenja ekipa. Na pritisk javnosti se spet naberejo sredstva za gradnjo. Gradnja naj bi se čim prej, tako ali drugače, končala. Opusti se tretja etaža garaž. Novi graditelju nastopajo ultimativno, vse kar ne sodi v najbolj ozko izgradnjo garaž odpade. Delajo se spet novi projekti.

2026

Gradnja počasi napreduje.

2027

Gradnja se bliža koncu. Povsod je čutiti varčevanje in iskanje najcenejših rešitev.

2028

Garaže so za silo narejene. Za talno ureditev, morebitni muzej drobnih predmetov najdenih na bivši Tržnici in za repliko Vodnikovega spomenika ni sredstev. Dokumentacija spomenika je pomanjkljiva, ponovna postavitev spomenika je preložena za nedoločen čas. Površina bivše Tržnice se začasno prelije z asfaltom.

2029

Graditelji in investitorji garaž zahtevajo dovoljenje za parkiranje avtomobilov na strehi garaž, to se pravi na površini bivše tržnice. samo tako bo njihovo vlaganje v objekt rentabilno. Ekipa na magistratu se temu upira. Spet grozi odlašanje z odprtjem garaž. Magistrat nerad končno popusti in dovoli parkiranje na strehi podzemnih garaž.

2030

Garaže so nekako narejene in predane v rabo. Tržnice seveda ni več. Hero-stratstvo triumfira.

2031

Garaže so slabo zasedene razen parkirišč na površini. Garaže so nerentabilne. Magistrat naj bi lastnikom subvencioniral obratovanje garaž. Projekt je vsem odveč, nihče se več ne spominja, kdo je sploh prišel na idejo o podzemnih garažah na bivši Tržnici. Mlajši rod sploh ne ve, si ne predstavlja, kaj in kje je bila nekoč ljubljanska tržnica.

2032

Podzemni del garaž se začasno zapre ...

plečnikov stadion

interni vabljeni natečaj za bežigrasjski stadion

Prvonagrajeni elaborat

Avtorji:
GMP International GmbH, architects and engineers:
prof. Volkwin Marg
Hubert Nienhoff
Markus Pfisterer

Avtorji upoštevajo podane urbanistične in varstvene smernice. Od vseh natečajnih predlogov najbolj dosledno ohranjajo in prezentirajo Plečnikovo arhitekturo in še posebej značilen podkvast obris stadiona, ki se približuje obliki antične arene. Vsi dodani programi oziroma stavbna telesa so od obstoječega stadiona odmaknjeni z jasno začrtano cezuro po načelu: intra muros - extra muros. Po tem načelu so avtorji odmaknili poslovne in stanovanjske objekte v niz vila-blokov, ki utopljeni v zelenje oblikujejo prehod in šiv med stadionom ter stanovanjskimi bloki ob Koroški ulici. Plečnikov beneški zid ostaja viden po celem obodu. Prav tako odmikajo trgovski objekt v podstavku hotela k Samovi cesti, tako da ostaja stebriščna lopa vzdolž Dunajske ceste v prvotni obliki ločeno predverje vzhodne tribune. Prispevek k interpretaciji izvirne zasnove je tudi rešitev severozahodnega trikotnika z glavnim vhodom na stadion, odkoder vodi stopnišče v športno dvorano pod dvignjeno ploščadjo v obliki klančine. Organizacija stadiona in zasnova tribun sta odlično rešeni, prostori VIP z restavracijami in prostori za medije so smiselno razporejeni in povezani. Prikazana je tudi organizacija

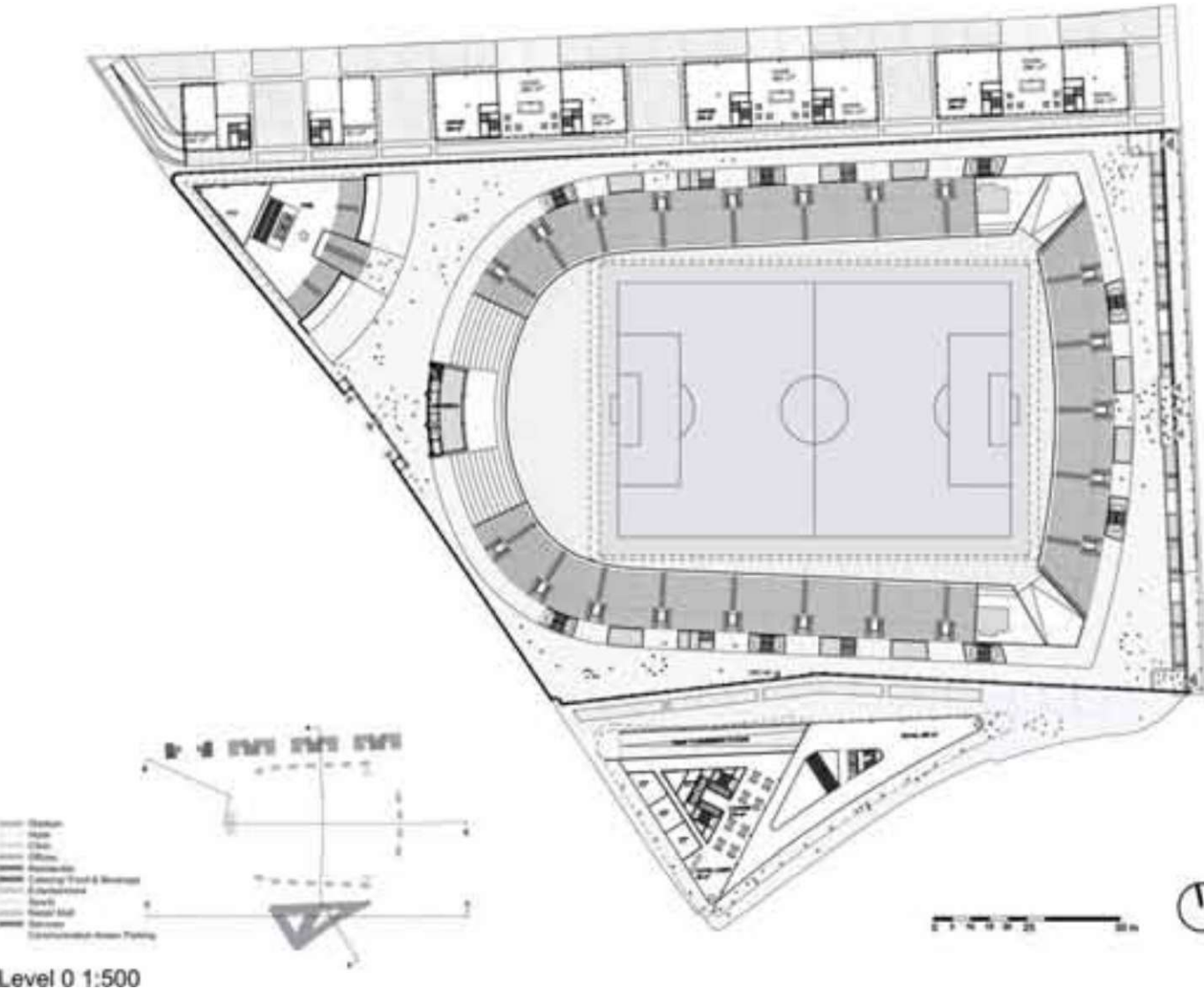
množične prireditve in turnirja na stadionu. S premišljeno prometno rešitvijo s tremi krožnimi klančinami je prihranjena ena kletna etaža, medetaža pod igriščem nudi tehnični prostor za organizacijo različnih prireditev. Prosti obod zagotavlja nadzorovan in tekoč dostop do tribun in izhode v sili. Vogalni stolpič hotela in športne klinike z ločenim vhodom je sicer dobro rešen, vendar deluje po mnenju žirije njegova gmota okorno in s postavkom preveč zaslanja značilno kolenasto potezo Plečnikovega južnega zidu. Nova, umirjena ureditev stadiona se sicer razlikuje od Plečnikove, vendar se z njo ujema tako v geometriji kot merilu in ritmu drobnih členitev. Lahka konstrukcija na kablji obešene lebdeče strehe nosi prozorno kritino, pri tem pa so poudarjeni vzdolžni nosilci, ki spremljajo tekoč obris arene in horizontalne linije tribun. Zaradi spoštovanja merila je streha nad glorioto in njenima tribunama-stopniščema prekinjena. Mreže konstrukcij in fasad se lepo skladajo s členitvijo Plečnikovih elementov in ustvarjajo značilen videz beneške arhitekture. Natečajni predlog je skrbno obdelan in lepo predstavljen, podane rešitve so prepričljivo argumentirane. Ocenjevalna komisija je celoviti sintezi doslednega spoštovanja Plečnikove arhitekture, kvalitetne organizacije funkcije sodobnega stadiona in uravnotežene nove arhitekture v izvedljivi obliki in konstrukciji prisodila prvo nagrado. Predlagala je, da se ta zasnova izvede, med pripravo projekta za potrebe OPPN pa se preizkusijo možnosti za bolj vitko in proporcionalno obliko vogalnega stolpiča. Predlagala je tudi, naj se obdrži v smernicah predvidena ločitev oziroma razporeditev ulovov z Vodovodne ceste v kletne etaže.

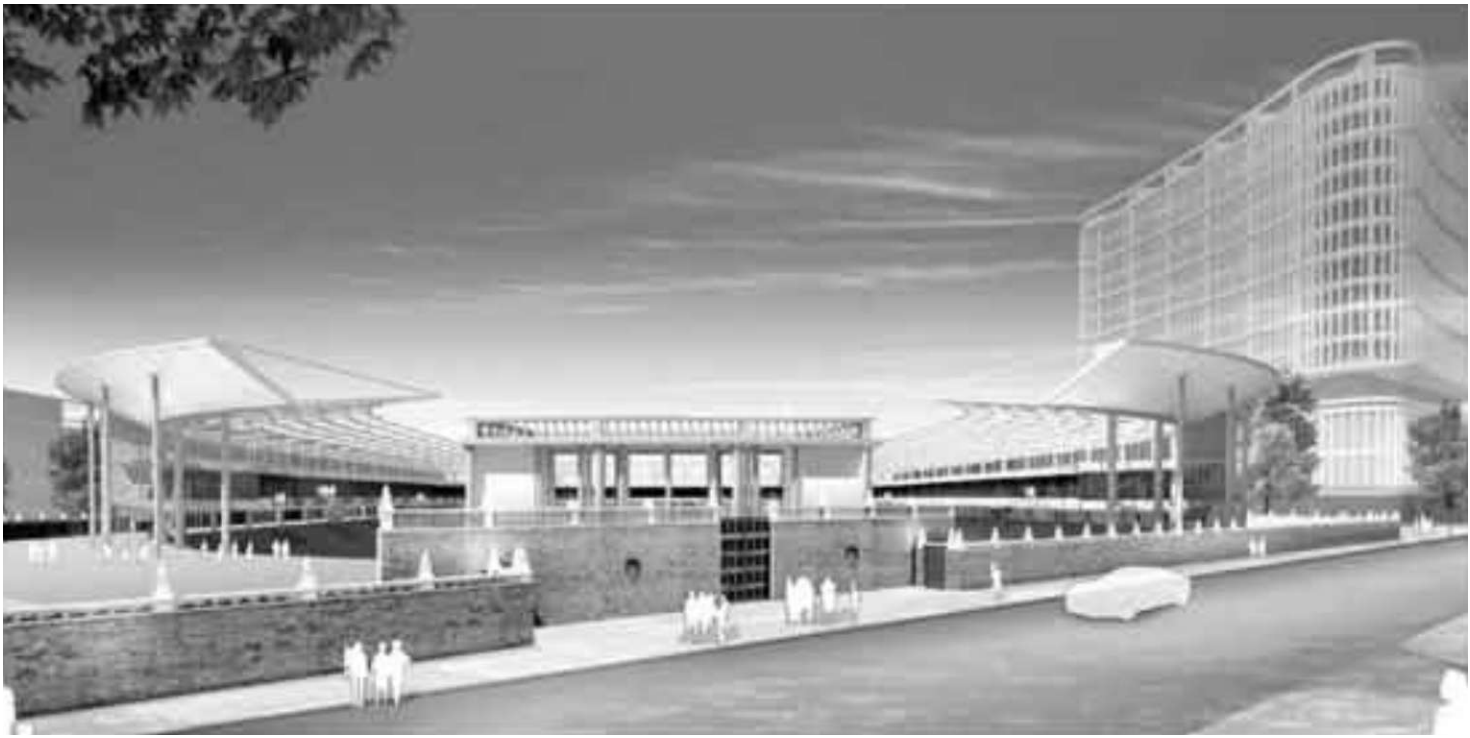
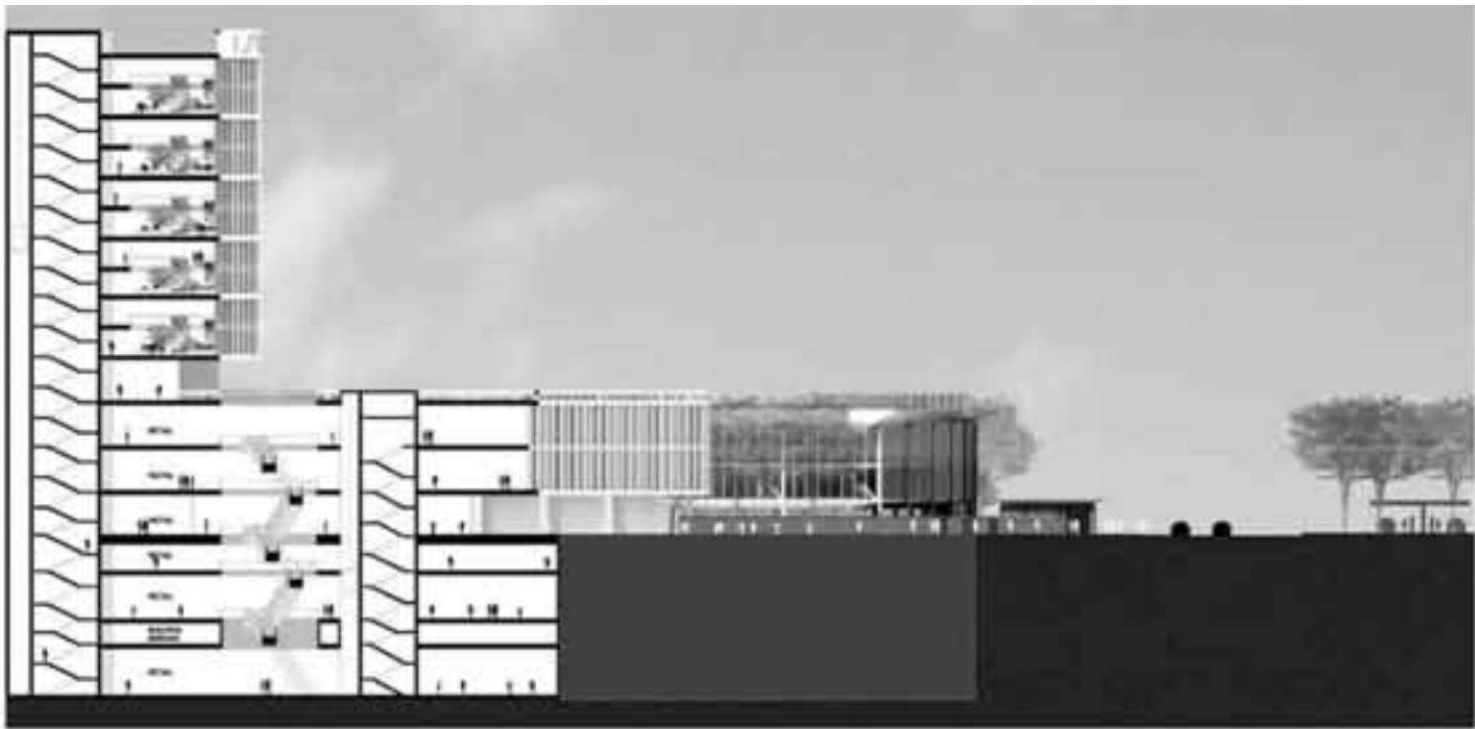
uvodnik
esej
predstavitev
intervju
natečaj
kritika
pogovor
predavanje
prevodi

projekti
stadion

Level 0 1:500

golmož na telovadišču

andrej hrausky

Ko danes govorimo o Plečnikovem stadionu, nas večinoma zanima če zadošča mednarodnim pravilom za prirejanje nogometnih tekem. Verjetno ne, saj temu sploh ni bil namenjen. Jože Plečnik je stadion načrtoval za Orlovsko zvezo, katoliško telovadno društvo in ne za nogometni klub. Zato bi bilo poučno, da se spomnimo, kdo so bili Orli in kako so uporabljali svoj stadion.

Prva telovadna društva pri nas so ustanavljali nemško usmerjeni uradniki in delavci. Telovadba je bila tedaj dokajšnja novost in kmalu je postala tudi zelo priljubljena. Mnogi Slovenci so se vključili v nemške »Turnvereine« in slovenski domoljubi so jim odgovorili z ustanovitvijo Sokolov po češkem vzoru. Toda kaj, ko so Sokoli prišli pod vpliv slovenskih liberalcev. Katoliški politiki so nevoljno gledali, kako mladi telovadci postajajo podmladek liberalne stranke. Kot odgovor so leta 1905 na Jesenicah katoliki ustanovili svoje telovadno društvo in ga imenovali Orel. Podobna društva so pričeli ustanavljati tudi drugje, vendar je vodilni katoliški politik dr. Janez Evangelist Krek presodil, da ni potrebno razvijati Orlov, ampak je potrebno depolitizirati Sokole. Šele ko to ni uspelo, je Krek Orle podprl. Vendar ne kot samostojno telovadno društvo, ampak kot odsek katoliških izobraževalnih društev, ki jih je imela Slovenska krščanskosocialna zveza praktično po vseh farah. To je pomenilo, da so se Orli zelo hitro razširili, saj so se priključili že razvejani organizaciji, pa tudi, da so bili le del katoliškega izobraževanja in da so ga večinoma vodili župniki in kaplani. V Zlati knjigi Orlovje F. Terseglav leta 1910 zapisal: »Orlovstvo ni izključno telovadna, temveč splošno kulturna organizacija slovenske krščanske mladine. Telovadba je le ena izmed panog izobraževalnega dela. Telovadnica ni kraj, kjer bi se bahali s predrznimi vajami, ampak kraj, kjer je

Slika 1: Prva varianta prapora, ki ga je za Orle oblikoval Plečnik

vsakomur dano vaditi se v pokornosti; smislu za red in snago, točnosti, veselosti duha. Naše stremljenje je vzgojiti potom Orla krščanskega mladeniča. Tako vzgojeni se bodo kot zreli moške borili za Slovensko ljudsko stranko, bodo njeni najboljši somišljeniki. Kot katoličani in ker so katoličani, bodo prišli SLS.« Ker telovadba ni bila v ospredju, Orli nikoli niso dosegli športnih uspehov Sokolov. Vaje so bile lažje, k nastopom je sodila tudi skupinska molitev. Poročila s prvega vseslovenskega orlovskega zleta v Ljubljani leta 1913 omenjajo: »Velik vtis na vse opazovalce je napravilo poklekaje in dviganje med mašo na znak trombe« (Mladost 1913). Orli so se kmalu razširili tudi na Hrvaško in na Češko. Zanimivo je, da je vodstvo želelo vaje poživiti tudi z igranjem nogometa (vratarja so imenovali golmož!), vendar se mladina tedaj za to nikakor ni ogrela. Namesto tega so kot nekaj borilni šport uvedli Moreško, tradicionalni bojni ples s Korčule. Ker se je zavzeti voditelj Orlov na Jesenicah pisal Čuk, so Sokoli Orle posmehljivo zmerjali s »Čuki«, ti pa so Sokole zaničljivo ogovarjali s »Sovami«.

Katoliško usmerjeni Orli so bili v Avstro Ogrski privilegirani nasproti slovensko usmerjenim Sokolom. Po prvi svetovni vojni se je položaj v kraljevini Jugoslaviji obrnil. Država ni bila naklonjena gibanju, ki ni priznavalo pravoslavnih. Zato so se leta 1922 Orli reorganizirali v Jugoslovansko zvezo, čeprav so bili včlanjena le slovenska in hrvaška društva. Skušali so modernizirati tudi telovadbo, za kar sta se zavzemala poznejši baletnik Pino Mlakar in prvi jugoslovanski diplomant visoke šole za telesno kulturo v Berlinu Drago Ulaga. Plečnik je na prošnjo Ernsta Tomca za Orle najprej oblikoval prapor. Prva varianta, objavljena na fotografiji v knjigi Architectura perennis, ni bila sprejeta. Plečnik je potem za prapor oblikoval orlovo glavo. Izdelal je tudi več variant znaka z orlovo glavo, celo v obliki pečnic, ki jih danes lahko vidimo v krstilnici župnijske cerkve v Črnučah. Te je Plečnik uporabil šele leta 1955. Na pobudo Ernsta Tomca je Plečnik oblikoval tudi obleke za Orlice. Orli so sklenili urediti tudi prostor za svoja srečanja. V ta namen so ustanovili zadruge Stadion. Ker je šlo za prvi stadion v Sloveniji, so ga vedno imenovali le Stadion z veliko začetnico. Ernst Tomec je bil tudi pomemben odbornik zadruge Stadion in se je zavzel, da bi načrte poverili Plečniku. Zemljišče za Stadion je bilo v lasti križevniškega reda, ki ga je izkoriščal za gramoznico. Zaradi finančnih težav so gradili postopoma. Delovanje Orlov, ki so bili razpeti med telovadbo in duševnim delom, je Plečnik razumel po svoje in je pri svojem projektu izhajal

Slika 2: Plečnikov predlog za uniformo Orlic.

iz antičnega stadiona, kjer je atletsko telovadišče povezal z gledališčem na prostem. Prvi načrt je Plečnik, ki je še vedno del leta preživel v Pragi, poveril svojemu študentu Ivanu Pengovu. Še istega leta so štabion delno uredili za katoliški shod. Leta 1925 so zgradili opečni zid. Plečnik je v pismu Antonu Suhadolcu, ki je vodil gradnjo razložil zakaj si je zamislil preprost zid: »... objekt je prevelik, da bi se delalo preveč motivov v njem.« Večina virov navaja, da so stebriščno lopo ob Dunajski cesti zgradili že leta 1926. Vendar so časopisi objavili, da so jo zgradili leta 1928 za orlovski tabor, načrte pa je risal Janez Valentinčič. Časopisi so večkrat hvalili dobro akustiko stadiona, na katerem so se maše dobro slišale tudi v zadnjih vrstah. Suhadolc se spominja, kako sta s Plečnikom med gradnjo preizkušala »zvočnost« Stadiona. Dodelili so jima duhovnika, ki je moral govoriti z različnih točk, onadva pa sta ga poslušala. Duhovnik je bil poznejši ljubljanski škof Rožman, ki je pozneje na istem stadionu maševal pred 50.000-glavo množico. Denarja je vedno primanjkovalo in v ta namen so priredili dve veliki loteriji. Na prvi, leta 1926, je bila glavna nagrada motorno kolo ameriške znamke Indian. Pri drugi, leta 1928, je bila prva nagrada celo vila »Stadion«, ki jo je zasnoval Plečnik, risal pa Emil Navinšek. Nekoliko spremenjena še danes stoji v bližnji Mariborski ulici. Ostale nagrade so bili šivalni stroji, kolesa znamke Puch in stenska ura.

Prva večja orlovska prireditev je bila 1. julija 1927. Na njej je sodelovalo okoli 1400 članic in članov, ki so najprej paradirali po mestu s konjenico in zastavami. Na delno dokončanem stadionu je bilo okoli 10.000 gledalcev. Še večja prireditev je bila naslednje leto, ko je od 29. junija do 1. julija na stadionu potekal tabor vseslovenskega orlovstva. Tokrat je bilo udeležencev 2400, spreved, ki je šel iz Marijinega (danes Prešernovega) trga pa je spremljalo kar 12 godb na pihala. Na štabionu so našli 15.000 gledalcev, spored pa je bil naslednji:

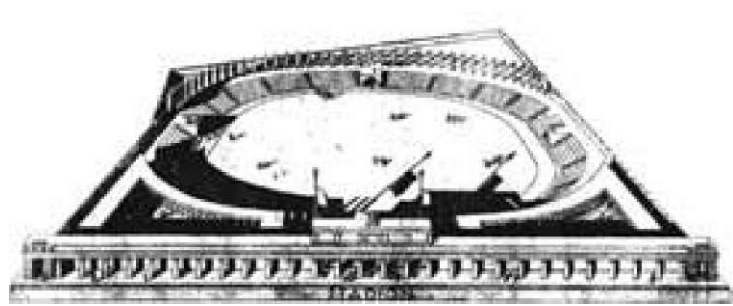
29. junija: Ob osmih dopoldne sv. maša pri Sv. Krištofu. Ob devetih praporne tekme na Stadionu. Ob pol štirih popoldne tekme posameznikov.

30. junija: Ob devetih dopoldne tekme vrst na Stadionu. Ob treh popoldne skušnja za telovadbo in petje. Ob pol osmih zvečer telovadna akademija v veliki dvorani hotela Union.

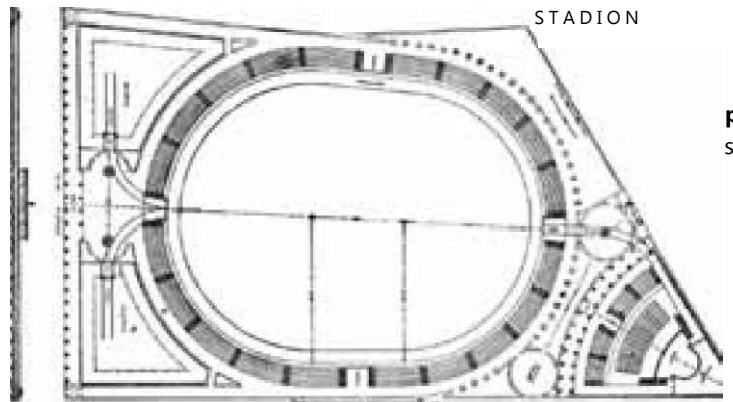
1. julija: Ob šestih zjutraj budnica. Ob pol devetih dopoldne slavnostni spreved od Ljudskega doma skozi mesto na Stadion. Ob desetih sv. maša na Stadionu. Popoldne ob pol štirih telovadba.

S šestojanuarsko diktaturo leta 1929, so bila najprej prepovedana vsa društva in zborovanja. Najprej so še istega leta ponovno oživel Sokoli, vendar pod strogo državno kontrolo. Tudi Orli so se počasi prilagodili. Prepovedali so predvsem javne telovadne nastope, ki itak niso bili njihova glavna dejavnost, prosvetna društva pa so še vedno lahko delovala. Orli so se znašli in v Beogradu ustanovili društvo z imenom »Orao u Beogradu«. Z njim so postopno dosegli obnovo delovanja pod novim imenom Zveza fantovskih odsekov Slovenski fantje, dekleta pa so ostala v Dekliških krožkih. Vendar nova Zveza ni bila več telovadna organizacija, ampak so prirejali nastope ob raznih svečanostih. Tako se je spremenil tudi namen stadiona, namesto telovadbe, je bil namenjen verskim svečanostim.

Že leta 1933 so v nedeljo 30. julija na Stadionu priredili proslavo ob 1900 letnici krščanstva in ob diamantni maši nadškofa Antona Bonaventure Jegliča. Spet so se udeleženci v sprevedu vili skozi mesto do Stadiona, kjer se je ob 10. uri pričela prireditev. Govoril je ljubljanski škof Rožman, mašo je daroval nadškof Jeglič, popoldne pa je bil na stadionu koncert pevske zveze in petje litanij. Slavnosti so se udeležili tudi vsi jugoslovanski škofi. Vendar pa, nobena prireditev ni preseгла evharističnega kongresa v Ljubljani leta 1935. S 200.000 udeleženci naj bi pomenil največji shod Slovencev dotlej. Za ta namen so zgradili častno tribuno z oltarjem, ki jo je pri Plečniku risala Gizela Šuklje. Gradnjo je še vedno vodil Anton Suhadolc, ki v svojih spominih piše (Plečnik in jaz, 1985), kako se je Plečnik razjezil, ker je zid nad kamnitim podstavkom umaknil za dva centimetra: »To je vendar dorsko, vi pa mi napravite odstopke; tu bi moral biti v eni ravlini zid in podstavek«. To navajam, ker nekateri vztrajno trdijo, da je Stadion manj pomembno Plečnikovo delo, da

Slika 3: Perspektiva Stadiona, ki ga je v Plečnikovi šoli risal Ivan Valentinčič

projekti
stadion

jrfj" PWNft: tliiFM mirtiuu

Slika 4: Tloris Stadiona.

Slika 5: Vila Stadion, glavni loterijski dobiček.

Slika 6: Prva Orlovska prireditve na Stadionu, 1927.

Slika 7: Med Evharističnim kongresom leta 1935 so z Brezij prinesli sliko Marije. Na fotografiji svečani sprevod proti Stadionu.

Slika 8: Procesija po ljubljanskih ulicah med evharističnim kongresom leta 1935.

se zanj ni zanimal in podobno. Nasprotno: pomembna sta mu bila tista dva centimetra, kakor tudi to, da ima stebriščna vhodna lopa ogredje iz okroglih tramov in ne, iz precej cenejših, pravokotnih.

II. evharistični kongres za Jugoslavijo se je pričel 28. julija 1935 in je trajal tri dni. Bil je veličastna manifestacija katolištva, ki je potekala po celi Ljubljani. V sprevedu so z Brezij prinesli sliko Brezjanske Marije, povsod so bile javne prireditve, na Stadionu je 87 duhovnikov obhajalo 26.000 dečkov in deklic. V nočni procesiji po mestu je sodelovalo 30.000 ljudi z baklami, na Stadionu je bila skupna polnočnica. Ob dveh zjutraj je Narodno gledališče na Kongresnem trgu izvajalo »Slehernika«. Kongres je tako dokončno utrdil Stadion kot prostor svečanih prireditev. Leta 1938 je stadion gostil Mednarodni mladinski tabor. Tedaj so na vsaki strani tribune dodali po sedem novih teras. Tabor je trajal od 26.-29. junija. Spet je šlo za prepletanje športa in verskih slovesnosti. Poleg tekem na Stadionu so v Marjanišču blagoslavljali zastavo, v Uršulinski cerkvi je bilo obhajilo, pridigo je imel mariborski škof Tomažič, zadnji dan, na praznik sv. Petra in Pavla, je bila na Stadionu skupna maša. Naslednje leto je bil v Ljubljani VI. mednarodni kongres Kristusa Kralja, ki je trajal pet dni od 25.-30. julija 1939. Pričel se je z mašo v stolnici in nadaljeval s kongresom v dvorani Hotela Union. Kot zanimivost naj omenim, da so drugi dan kongresa v Akademskem domu na Miklošičevi cesti odprli »protikomunistično razstavo, ki je pokazala delovanje, divjanje ter opustošenje boljševikov v španski državljanski vojni. Glavni dogodki so se spet odvijali na Stadionu. V soboto je 20.000 otrok nagovoril škof Rožman, maševal pa je papežev odposlanec, poljski kardinal Avguštin Hlod. Zadnji dan, v nedeljo 30. julija pa je šla skozi mesto proti Stadionu povorka 6000 zastopnikov raznih katoliških društev in zvez, na Stadionu pa naj bi bilo 80.000 ljudi, od tega kar 13.000 tujcev, predvsem slovenskih izseljencev iz Švice, Italije, Francije, Belgije, Holandije, Madžarske, Poljske, Španije, Romunije, Afrike in Južne Amerike. Spet je maševal kardinal Hlod, pridigal pa je v francoščini, poljščini, nemščini, italijanščini in slovenščini. Po maši so sledili številni pozdravni govori, dogodek pa so tradicionalno zaključili s petjem litanij. Za obisk vseh teh prireditev je železnica ponujala posebne popuste.

Stadion je bil tudi med drugo svetovno vojno priča pomembnih dogodkov. Na njem so prisegli domobranci. In to dvakrat, prvič na Hitlerjev rojstni dan 20. aprila 1944 in še 30. januarja 1945, na obletnico nacističnega prevzema oblasti v Nemčiji. Tudi tokrat je šlo za obsežnejše svečanosti. Proslava Hitlerjevega rojstnega dne leta 1944 je bila v Operi, prisega pa na Plečnikovem stadionu. Že zjutraj 20. aprila so na balkonu vladne palače razvili nemško in slovensko zastavo, zbrane pa je nagovoril general Rosener. Na stadionu se je prisegla z mašo, ki jo je daroval škof Rožman. Oltar je bil tudi tokrat na slavnostni tribuni. Šele po maši sta na stadion prikorakali nemški častni četi SS in tudi nemški poveljniki. Nacisti namreč niso priznavali krščanske vere. Poleg škofa, generala Rupnika, generala Rosnerja sta bila prisotna tudi nemški in hrvaški konzul. Vojaki so prisegli na meču, ki ga je iz vlekel nemški vojak, kar naj bi spominjalo na prisego križarskih vitezov. Po prisegi so domobranci s četo nemške vojske in četo SS marširali po Slovenski cesti do Kongresnega trga, kjer sta jih z odra pozdravila general Rosener in Rupnik. Prisego so ponovili še 30. januarja 1945, vendar je tokrat mašo bral domobranski kurat Lenček. Takrat je general Rosener tudi odlikoval zaslužne domobrince. Tudi tokrat so domobranci paradirali do Kongresnega trga, kjer so jih pozdravili Rosener, Rupnik in škof Rožman.

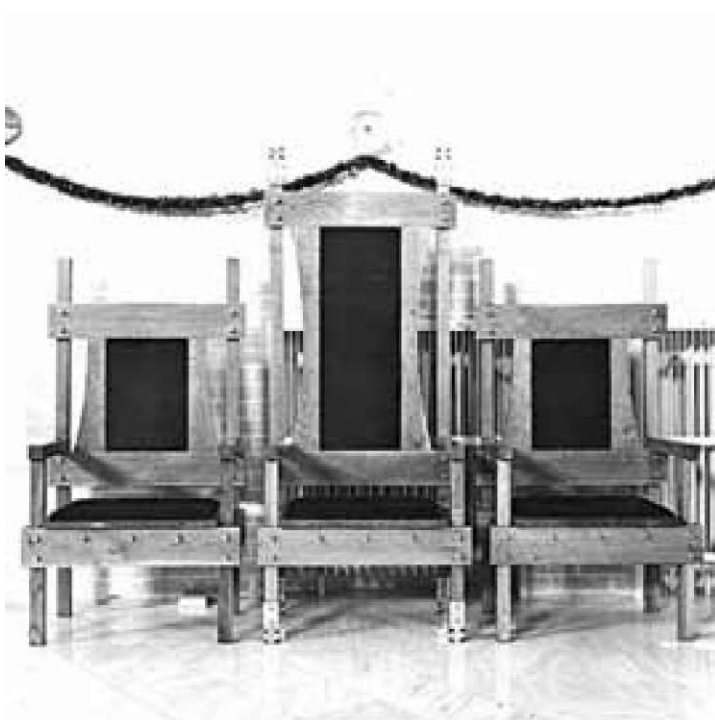
Ta kratek zgodovinski pregled kaže prvotni namen Stadiona ki so ga večkrat zapisali ob reklamnih akcijah zbiranja denarja za njegovo urejanje: Dajte mladini solnca, zraka, vode — in odvrnili jih boste od alkohola in razbrzdanega življenja, ohranili jih boste zdrave duševno in telesno. To je namen Stadiona.

Slika 9: Evharistični kongres leta 1935 na Stadionu.

Slika 10: Kongres Kristusa kralja na Stadionu leta 1939.

Slika 11: Stoli, ki jih je Plečnik oblikoval za evharistični kogres 1935, zdaj v cerkvi v zgornjih Pirničah.

projekti
stadion

ab

kritika

plečnikov stadion

damjan prelovšek

Plečnikov bežigrajski stadion je sestavni del njegove Ljubljane. Gre za edinstven športni objekt, ki skupaj s številni javnimi stavbami profanega in verskega značaja, spominskimi obeležji ter ureditvenimi posegi v mestno tkivo tvori zaključeno celoto. Ta velja za eno največjih arhitekturnih znamenitosti, s kakršnimi se ponša le malokatero evropsko mesto. Glede na nameravane posege v kulturni spomenik, je vendarle treba pojasniti nekaj stvari. Zagovorniki predelave stadiona z ljubljanskim podžupanom na čelu trdijo, da gre za nedokončano in dokaj marginalno Plečnikovo delo. S takšno razlago je mogoče razvednotiti pomen praktično katerekoli arhitektove stvaritve, saj Ljubljana ni velemesto, plitva občinska blagajna pa nikoli ni zmogla uresničiti vsega, kar si je umetnik zamislil. Veliko, da ne rečem pretežni del njegovih zamisli je ostal na papirju. Tako so na primer tržnice le del velike neuresničene celote novega magistrata, Žale so ostale brez predvidene vojaške kapele, NUK naj bi se širil proti Trgu francoske revolucije, od nameravane združitve fakultet ljubljanske univerze v Tivoliju ni ostalo nič, in tako naprej. Kljub temu pa so vse naštete realizirane stavbe nepogrešljivi kamenčki v mozaiku Plečnikove Ljubljane, ki velja za svetovno znamenitost. Zgodovina stadiona, kot jo je raziskal dr. Peter Krečič, razodeva gradnjo v več etapah, ob pogostem spreminjanju programa. Že iz tega je razvidno, da stadion nikoli ni mogel biti dokončan po prvotni Plečnikovi zamisli, to, kar je nastalo do druge svetovne vojne, pa je arhitekt sam budno spremljal in je torej v celoti njegovo delo.

Začetki stadiona so dokaj skromni, kar označuje večino Plečnikovih del. Iz prvotne zamisli - ureditve odročne gramoznice na robu mesta za telovadišče katoliške telovadne organizacije - se je razvila vizija večjega športnega objekta, kakršnega Ljubljana do tedaj ni imela. V prvi fazi, ki sega do šestojanuarske diktature in razpustitve vseh političnih strank ter društev, je šlo za objekt antičnega značaja s telovadno in kulturno vsebino. Čeprav za manjše odprto gledališče v severozahodnem delu nikoli ni bilo denarja, so v tem času postavili obzidje, stebriščno lopo proti cesti in uredili brežine z nekaj stopnicami. Veliko drugega je ostalo nedokončanega, kot na primer stopničaste sedežne površine, garderobe in godbena paviljona. Ob pripravah na evharistični kongres leta 1935 je prišlo do prve spremembe programa. Nekoliko drugače so dokončali športne površine ter namesto predvidenega kraljevskega paviljona na zahodu postavili glorieto. Za nadaljnja dela je imel Plečnik še več zamisli, vendar je gradnja dobila nov zagon šele štiri leta pozneje ob pripravah za drugi evharistični kongres, ko so do konca uredili sedeže in zgradili oba godbena paviljona. Po drugi svetovni vojni so stadion namenili nogometu, vsi nadaljnji posegi pa so potekali brez Plečnikovega sodelovanja. Kljub vsemu je stadion do danes ohranil večji del prvotne spomeniške substance in je kot tak vreden ohranitve.

Predvideni posegi bodo Plečnikovo delo degradirali na raven skromne spolije v čisto novem kontekstu. S spremembo nivoja, več kot trikratnim povečanjem števila sedežev in njihovim moderniziranjem, gradnjo dvoran pod njimi, nadzidavo, delno obzidavo, zastrešenjem ter odstranitvijo nekaternih delov zidu, stadion nikoli ne bo več Plečnikov, saj bo skromen objekt antičnega značaja zamenjal moderen nogometni stadion, zgrajen po normativih mednarodne nogometne zveze. Spremenjena bodo razmerja, gabariti in pozidana okolica, kije bila z zelenjem nekdam namenjena boljšemu zraku in miru prebivalcev v sosedstvu ter športnikom. Novi štadion bo dobil dodaten obsežen komercialni program, ki bo do konca izničil izhodiščno predstavo o pomenu športa za ohranjanju zdravja meščanov. Vsi ti strokovni argumenti govorijo proti načrtovanim spremembam.

K temu je treba pristaviti še pomislek o umetniški vrednosti Plečnikovega dela, ki v dosedanjih debatah nikoli ni bil izpostavljen. Predvsem gre za izredno misel, kako iz gramozne jame z minimalnimi sredstvi ustvariti objekt, ki bo mestu v ponos. V tem pogledu stadion lahko primerjamo z barjansko cerkvijo, zgrajeno iz mestnih kanalizacijskih cevi. Zid stadiona je arhitekturno pomemben vmesni člen med obzidjem predsedniškega parka v Lanyh in drugimi podobnimi rešitvami v Ljubljani (ograja šentpetrskega župnijskega vrta, ograja pri jezuitih, Križanke). Odlikuje se z domiselno kombinacijo vidne opeke in umetnega kamna. Steber z rožo vetrov je narejen po načrtu za cerkev v Šiški in dopolnjen z novim okrasjem. Po izvedbenem projektu bo izgubil svoj smisel, če ga ne bodo sploh čisto odstranili. Glorieta je neponovljiva kombinacija stereobata v obliki stavbe in grškega templja ter izhodišče za genialno zamisel osiješkega zvonika. Zanj bi Max Fabiani gotovo dejal podobno kot za peristil knjižnice: da v dvajsetem stoletju gotovo ni bilo več arhitekta, ki bi se bil sposoben tako živeti v antiko kot Plečnik. Njena dominantna vloga bo za vedno utonila z novo obzidavo. Stebriščna lopa ob Dunajski cesti na izviren način nadaljuje klasično temo stika med stebrom in arhitravom. Iz vsega tega sledi, da je stadion trdno vpet v proces umetnikovega ustvarjanja in ima zato tudi pomembne arhitekturne odlike.

Ob tem se zastavlja vprašanje, kaj je s spomeniško stroko, da je tako neodporna do pritiskov kapitala in ni zmožna vztrajati pri svojih lastnih argumentih? Sprašujem se tudi kako je slovenski ICOMOS lahko takoj pripravljen podpreti zavarovanje nekega mesta v Španiji pred gradnjo nebotičnikov, ne vidi pa, da se mu pred pragom dogajajo enake reči, za katerih ohranitev bi lahko dobil mednarodno podporo? Vse to kaže, da spomeniško varstvo v Sloveniji ni kos nastali situaciji, ko investitorji iščejo najcenejše načine za pridobitev gradbenih parcel. Zanimivo je, da medijski linč vodi samozvani strokovnjak na področju varovanja kulturnih spomenikov, ki se v isti sapi javno hvali, da v življenju še ni prebral nobene knjige. Če to absurdno zgodbo nadaljujemo s primerom visokega uradnika na Ministrstvu za kulturo, ki je zaradi stadiona ob službo, potem bo jasno v kako primitivnem kapitalizmu živimo, kjer je edina vrednota polna denarnica. Ker si je uradnik javno upal povedati resnico o špekulativnih nakupih spomeniško zavarovanih objektov, ima sedaj opravka s sodiščem in mu grozita zapor ter visoka denarna kazen, ne glede, če mu je Ministrstvo za kulturo izdalo pismeno potrdilo, da je le branil javni, to je državni, ali bolje rečeno, naš skupni interes. Takšen papir v Sloveniji ne velja ne za državno pravobrnilstvo in še manj za varuhinjo človekovih pravic. Da je do pravne države še zelo daleč in da to ne koristi našemu ugledu v svetu, ni treba posebej poudarjati.

spopad med davi dom in goljatom za košček zelene ljubljane

stanovalci fondovih hiš za bežigradom

»Neko posebnost ima ta velika železniška naselbina. Vkljub temu, da je skupaj 120 družin, nima stanovalec prav nobenega občutka, da stanuje v kaki zloglasni skupni vojašnici, kjer so ljudje nekako drug drugemu napoti. Zazidana je namreč tako velika ploskev in so tudi hiše tako posrečeno razvrščene, da se vsa ta množica nekako porazgubi in vlada v naselbini najlepší mir, red in zadovoljnost.«

Tako so opisane železniške stanovanjske hiše v zborniku Naš Bežigrad, ki je izšel leta 1940. Danes znane kot Fondovi bloki stojijo na severni strani Plečnikovega stadiona, s katerim jih ne družii le neposredno sosedstvo. Fond in stadion imata namreč tudi skupno mladost, saj sta oba svojo končno podobo dobila v tridesetih letih prejšnjega stoletja. Toda zadnje čase se na nas, stanovalce Fondovih hiš, zgrinjajo očitki, da hočemo, da bi se stadion spremenil v razvalino.

Naselje je pred drugo svetovno vojno zgradil in upravljal Fond za gradbo stanovanjskih hiš na področju direkcije državnih železnic v Ljubljani. Slovenski poslanci so v jugoslovanskem parlamentu dosegli, da sta bila sprejeta poseben zakon o njegovi ustanovitvi in pravilnik o njegovem upravljanju. Urbanistična zasnova z elementi vrtnega mesta je lepo razvidna iz situacijskega načrta (slika 1), ki je bil potrjen pred gradnjo zadnje vmesne stavbe ob tedanji Tyrševi oziroma današnji Dunajski cesti. Tako je zraslo za tiste čase sodobno naselje, v katerem je bilo poskrbljeno tudi za družabno plat - med vrtovi je bilo ob Koroški ulici devet polkrožnih železnih paviljonov, namenjenih druženju in igri. V arhivih najdemo okrožnico iz leta 1939, iz katere je mogoče razbrati, da je bila po Koroški ulici prepovedana celo vožnja s kolesi, da ne bi ogrožali majhnih otrok, ki so se prosto igrali med hišami. V Ljubljani je bil to skupaj s sosednjimi vrstnimi hišami Vzajemne zavarovalnice na Dermotovi ulici še najboljši približek Howardovega vrtnega mesta in Fond je kot profana stavbna dediščina vpisan tudi v register kulturne dediščine. V vseh pogledih je naselje urbanistično zaključena celota, Fondovi vrtovi pa so pravzaprav edina taka površina v Ljubljani, predvidena že z gradbenim načrtom. (Slika 1)

V preteklosti je bilo že več poskusov prenove Plečnikovega stadiona. Zadnjega smo se stanovalci zavedli šele, ko so zgodaj spomladi 2008 začeli postavljati ograjo, da bi nam zaprl dostop do zelenih površin in vrtov na severni strani stadiona. Šele takrat smo ugotovili, da je mestna občina kot zemljiškoknjižni lastnik skoraj vseh zemljišč v našem naselju parcelo št. 312 k. o. Bežigrad vložila v družbo Bežigrajski športni park. Morali smo se neka-ko organizirati, sicer proti navezi politike in kapitala ne bi imeli nikakršnih možnosti. Za nas idealna rešitev bi bila obnoveitev Plečnikovega stadiona v prvotni podobi, a je bilo to glede na razmerje moči nerealno pričakovati. Zato smo s podpisom temeljne listine sklenili, da podpiramo takšno prenovo stadiona, ki s pozidavo zelenih površin ne bo posegla v naše naselje. Ob tem smo se zavedali, da se bo verjetno treba sprijazniti z visokimi tribunami, ki nam bodo zastrle odprt pogled proti jugu.

Medtem je v ozadju že potekala bitka za pridobitev dovoljenj, potrebnih za prenovo stadiona. Čeprav je Zavod za varstvo kulturne dediščine še janu-

kritika

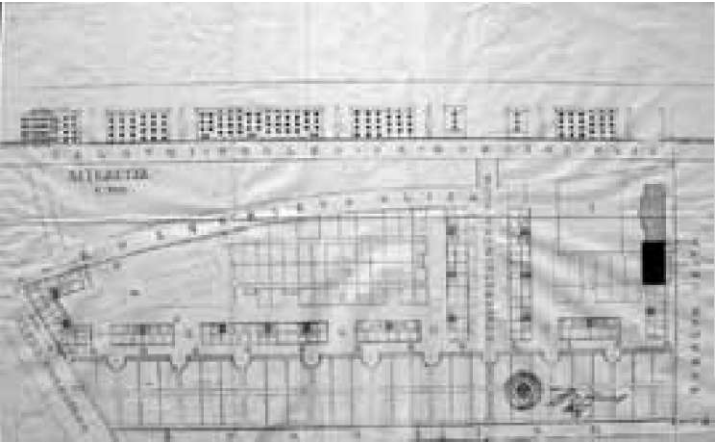
ab

arja 2008 dosledno vztrajal pri spoštovanju kulturnovarstvenih pogojev, je pozneje pri svojih zahtevah popustil in maja izdal kulturnovarstveno soglasje za razvpiti švicarsko-južnoafriški projekt (slika 2). Zakaj je prišlo do preobrata, ne vemo, znano pa je, da so iz komisije, ki je o tem odločala, izločili moteče člane, istočasno pa je v vladni proceduri obtičal Odlok o razglasitvi del arhitekta Jožeta Plečnika za kulturni spomenik državnega pomena. Ob izdaji kulturnovarstvenega soglasja so mediji vzneseno poročali o projektu novega stadiona, mi pa smo, zgroženi ob pogledu na kolos, ki naj bi dobesedno pogoltnil Plečnikov stadion in popolnoma zasenčil naše naselje, skoraj tri mesece čakali, da bo kdo javno protestiral. Toda vsa umetnostnozgodovin-ska in arhitekturna stroka je molčala.

Tako nam ni preostalo drugega, kot da smo začeli sami opozarjati na nepravilnosti. Z obvestitvijo kulturnega inšpektorata avgusta 2008 smo dosegli, da je Ministrstvo za kulturo soglasje zavoda razveljavilo po uradni dolžnosti, javnost pa smo o tem, kaj se dogaja, začeli obveščati s serijo odprtih pisem, apelov, sporočil in na koncu tudi prek lastnih spletnih strani (slika 3). Čeprav se ministrstvo ni odzivalo tako hitro in odločno, kot bi si želeli, moramo kulturnim uradnikom priznati, da so si od vseh vpletenih edini prizadevali ravnati v skladu z veljavnimi predpisi. Ko je bil junija 2009 Plečnikov stadion končno le razglašen za kulturni spomenik državnega pomena, naše zelene površine pa pred pozidavo zaščitene kot vplivno območje kulturne dediščine, bi si že skoraj lahko oddahnili. Toda mesto ni hotelo upoštevati našega predloga, da bi osnutek podrobnega prostorskega načrta uskladili z vladnim odlokom. (Slika 3)

Pred tem in kmalu po razveljavitvi kulturnovarstvenega soglasja sta se mesto in investor sicer že odločila ubrati legalnejšo pot. Novembra 2008 je bil objavljen začetek priprave podrobnega prostorskega načrta, decembra pa razpisan mednarodni vabljeni natečaj kot podlaga za omenjeni prostor-

projekti
stadion

Slika 1: Načrt naselja, ki ga je leta 1936 potrdil Upravni odbor Fonda za gradbo stanovanjskih hiš (vir: arhiv Slovenskih železnic).

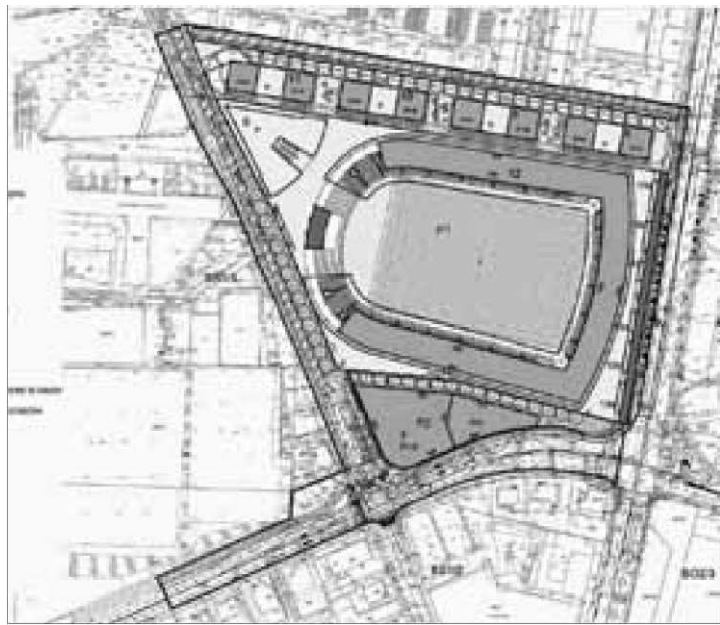
Slika 2: Projekt Botta Management Group in Ruben ReddyArchitects z rdečim grbom družbe B&P v levem spodnjem kotu (vir: <http://www.bottamanagement.ch>).

Slika 3: Spletna stran stanovalcev Fondovih hiš, namenjena obveščanju o vsem, kar je povezano s prenovo stadiona (vir: <http://www.iztepac.net>).

Slika 4: Urbanistične smernice za natečaj - 82 000 m² bruto tlorisne površine na območju med Koroško, Dunajsko, Samovo in Vodovodna cesta (vir: Urban Design Guidelines for Reconstruction of Plešnik's Stadion in Beograd, Ljubljana).

Slika 6: Zazidalna situacija na nivoju 2. etaže (vir: dopolnjeni osnutek OPPN, junij 2009).

ski akt. Iz urbanističnih smernic za natečaj je bilo razvidno, da faktor izrabe stadiona in parcel ob njem dosega 1,8, kar je za ureditveno območje, prvenstveno namenjeno športno-rekreacijski dejavnosti, daleč nad v svetu uveljavljenimi normami (Slika 4). Ker smo slutili, da gre pri natečaju predvsem za to, da bi z izbiro uglednega arhitekturnega biroja iz tujine vnaprej utišali vse, ki bi povzdignili glas proti projektu, smo poskušali doseči, da bi smernice prilagodili kulturnovarstvenim pogojem - seveda neuspešno. Mestnega urbanista smo v javnem pismu pozvali, naj strokovno utemelji tolikšno gostoto pozidave, a konkretnega odgovora nismo dobili. Smo pa vmes večkrat slišali, da je stroki treba zaupati, da mora biti glavno merilo »feasibility«, da si je treba prizadevati za rešitev »win win«. Težava je bila seveda v tem, da pravih strokovnih argumentov za skazitev urbanistične zasnove našega naselja ni bilo, hkrati pa mi niti pri najboljši volji nismo videli, v čem naj bi bil naš »win«.

(Slika 4)

Ko je bila aprila 2009 razstavljena prvonagrajena natečajna rešitev nemškega biroja Von Gerkan, Marg und Partner, se nam je zdelo posodobitev samega stadiona kljub za nas neugodni višini tribun razmeroma dobro rešena, pozidava naše zelenice z osmimi bloki, po volumnu enakih našim, pa seveda ne (slika 5). V južni del s stolpnico se nismo hoteli preveč vmešavati, a strokovne javnosti tudi tokrat ni motilo odstopanje od pravila, da naj bi tako visoke zgradbe v tem delu mesta stale le ob glavni vpadnici. Ves čas priprave prostorskega akta smo mestu pošiljali svoje predloge: preselitev spremljevalnih dejavnosti v stolpnici, ki sta z izvedbenim prostorskim načrtom predvideni nasproti stadiona čez Dunajsko cesto; preureditev naših zelenih površin v javni park; ukinitve ali prestavitve drugega garažnega izvoza in uvoza pred osnovno šolo; zmanjšanje deleža občine in Olimpijskega komiteja v družbi Bežigradski športni park, da bi investor privolil v manjši obseg poslovnih površin. Toda mestna oblast je modro molčala. Nikoli nismo prejeli nobenega vsebinskega odgovora na svoje pobude, mestni svet pa je brez podpore odbora za urbanizem sprejel osnutek podrobnega prostorskega načrta za javno razgrnitev (slika 6). Ker naša prizadevanja za iskanje rešitve v okviru načrtovanega projekta niso obrodila sadov, smo nazadnje predlagali likvidacijo družbe Bežigradski športni park in zastavitev prenove stadiona na drugačnih temeljih - s sredstvi iz evropskih skladov ali z iskanjem novega investitorja. (Slika 5,6)

V vsej tej zgodbi smo počasi spoznavali, da se tisti del umetnostnozgodovinske stroke, ki ima javno pooblastilo za izdajanje soglasij, in urbanisti mestne občine sicer zavedajo, kaj bi bilo najbolje narediti, a se na koncu podredijo zahtevam lokalne politike in kapitala. Mestna občina namreč javni interes izkrivljeno dojema tako, da mora čim večji delež stroškov za izvajanje svojih nalog prevaliti na zasebni kapital. Temu potem v zameno omogoča ugodnosti, ki so nezdružljive tako z javnim interesom kot tudi z zakonskimi in strokovnimi normami. Ker se nismo hoteli sprijazniti s takim početjem, smo hitro postali moteč element, ki se ga skuša javno očrniti z izjavami, da gre za solatarje, balkansko stroko, slovensko zavist, agente političnih strank, egoiste ...

Seveda razumemo, da prenova kulturnega spomenika ni poceni. Enako pa bi se moral tisti, ki je hotel na vsak način dobiti v posest kulturno dediščino, zavedati, da to ne more biti naložba, ki bo financirala samo sebe, ampak da ga bo tudi veliko stala. Razumemo, da mora biti investitor deležen določenih ugodnosti, a če mu ni 72-metrška stolpnica s 46 000 kvadratnimi metri nadzemnih in 163 000 kvadratnimi metri podzemnih površin ni dovolj, je treba začeti razmišljati o drugi rešitvi.

Razumemo tudi, da sodoben stadion potrebuje nekaj prostora za dodatne dejavnosti, a nikjer na svetu stadionov ne obkružujejo s stolpniciami in bloki, ampak je okoli njih vedno razmeroma širok nepozidan pas. Večkrat smo se spraševali, zakaj tega nihče noče upoštevati. Dokler se nam ni posvetilo, da so glavni akterji sklenili dogovor: projekt je treba speljati v zastavljeni obliki - zlepa ali zgrda.

Slika 5: Prvonagrajena idejna zasnova nemškega biroja GMP z nizom »vila-blokov, utopljenih v zelenje« (vir: Poročilo ocenjevalne komisije o natečajnih elaboratih).

Tako je bila v okoljskem poročilu za javno razgrnitev najbolj ocenjena varianta rešitev, ki pozidavo na severni strani stadiona z osmih blokov zmanjša na šest. Seveda se izdelovalec ni hotel odločiti za primerjavo variante, s katero bi severno stran stadiona namenili le parkovnim površinam, kot smo v zadnjem letu večkrat predlagali. A če je plačnik priprave okoljskega poročila investitor, je razumljivo, da je izbrana taka metodologija, po kateri bodo izsledki poročila v skladu z njegovimi željami. Najmanj slaba izmed slabih rešitev s tem dobi strokovno zaslombo, druge možnosti, na katere smo pravočasno opozarjali, pa seveda niso obravnavane. Ministrstvo za okolje in prostor je okoljsko poročilo najprej zavrnilo, a po njegovi dopolnitvi in potem ko je župan naznanilo o začetku javne razgrnitve že podpisal, je zadnji možni dan le dalo svoje soglasje.

Ker se glede na dosedanje izkušnje zdi skrajno neverjetno, da bi naše pripombe upoštevali na javni razgrnitvi podrobnega prostorskega načrta, nam preostane le še to, da uporabimo edino sredstvo, ki kaj šteje v današnjem svetu - dokazovanje lastninske pravice. Glavno jabolko spora med nami na eni ter mestom in investitorjem na drugi strani so namreč naši vrtovi vzdolž severne strani stadiona. Prvotno so bili kot del naselja last železnic, a so bila za časa Jugoslavije zemljišča v mestih podružbljena. Ko so se leta 1991 stanovanja lastninila, je to veljalo le za etažno lastnino, stavbna zemljišča pa so ostala v družbeni lasti. Šele z zakonom iz leta 1997 je družbena lastnina prešla v last imetnika pravice uporabe in tako je Mestna občina Ljubljana postala formalna lastnica vseh dvorišč, dovoznih poti in zelenih površin v našem naselju. Takrat so se začeli zapleti z zemljišči v ljubljanskih stanovanjskih soseskah, ko so se kot neupravičeni lastniki poleg lokalne skupnosti pojavili tudi pravni nasledniki družbenih podjetij in razni prekupčevalci. Zakonodajalec se je začel zavedati tega problema, zato je sprejel novi stanovanjski zakon in nato še zakon o vzpostavitvi etažne lastnine. Po njunih določbah se

lastništvo pripadajočih zemljišč že zgrajenim stavbam ugotavlja na podlagi dokumentov in pravnih aktov, ki so veljali v času gradnje. V našem primeru je tako mogoče nesporno dokazati, da parcela na severni strani stadiona sodi k zemljiščem, ki jih je železniški Fond kupil za gradnjo naselja.

Mi seveda niti najmanj nismo pričakovali, da se bo v vlogi zemljiškega špekulanta znašla mestna občina, ki je zelene površine našega naselja namenila za stvarni vložek v gospodarski družbi. Ob nepripravljenosti mesta, da bi upoštevalo zakonsko določene pravice etažnih lastnikov, in ob odpovedi vseh drugih varoval se nam tako kot edina možnost kaže sprožitev nepravdnega postopka za uveljavitev lastninske pravice do zemljišč v naselju.

V zgodbi o stadionu je še najbolj žalostno dejstvo, da mora slovenska družba toliko energije tratiiti za brzdanje pretiranih apetitov politike in kapitala, namesto da bi bil trud usmerjen k prizadevanjem za manj donosno, a skladnejšo rešitev, ki bi bolj upoštevala umestitev v obstoječe urbano tkivo, trajnostni razvoj in kulturno dediščino. A vse le ni tako črno: boj za ohranitev zelenih površin je okrepil občutek povezanosti med nami in še vedno upamo, da bo javnost spregledala, da pri novih poslovnih blokih ne gre za prostore, ki bi jih potreboval sodoben stadion, ampak za zemljiško špekuliranje pod pretvezo kulturne dediščine.

narodna in univerzitetna knjižnica

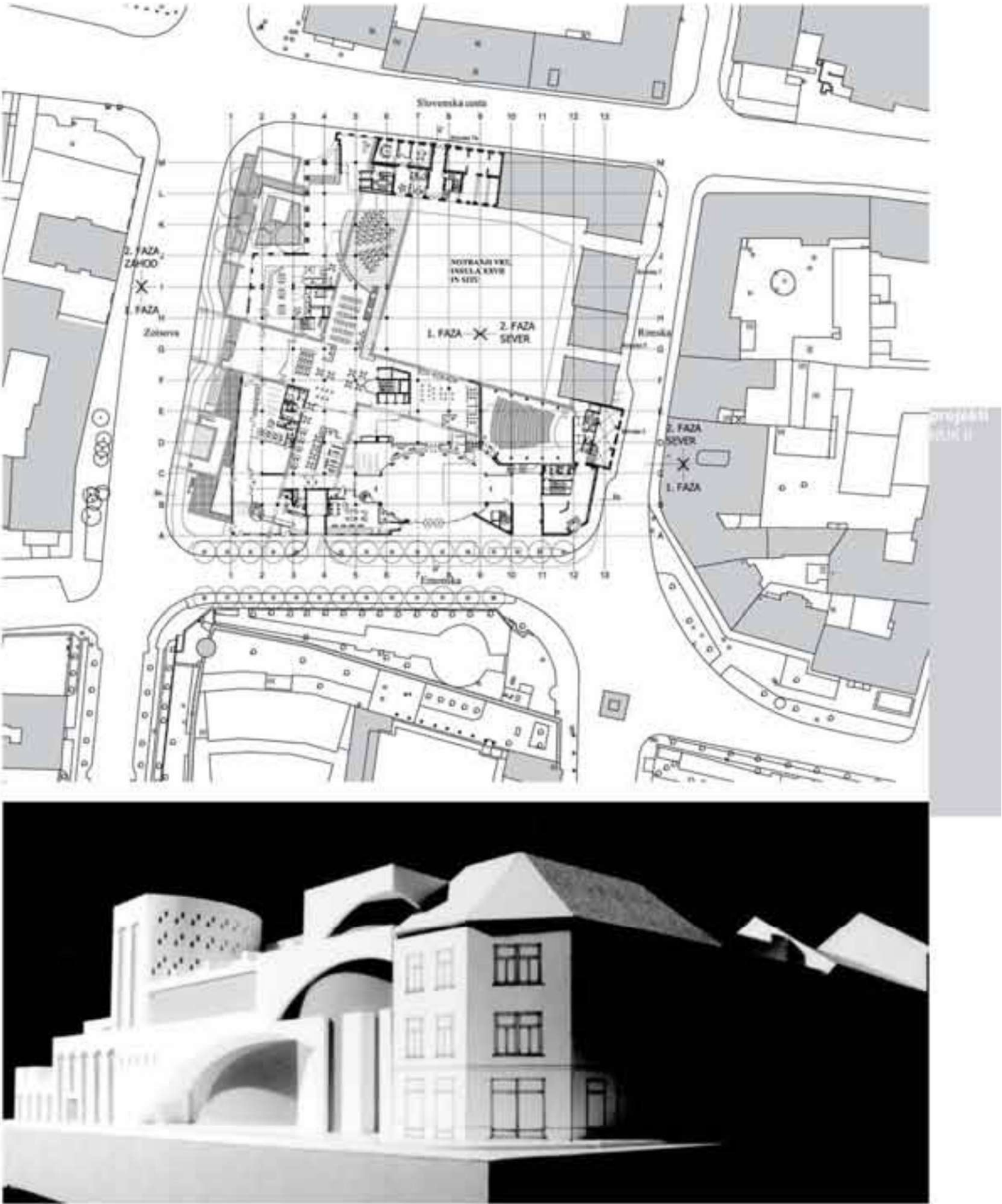
predstavitev projekta za NUKII

Projekt m gr*db«no dovolj»
AvtCH*

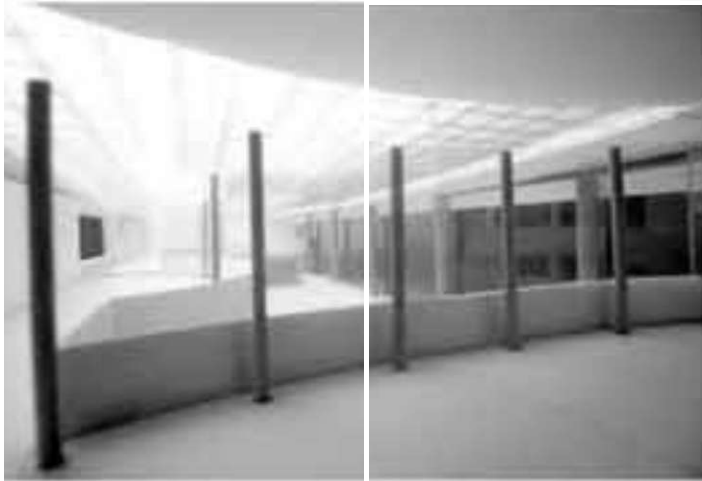
AtfV Marko Multf

Cclotn« tUvba
obsega Oupaj *o boo**«* Mj m i vkljuferwnJ v pro)eU {Rimikj 1.3in7a>»
57 000 m? bruto cUir* povrime
Stavba «ma rwcjev. od tega sum kletne etaJe, ki so v pttMrt meti
rumervene /mogfjvostim in v t l ^ u ^ tue* avtomatizirano
rtgalno UUdit^t V nejtvlj*m deUx il Je od obodnih u6c ratadi varovanj
ryftoveg* vizualnega prostora odnvaknjen v giobmo b r t ^ ima nor* stavba
iesi nivojev nved terenom V novi kr*fjr^zj bo v prostem pristopu uporab
rv4om namen)^** 235000 «no« monoyaf* s 1.000 enot fr»tj trr 19000
enot iasmkov (od tega 7000 na mikro obttahi. V sUvtM fe 1.510 sedehrv
Ci uporaboAe Od tega je «0 ratiKnlh t>pov zltalnln m studijskih mest ter
MO secWev v dvoranaH pc*<fcvalnKah, »a<unat>vik*i irf*fikaMp d Skupne
skladbe imogQwiM a n o g o C » hrambo preio tu mAjor* #ool rar<rv#>
(tUsttnih) gtad* <Pov*e<o popubftkacH> UKL/NUK II. KultumM <M>Inpros
toca. /aloM» Narodna m unnerrtatna knii/mra v lju b e m J00S)

Prva fa*a.
odločitvi M V n (J006) obsegi prva Uia mU det <ek*ne stavbe
i a u H H gi l* mogoče tako) r**l irva**i Us katrrega »o Upotajeni
s pogoji /a takoj^ /a^rtek U v a j a j. Stavba 1 faje je funkcionalna m
tahnoioUa crtou V napeljem drlu namerama programom /a uporab
r*e «i ragota»V» breitiibno dekranje tvogtai« obeh nosik programov.
W A »n CTX) lã prvo iaf o » pn6cbljena wi potrrbna mntytf a «vilano f
obsiojrto Rimska 1). cdHina »ta projekt /a pridoNtev gradbenega do
vc ^ K ^ f f 0 0 6 . W 9 1 in vodilna mapa ter pridobljena soglasja ra »dajo gra*
benega dovoljenja V v ^ jem delu (V iakljirftu fa/D to ts stavbo prve ta/e
ijdetanr tudi projekt /a trvtdbo ter profeku nc^ran/a prostorske ureditve m
nminje utffdlN*. Odfc* »tvi MVZT U0081 bo gradnp obeh preostal* dek>v
stavbe stekla s fcm manjim lasovmm zamikom Torej tata* ko botta (v ce-
k^l> pridobitni tod« obstoji M »mika 3 m 7a % pripadajo*™. /emljikK V
rahodnem delu stavbe2 /Ait%opwtrsem programi in proMorl pridobrvan*
m obdelave gradiv, ipremijajote dejavnoiti m pr«oUaA de* visoko regalr*ga
vllaAUa <60^1 V »evemam <Mu dn>ge fm pa so predvvtm programi, ki
raïUrté/O kulturno poOamfvo nove knjUrvce. Tako *e*ka vWnammska dvo
rana. prtdavaln»re ter rantavm in družabni prostori

ab

surf* P*w Hrt po iAkUnm pro^tu /4 pndotttev gredbmega dovoljen
M M* projektu M uvedbo (zo<Ä ĆW obsega uaslednjt povrtnu* prostorov
m velikosti posame/nih proprem! <h sklopov

Skupna bruto povrSma vwh nivojev je 50 779 m Inwdww povrtme so
bruto po«fUne objekta / vrtnimi prostom ter varovalr-mobodom gradbene
jame)

Skupna nrto povtiiiiv vseh ntwjev K 27,436 m» K W I povftlne prsto-ov
bid litM in lw/ Pianih fco\torov).

V tej sXupnr rvto povrtim vo liobUkovaru naslednji temeijr- p*ogrmkl
sklopi in njihove <We povtiirvr

I Vhodr» m if*)ettv»I prostori AI vključujejo tudi noino f*aIn*o) i
tkivno povrtmo 963,5 m» <43 Hcelote*

II fVovton u dek> iupOfabniki » skupno neto povrSmo 7.471.5m' %
celote)

m Dopolnjevanje in obdelava gradiva ter vodstven« prostori s skupno
nrto povrtmo 1547,6 m' lBJ * c#4ote).

IV. Zaprti ikJ«*U4 (kaiitfna in regalno /avtomati/lianoskladIKel s skup
no neto povrivr? 4 tBIMm' i lft.7% c#4otei

V. RrfunalnHki <e*tr m center U cfrgitaô/xljo to» v4ino h/anjer=e m
nadomettanp dgitaCnih oblik % žhto polliino «». 7 m' OJ <elote*

VI Upravru prostori % žKto poviWK> 447.4 m' (2.0Scftoit)

V* Mimé programi (ftp»o centerI s »kupno povrriino 9*6 trs' (0,4 S celote)

V« TebnKni m H i w n W i prostori vse stiojnke Instalar*
energetske prostore. deiavn*e m UtadiUe) s skupno fisto powiino
4.496.1 mM20£*ce4oteX

IX. Garaža /a dostavo in parkiranje devrtlh slu/bt*lh osebn* m
vo/*1 /a funkcionalno cmrane t skupno <rsto povrúno 404.5 m' 0 ž %
celote)

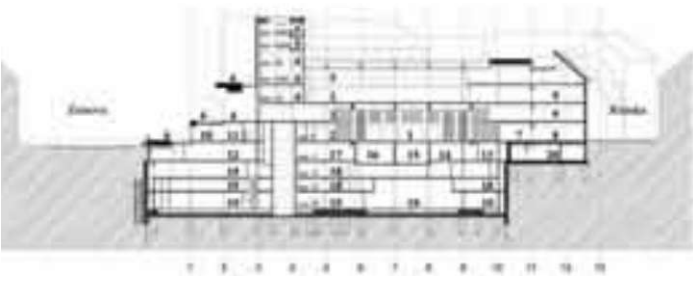
X AV cerner in rauniánKki u<lln*I s skupno fisto p w U K) 4*1* m'

XI lokali v obsegu knJUrxe (javi* lokali kakrtm tu gostinska lokata,
likovni salon «ptoi* bralni center, predstavitveni center Emone in
razstavni prostor v\tavt» Rimska 1 (v kletnem nivoju tw* dvorurnen-
sko žattoruW*1 % skupnoOrto povrtlno 15*7.0 m' (7 * cekxel

V razdefctvi m rarporedrtvi žrttih povrtin stavbe prve tare pnpida osnovni
dejavnosti nove Narodne in univerzitetne knjižnice 11.760,1 m', kar je 52,4 %
celote, zaprtim skladiščem gradiva pa 4.188,4 m', kar je 18,7 % celote. Oboje
skupaj, torej temeljni knjižnični program obsega 71,1 % celote (15.948,5 m').
TaMfttf m spremfpioti prostori ki so »Moma načrtovani, tuuff /4 pcXrtbē
nadaljmh U/ gradnje (w enfvgetUi prostori del Strock «muiK*i dovM m
«>naia. prostori ca ravnanje/odpadli itd > obse?*» 4 W 5 m' k a r) e 2 U %
crtotc. lokali v obseou ki^inke pa 1 587X> m' kar K 7.0% «4ote.

K povtSmam v notranjosti stavbe pnpad4v prvi fa*i tudi de< mnanjth povrie>
karej* Skupno oblegajo 4 277fi m'. Od tr^a obsega pa-ter ob obodni
ufcr-h (urvdrtv* ob Imonski m ob obstoj» stavb« Rimska It. t. pariema
iKe<^ev ob Zoisovi vkljuir/o s pretentat*) arheoioUih lUfjb te» ureditev
p**n<U ob Zoisovi) I 98V7 m Not/an# vri kareja.fci>ev celoti aitwotoiki
p^k s predstavit^ rujdb fmorte w situ okorna v »ekomtiukljah pa ob
se9a v prvi lan skupno potttttno ž 291 J m^4

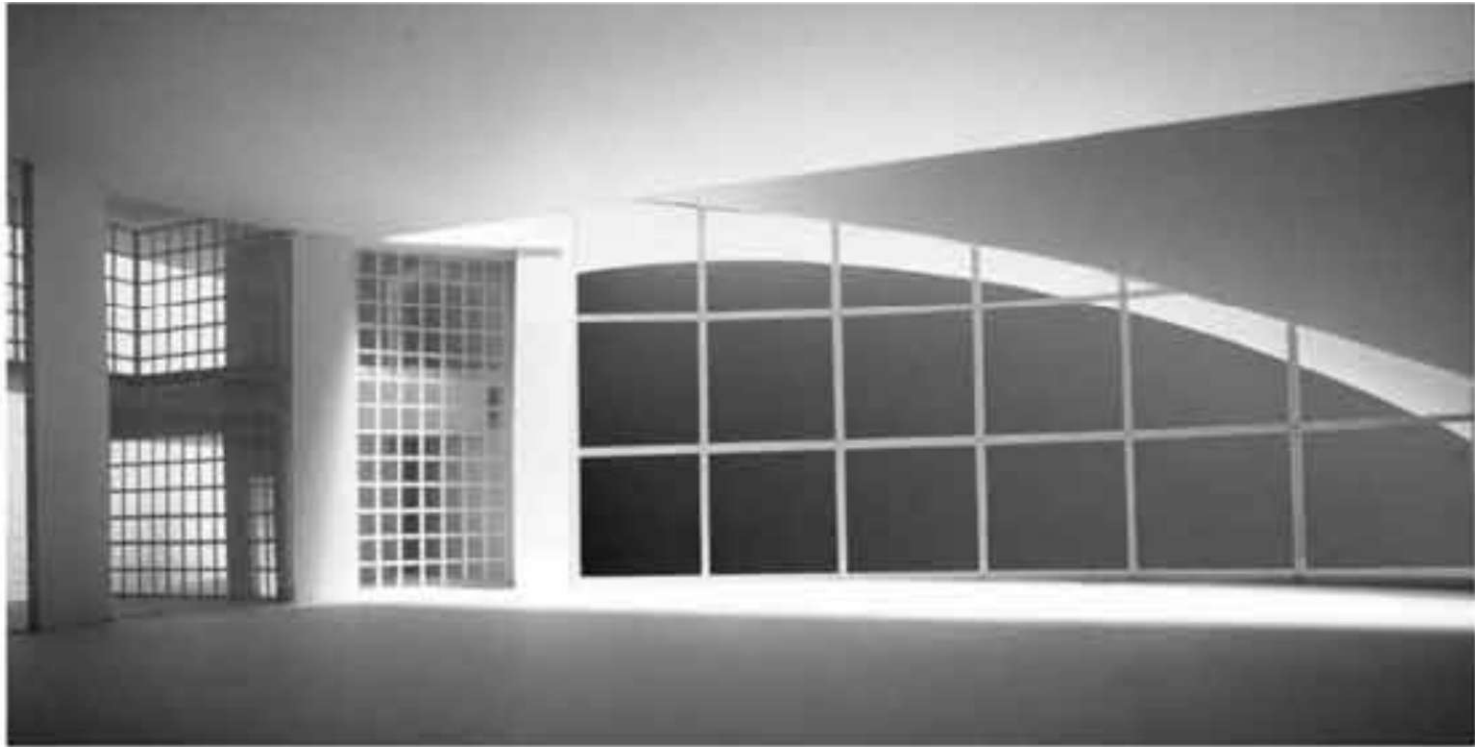
Sedeli med gradivom	220 sedežev
Dodatni sedeli /a listanje med gradivom	209 sedež«*
SedemtJMhOuin* (nr^iCm. •l. •lmm	114 sedežev
C«alnācl ra skup^sko inerve <nno0ml	sedežcv
Neformalni ertalrx«(nnoOm in •1)	^4 sedežev
Individualne itu^O* (H<e	51wt*e*v
Dostop do elektroniki medijev	
iskanje po raiimalmtkcm katak>gu (termmalij	65 sedežev
Dostop doelektronskega paftva lmultimedijska soba)	23 sedežev
Računalniki /a prost pristop do kiiemeu bre/ prijave	74 sedežev
PaCunaAnKka u^Anke	60 sedežev
AV dvorana	
Skupaj 1.104	14 uporabnike.

ab

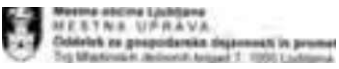

Pr<gUd k<p<lt<t gr*d*v< (prva M:
Protfipmtop J21AX> ff «monografij v ptcnuv pnuopu
MQCO&rtfr U90dvovtfomllh xi monogrjiy
po420*n<*/<0*«lo)
I 600 imlovw v pwunn prntcpu
\\0 dvovtrorokih UO*«l Xe re** PO 20 ruvkrvov /
Cairvkl UttovO I 100 naslovov <<\\nikov v piost<m pristopu
CSS vtojil m U\\r*kw jx> JO noslowv / sto*«k>>
Standard. SO 400 rtv>C standardo* v prostem pristopu
1*4 dvotfr<mNih stof<J dx> 150enot ru fr*o<>
mvtet v Sestmv viOrami poke)
Skupajj< v prott*m prttilopu 274.tt>0 vs<h gradiv.
ZHKta Ula<Wa
VHofco reg<Ino avtomatskostUdttt*
f.0f0 000 <rot monogr</ij m MnAov rtvj
iA600tr>ocMm&w
KUWru iklad^agracfev
770 CC0 <nor monografij m IrtnAov revij
16SOO<rxXmikroo64A
Skupaj J< v u prti* ikladrUlh 1 zS5.100 vsah gradiv.
Skupajj< v »tavbi 1. fax* 2.1 10.000 vs<h gradiv.

pcreditavitev

g ^ J

% «N*• II j WTU l t m % t — k » « I M* i > 1 1 , II •
r m i + f , . i

za nekaj »pregrešno novega«

mateja kornel snoj

Čeprav se »zgodbe o novem NUK« lotevam kot ravnateljca osrednje slovenske knjižnične ustanove, ki je pravkar nastopila to funkcijo, se počutim razmeroma lagodno, saj vanjo vstopam neobremenjeno. »Predzgodbo« poznam za nekaj odtenkov natančnejše kot povprečni državljani, ki jih zanima dogajanje v kulturi, znanosti, šolstvu in, ne nazadnje, v arhitekturi in umetnosti ter jih medijski utrip na teh področjih ne pušča hladnih, nekaj (že kar pikantnih) nadrobnosti pa sem v zadnjih letih po naključju izvedela kar iz prve roke. V tem trenutku se mi neobremenjenost ne zdi samo najlagodnejša, temveč tudi edina drža, ki omogoča kolikor toliko »zdrav« in svež pogled v prihodnost.

Predzgodba, ki jo omenjam, zadeva zdaj že dvajset let stare načrte za novo knjižnično stavbo. V zadnjem času so me kar nekajkrat povprašali, kako presojam ta doslej edini, vendar neuresničeni projekt. Ker po poklicu nisem arhitektka in torej ne pripadam stroki, katere manjši del je ves čas od nastanka projekta (brez posebnega navdušenja) podpiral načrt, večji del pa ga je (posebno glasno in »udarno« v zadnjih letih) silovito kritiziral, pravzaprav nisem poklicana k presojanju. Vem, da lahko, če ne rečem nič, varno in brez prask ostanem tako zunaj tabora zagovornikov kot nasprotnikov. Toda kljub temu menim, da ne bo nič narobe, če zapišem svoje mnenje kot prebivalka Ljubljane ali, če hočete, kot državljanka z očesom, ki je privajeno na staro arhitekturo in hkrati skuša biti odprto za novo.

Zato čisto na kratko: ni mi težko reči, da starega načrta ne vidim kot svojo izbiro. Zdaj, ko moram tako rekoč po službeni dolžnosti razmišljati o prihodnosti Narodne in univerzitetne knjižnice, tudi kar zadeva vse mogoče prostorske razsežnosti, me okvir, kakršnega ponuja stari načrt, pravzaprav omejuje ter mi jemlje voljo in pogum. V zvezi s tem načrtom se je veliko govorilo o spogledovanju s Plečnikovimi mojstrovinami in o formalni zasnovi, ki je nastala ob zatonu postmodernizma in bila najverjetneje že ob rojstvu preživeta, danes pa se nam zaradi posnemanja historičnih slogov in oblik ne zdi samo zastarela, temveč v marsičem celo naivna. Kar zadeva staranje, z arhitekturo ni povsem tako kot z literaturo (ali vinom). Medtem ko čas najboljši literarni stvaritvi v vseh razsežnostih doda nekaj patine (ali vinu žlahtnega okusa) in jo lahko postavi še više na piedestal najizbranejšega, z arhitekturo - kolikor mora nujno biti ne samo estetska, temveč tudi uporabna - ni tako. Čeprav lahko skozi stoletja postaja čedalje očarljivejša, še zdaleč ni rečeno, da hkrati še zmeraj rabi svojemu prvotnemu namenu.

Naj se od (namenoma nenadrobne) kritike formalne podobe načrtovane nove knjižnične stavbe preselim k njeni vsebini. Projekt, ki se je postaral, še preden se je sploh začel uresničevati, tudi po vsebinski plati poka po šivih. V tem ni ne prvi ne zadnji. Vendar dvomim, da je slabo rešitev, ki ji je že arhitekturna stroka poočitala nekonsistentnost, mogoče v celoti pripisati samo avtorju projekta. Upoštevatí je namreč treba, da se je moral arhitekt pri večkratnem dopolnjevanju in spreminjanju prvotne zamisli prilagajati (uklanjati?) nenačelnim in nejasnim odločitvam v drugi, to je bibliotekarski in informacijski stroki ter - na to res ne smemo pozabiti - tudi politiki. Vzroki niso neznani. Ob tem, da bibliotekarska in informacijska stroka (prav tako kot arhitekturna) ni bila enotna, da nenehno dvomi o svojem prav in je že kar pregovorno oportunistično plaha, delež politike pri zapletih ni bil nič manjši. Vsakokratna oblast je namreč projekt nove knjižnice z velikimi črkami zapisala med svoje prioritētne naloge, te črke pa so proti koncu njenega mandata

zaradi bolj ali manj znanih, čeprav težko opravičljivih razlogov postale skoraj neberljive. Morda se motim, vendar sem prepričana, da je bilo pomanjkanje prave vizije veliko večji krivec za nedopustno odlaganje graditve knjižnice kot finančna teža tega velikopoteznega projekta. Po letih spreminjajočih se vsebinskih načrtov in prelaganja odgovornosti z enega snovalca idejnih rešitev na drugega tačas žal še vedno ni konsenza, kdo in kako bo z novo stavbo upravljal in jo uporabljal. Prav to pa je po mojem mnenju še veliko pomembnejše in, če hočete, usodnejše od tega, kakšno podobo bo imela nova knjižnica.

Čeprav bi poznavalci razmer na to vprašanje že morali jasno odgovoriti, nas leta neuspešnega dogovarjanja prepričujejo, da je odgovor samo na videz preprost. Vsi doslej v različnih dokumentih, celo v zakonu zapisani »akterji«, nosilci različnih knjižničnih funkcij in nalog (Narodna in univerzitetna knjižnica, Centralna tehniška knjižnica, Osrednja humanistična knjižnica itn.), so bili oziroma so vsak po svoje upravičeni do nove stavbe. Vendar bi od vodstev vsake izmed naštetih ustanov ta trenutek najbrž dobili precej različna pojasnila oziroma predloge v zvezi z reševanjem problema v prihodnje. Že res, da bi vsi najprej radi rešili svoje žgoče prostorske težave, vendar ali sobivanje vsebinsko nezdružljivih knjižnic v eni stavbi hkrati ne bi povzročilo novih, neprostorskih? Kdo se ne bi bal nedomišljenih kompromisnih rešitev?

Kot je znano, zdajšnji koalicijski sporazum med vladnimi strankami omenja tudi revizijo projekta NUK 2 in razpis mednarodnega natečaja za izdelavo novega načrta. Določiloje pomembno in za prihodnji razvoj dogodkov vseka kor pomenljivo. Pri tem ne moremo mimo dejstva, da v nekaterih krogih še vedno vztrajajo pri prepričanju, v skladu s katerim knjižnična stavba - taka, kakršna je bila zasnovana in v načrtih večkrat predelana - omogoča prav vse, kar naj bi ponudila sodobna knjižnica. Mogoče res. Mogoče za silo. Vendar je po mojem potreben dvojen pogled: od zunaj in od znotraj hkrati. K premisleku spodbuja že načelna vladna zaveza, da se loti projekta, s tem da mora ta premislek upoštevati okoliščine, ki so zdaj precej drugačne. Pred dvajsetimi leti Slovenci še nismo imeli svoje države, Ljubljana ni bila glavno mesto, kaj šele ena izmed evropskih prestolnic, nismo vedeli, kakšne arheološke »korenine« se skrivajo pod površino zemljišča, odmerjenega novi knjižnični stavbi, računalnikovje bilo pri nas le za vzorec in še bi lahko naštevali. Vse to je omejevalo tedanji pogled. Današnji je - tako si vsaj mislim - lahko znatno bolj odprt.

Za Plečnikov NUK, stavbo s konca tridesetih let prejšnjega stoletja, ni pretirano reči, da je svetovno znana arhitekturna referenca. Prostor novega NUK (ali kakor koli že poimenujemo novo knjižnično stavbo) vsekakor mora korespondirati s staro stavbo, (p)ostati mora točka navezave. Vendar se mora spoštovanje tradicije podvojiti. Nova knjižnična stavba bo stala na kraju »utemeljitve Ljubljane«, na emonskih ostalinah, zato bi trezna predstavitev teh ostalin morala biti eden izmed največjih izzivov za avtorje novega projekta, ki se mu ne glede na to, da utegne precej podražiti graditev, nikakor ne bi smeli odpovedati.

Kaj pa lahko pokaže današnji odprti pogled, če zajame odlične knjižnične stavbe, nastale v zadnjem desetletju ne samo po Evropi, temveč tudi po svetu? Lahko odgrne predstavo o stavbi, odvezani težnje po monumentalnosti (palačo znanja in učenosti že imamo v stari Plečnikovi stavbi). Pred našimi očmi se tedaj znajde arhitektura, ki je računalniško revolucijo že vzela za svojo in ki bo hitremu tehnološkemu razvoju morala slediti tudi v prihodnje. Vidimo stavbo, ki jo bodo z uporabniške plati - ta je seveda osrednjega pomena - zaznamovale odprtost, preglednost, dostopnost, pretočnost, gibkost, zračnost, živahnost. Morda se sliši naivno, vendar v takem ritmu diha jo sodobne knjižnice. Ne glede na skokovit razvoj, ki ga je informacijska veda doživela v zadnjih desetletjih, pa bi nova knjižnična stavba, če naj v manjšem delu podpre delovanje nacionalne knjižnice in v večjem univerzitetne, še vedno morala biti varuh knjige v najširšem pomenu besede - in, poleg tega, »razstavišče« novih informacij, prostor za misel, refleksijo in izmenjavo mnenj. Zgraditi moramo knjižnico, ki bo s preprosto, vendar uporabno or-

ganiziranostjo zmogla ponuditi množico digitalnih servisov ter vzpostaviti pretok med raziskovanjem, izobraževanjem, poučevanjem in umetniškim ustvarjanjem, vozlišče znanosti in kulture. Tehnološka, računalniška revolucija je, če nam je to všeč ali ne, zasukala kompase tudi v kulturi, znanosti in znanju, še več, v dojemanju sveta. Nova knjižnična struktura mimo tega ne more in bolj kot kdaj prej izziva premislek o tem, kako naj knjižnica v novih razmerah sploh funkcionira in se prilagaja novim potrebam.

Nova narodna in univerzitetna knjižnica mora s svojo zunanjo in notranjo podobo tenkočutno kazati narodovo (za)vest, se postaviti kot eden izmed stebrov nacionalne istovetnosti in kot taka to zavest tudi usmerjati; navznoter in navzven mora govoriti o stanju v naši kulturi, da ne rečemo kar o »stanju duha«. Splošno znano je, da v državah, ki kaj dajo nase, kot radi rečemo, nacionalne knjižnice že kot stavbe spadajo med najprestižnejše objekte. Z njimi politika pokaže svojo moč, pa tudi narobe: politika, ki se loti takega projekta, knjižnici - in s tem vsem zakladom kulture in znanosti v njej - moč tudi prizna, če ne celo vzvratno podeli.

Ne glede na dolga leta izgubljenega časa in preveč porabljenega denarja - ali morda prav zato - je skrajni čas, da se lotimo nove zgodbe. Zadnji čas je, da presežemo pomanjkanje (samo)zavesti in poguma.

Mislim, da bi na temeljih najstarejšega dela Ljubljane moralo zrasti nekaj »pregrešno novega«. Nacionalna knjižnica, ki spada med najtradicionalnejše ustanove v državi, kolikor zbira pisno dediščino od začetkov do današnjega dne, bi morala hkrati delovati kot najsodobnejša ustanova. Ne bi smela biti skladišče ali grobnica, ampak prevodnica te zapuščine v sodobno življenje, in sicer ob pomoči nove, navznoter in navzven izzivalne stavbe. Taka stavba ji edina lahko omogoči, da ob nacionalni funkciji v resnici razvije tudi univerzitetno. To pomeni, da bi morala študentom, učiteljem in raziskovalcem Univerze v Ljubljani, ki so že desetletja večinski uporabniki stare knjižnice, ponuditi to, kar potrebujejo, pričakujejo in si navsezadnje po toliko letih čakanja tudi zaslužijo: sodobno knjižnico, ki bo v izhodišču upoštevala stanje informacijske družbe in bo, zasnovana s pogledom in prihodnost, zrasla iz današnjega duha časa.

pomen nove stavbe NUK

borut osojnik

Plečnikova NUK

Obstoječa stavba NUK je sicer mojstrovina arhitekture, po mnenju večine strokovnjakov ena najiminitnejših Plečnikovih stvaritev v ljubljanskem obdobju in spomenik prvega reda. Knjižnica, ki je bila načrtovana za 250.000 izvodov in za takrat znano število študentov, profesorjev, raziskovalcev in drugih uporabnikov, je kljub svoji odličnosti postala pretesna in nefunkcionalna že v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Ravnatelji so najprej iskali različne rešitve v sami stavbi. Revijalno čitalnico v pritličju so spremenili v skladišče, v večino podstrešij in hodnikov so se namestile police za knjige ipd. Kasneje so se iskala dodatna dislocirana skladišča, npr. v samostanu Mekinje, na Viču, na Trubarjevi, na Kotnikovi itd. Že v začetku sedemdesetih let so se

pojavile prve idejne rešitve za novo stavbo, ki bi zagotavljala tudi pogoje za spremenjene koncepte knjižnično-informacijske dejavnosti (naravnanost na uporabnika, množičnost, prosti pristop, informacijsko središče ...). Leta 1989 je bil končno izpeljan natečaj za novo stavbo, ki še danes ni realizirana. Država je NUK zaradi zamude pri gradnji leta 2000 zagotovila nove časasne poslovno-skladiščne prostore na Leskoškovi, kamor smo lahko shranili vsa svoja gradiva in omogočili delovna mesta za štirideset zaposlenih v različnih strokovnih službah, ki jih ni bilo več mogoče zagotavljati v matični stavbi. Danes tako NUK hrani več kot 2.500.000 enot gradiva. Problem teh prostorov je dvojen: po eni strani bodo tudi ti, predvidoma leta 2013, postali premajhni, po drugi ne morejo zagotavljati ustreznega razvoja knjižnično-informacijske dejavnosti. Prosti pristop je bil zgolj začetek, sledil je nesluten razmah informacijske industrije, virtualnost, digitalizacija ipd. Večina držav po svetu, ki so uprte v prihodnost, si je v zadnjih desetletjih postavila mrežo novih, tehnološko do kraja posodobljenih knjižnic, ki so postale vrhunska informacijska središča in kulturni komunikacijski centri. Brez njih si danes ne moremo zamisliti delovanja posameznih skupnosti, narodov, držav na različnih področjih. Sodobna računalniška tehnologija in digitalizacija omogočata hiter dostop do pomembnih informacij, podatkov z vsega sveta, dostop do primarnih virov in raziskovalnih središč. Usposobljeni knjižnični strokovnjaki lahko s sodobnimi komunikacijskimi pripomočki posredujejo informacije uporabnikom daleč iz svojih središč, za kar pa so potrebni ustrezni prostori.

projekti

NUK II

Pomen nove stavbe

Znanje je temelj človeškega bivanja in razvoja, je bilo in bo temeljna vrednota civilizacijskega humanizma. Knjižnice kot ustanove, še posebej pa nacionalne oziroma univerzitetne, so temeljne kulturne institucije, celo več, so pravzaprav templji učenosti. V primeru nove stavbe NUK imamo opravka prav z najpomembnejšo knjižnico naroda, ki je podlaga družbe znanja. Za razvito družbo so potrebni usposobljeni človeški viri, zato je znanje postalo izredno pomembna ekonomska kategorija.

Novo knjižnično stavbo lahko označimo kot infrastrukturni informacijski objekt. Za informacijsko družbo niso dovolj le zmogljive povezave, strežniki, diskovna polja itn., pomembna je tudi vsebina, ki se sporoča, in način na katerega se posreduje. Knjižnica dokumente, informacije, znanje sploh ima ter jih mora posredovati na najsodobnejše načine v sodelovanju z drugimi akterji informacijske družbe, za kar potrebuje ustrezne pogoje.

Nacionalna knjižnica potrebuje novo stavbo, šele z novogradnjo bo lahko uresničevala vse naloge skladno z Zakonom o knjižničarstvu, tj. zbiranje, hranjenje, ohranjanje, predstavljanje in posredovanje celotnega knjižničnega gradiva, ki spada v sloveniko, zagotavljanje dostopnosti tujih informacijskih virov, mednarodna bibliografska kontrola (ISSN, ISBN, ISMN), izobraževanje uporabnikov in knjižničarjev (3000 slušateljev letno), svetovanje in razvojno dejavnost, delovne prostore za knjižnične strokovne službe, ki z razvojem tehnologij postajajo vse pomembnejše.

Največji interes za gradnjo bi morali imeti zagotovo obstoječi in potencialni uporabniki NUK, še posebej študentje ter pedagoški in znanstveni delavci Univerze v Ljubljani, ki zaradi velike prostorske stiske marsikatero od članic te univerze delajo oziroma študirajo resnično v nemogočih razmerah. Pogled v evropsko bazo podatkov LIBECON (http://www.libecon2000.org) npr. pokaže, da se tudi kot država ne moremo primerjati s tistimi, po katerih se tako radi zgledujemo: na 1.000 prebivalcev zagotavljamo v knjižnicah le 5,71 računalniških delovnih postaj, Centralna Evropa 13,66; na 1.000 prebivalcev pa porabimo za knjižnice 166,8 evra, Centralna Evropa 255,2 evra itd. NUK obišče dnevno več kot 2000 obiskovalcev, z novo stavbo bi se števila lahko bistveno povečala.

NUK podpira študij ter raziskovalno in znanstveno delo Univerze v Ljubljani že od njene ustanovitve od leta 1919. 80 odstotkov uporabnikov NUK je z ljubljanske univerze.

NUK je skladno z Zakonom o knjižničarstvu oktobra 2003 postal pridružena članica UL, ki poleg t.i. klasičnih storitev za uporabnike z univerze izvaja tudi druge naloge kot npr. informacijsko opismenjevanje uporabnikov, izobraževanje knjižničarjev, koordinacijo knjižničnega sistema itn. Članstvo oziroma aktivna vloga knjižnice pri zagotavljanju infrastrukturnih pogojev za delo in razvoj univerze bi morala biti dodaten argument za prioritsetno obravnavo investicije. Nova knjižnična stavba je nujen infrastrukturni objekt univerze v Ljubljani. Univerza v Ljubljani danes predstavlja knjižnično okolje z več kot 60.000 potencialnimi uporabniki. V primerjavi s pogoji dela in normativi za delovanje sodobnih univerzitetnih knjižnic bi ljubljanski univerzitetni sistem potreboval več kot 40 odstotkov novih knjižničnih zmogljivosti (prostor, tehnologija, študijska mesta), ki bodo delno lahko zagotovljene z novo stavbo.

Nova stavba in digitalna knjižnica

Sodobnost zaznamuje pojav elektronskih oblik zapisov. Zanimivo pa je, da to ne zmanjšuje števila publikacij na tradicionalnih medijih (v RS beležimo porast obveznega izvoda v obdobju 2000-2005 za 15%). Zaradi avtorsko pravnih omejitev so in bodo najpomembnejši e-viri brezplačno dostopni le za zidovi knjižnic, zaradi česar postajajo knjižnice pomemben element zagotavljanja splošnega dostopa do informacijskih virov za vse prebivalstvo. E-arhivi gradiva, ki je originalno na tradicionalnih nosilcih, lahko nastajajo le v (nacionalni) knjižnici, ki te vire pridobiva in hrani. Knjižnica je najpomembnejša informacijska tovarna, ki potrebuje tudi proizvodne prostore (prav z virtualnostjo se ta pomen strokovnih služb še povečuje), e-knjižnice zato ni mogoče vzpostavljati brez knjižnice v fizičnem smislu, ki bo ohranila pomembno vlogo v informacijski industriji. V tako imenovani hibridni knjižnici (s ponudbo tradicionalnih in e-virov) je pomembno uporabnike informacijsko opismenjevat, kar pomeni ne le izobraževati in usposablјati za iskanje in uporabo informacij, ampak tudi za njihovo izrabo tj. ustvarjanje novega znanja in njegov prenos, kar na daljavo ni mogoče. Hibridna knjižnica je v fizičnem smislu tudi nujni prostor za srečevanje, komuniciranje in izmenjavo znanja, za prepletanja fizičnega, virtualnega, klasičnega in digitalnega. Gre za dimenzijo človeškega duha v njegovi celovitosti. Fizična knjižnica ostaja prostor univerzalne komunikacije med različnimi socialnimi in kulturnimi entitetami, ki jih privablja znanje, ostaja središče kulturnega življenja določenega okolja, poseben prostor za negovanje študijske, znanstvene, umetniške in univerzitetne komunikacije. Zahtevnejše poizvedbe in informacijske storitve bo mogoče opravljati le v knjižnici, ki zagotavlja informacijske vire, opremo in strokovno znanje. Globalizacija sveta znanja pomeni neobvladljivo množico informacijskih virov in informacij, ki jih uporabnik brez pomoči visoko strokovno usposobljenih knjižničnih služb ne bo mogel obvladovati.

Zaključek

Projekt izgradnje nove stavbe NUK (trenutno imenovan NUK JP) je žal še vedno v zastoju, in to kljub temu, da je po dolgih letih odlaganj in raznoraznih zapletov že kar nekaj časa praktično pripravljen na izvedbo. V novi stavbi naj bi poleg NUK domovala tudi Centralna tehniška knjižnica, NUK pa bi za nekatere svoje posebne dejavnosti še naprej uporabljal tudi Plečnikovo stavbo. Obstoječa lokacija nove knjižnice je s svojo navezanostjo na humanistično družboslovni del Univerze v Ljubljani, ki ostaja v tem predelu mesta, ostale kulturne institucije ter tudi neposredno bližino obstoječe Plečnikove stavbe, brez dvoma še naprej optimalna prav za NUK. Dosedanji projekt, ki temelji na natečaju iz leta 1989, je bil večkrat vsebinsko posodobljen, kar pomeni, da je pravzaprav še primeren za izvedbo, kljub temu pa se zaradi nadaljnjih zamud ter odprtih programskih vprašanj ponovno vedno bolj izkazuje potreba po verifikaciji programskih osnov. Po eni strani je nujno sledenje razvoju knjižnično informacijske dejavnosti, po drugi pa je potrebno znova definirati nosilce programov oziroma prostorske rešitve za vsakega od njih. Ne glede

na možnost različnih odločitev v zvezi z nadaljevanjem projekta NUK JP (pri čemer ima vsaka odločitev nekaj prednosti in nekaj slabosti), NUK brez dvoma za opravljanje svoje dejavnosti vedno bolj potrebuje novo stavbo. In to čimprej, zato bomo radi volje sprejeli vsakršno ustrezno odločitev, ki bo to zagotovila.

novi natečaj NUK 2: nujna in edina smiselna rešitev

boris matic, mag. inž. arh.
nejc černigoj, univ. dipl. inž. arh

Pred približno letom in pol, spomladi 2008, smo s skupino mladih arhitektov in študentov arhitekture pričeli akcijo »Novi NUK 2«. K delovanju so nas spodbudile novice, da bo Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo (MVZT) kot prednostno nalogo postavilo pridobitev gradbenega dovoljenja za novo Narodno in univerzitetno knjižnico (NUK 2) po dvajset let starem projektu. Presenečeni smo bili, da se na to novico ni odzval noben segment arhitekturne strokovne javnosti. Z objavami v medijih in preko spletne strani www.nuk2.net smo pričeli izpostavljati problematiko projekta ter nujnost razpisa novega natečaja. V tej smeri se je opredelilo tudi več vidnejših predstavnikov arhitekturne stroke. Po pričakovanjih je pobuda sprožila tudi nekatere negativne odzive. Vendar pa te večinoma niso leteli na predstavljene argumente, ampak so kritiko projekta enačili s kritiziranjem, celo blatenjem, njegovega avtorja, arhitekta Marka Mušiča. Kaj takega nikakor ni bil naš namen. Izjemna vrednost opusa Marka Mušiča v slovenskem in širšem arhitekturnem prostoru je nesporna, vseeno pa to ne spremeni dejstev, zaradi katerih je projekt NUK 2 problematičen. Zato že večkrat predstavljene argumente na tem mestu ponavljamo.

Neuskklajenost z zgodovinskim slojem

Osnovni problem projekta NUK 2 je neuskklajenost z arheološkimi najdbami na lokaciji. Pred razpisom natečaja namreč arheoloških raziskav niso izvedli v celoti, temveč šele po izboru zmagovalne natečajne rešitve. Natečajna zasnova tako ni bila usklajena z zahtevo po prezentaciji arheoloških ostankov »in situ«, ki se je pojavila naknadno. Orientacija konstrukcijskega rastra predvidene zgradbe se posledično za približno 15° razlikuje od orientacije starih rimskih insul, kar v pritličju povzroča neizogibne funkcionalne zadrege pri organizaciji prostora. Poleg tega projekt predvideva izkop in odstranitev velikega dela izkopanin, gradnjo garaže in regalnega skladišča pod njimi, ter njihovo restrukturiranje v »originalno stanje«.

Programska preobremenitev

Natečajna naloga je vsebovala samo eno organizacijo - Narodno in univerzitetno knjižnico - in je izrecno izključevala priključitev Centralne tehnične knjižnice. Zaradi pomanjkanja kapacitet na drugih lokacijah in racionalizacije

je zdaj predvidena umestitev kar štirih organizacij: Narodne in univerzitetne knjižnice, Centralne tehnične knjižnice, Osrednje humanistične knjižnice ter Oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete. Treba se je zavedati, da vsaka izmed navedenih institucij streže drugemu segmentu javnosti, da nimajo enakih odpiralnih časov, potreb po osebj, niti enotne organizacijske strukture. Dejstvo je, da je s prilagajanjem 20 let starih rešitev težko, če ne celo nemogoče, v celoti zadovoljiti potrebe vseh organizacij, ki naj bi objekt uporabljale.

Delitev na faze

Zaradi umestitve dodatnih programov je bilo stavbi NUK 2 poleg osnovnih 20.000 m2 iz natečajne naloge do leta 2002 dodanih še približno 15.000 m2 drugih vsebin (razvidno iz revizijskega poročila). Z odločitvijo o fazni gradnji leta 2007 se ta povečani obseg površin zmanjša za 40%. In to ne po smiselni, strukturni ločnici znotraj projekta, temveč preprosto po parcelnih mejah zemljišč. Pri tem pa so predstavniki MVZT na tiskovnih konferencah jasno povedali, da je prihodnost druge faze negotova. Zelo verjetno je torej, da bo NUK 2 moral »do nadaljnjega« delovati samo s prvo fazo, kar pa predstavlja dokončno pohabo večkrat predelanega objekta. S križišča Aškerčeve in Slovenske ceste bomo tako morda še desetletja gledali dve slepi fasadi.

Evolucija tehnologije

V času, odkar se projekt razvija, je marsikatera tehnologija, ki je bila v času razpisa natečaja znanstvena fantastika, postala že malodane zastarela. Tudi danes razširjene tehnologije - računalniki, internet, sistem COBISS/OPAC, mobilna telefonija - so le zametek komunikacijske prihodnosti, na katero pa bi NUK 2 moral biti pripravljen. Objekt, ki se ukvarja s skladiščenjem, katalogiziranjem in posredovanjem informacij, mora že v izhodišču upoštevati trenutno najnovejša dognanja in razvojne smernice informacijske tehnologije. Računalniška in druga tehnološka omrežja so iz dneva v dan pomembnejša, terminalski sistemi, CAT7 razvodi, WLAN/EDUROAM dostop, kontrola dostopa s pametnimi karticami tipa Urbana, RFID identifikacija gradiva, vedno obsežnejši strežniški sistemi pa so novosti, na katere projekt v svoji zasnovi ni bil pripravljen. Vpeljava informacijskih tehnologij na primernem nivoju ni nekaj trivialnega, kar bi bilo mogoče optimalno rešiti s prilagajanjem obstoječega projekta; moralo bi biti vključeno že v njegovo zasново.

Energetska zasnova in (ne)trajnost

Večino časa razvoja projekta NUK 2, je bil pojem trajnostna arhitektura zgolj teoretičen. Energetska varčnost v zasnovo objekta tako ni vključena. Energetska varčnost pa ni nekaj, kar bi lahko zagotovili z nekaj dodatnimi centimetri izolacije in stavbnem ovoju in toplotno črpalko v kleti; zasnova oblike ovoja namreč lahko naredi več škode, kot je lahko saniramo s tehničnimi

Slika 2: Sodobne knjižnice so visokopretočne, transparentne strukture, prostori socialnega srečevanja. Tipoloških izhodišča ne prevzemajo od templjev in palač, ampak od letališč in železniških postaj. Na sliki socialni prostor Mestne knjižnice Seattle, Office for Metropolitan Architecture. Foto: Philippe Ruault/OMA.

projekti NUK II

sredstvi. Iz makete objekta je razvidno, da je faktor oblike za obstoječi projekt neugoden, saj v času, ko je projekt nastajal, to ni bila prioriteta. Brez korenite spremembe objekta faktorja oblike ni mogoče popraviti. V projektu niti ni opaziti konceptualnih rešitev, ki bi izboljševale energetske bilanco (solarni dobitki pozimi, preprečevanje pregrevanja ...). Energetska varčnost ni pomembna samo z vidika ekologije in zadovoljevanja standardov, ampak tudi s čisto pragmatičnega stališča - nižanja obratovalnih stroškov. Obratovalni stroški predstavljajo približno tretjino življenjskih stroškov objekta. Kaj nam torej pomaga, če davkoplačevalci prihranimo nekaj malega pri projektni dokumentaciji, če bomo v naslednjih letih večkratnik prihranjenega zneska porabili za ogrevanje objekta?

Socialni pomen

V zadnjih dvajsetih letih pa se ni spremenila le tehnologija, ampak tudi družba na splošno. Način, na katerega iščemo informacije in do njih dostopamo, se je korenito spremenil. Vseživljenjsko učenje, izobraževanje mladih, spodbujanje podjetnosti, razvoj visokotehnoloških panog - vse to zahteva kar se da preprost dostop do informacij. Vloga knjižnic v socialnem prostoru se je spremenila: knjižnica ni več trdnjava znanja, v katero skozi mogočne avle in dolga stopnišča vstopajo samo posvečeni. Sodobna knjižnica je visokopretočna,

Slika 1: Samo z novim natečajem bomo lahko prišli do knjižnice, ki bo ob zadovoljevanju vseh funkcionalnih potreb predstvaljala izjemen arhitekturni dosežek današnje dobe. Na sliki Kraljeva danska narodna in univerzitetna knjižnica (Der Kongelige Bibliotek) v Kopenhagru, avtorji arhitekture Schmidt Hammer Lassen. Foto: Schmidt Hammer Lassen architects.

transparentna, dostopna struktura, ki čim večjemu številu ljudi omogoča dostop do informacij, obiskovalcem pa nudi priložnosti za vzpostavljanje socialnih stikov in mreženje. Sodobna knjižnica ni tempelj,postala je nakupovalni center.

Arhitekturna simbolika

Natečaj za projekt NUK 2 je bil izveden v času, ko je bil v slovenski arhitekturi močno prisoten postmodernizem. Duh tistega časa se ne odraža le na zmagovalnem projektu, ampak tudi na ostalih natečajnih elaboratih. Danes je arhitekturno gibanje 70. in 80. let prejšnjega stoletja preživeto. Slovenija kot država in slovenska arhitekturna stroka enostavno ne bi smeli dopustiti, da bi bila tako velika in družbeno pomembna stavba izvedena v slogu, kate-rega izraznost sta čas in razvoj arhitekturne miselnosti že davno povozila. Vprašati se moramo, ali bi lahko obiskovalcem Ljubljane s ponosom predstavili stavbo NUK 2 kot izjemen dosežek slovenske arhitekture, če bi bila zgrajena po obstoječih načrtih?

Projektno vodenje

Pri tako velikem in pomembnem projektu, kot je NUK 2, je poleg vseh arhitekturnih in tehnoloških komponent nujna še ena, trenutno sicer zapostavljena: projektno vodenje, pogojeno s politično voljo. Revizijsko poročilo Računskega sodišča RS iz februarja 2008 ministrstvu očita neobstoj časovnega načrta izvedbe, organizacije projekta, navedbe odgovornosti, ocene potrebnih finančnih virov, itd. skratka,očita mu pomanjkljivo, če ne kar neobstoječe, vodenje projekta. Zgovorna je zgodovina vodilnega telesa: projekt NUK 2 naj bi vodil gradbeni odbor, ki je v času izdaje revizijskega poročila obstajal 16 let, njegova sestava je bila v tem času 17-krat spremenjena, v njem je delovalo 67 različnih članov v različnih sestavah. Gotovo je, da s tako organizacijsko strukturo projekta ni mogoče pripeljati niti koraka naprej, kaj šele do gradnje, kjer je nadzor nad stroški prva prioriteta. Potrebna bi bila korenita reorganizacija strukture, ki naj bi projekt izpeljala.

Nov natečaj

Za NUK 2 naj se zato razpiše nov, mednarodni natečaj, z mednarodno žirijo. K sodelovanju bi bilo smiselno posebej povabiti tudi priznane tuje arhitekte, ki so se zadnjem času izkazali z izgradnjo podobnih objektov. Z upoštevanjem novih dejstev (arheologije, tehnoloških sprememb ...) in vnaprej premišljeno organizacijsko strukturo naj se izdela kvalitetna natečajna naloga. S tem bo zagotovljeno, da bodo vse spremembe, ki so skozi leta kazile sedajšnji projekt, tokrat upoštevane že v izhodišču. Vse skupaj mora biti podprto z jasno politično podporo, zagotovljenimi viri financiranja in dobrim projektnim vodenjem. Le na ta način bomo prišli do knjižnice, ki bo usklajena z arheologijo, programskimi zahtevami ter najnovejšimi tehničnimi in energetskimi standardi - in bo obenem predstavljala izjemen arhitekturni dosežek današnje dobe.

	predstavitev	ab
stanje stvari	miha dešman	D uvodnik esej predstavitev intervju natečaj kritika pogovor predavanje prevodi
nekateri veliki projekti v Ljubljani		

Slika 1: Ljubljana, pogled iz Gradu. Foto Miran Kambič.

Pogled na Ljubljano in Slovenijo iz zraka pokaže, da je bilo planiranje pri nas že dlje časa zelo obrobna tema, če sploh. Hitro napredujoča suburbanizacija in kaotična pozidava krajine je izraz individualizirane družbe. Idilično središče obdajajo periferije, ki se raztezajo v vse smeri. Visoke soseške ob polnih vpadnicah se izmenjujejo z industrijskimi conami in nakupovalnimi središči. Vse pa je garnirano z nepreglednimi preprogami individualnih hiš, malih blokov, garaž in delavnic. Vmes so redke preživele kmetije, pa preraščena vaška jedra, ki jih označujejo cerkvice. Ta vzorec se navzven sicer redči, a se sploh ne zaustavi.

Ljubljana in Slovenija sta z zgraditvijo avtocest zares postali enotna urbana regija med Alpami in Mediteranom, saj lahko v eni uri z avtom dosežeš kate-rokoli mejo: Italijo, Hrvaško, Avstrijo, Madžarsko. Ljubljana tako deli probleme in priložnosti vse države.

V Ljubljani se je zadnjih nekaj let projektiralo in gradilo sto na uro. A od izgradnje kompleksa Trga Republike je bilo zgrajeno kaj malo stavb, ki bi kot nova plast arhitekturno identiteto mesta dopolnile. Nekateri poskusi oblikovanja novih landmarkov so čudni, tako na periferiji kot bliže centru. Arhitekturna kvaliteta v glavnem nima pravih pogojev. Developerji težijo za kvadratnimi metri, ki se bodo poceni zgradili in hitro prodali. Ta princip pospešeno uničuje mesto in njegovo okolico. Urejene predmestne soseške vil se polnijo s prizidki in špekulativnimi nadomestnimi gradnjami, ki segajo do skrajnih meja dovoljenega in še čez. Nekateri arhitekturne pisarne so se specializirale za slalomiranje med predpisi in birokrati. Kupiš parcelo s staro hišo, jo podreš, podkletiš parcelo do njenih meja in tako dobiš število parkir-

nih mest. Iz števila parkirišč izračunaš število stanovanj. Nato predvidiš večja stanovanja (1,5 PM na stanovanje, in določiš gabarite, ki so na skrajnih mejah dovoljenih odmikov in višine, po možnosti še z več etažno mansardo. Število stanovanj investitor med gradnjo podvoji, tako da vsako razdeli na pol. Vse bo zgrajeno po minimalnih standardih kvalitete in vgrajenih materialov, sanitarna keramika bo z razprodaj, tenkoslojni omet bo živih barv in okna bodo plastična - bodo pa tesnila. Vse skupaj se bo oglaševalo in prodajalo kot nadstandard, zaslužek investitorja bo bajen. Kriza je v zadnjem letu tak način investiranja, ki dela prostoru neznansko škodo, vsaj nekoliko zavrla.

Slika 2: BTC City.

Ljubljana je mesto, ki ima že dalj časa resne težave. Mestno središče se programsko prazni, postaja turistični disneyland. Na obrobju je zrasel BTC City, ki ima 370.000 m² površin in več kot 18 milijonov obiskovalcev vsako leto. Po drugi strani pa ključni mestni projekti stojijo, javne investicije so praktično stagnirale že 20 let. Problem je šibkost mesta kot javnega investitorja. Tudi država prestolnici primerne gradnje ni sposobna artikulirati. Ko mesto in država nista aktivna igralca, iniciativo seveda prevzamejo drugi. Mesto pomanjkanje kapitala skuša nadomestiti z javno-zasebnimi partnerstvi in zasebnimi investicijami. Pri tem nima vedno srečne roke. Učenje na napakah pa pomeni zelo drago šolo.

projekti
pregled

Slika 3: Primerjava Zgodovinsko središče Ljubljane - BTC City. Vir: AS.Ostan, Google maps.

Pred zadnjo krizo so se pojavili pritiski špekulativnega kapitala za gradnjo visokih objektov ob robu mestnega središča. Zaenkrat so projekti večinoma še na papirju in vprašanje je, kateri med njimi bodo v doglednem času zrasi v ljubljansko nebo.

Slika 4: Novi Kolizej. Neutelings-Riedijk Architects, 2004-2008. Render znižanega Novega Kolizeja, pogled iz Argentinskega parka.

Prvi tak primer je »Novi Kolizej«: zasebni investitor je že leta 2004 kupil propadajoči spomeniško zaščitni objekt iz 19. stoletja in se lotil uresničenja ideje, da stavbo poruši in na njenem mestu zgradi »Novi Kolizej«, z operno dvorano ter poslovno trgovsko in stanovanjsko vsebino. Projekt je problematičen, ker je programsko prevelik, ker posega v mestno silhueto na občutljivi lokaciji, pa tudi, ker je od začetka pravno vprašljiv. Doživi spontan upor večine arhitekturne stroke. Investitor vztraja in skuša z lobiranjem in izsiljevanjem (torej s taktiko palice in korenčka) obrniti rešitev v svoj prid. Primer pokaže, da je v Ljubljani zelo težko (morda pa kljub vsemu možno) izpogajati in za nazaj legalizirati v izhodišču nezakonito nepremičninsko operacijo. V fazi usklajevanja in razvoja projekta sta nizozemska arhitekta prisiljena najvišji stolp znižati na višino Nebotičnika. V demokratičnem okolju se spomeniki postavljajo in tudi rušijo sporazumno. To bi verjetno moralo veljati tudi za »Novi Kolizej«. V strokovnih krogih še vedno ni zamrla ideja, da bi na tej lokaciji nastalo nekaj boljšega na podlagi regularnega natečaja

Projekt, ki im še daljšo brado, je projekt za Šumi, ki naj bi bil vreden cca. 50 milijonov evrov. Po izboru natečajnega projekta arhitekta Borisa Podrecca sta se program in kapaciteta nekajkrat spremenila, vse pa kaže, da še vedno ni niti dokončnega programa niti projekta. Starega Šumija ni več, planke pa ostajajo, kot izgleda, še za naslednje desetletje.

Slika 5: Poglobitev železnice in Potniški center Ljubljana, natečajni projekt nove potniške postaje studia Ravnikar-Potokar, 2008. Vir: MOL.

Slika 6: Poglobitev železnice in Potniški center Ljubljana, natečajni projekt nove potniške postaje studia Ravnikar-Potokar, 2008. Vir: MOL.

Slika 7: HOK, Helmut Jahn, Potniški center Ljubljana, komercialni del. Dnevni pogled. Vir: Emonika, 2009.

Slika 8: HOK, Helmut Jahn, Potniški center Ljubljana, komercialni del. Dnevni pogled. Vir: Emonika, 2009.

Največji projekt, ki vključuje javno infrastrukturo in zasebna vlaganja je nova prometna glava - železniška in avtobusna postaja. Ta je povezana tudi z vprašanjem poglobitve železnice. Zato je ključni projekt, ki bo v mestno središče vrnil ekonomsko in urbano moč ter potencial, ki so medtem pobegnili v BTC. Arhitekturna stroka v Ljubljani že od prve polovice 20. stoletja vztrajno predlaga poglobitev železnice. Proga, ki Bežigrad odreže od centra, v središču mesta blokira 10 ulic in ustvarja prometni kolaps v Ljubljani; obenem pa zaseda več kot 450.000 kvadratnih metrov najbolj kakovostnih zazidljivih površin, in to v času, ko se v Ljubljani načrtuje množična zidava stanovanjskih in poslovnih objektov, ki Ljubljano po nepotrebnem širijo na njeno obrobje in katerih postavitev demografske projekcije ne upravičujejo. Edvard Ravnikar je že v petdesetih rešitev za Ljubljano videl v poglobitvi železniške trase. V tekstu Ljubljana čez 50 let je zapisal, da bi morali v slovenski prestolnici rešiti predvsem 'odrešilni železniški vozel', in sicer zato, ker »vozla ne rešujemo za vlake, ampak za ljudi, kajti še tako gladek potek proge tam, kjer ni potrebna, ne odtehta, četudi slabega, ki koristi prebivalcem. Železnica v Ljubljani je urbanistični problem in bi ga tako morali tudi reševati.« Poglobitev železnice v Ljubljani je primer prostorsko časovnega načrtovanja, ki je do danes spodletelo že nekajkrat, kljub vsej strokovni utemeljenosti. Po zagotovilih predstavnikov mestnega urbanizma bo poglobitev omogočena naknadno, po izgradnji nivojske postaje in komercialnega središča z 200.000 m² in vrednostjo cca. 350 mio eur. Nov kompleks bo posegel v silhueto mesta, pri čemer je eden od problemov tudi njegova »konfekcijska« arhitektura.

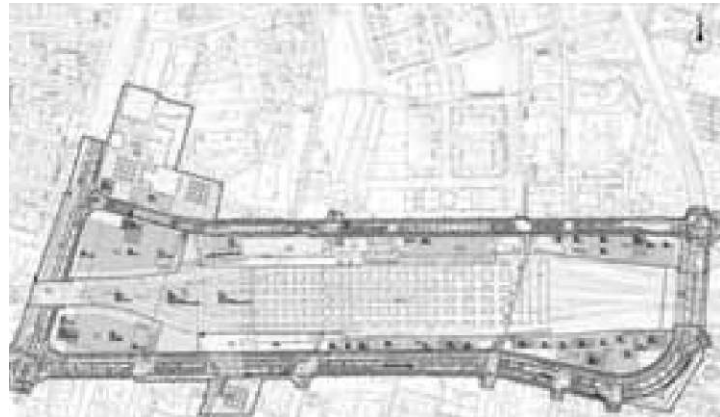

Slika 9: Zmagovalni rešitvi na natečajih za stolpnici. k naj bi zaključili Severna ljubljanska vrata, desno projekt arhitekta Aleša Collonija, investitor Bavarski dvor d.o.o., levo projekt Borisa Podrecca in Sandija Pirša, investitor Immovent d.o.o. Vir: Arhiforum.

V teku je ureditev območja okoli ljubljanske železniške postaje. Nov večnamenski kompleks Emonike, naj bi madžarski investitor podjetje Trigranit gradil po projektu londonskega biroja HOK, najvišjo stolpnico (100m) pa je

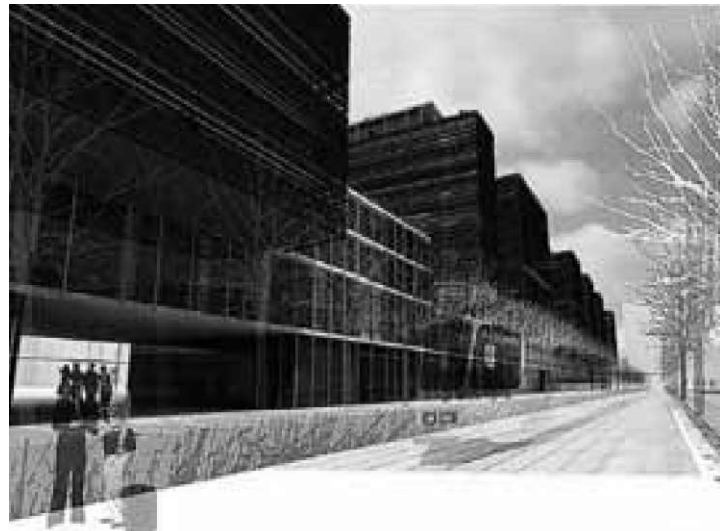
zasnoval Helmut Jahn iz ameriške firme Murphy/Jahn. Kompleks je kombinacija poslovne stavbe, nakupovalno-zabavišnega središča, hotelskega in kongresnega centra ter stanovanjskega kompleksa in naj bi v mestu ustvaril nov prostor za srečanja, življenje, delo in zabavo. Gradil se bo v partnerstvu med zasebnim investitorjem in državo oz. državnimi železnicami. Nova avtobusna in železniška postaja ter nova potniška dvorana po projektu biroja Ravnikar-Potokar naj bi močno izboljšali kakovost potniških storitev za obiskovalce Ljubljane.

Zraven postaje, na Bavarskem dvoru čaka na realizacijo še ena arhitekturno urbanistična zgodba, Severna ljubljanska vrata. Tudi tu je predzgodovina bogata. Arhitekt Milan Mihelič je zmagal kar štiri natečaje za ožje in širše območje Bavarskega dvora in Dunajske ceste, žal pa zaradi lokalnih in kapitalskih interesov njegova zamisel ni bila nikoli izpeljana do konca. Izvedeni sta poslovna stolpnica S2 (1969-80) in mednarodna telefonska centrala (1972-78), ki sta vsaka zase, čeprav le del nerealizirane celote, veliki deli slovenske arhitekture 70-ih let. Na dveh javnih natečajih izbrani rešitvi bosta, če bo prišlo do realizacije, obeležili vstop v ožji mestni center z novim arhitekturnim nagovorom. Problem je le, da bodo bodoča vrata s svojimi dobrimi 70m (72m) prenikza za svojo simbolno vlogo, ko (in če) bo nasproti zrasla skoraj 30 m višja stolpnica Emonike.

projekti
pregled

Slika 10: Zazidalni načrt za območje potniški center Ljubljana. Leta 2009 je bila sprejeta dopolnitev, po kateri bo postajna dvorana nad tiri in omogočena poglobitev železnice.

Slika 11: Ravnikar-Potokar arhitekti, natečajni projekt za novo sodno palačo v Ljubljani.

V območju zazidalnega načrta nove ureditve območja potniškega centra so v pripravi še nekateri drugi projekti. Ob Masarykovi cesti naj bi zrasla nova sodna stavba. Končno se Ljubljani spet obeta pomemben državni projekt. Na natečaju je zmagala skupina Ravnikar-Potokar arhitekti. Izid je sprožil vroče polemike o pravilnosti izbora, spričo tega zastavljene projektne naloge, ki je onemogočala izbor res optimalne rešitve.

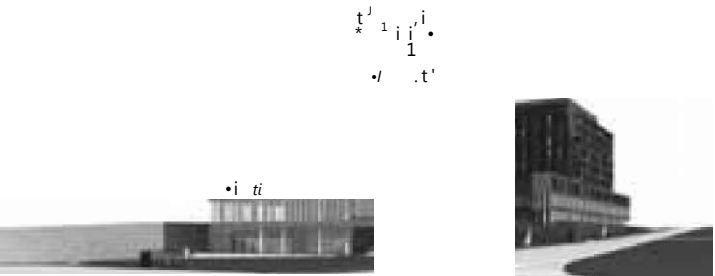

Slika 12: Stojnica Veletekstila na Masarykovi, Rok Klajnšek in sodelavci.

Slika 13: Stojnica Veletekstila na Masarykovi, Dekleva Gregorič arhitekti.

V nadaljevanju Masarykove je lokacija Veletekstil, za katero sta bili na natečaju podeljeni dve enakovredni nagradi za dve rešitvi. Eno so pripravili v ateljeju Roka Klajnška, drugo pa Dekleva Gregorič arhitekti. Tudi ta stolpnica naj bi bila visoka 72m.

Slika 14: Zmagovalna rešitev na natečaju za poslovno stanovanjski kompleks Situla v okviru ZN za območje potniški center Ljubljana.

Ob Vilharjevi cesti je v gradnji večnamenski stanovanjsko poslovni kompleks z imenom Situla. Stolpnica bo visoka 72m. Na javnem natečaju je zmagal biro Bevk Perovič arhitekti, investitor je Tridana d.o.o., kompleks z vrednostjo okrog 95 milijonov evrov je v gradnji.

Slika 15: Preobrazba območja Tobačne tovarne, investitor Imos d.d., zmagovalni natečajni projekt, Dekleva Gregorič arhitekti, 2006., Vir: MOL.

Slika 16: Preobrazba območja Tobačne tovarne, zmagovalni natečajni projekt, Dekleva Gregorič arhitekti, 2006., Vir: MOL.

Projekt preobrazbe območja nekdanje Tobačne tovarne ob Tržaški cesti bo z novimi vsebinami razširil program najožjega mestnega središča Ljubljane. Gre za zasebni projekt, investitor je IMOS d.d. Natečajna komisija je kot najboljšega izbrala načrt Dekleva Gregorič arhitektov, ki predlagajo postavitev grozda stanovanjskih stolpnic ob stiku območja s Tivolijem, programsko prenovo obstoječih in spomeniško zavarovanih tovarniških poslopij in izgradnjo visokega nebotičnika s hotelom na križišču Tržaške s Tivolsko cesto. V novi Tobačni bodo programi mešani. Na skupaj 140.000 kvadratnih metrih novih in zdajšnjih obnovljenih površin bodo muzeji, večnamenske dvorane, gostišča, diskoteka, telovadnice, trgovski prostori, poslovni prostori, hotel in številna kakovostna stanovanja.

Slika 17: Dunajski vogal.

Downtown ob križišču Dunajske s severno obvoznico se še ni povsem uspel vzpostaviti kot močno urbano žarišče, je pa poučen poligon različnih poskusov kreiranja prepoznavnih arhitekturnih oblik. Z nadaljnjo urbanizacijo in zgoščevanjem bo morda le zaživel kot nov privlačen pol mesta na severnem izteku magistrale. Njegov protipol - načrtovani Južni center na Barju pa je vsaj zaenkrat še nepotreben.

Slika 18: Prostorski prikaz kompleksa novega stadiona Stožice, Sadar Vuga arhitekti.

Slika 19: Fotografija gradbišča. Vir: Skyscrapercity.

Blizu je lociran projekt je izgradnja novega stadiona, ki ga načrtujejo Sadar Vuga arhitekti. Projekt, ki ga investira družba Grep d.o.o v javno-zasebnem partnerstvu z mestom Ljubljana je v realizaciji. Stadion bo imel dobrih 16.000 sedežev, dvorana 12.000, celotni kompleks pa bo imel še 90.000 m² velik nakupovalni center ter preko 3500 PM in 100 za avtobuse. Komercialni del načrtujejo Ofis arhitekti.

Slika 20: Karta Ljubljane z avtocestnim sistemom in lokacijo BTC Citya.

Slika 21: Stolpnice Gemini, BTC City.

V bližnjem BTC City naj bi se prav tako gradile najvišje ljubljanske stolpnice. Par ovalnih stolpnic Gemini bo imel preko 50.000 m² poslovnih površin, stolpa pa bosta visoka skoraj 70m. Projekt naj bi stal okrog 65 milijonov evrov, vključeval pa naj bi tudi kongresni center. Gradnja naj bi se pričela prihodnje leto.

Slika 22: Kristalna palača, BTC City.

Slika 23: Kristalna palača, BTC City.

V BTC City pa se že gradi poslovni kompleks Kristalna palača, 35.000 m², višine 90m, Arhitekturnega biroja Atelje S. Investitor je BTC.

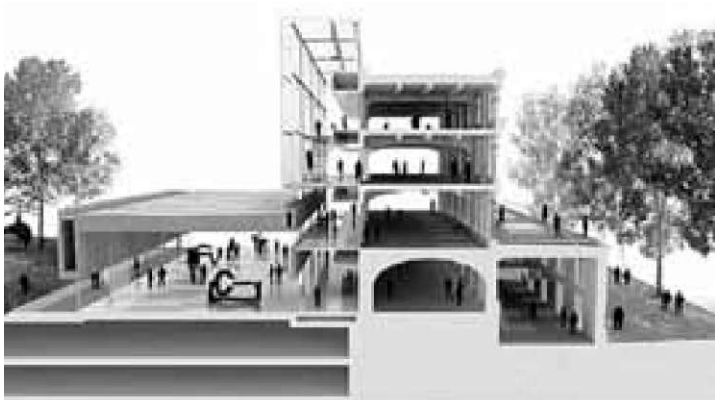
Slika 24: Partnerstvo Šmartinka, največji javno zasebni projekt v Ljubljani, natečajna rešitev, urbanistična zasnova predela, Hosoya Schaefer Architects, Zürich, 2008/2009. Vir: MOL.

Slika 25: Partnerstvo Šmartinka.

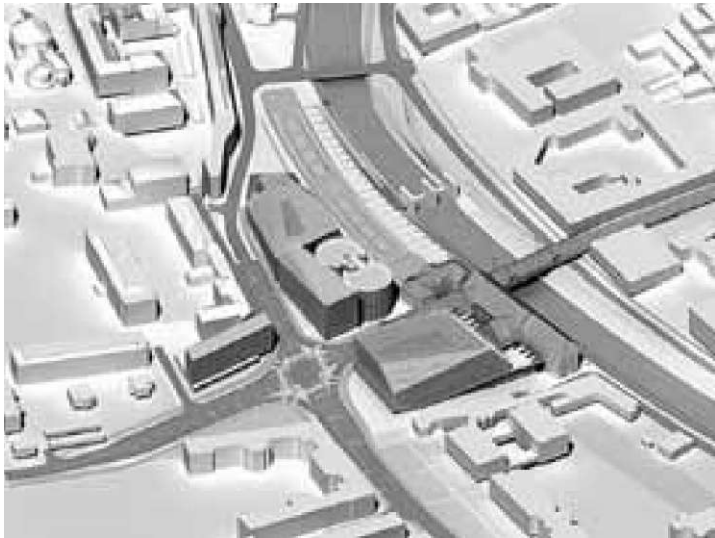
V vplivnem območju BTC je v pripravi še en megaprojekt - projekt urbane prenovе kar 230 hektarjev velikega področja ob Šmartinski cesti, območja Ljubljane, ki se bo v 21. stoletju verjetno najbolj razvijalo. Zato moramo mednarodni natečaj za ureditev območja Šmartinske šteti za pomemben korak v (pre)oblikovanju mesta. Bistvo načrta je ureditev tako imenovanega malega Manhattana, jedrnega parka, okoli katerega bodo razporejena programska vozlišča. Švicarski arhitekti so si zamislili velik park, obkrožen s skupino nebotičnikov, ki bo v osi današnje Kavčičeve ceste z zeleno alejo oziroma bulvarjem povezan z mestnim središčem. Marcus Schaefer, arhitekt iz skupine prvonagrajencev, pravi, da so želeli na območje vnesti urbanost: »Park smo si zamislili kot vmesnik med starejšim in tradicionalnejšim delom območja ter novejšim in fleksibilnejšim delom.« Nad parkom in trgov BTC naj bi se dvigala skupina stolpnice z največjo višino 120 metrov. Celotno območje bo z mestom povezal nov bulvar, namenjen pa predvsem javnemu prometu - tramvaju in pešcem. Projekt je zasnovan kot dogodkovna linija, vzdolž katere se zvrstijo različne programske vsebine, povezane tudi z dejavnostjo zasebnih družb, ki so k natečaju pristopile.

Kot rečeno, mestu Ljubljana najbolj primanjkuje ključnih javnih investicij. Država v mestu gradi prizidek in prenovi Opere, obnovila je Moderno galerijo, gradi Muzejsko četrt na Metelkovi, poleg že omenjene sodne palače namerava graditi umetniške akademije na Roški in najbrž še kaj (Gledališče na Južnem trgu, Novi NUK ...). Vsekakor pa ostaja nedorečena dolgoročna reprezentacija države v mestu s pomembnimi državotvornimi programi, kot so nova vladna palača, predsedniška palača, vladna četrt, stavbe ministrstev itd.

Slika 26: Nova tovarna Rog.

Pripravljajo se tudi nekatere pomembne mestne investicije. Prva med njimi je Center sodobne kulture v nekdanji tovarni Rog. Gre za preobrazbo industrijskega kompleksa iz prve polovice 20. stoletja v večnamenski, kulturni in stanovanjsko-poslovni center za 21. stoletje. Na mednarodnem natečaju je bila izbrana rešitev Borisa Bežana s sodelavci.

Slika 27: Območje Cukrarne.

Slika 28: Nova Cukrarna, notranjost.

Mestna občina je izpeljala tudi mednarodni natečaj za novo upravno središče na območju Cukrarne in Ambroževega trga z ureditvijo nabrežja Ljubljane. Zmagala je skupina Marka Studena, Mihe Dobrina in Ilke Čerpes.

Za zaključek ostaja odprto vprašanje, ali Ljubljana zares potrebuje nove visoke stolpnice in ikonično arhitekturo. Vsekakor, če noče ostati »v razvoju zaustavljeno mesto«, meni sedanja mestna oblast, pa tudi večina strokovne in širše javnosti. S tem se je treba strinjati, a to pomeni, da moramo mesto graditi z najboljšimi arhitekti, naročniki in programi, kar jih je na razpolago. Ničesar ne smemo prepuščati naključju. Ob urbanizmu, ki bo javni interes zares artikuliral in ščitil, so za pridobitev arhitekturnih rešitev še vedno najboljša pot mednarodni javni natečaji z dobro pripravljenimi podlogami. Orodje načrtovanja ne sme biti teorija kaosa, lahko je kvečjemu orodje analize, pa še to omejeno. Plečnik je v Ljubljano vstopal z romantično vizijo, Ravnikar pa z dialogom. Oba koncepta sta še danes podstat za pozitivne dopolnitve arhitekturnih plasti mesta. Nova arhitektura mora na vsem tem res najvišje kvalitete. Kolizej po mojem mnenju nima tega potenciala, žal velja to tudi za nekatere druge projekte.

Za oblast, investitorje in nas arhitekte je seveda potreben kozmopolitski pogled, ambicioznost in predvsem nujnost, da vedno ponovno premislimo samoumevnosti. Povabila zvezdnih arhitektov, gradnja novih arhitekturnih ikon na robu mestnega središča in urbani spektakel združen s preobrazbo mestnega središča v turistični tematski park so taktike, ki so morda učinkovite in na mestu, niso pa odgovor na ključno vprašanje, kaj dolgoročno želimo doseči.

projekti
pregled

predstavitev	
nove ureditve javnih prost:orov	D uvodnik esej predstavitev intervju natečaj kritika pogovor predavanje prevodi

Most Barjanka, Park Gradaščica

Jurij Kobe, u.d.ia^ Ljuba Della Valle, u.d.i.gr.; sod. Mojca Guzič, u.d.ia., Aleksandra Fatur, u.d.ia., Matej Kučina, u.d.i.k. Rok Žnidaršič, abs.a., Samo Mlakar, abs.a.

Zasnova se navezuje na rešitev, ki je sledila izbranemu natečajnemu elaboratu za Muzej Revolucije iz leta 1982, avtorjev Jurija Kobeta in Aleša Vodopivca.

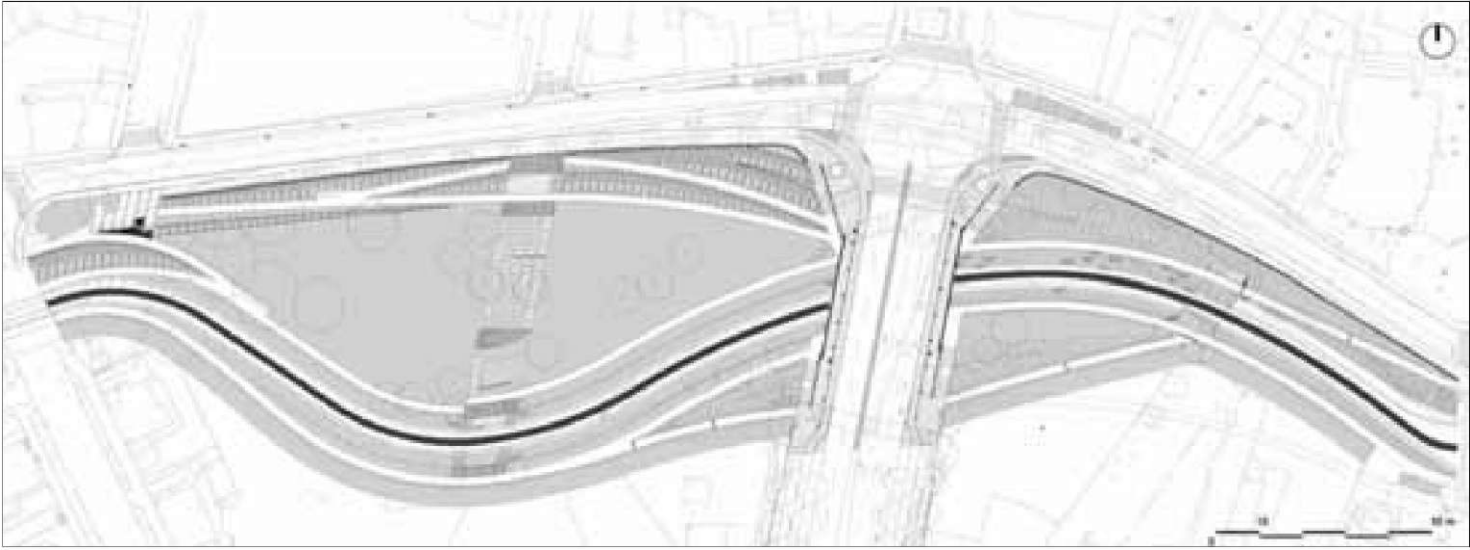
Most naj bi bil že zaradi svoje vloge izoblikovan kot mestotvorna zgradba, saj predstavlja enega od glavnih vstopov v mestno središče.

Da bi dosegli ustrezen odnos med razmeroma majhno premostitveno dolžino in zaradi prometa potrebno širino mostu, so krilni zidovi podaljšani na dolžino iztegnjenih stopnic, ki povezujejo dvignjen cestni nivo z nivojem parka ob vodi.

Vertikalni poudarek štirih parov luči, ki s svojo postavitvijo sledijo krilnim zidovom, že na daleč opredeljuje prostor mostu tako vozečemu po mestni aveniji, kot sprehajalcu skozi park ob Gradaščici.

Ureditev prostora pod mostom naj bi bila zaradi povezave obvodnega parka na obeh straneh mostu čim bolj odprta ter atraktivno oblikovana. Kot aluzijo na Plečnikova perišča na spodnjem delu toka Gradaščice, je pod mostom s skromno razširitvijo struge ustvarjena manjša atrakcija na poti skozi park.

Ureditev parka, ki se naslanja na Plečnikove predloge in fragmente njegovih realizacij, skuša novo razširjeno urbano zeleno površino z vstopi in posameznimi oblikovnimi poudarki navezati na mrežo mestnih prostorov.

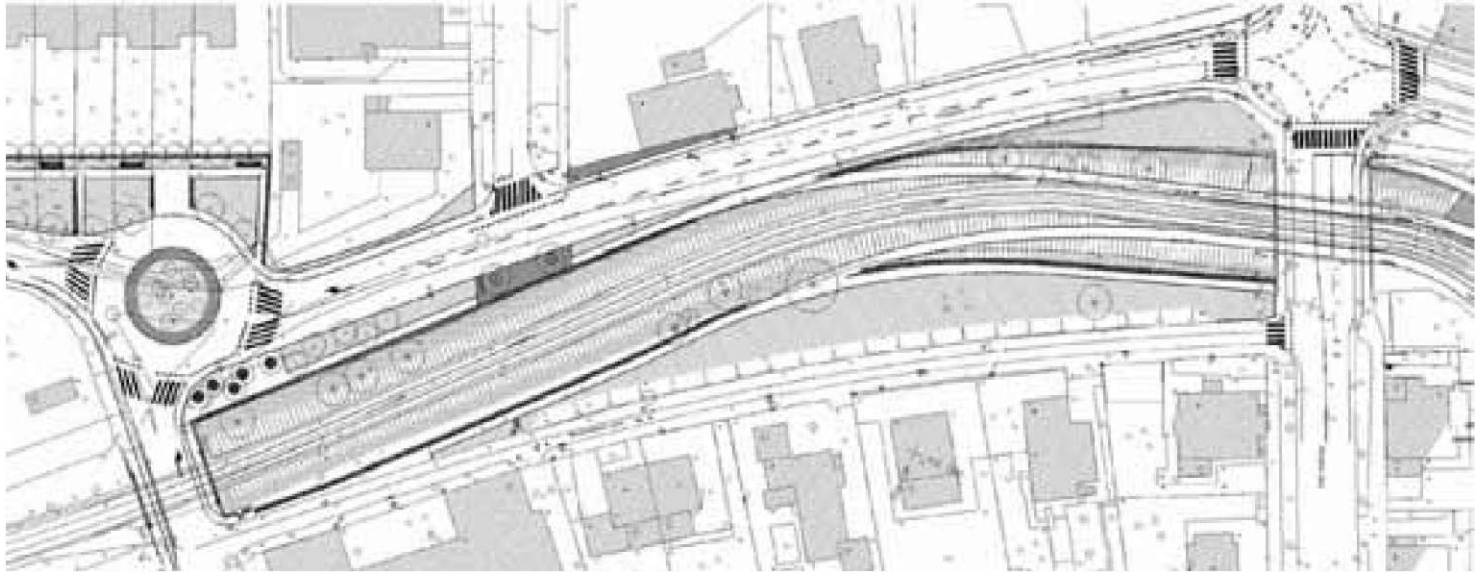

predstavitev	ab
 	ureditve

Most, Park Kolezija

Jurij Kobe, u.d.i.a., Iztok Turk, u.d.i.gr.; sod. Rok Žnidaršič, abs. a.

Most se, kolikor je to mogoče, ohrani v obstoječih gabaritih, na novo se izoblikujejo robni venci in ograja s poudarjeno osvetlitvijo. Mali park ob Gunduličevi naj bi predstavljal nekakšni dnevni prostor predvsem za bližnji Dom za starejše občane. Tako je z živo mejo, značilnost tega območja, izoblikovan v »sobane«, skozi katere poteka pločnik vzdolž Gunduličeve. (mogoče kdaj podaljšan do priključka Zelenega potu na Finžgarjevo). Vsaka sobana opremljena s klopjo. Ob Finžgarjevi se ob prelomu brežine zasadi živa meja (gaber). Ob cesti se oblikuje kolesarska steza, pločnik za pešce pa se vodi ob živi meji ob prelomu zelenice v breg Gradaščice. V sicer enakomernem zelenem prostoru je poudarjen iztek Lepega potu z možnostjo postavitve herme. Obstoječe visoko zelenje je izčiščeno, da zadobi ustrezno veljavo. Most v osi Riharjeve je povsem nov, širši, daljši, po napotkih ZVKD ohrani osnovno obliko (čeprav je prej zakrivala v resnici originalno prekladno konstrukcijo - sedaj konstrukcija 'odgovarja obliki!) in detajle, ki so sedaj pre-fabricirani - prej na mestu ne povsod posrečeno modelirani iz cementnega ometa (detajli so v zavesti vsakodnevno mimoidočih navzoči seveda le v podzavesti, gledajo jih le tisti, ki jih to zanima, a oboje je pomembno!).

ureditve

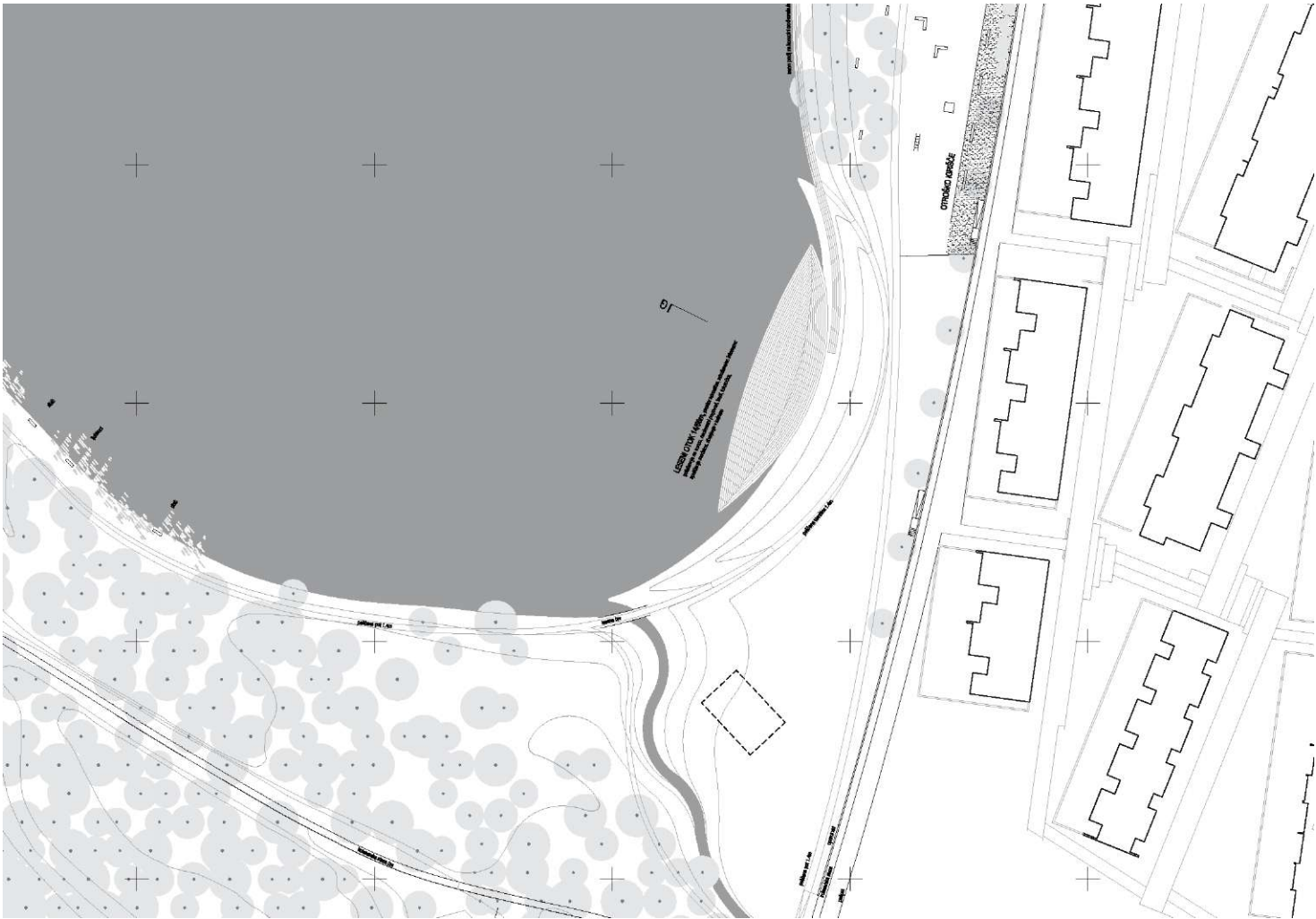
Koseški bajer

Miha Kajzelj, univ.dipl.ing.arh., Rok Žnidaršič abs.arh., Etbin Tavčar u.d.i.k.a.

Območje Koseškega bajerja, ki je umeščeno na robu obstoječe zazidave in ob njej zrasle nove stanovanjske soseske, s svojo pozicijo soustvarja rob med grajenim prostorom soseske in naravnim ambientom, ki se iz smeri Mosteca čez Koseški bajer prelije v krajinsko zelo kvaliteten pejsaž travnikov, čez katere poteka Pot. H krajinski pestrosti izdatno prispeva preplet prvin naravne in kulturne krajine v urbani sosesčini, kar predstavlja zanimivo izhodišče pri iskanju programske opredeljenosti, vsebinskih in oblikovnih rešitev. Kvalitetam pa se pridružujejo tudi problemi zaradi slabo kontroliranega urbanega razvoja na severni strani jezera, ki izhajajo iz časa, ko njegov pomen v sklopu mestnega parka še ni bil tako očiten, preobremenjenosti jezerskih obal z obiskovalci in križanja njihovih interesov.

Ob zasnovi smo sledili naslednjim načelom: ohraniti specifičnega duha prostora ga nadgraditi, ohraniti naravovarstvene in biotske funkcije, jasna in pregledna prostorska in oblikovna zasnova, funkcionalnost posameznih elementov zasnove ob ekonomskem vidiku nameravanih posegov.

Pričujoča ureditev je skupek posegov na posameznih mestih, ki vsak po svoje odgovarjajo na probleme in funkcionalne zahteve, kar je tudi razlog za njihovo oblikovno raznorodnost. Krožna pot okrog jezera zaobjema celotno obalo in se jezeru približuje, se spušča na gladino in se od njega spet oddaljuje. Zanka, ki se začne na vzhodni obali, od koder je pričakovati največji obisk, se na istem mestu zaključuje z lesenim otokom.

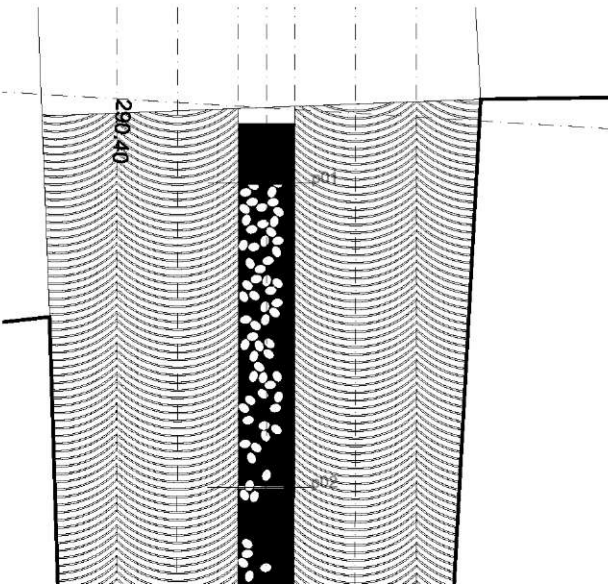
ureditve

Ključavničarska ulica

Jerneja Fischer Knap, u.d.i.a., Rok Žnidaršič, u.d.i.a., Jakov Brdar, akad. kipar

S preoblikovanjem tlakovanja Ključavničarske ulice posegamo v že izoblikovan urbani prostor, ki marsikateremu meščanu, pa tudi obiskovalcu, pomeni že povsem izoblikovano fizionomijo značilne anonimne povezovalne uličice osrednjega trga starega mesta z nabrežjem Ljubljane. Zato nas je pri predlaganih rešitvah vodilo prepričanje, da prostora ne gradimo na novo, temveč skušamo s prefinjeno intervencijo izpostaviti in nadgraditi njegov današnji karakter. Z novo ureditvijo bi ulico razbremenili tudi današnje arhitekturne ovire v njenem zgornjem delu, in jo s tem približali najširšemu krogu obiskovalcev.

Tako kot se skulpture, zaradi katerih je projekt nastal, spogledujejo z nematerialnim, torej karakterji, razpoloženji v motivih posamičnih plastik, tako je tudi v zasnovo tlakovanja vgrajen nekakšen privid minljivosti. Obrazi, ki se pojavijo na površini kanalet 'odtekajo' v neskončnost. Menimo, da s simbolnim sporočilom minljivosti tudi primeren hommage nedavno preminulemu pobudniku ureditve, kar bi bilo s posvetilom na izbranem mestu tudi označeno.

Brv pri Rdeči hiši

Jurij Kobe, u.d.i.a., Rok Žnidaršič, u.d.i.a., Vid Razinger u.d.i.a., Špela Kokalj, abs.a.

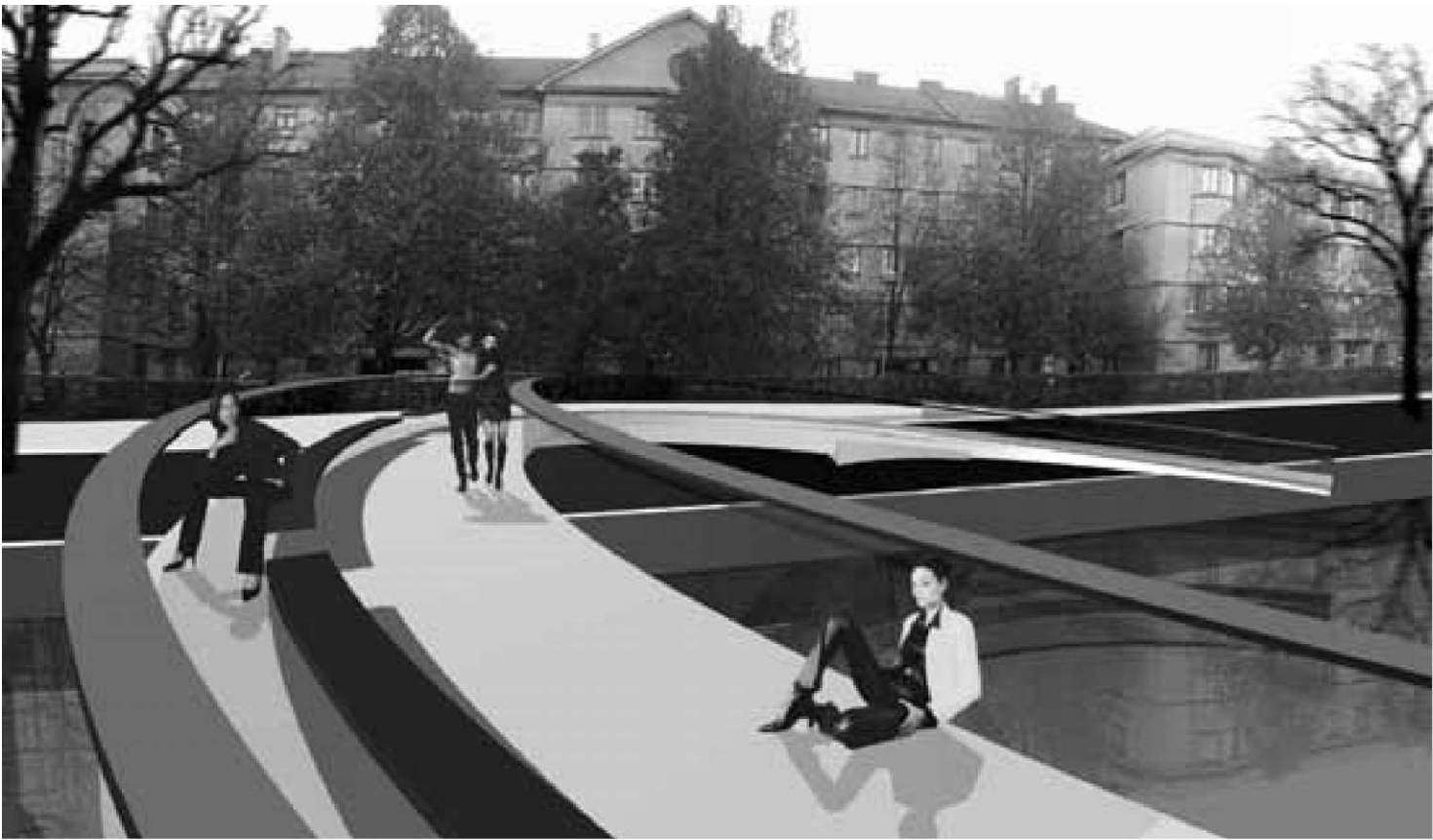
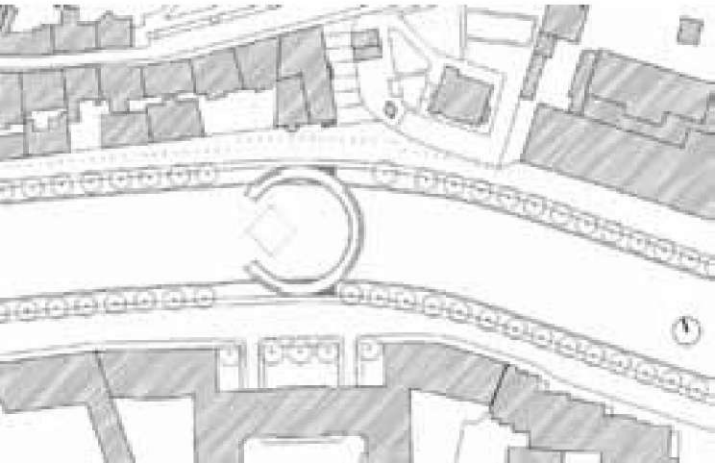
V tem objektu ne vidimo le naprave za povezovanje dveh bregov struge Ljubljane. Širšemu prostoru primerno predstavlja eno od pomembnih programskih in prostorskih sekvenc tega območja.

Rdeča hiša na desnem bregu predstavlja za Ljubljano pomemben odmev dunajskih stanovanjskih dvorov (die Hoffe). Njen vstopni prostor s strani Ljubljane je nekoliko nesrečno stisnjen in kar kliče po monumentalnejšem odprtem mestnem prostoru.

Levi breg neposredno nasproti je, kontrastno, pozidan z drobnim tkivom ostankov in predelav dvorišnih prostorov nekdanje obrtniške, usnjarske ulice Šempeterskega predmestja, ki se mu, z znova oživljeno nekdanjo Pollakovo usnjarno, obeta vsebinsko bogat program.

Zamišljeni trg nad Ljubljano interpretiramo z abstraktnjšo kolobarno ploskvijo, ki je zaradi zahtevane višine nad vodno gladino na eni strani dvignjena, na drugi pa sta ostanka iste krožnice, tako nastala pomola, spuščena nižje nad vodo, da omogočata enostavnejše vstopanje v napovedovani vodni promet, za potrebe gasilcev, ipd. Nepopolnost kolobarja odzvanja nepopolnost simetrije v zasnovi Rdeče hiše.

Tako oblikovana brv opredeljuje tudi okvir »avditorija« za gledalce Gledališča na vodi, katerega umestitev se tudi tu kot v mnogih drugih ambientih Ljubljane ponuja kar sama.

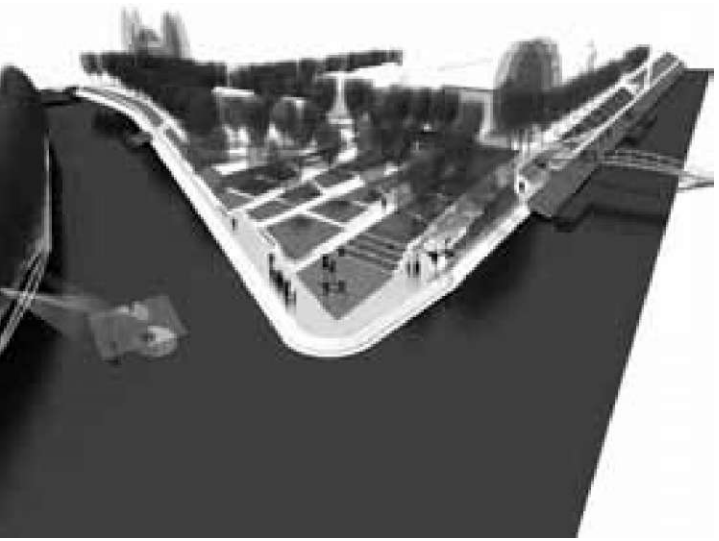
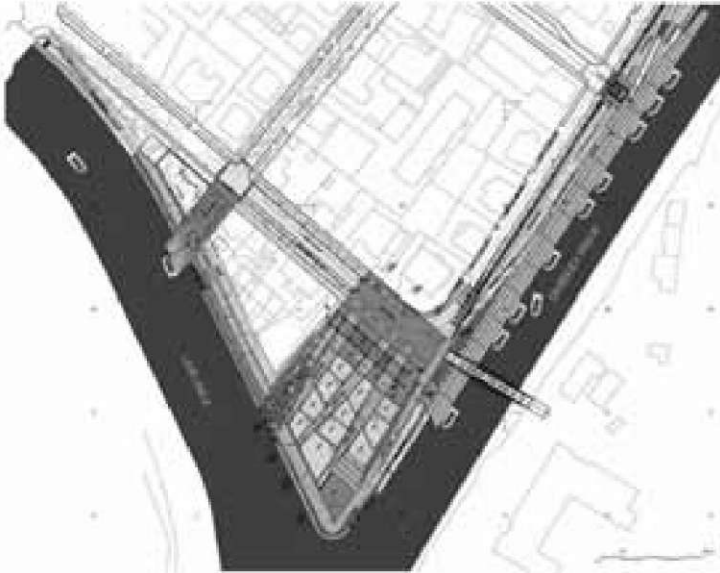

ureditve

Park Špica

Jerneja Fischer Knap, u.d.i.a., Jurij Kobe, u.d.i.a., Špela Kokalj, u.d.i.a., Urša Podlipnik, u.d.i.a. Rok Žnidaršič, u.d.i.a., Maja Kovačič, abs. arh., Samo Mlakar, abs.arh., Žiga Kreševič, abs. arh.

Dragoceni konec mesta in sveta s čudovitim razgledom oblikujemo v prostor, ki bo služil kar največ različnim javnim programom. Robno zazidavo ob Prulski aleji, ki se izteka v pešaški in kolesarski most proti območju Ižanske ceste, na vodni strani zaključuje večnamenski paviljon z restavracijo, večnamensko galerijo in info centrom. Od tu se kaskadno spušča ploščad, delno tlakovana, zvečine pa zatravljena in sporadično zasajena z višjim rastlinjem, v velik prostor, ki omogoča oblikovanje več intimnejših delov sicer večje celote - za razstave na odprtem, lahko pa kar avditorij za večje poletne predstave tako na obrežju, kot na veliki vodni površini. 'Špica' je oblikovana kot 'špica', kulminacija neke urbane napetosti. Vzhodni del Špice sledi današnjo ureditev s klancino, vzporedno z Gruberjevim kanalom. Ob obrežju se nadaljuje začetni profil, ki ga opremimo s pristani. Sem se umesti predvidena že projektirana brv.

6 projektov razmisleki

jurij kobe

Kompozicija v originalnem in dobesednem pomenu besede označuje kakršnokoli sestavljenost ali sopostavljenost, nas pa seveda zanimajo predvsem odnosi med skupaj postavljenimi elementi in, končno, njihov skupni zvok. (Friedrich Kiesler ni videl bistva realnosti v predmetu samem, marveč v njegovi vzajemnosti z drugimi in njegovi umestitvi v okolje.) Koliko in na katerih mestih v urbani prostor, ki se sicer gradi sestavljeno, postopno in po posameznih projektih - po delih - vnašati 'avtoreferenčnosti'? Kje in v kolikšni meri ustvariti akcent, kjer se pri oblikovanju teh delov v poudarjenem pokaže tudi sposobnost in domišljija projektanta, in kje se v teh delih, ki pa vendarle vedno predstavljajo le člen mnogo večje celote, ta sposobnost in domišljija kaže v prisluhu mnogo širšega prostora? Urbani javni prostor je vendarle vezno tkivo, ki, naj bi že zaradi svoje vloge povezovanja v oblikovnem svetu različnih arhitektur, v mestu igral nekako formalno in oblikovno zastrto vlogo in so akcenti umestni le tam, kjer celotne kompozicije mesta ne bodo spravili iz ravnotežja. Od tod naše prepričanje, da gre pri oblikovanju odprtih mestnih prostorov, kljub njihovi različni umeščenosti in različni vsebini in željeni atmosferi, za nekakšno počasno in dolgotrajno komunalno opremljanje, iz tega ali drugega vzroka, ne dovolj oblikovanih, novih ali že sredi usidrane zazidave pozabljenih, ali ne dovolj osmišljenih območij, vendar z vizijo enotnosti prostora, ki sooblikuje značaj mesta, njegov nagovor! Ko oblikujemo odprt urbani prostor, se torej gibljemo na razmeroma ostrem robu odločitev kje in koliko dopustiti moč individualnim poudarkom, kdaj zopet povedati vsakodnevnomu uporabniku ali naključnemu obiskovalcu, da je kraj, kjer se nahaja, v mestu nekaj posebnega in je bila zato na

tem mestu nujno navzoča oblikovalčeva roka s posebno nalogo. Živimo namreč v svetu preobilja, polucije form, in pred oblikovalca javnega prostora se vsakokrat postavlja vprašanje če in koliko je nujno vsakodnevnomu ali naključnemu vsiljevati svoje veselje nad ustvarjenim, veselje, ki izvira iz prekinitve vsakodnevne projektantske rutine, veselje, ko nas kot projektante in oblikovalce nekdo opazi. Gre torej na eni strani za poudarke, ki izbranim prostorom izoblikujejo neko osredotočenje, in na drugi za projekte, ki (še) vedno rastejo, in naj bi bili vendar zasnovani tako, da jim je ta rast omogočena; nerealizirani elementi pač čakajo na svojo uresničitev. To so prostori, ki naj predvsem odpirajo vprašanja, razpirajo možnosti razumevanja, dojemanja, interpretacij, pa tudi možnosti naknadnih dopolnitev. Takšen naj bi urbani prostor tudi sicer bil: predvsem dopuščal možnost različnih pristopov in dogodkov. Vsekakor in vsakokrat sproti gre tudi za Vasarijev 'princip drugega moža'. Plečnik je iz tega renesančnega načela gradil enega bistvenih elementov svoje arhitekturne pripovedi; Ravnikarjevi projekti so odprti, čakajo na naslednji korak. Od tod izvira oblikovanje prikazanih projektov, ki je, kljub njihovim različnim nagovorom, vedno v tesni povezavi z urbanim tkivom, z okolico, kjer se ureditev nahaja. Seveda to navezavo vsakokrat oblikuje tudi značaj in obseg naloge. Želeli smo oblikovati prostore, kjer pot, ki jo narediš preko njih, ni zapisana in predpisana. Naj bo to park, ulica, ali most, prostori v svojem oblikovanju želijo nekako nadgrajevati tisto, kar je bilo začeto že ob samem rojevanju mesta.

Most čez Gruberjev prekop na Špici

Katarina in Miha Dešman, Eva Fišer Berlot
Atelje Dešman, projektivno podjetje Arhe d.o.o.
Naročnik: Mestna občina Ljubljana, Oddelek za gospodarske javne službe
in promet, služba za gradnje

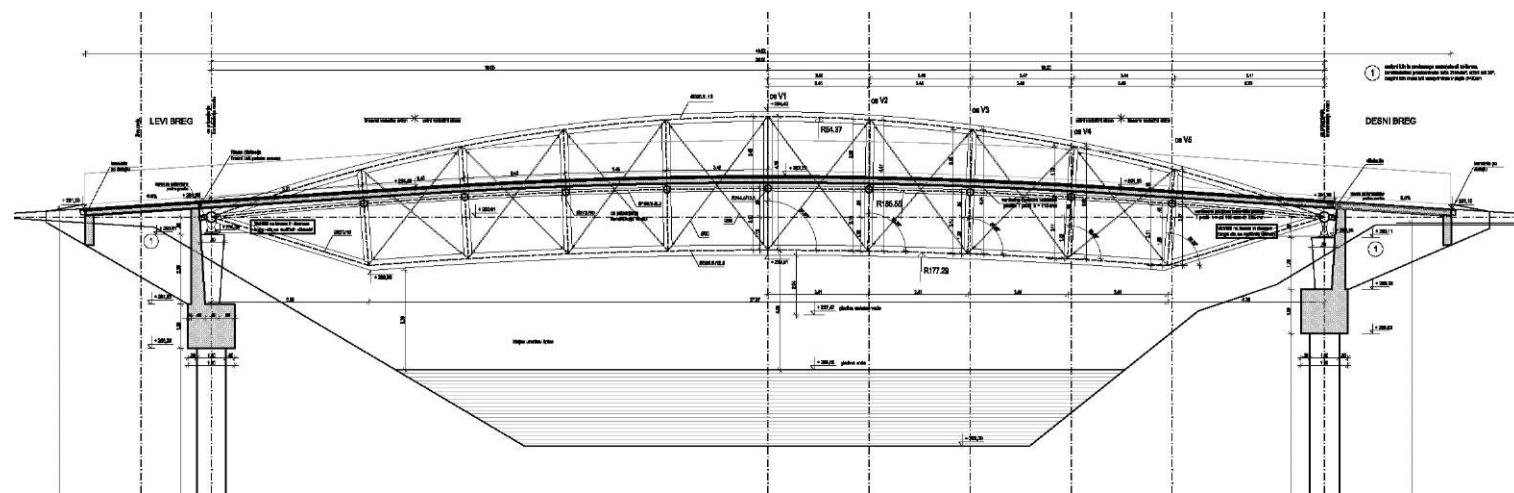
sodelavci: Samo Radinja, Ivana Ljubanovič
vizualizacija: Marko Coloni, Samo Radinja
gradbena fizika: Peter Žargi
statika: Franc Žugel
promet in komunala: Igor Žugič
elektro instalacije: Darko Žagar
popis del: Irena Bele

foto: Miran Kambič
natečajni projekt 2004
izvedba 2009

Most na Špici povezuje mesto preko Gruberjevega prekopa z zelenim zaledjem. Brv nima tiste retorične funkcije, ki je značilna za mostove v urbanem okolju historičnega mestnega jedra. Zato je primarni izraz brvi njena inženirska kultura, ki se manifestira z lahkotno izvirno zasnovo, ali natančneje z dematerializacijo konstrukcije. Poudarjena je vloga povezave obeh bregov, hoje preko mostu, doživljanja prostora reke skozi gibanje. Sekvence križev konstrukcije dajo gibanju ritem, napetost v vzdolžni smeri poudarja dinamičnost.

Most je zamišljen kot ultralight struktura. Konstrukcija je preprosta in drzna, zasnovana kot prostorsko paličje dvojnega loka z odprtim trikotnim prerezom. V nosilni prerez je vsajena pohodna površina brvi, ki se prav tako v blagem loku dviguje proti sredini mostu. Ker se konstrukcija loka vzpenja hitreje kot hojnica, se prometna površina proti sredini zoži, proti bregovoma pa razširi (od 3,5m na sredini na 4,5 m na bregovih).

Prehod z brega na most je tekoč, most takorekoč zraste z roba brežine. Nima težkih in masivnih opornikov, le minimalen temelj, ki počiva na pilotih, tako da ne poškoduje obrežnega roba, ampak se nanj vsede nežno kot da je pristan splav, jadralno letalo ali ptič. Posebej pomemben je pogled od spodaj, iz poti ob vodi in iz plovil. Most je konstrukcijska čipka, ornament iz napetih jeklenih pripon in profilov.

Ureditev Brega od Čevljarskega mostu do Zoisove ceste s stopnicami do vode v osi Novega trga in s potjo ob vodi

ARHE d.o.o. - Vesna in Matej Vozlič
Leto projekta in izgradnje Brega: 2007-2009

Trg pred Zlato ladjico
sledi novi ureditvi na Prešernovem trgu. Njen drugi pol je Pločnik. Strižene krošnje oblikujejo senčno dvorano na nivoju pešca, mesto pa pridobi manjkajoči volumen. Talna površina je tlakovana s kockami, ki skupaj z litoželeznimi rešetkami novemu drevju, osmim platanam, dajejo dovolj vode.

Zaključek Novega trga
se izteče ob Ljubljani. Po nekaj podestih in stopnicah se spustimo do spodnje promenade ob Ljubljani. S strani Čevljarskega mostu na isto sprehajalno pot vodi položna rampa. S tem se mestni prostor fizično približa vodni gladini prvič po regulaciji Ljubljane, ki je reko odtujila mestu, Novi trg pa dobi iztek v panorami Stare Ljubljane z grajskim gričem. Predvidena je tudi postaja za turistične ladjice v poltonski izvedbi. Nove breze na podestih napovedujejo začetek peš poti v zelenje - proti Špici, klop ob obstoječi fontani pa pomaga preseči občutek zgolj prometne ureditve.

Promenada ob vodi
je reinterpretacija Plečnikovih idej o promenadi ob Ljubljani. Izvedena bo v betonu s prano površino iz rečnega peska. Na rečni strani bo zaščiten z ograjo, vzdolž bodo posejane klopi za sprehajalce. Sprehajališče se bo pod mostom nadaljevalo do Špice, ob mostu pa se bo s položno rampo povzpelo na Zoisovo. Brežina ostaja zatravljen in zasajena z redkim okrasnim grmičevjem.

Pločnik pod kostanji
bo glede na potrebo po varni kolesarski poti širši od obstoječega in opremljen z nizom klopi s spremljajočo urbano opremo. Kot Hribarjevo nabrežje bo tlakovan s Sečoveljskim peščenjakom.

Pločnik ob stavbah na Bregu
je tlakovan s Sečoveljskim peščenjakom, na lokacijah obstoječih so nivojsko urejeni uvozi do stavb. Ekološka otoka sta obdelana z enakim tlaku kot pločnik. Na pločniku, ki je širši od obstoječega, bo možno postavljati gostinske vrtove, sejme in podobno, skladno z usmeritvami in razpisnimi pogoji oddelka za urbanizem MOL.

Cesta na Bregu
bo po prenovi enosmerna, promet bo potekal z Novega trga proti Zoisovi, kjer je predvideno križišče za prečenje in zavijanje levo in desno. Zaključni sloj cestišča so granitne kocke, nivojsko so urejeni obstoječi uvozi do stavb, v nivoju pločnikov in trga pred Zlato ladjico pa bo tudi celoten Novi trg.

Zelenje
osem platan na Trgu pred Zlato ladjico, breze na terasah v izteku Novega trga in na začetku Brega, ter dopolnjen kostanjev drevored na obstoječi lokaciji, prostorsko in razpoložensko obvladujejo potezo. Sajeno bo večje drevje - enako kot na Prešernovem trgu. Skupaj bo zasajeno 25 novih dreves.

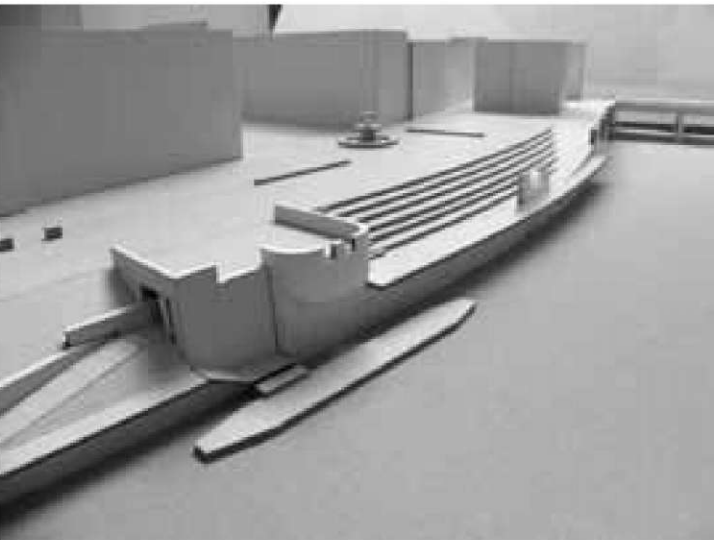
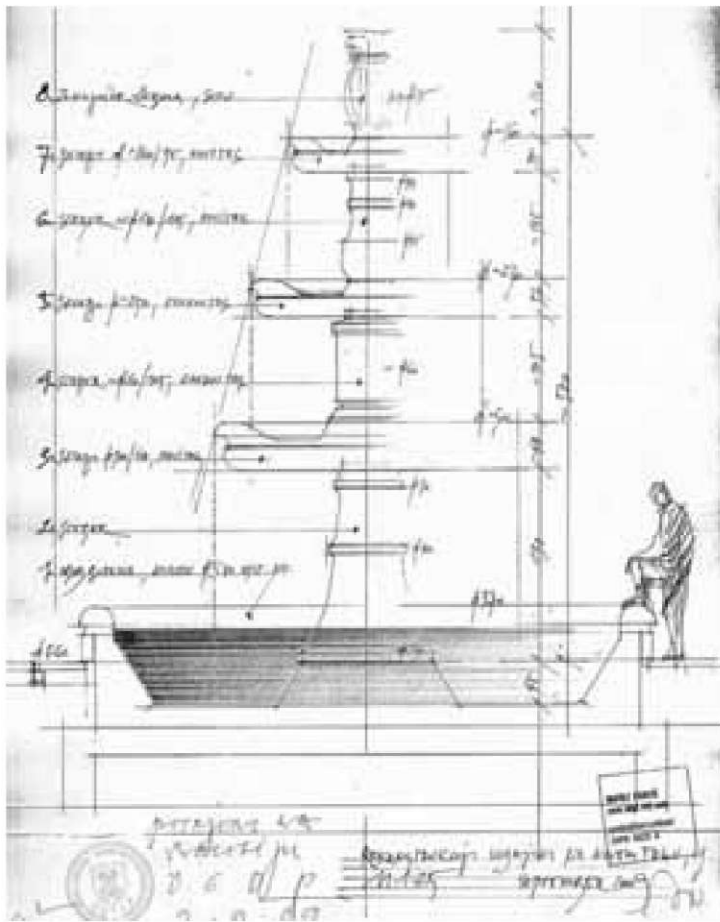
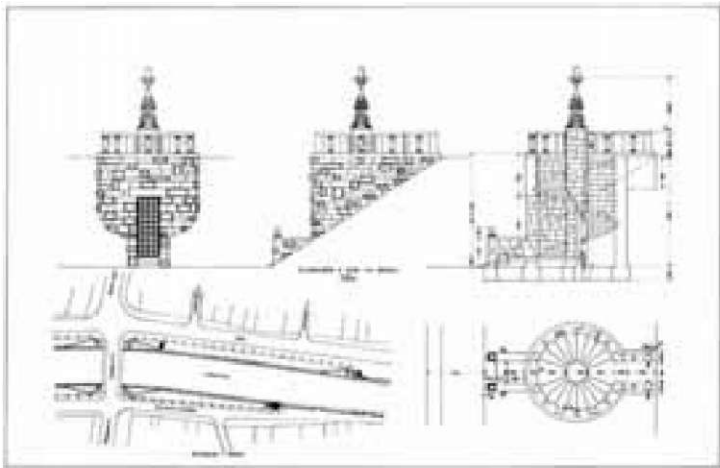
Smeti
Zbiranje smeti je urejeno skladno z novim režimom zbiranja smeti v Centru Ljubljane. V območju Brega v dveh ekoloških otokih z ločenim zbiranjem odpadkov v podzemnih kesonih.

ureditve

ab

predstavitev

breg

vesna in matej vozlič

Ureditev Brega je konceptualno zastavljena kot neločljiv del mestne ureditve med Prešernovim trgom in Zoisovo cesto. To območje danes mnogim obiskovalcem in meščanom pomeni Ljubljano. Tukaj se sprehajamo, si ogledujemo in razkazujemo naše mesto: Ljubljano, Grad, Plečnikove mojstrovine, ob praznikih na sejmišnih kupujemo darila, ob nedeljah stikamo po boljšaku, gremo s prijatelji na kavo, si ogledujemo ulične nastope; tukaj se zdi da živimo mirno meščansko življenje srednje Evrope, hkrati pa začutimo prisotnost Mediterana.

Pred skoraj dvajsetimi leti smo v delo dobili ta zunanji mestni prostor, poln presežnih vizualnih zanimivosti, zaključen glede stavbnih mas, določen s fasadnimi plašči, nabit s Plečnikovimi intervencijami, zgodovinsko razpoznaven po etnološki in socialni plati. Naredili smo številne analize vzdolžnega prostora ob Ljubljani in se osredotočili na njegove glavne značilnosti. Vedno smo ostajali v kontekstu celote, ne glede na to, kateri del se je točno tistega leta gradil. V projektnih nalogah smo upoštevali najrazličnejše zahteve: po nedežnem tlaku, razne variante prometa, spremenljive režime smeti, itn. Kljub vsemu pa je vedno bila naša prioriteta oblikovanje prostora, ki bo pomagal neobremenjeno prepoznati obstoječe in v njem uživati. Z nalogo smo se ukvarjali kot z literarnim, likovnim ali gledališkim delom. Volili smo nove župane, kontinuiteto projekta pa so dvajset let ohranjali kolegi v raznih uradnih službah mestne občine, s predano profesionalno podporo.

Na Prešernovem trgu smo dodali osem platan, ki naj bi bile strižene v obliki zelene mestne dvorane s 'stropom' štiri metre nad tlemi, segajočim do višine sedmih metrov, ki se nadaljuje z nadstrešnico na začetku Hribarjevega nabrežja. S tem je trg uravnotežen, sprehajalce pa povabi naprej ob Ljubljani. Do Makalonce in naprej do Dvornega trga je zasajena vrsta platan. Senca platan in njihova čutna debela prevzemajo vlogo mestne arkade. Nova betonska ograja z vedutnimi okni odpira poglede na rečno gladino. Dvorni trg je terasasto urejen s čimer poudarja prisotnost Gradu in Ljubljane ter ureja parter stavb ob trgu. Od Dvornega trga do Čevljarkega mostu cvetijo katalpe kot iluzija mestnega parka, v katerem je predviden tudi spomenik županu Hribarju. Tlak ima svoj ritem, ograja ob Ljubljani pa se nadaljuje v eni potezi. Pred Zlato ladjico bo zasajena druga 'dvorana' platan, v dialogu s tisto na Prešernovem trgu. Postala bo sestavni del trga, ki smo si ga zamislili na Bregu ob Ljubljani ter v osi Novega trga. Novonastali trg, ki še nima imena, bo tlakovan bo z granitnimi kockami v vzorcu valovnice, v sredino postavili fontano z Novega trga, ki bo obnovljena in v svoji prvobitni formi nadgrajena. V širini trga, bomo ob Ljubljani odstranili nefunkcionalno betonsko zidovje in uredili terasast dostop do gladine vode. S strani Čevljarkega mostu bo

predstavitev

ab

na spodnji nivo vodila položna rampa, ki se bo nadaljevala v pot tik ob reki, le malo nad koto stoletne vode. Čarobnost Ljubljane bo ponovno vrnjena mestnemu središču.

Kostanjev drevored in odprti prostora med Novim trga in Zoisovo, bosta tudi v bodoče glavni atrakciji Brega, ki se začneja ob fontani in zaključita v obeležju pred Zoisovo palačo. Ureditev z vsemi detajli zrcali bogastvo fluidnega prostora in širokogrudnost mesta. Kot v ostalih segmentih ureditve ob Ljubljani je tudi na Bregu tlak obravnavan vzdolžno, ostaja anonimen, saj smo izbrali cestarski kamen, prostor je artikuliran z drevjem in zaznamovan s pazljivostjo do detajlov. Koncept celote ves čas spremlja motiv valovnice, ki se ponavlja na primer v ograji do Čevljarkega mostu, v načinu zlaganja belih betonskih plošč, v vzorcu tlakovanja z granitnimi kockami, itn. glede na prostor v katerem se nahajajo oziroma na kaj nas opozarjajo ali spominjajo. In pomembno je drevje. Obe dvorani iz striženih platan - tisto na Prešernovem trgu in še nerealizirano pred Zlato ladjico - povezuje arkadni drevored. Breze na Prešernovem trgu, na Dvornem trgu in na Bregu so razporejene kot metafora nežnih cvetličnih šopkov v merilu mesta. Vsem obravnavam, ki so del te enotne poteze, pa je skupna zavestna želja zgraditi »malo več mesta«, zdaj ko je Ljubljana prvič v zgodovini postala prestolnica. Morda bo v belih betonskih elementih kdo videl drobec Bele Ljubljane, morda bo ob pogledu na breze kdo ponosno pomislil na Cankarja in na impresioniste ... Seveda lahko nergač poreče, da nimamo za kamen pa smo uporabili kar beton, pa da breze sodijo v Belo Krajino. Pa to vendar to ni več kulturna, arhitekturna zgodba temveč je odraz dejstva, da smo dolgo, predolgo čakali na urbane prostore, ki bi nas, brez nasilne sugestivnosti v oblikovanju, vodili do pozitivnih občutij in misli.

Danes je dokončana prva gradbena faza obnove Brega. Ta je s svojo trenutno pojavnostjo šokantno prazen. Vendar gre tudi v tem delu prenove, od Prešernovega trga do Zoisove, za enako dosledno izpeljavo osnovne odločitve, za osnovni koncept. Odčitati kvalitete prostora in ustvariti pogoje, v katerih jih bo lahko vsakdo, tudi brez predznanja ali misli o njih, začutil. Temen kostanjev drevored in bogat prazen prostor krasita Breg in ga delata prepoznavnega in enkratnega. Koši za smeti, klopce, stojala za kolesa, reklamne table tudi v tem delu niso posebno pomembni. Vsako leto nas bodo navduševali novi, skoraj kot se spreminja moda in izložbe.

Ukvarjanje z urbanim prostorom na opisan način pomeni sledenje zastavljenemu cilju. Je tudi vaja odločanja, v prepoznavanju argumentov, komunikacije in iskanja tišine v kreativnosti. Zato se ob koncu tega kratkega zapisa zahvaljujemo mnogim, ki so v tej nalogi sodelovali z nama.

Prenova podhoda Tivoli pri Moderni galeriji

»Prostorož«
vzpostavljanje osi med Ljubljanskim in Tivolskim gradom
Podhod med Moderno galerijo in parkom Tivoli v Ljubljani
julij 2009

Podhod pri Moderni galeriji predstavlja glavno povezavo mestnega središča s parkom Tivoli. Leži v osi, ki povezuje Tivolski grad z Mestno hišo. Do sredine prejšnjega stoletja je bila to promenada, ki je predstavljala jedro družabnega življenja v mestu.

Oživitve nekdanje promenade na osi, ki bi povezovala Tivolski grad z Ljubljanskim, je ena od prednostnih razvojnih nalog. Z zaprtjem Tromostovja in Stritarjeve ulice za motorni promet ter s privlačnimi vsebinami v Tivoliju se je ta naloga začela uresničevati.

Pomemben kamen v tem mozaiku je prenova podhoda pri Moderni galeriji, ki je bil do preureditve kljub kakovostnemu oblikovanju in osnovnemu vzdrževanju, v slabem stanju. Tlaki so bili popokani, ograje razmajane, podhod je bil žrtev vsakdanjega vandalizma in je predstavljal velik strošek za vzdrževanje.

Poglavitni cilj prenove je sledil viziji mesta: podhod ni le povezava dveh točk, temveč je postal urban prostor, ki je lahko park, ulica, sprehajališče, igrišče ali prireditveni prostor.

Pri prenovi sta bili izvedeni dve vrsti posegov: obnova obstoječega in dodajanje novega. Dela so potekala v naslednjih fazah: sanacija kanalizacijskega omrežja, odstranitev grafitov in protigrafitna zaščita betonskih sten podhoda, obnova tlaka v podhodu, postavitve panelov iz ekspandiranega kortena, prepleskanje in pričvrstitev obstoječih ograj, osvetlitev podhoda ter sanacija stopnic, ki vodi jo na levo in desno stran od podhoda.

Vsi ti posegi nadgrajujejo prostor in hkrati zmanjšujejo možnosti za vandalizem.

Sodelavci: Oddelek za gospodarske dejavnosti in promet MU MOL (redna vrzdrževalna dela), Rima, d.o.o. (gradbena in obrtniška dela), Alukomen, d.d. (kovinarska dela) ter Javna razsvetjava, d.d. (elektro dela).

Naročnik: Zavod za turizem Ljubljana

Investitor: Mestna občina Ljubljana, Zavod za turizem Ljubljana

Foto: Matevž Paternoster

ureditve

Prenova Plečnikovega podhoda

»Prostorož«
Tudi infrastrukturni objekti so pomemben del mestnega prostora
Plečnikov podhod v Ljubljani
november 2007

Plečnikov podhod je ena najbolj frekventnih peš povezav med starim in novim delom centra Ljubljane, saj povezuje osrednji mestni park Zvezda s Plečnikovim trgom pred veleblagovnico Maximarket. Arhitekt Bitenc je v šetdesetih letih podhod zelo kvalitetno oblikoval; stopnišča in rampe se počasi spuščajo na nivo podhoda, vmes pa puščajo prostor za predstavitev rimskih izkopanin, ki so jih našli na tem mestu. V podhodu je bilo že od začetka urejenih nekaj lokalov, ki so sčasoma zaradi nevzdrževanja propadli. Precej časa so bile stene prekrite z grafiti, omet je odpadal, luči so bile razbite, iz podhoda pa se je širil neprijeten smrad.

Ob prenovi cestišča nad podhodom se je pojavila priložnost prenove in ponovne oživitve podhoda. Prenova je temeljila na dveh željah: obnoviti stopnišča in klančine ter na novo oblikovati sam podhod z lokali. Odločili smo se za uporabo kovinskih stenskih panelov, ki imajo več funkcij: v njih se skrivajo svetila, smetnjaki in klopi. Perforacija preprečuje grafitiranje, zlata barva ustvarja prijetno vzdušje. Vsak drugi panel se lahko odpre, tako da po dnevi za njim lahko zasije izložba lokala, ponoči pa zaprti paneli ščitijo stekla pred vandalizmom. Ob vstopih v podhod, kjer je še vedno dovolj dnevne svetlobe, smo namestili lesene klopi, ki se izvijajo iz kovinskih panelov.

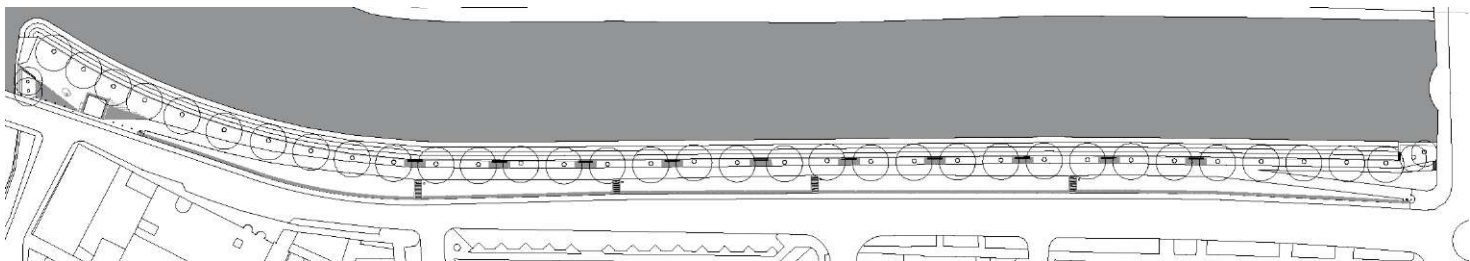
S prenovo smo želeli pokazati, da so tudi infrastrukturni objekti javni prostor in lahko, če so pravilno oblikovani in še pomembneje vzdrževani, nudijo prostor srečevanju in zadrževanju ljudi ter hkrati ustvarjajo boljšo podobo mesta.

Naročnik: Mestna občina Ljubljana
Foto: Matevž Paternoster

Nabrežja Ljubljane od Špice do Gradaščice

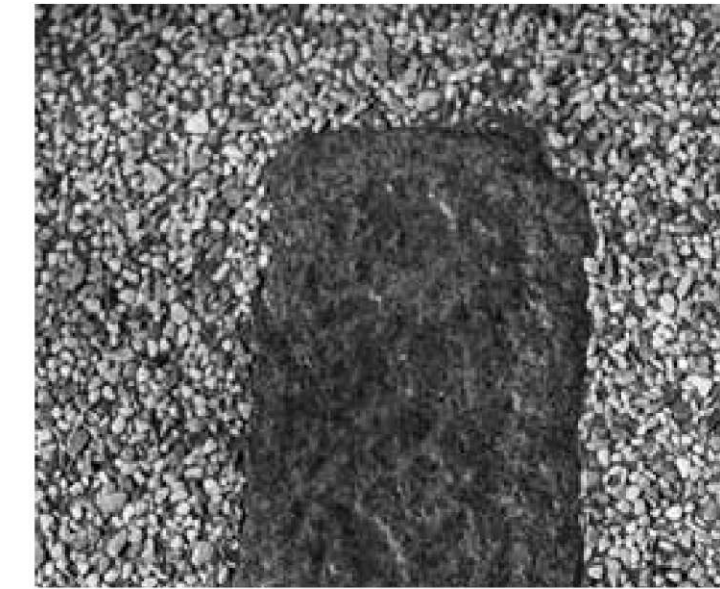
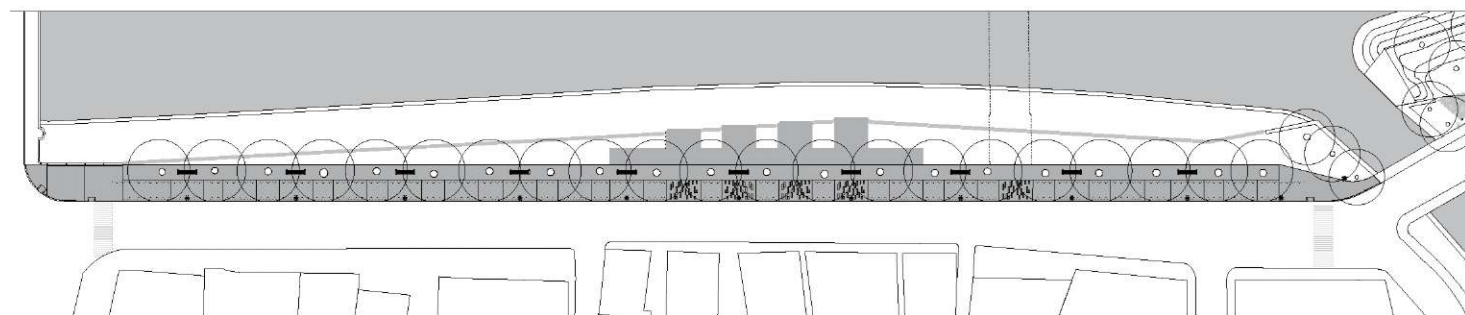
Adaptacija prostorskih prvin in obnova Plečnikovih ureditev, 2007
Andrej Mercina, Ksenija Intihar, Petar Vidanoski

ureditve

Nabrežja Ljubljane od Gradaščice do Šentjakobskega mostu

Adaptacija prostorskih prvin in obnova Plečnikovih ureditev, 2007
Andrej Mercina, Ksenija Intihar, Petar Vidanoski

Severni mestni park - razširjena
2.a faza

projektanti
mag. Ina Šuklje Erjavec, u.d.i.k.a., ZAPS 1068 KA, UIRS / URBI d.o.o.
- odgovorni vodja projekta in odgovorni projektant za krajinsko arhitekturo;
Andrej Erjavec, u.d.i.a., ZAPS 0585 A, URBI d.o.o. - odgovorni projektant za arhitekturo;
Jana Kozamernik, u.d.i.k.a. - strokovna sodelavka;
Mojca Balant, u.d.i.k.a. - strokovna sodelavka,
Nataša Žnidaršič, gr. tehnik, URBI d.o.o.

naročnik: MOL, SRPI, Maja Trček

Razširjena 2A faza obsega 21.350 m2 zemljišča med Železno cesto, Vilharjevo cesto, Linhartovo cesto , Robbovo ulico ter Navjem. Območje urejanja vključuje vzhodni ter deloma severni in južni del predvidenega celotnega Severnega mestnega parka, katerega zasnova je opredeljena in potrjena s sprejetim ureditvenim načrtom (iz leta 1988). Ureditev predstavlja neposredno nadaljevanje že izvedene 1. faze parka, ki obsega vzhodno vstopno tlakovano površino z motivom 'Deklice z rastočo knjigo', del krožne poti in manjše otroško igrišče.

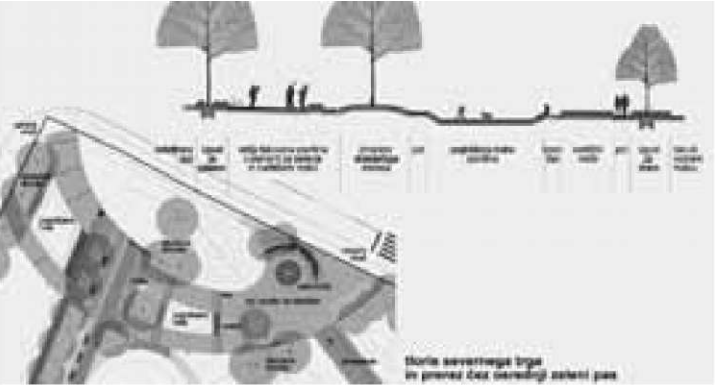
Robbova ulica med Vilharjevo cesto in Detelovo ulico se ukine za promet in preuredi v parkovno promenado, v zgornjem severnem delu nad Detelovo pa se uredi kot ulica z obojestranskim pločnikom in enostranskim drevoredom. Meja območja poteka po robniku na cestišču, tako da sta v območje urejanja parka vključena vzhodni pločnik in drevore. Ostali del ulice se ureja v okviru posebnega projekta preureditve okoliških cest.

Z izvedbo razširjene 2A faze Severnega mestnega parka se bo uredilo nove parkovne površine (21.350 m2) v neposredni bližini soseske Župančičeva jama, hkrati se bodo vzpostavile povezave do Linhartove ceste na severu, Dunajske ceste na zahodu in Vilharjeve ceste (ter potniškega centra) na jugu.

Razširjena 2A faza izvedbe parka se v območje celote vključuje tako, da omogoča nemoteno delovanje že izvedenega dela parka (1. faza), hkrati pa tudi neproblematično nadaljevanje izvedbe naslednjih faz. Poseben poudarek je na urejanju robov območja, za katere so mestoma (kjer se bo park v prihodnosti še širil) rešitve začasnega značaja.

Vsebinska in prostorska struktura razširjene 2A faze temeljita na prvotni zasnovi parka kot celote. Glavni motiv je velika krožna sprehajalna pot, ki jo v smeri sever-jug preseka reprezentančna 'Promenada slovenske kulture'¹, izhajajoča iz spominskega parka Navje. Glede na novo situacijo, potrebe in pobude se osrednja programska poteza v parku oblikuje v prečni smeri od Železne ceste proti Gospodarskemu razstavišču.

Ureditev te faze vključuje oblikovanje reliefno razgibanih robov (opredelitev robov parka, ustvarjanje prostorske prepoznavnosti območja (identiteta), prostorska opredelitev notranjosti parkovnega prostora in zaščita pred negativnimi zunanjimi vplivi), jasno opredelitev in ustrezno ureditev vstopnih točk v park, zagotovitev ustreznih peš povezav s sosednjimi območji in preko območja parka, oblikovanje intenzivne programske poteze oz. območja (namen, zasnova in opremljenost prostora), opredeljevanje večjih območij odprtega parkovnega prostora, odpiranje pogledov, ustrezno vključevanje Navja kot območja s posebnim spominskim značajem in varstvenim režimom, ustrezno vključevanje območja obstoječih individualnih hiš ter začasne ureditve robov na območjih, kjer je predvidena nadaljnja širitev parka.

Šmartinski park

Programsko in idejno razvila avtorska skupina krajskih arhitektov: Maja Simoneti, Tanja Maljevac, Dušan Stupar, Urška Kranjc in Maša Šorn v sodelovanju z Janezom Koželjem, dr. Jožetom Bavconom in predstavniki MOL.

Preurejanje vrtičkarskega območja v park
Spomladi leta 2007 je dozorela odločitev o odstranitvi vrtičkov pred ljubljanskimi Žalami. Pogled na Plečnikovo dediščino z vrtnimi lopami in fiziološkimi v ospredju, ki je iz časopisov praktično vsako leto opozarjal na neurejenost vrtičkarstva v mestu, naj bi bil končno spremenjen. Namen mestne občine je bil prostor urejati v skladu z možnostmi investicijskega vzdrževanja in reševanja drugih odprtih vprašanj. Spremembe je bilo na začetku lažje misliti le kot reprezentativne ideje, ne še kot priložnostno rabo prostora. Ni bilo prave možnosti, da bi ta prostor končno uredili velikopotezno in v celoti. Območje Šmartinskega parka sestavljata osrednji predel med pokopališčem in Šmartinsko ter ožji jezik, ki se razteza za pokopališkim zidom vse do Poti spominov in tovarištva. Vrtičkarstvo je tu našlo svoj dolgoletni azil predvsem zato, ker je bil prostor za drugačno priložnostno rabo primeren le omejeno. Prostor namreč sekajo varovalni koridorji visokonapetostnih vodov in Žalska cesta, ki je tudi razvojni koridor nove cestne povezave. Kljub profanosti vrtičkov so identiteto prostora obvladovale predvsem žale.

Značilnosti območja so narekovale prve sanacijske ukrepe pri razvoju idejne zasnove, ki naj bi urejanje prostora vodila postopno. O razvoju programa in o bodočem parku se je od vsega začetka razmišljalo kot o procesu, ki naj prostor uporabnikom najprej približa, nato pa jih v njem tudi zadrži.

Med odstranjevanjem vrtičkov so bila na lokaciji označena vsa kakovostna drevesa. Prvo sezono se je prostor spremenil v cvetočo travniško krajino. Ideja o travniku je bila domišljena v sodelovanju z direktorjem botaničnega vrta, ki je mestu priporočil manj pogosto košenje in večjo pestrost rastlin, torej bolj naravno travniško krajino namesto angleško kratke parkovne trate. V mestu pogled na visoko travo še vedno vzbuja mešane občutke in deluje nevdružljivo. Po kamilih dišeč travnik z otoki cvetočega maka je bil prvo sezono pokošen večkrat kot je bilo priporočeno, celo kljub velikemu pomanjkanju sredstev za vzdrževanje. Uporabniki so prostor posvojili že prvo sezono.

Celostna idejna zasnova, ki naj bi vodila urejanje v prihodnjih letih, je bila razvita na podlagi pridobljenih pogojev in usmeritev ter razgovorov s predstavniki četrtinskih skupnosti in bližnjih šol. Med variantami rešitve je bil izbrana tista, ki omogoča postopno urejanje in dodajanje novih programov. Vodilo urejanja je bilo izkoriščanje potencialov in preiščeno dodajanje novega.

Naša ideja je bila mehko preoblikovan relief, ki ga prečkajo toge poti in poraščajo skupine grmovnic in dreves. Parkovni prostor je razrezan na več območij, ki so opremljena s lesenimi počivališči, senčnicami in klopmi ter zasajena z različnimi travnimi mešanicami. Likovna govorica strukturiranja prostora se iz velikega lahko prenese tudi v drobnejše merilo ter tako omogoča dodajanje različnih programov: otroško igrišče, predstavitev kakšne rastline, postavitev kipov in podobno.

Programsko jedro parka je ob paviljonu, ki zastira pogled na obstoječi bencinski servis. Trg pred paviljonom je dopolnjen z vodnim motivom in otroškim igriščem ter preko dveh poti povezan s pokopališkim kompleksom. Preprost paviljon velikemu parku zveča vrednost, saj je praktičnega pomena ter daje možnost za dodatno in dopolnilno ponudbo v prostor pa vnaša elemente varnosti, privlačnosti in uporabnosti. Podobno velja za športna igrišča, ki so predvidena kot ena od možnih rab, v primeru, da bi se izrazila potreba po njih in bi vkopali daljnovode. Ozek parkovni pas med vrtovi in pokopališkim zidom je v ustreznem oddaljenosti od pokopališča in zasebnih vrtov in je primeren

za prikaz rastlin ali vrtno rabo prostora. V navezavi na osrednji del parka ostaja prostor tudi za ureditev športnih igrišč in manjše pasje poljane.

Poleg prečnih poti, ki določajo vstopne in prehode, sta predvideni tudi krožna pot in navezava parka na Pot spominov in tovarištva. vzdolž pokopališkega zidu je urejena pot, ki parkovni prostor poveže s Potjo spominov in tovarištva in tako poveča njegovo rekreacijsko vlogo. Vse poti so peščne. Zasnova predvideva tudi sanacijo parkirišča pred Žalami in ureditev novega parkirišča ob Jarški cesti.

Dobro leto in pol po odstranitvi vrtičkov se je začelo izvajanje druge faze urejanja. Preoblikovan je bil relief, urejeni sta obe vzdolžni poti in postavljena prva parkovna oprema. Medtem ko se so uporabniki udomačili osrednji del parka, so bili odstranjeni tudi vrtički za pokopališkim zidom, prenovljeno je bilo tudi parkirišče pred Žalami. Dela so spodbudila tudi dokončno sanacijo pokopališkega zidu. Sedaj je vzpostavljen pregled nad celotnim skeletom Šmartinskega parka. Pogovor o igrišču v parku je danes postal samoumeven. Sanacija območja je, vsaj v smislu preobrazbe v javno uporabno površino, na dobri poti proti uspehu.

prenova otroškega igrišča na Trgu 9. maja

Avtorji: Tanja Maljevac, Maja Simoneti, Nika Cigoj, Klara Sulič, Maša Šorn, vse u.d.i.k.a

Investitor: KPL RAST, zanj Irena Kos

Prenova igrišča na Trgu 9. maja je ena prvih večjih celovitih prenov ljubljanskih javnih otroških igrišč. Odločitev za izdelavo načrta prenove predstavlja pomemben napredek v praksi urejanja javnih otroških igrišč, saj je ta v zadnjih dveh desetletjih osredotočala pretežno le na vzdrževanje in montažo nove opreme.

Otroško igrišče na Trgu 9. maja je umeščeno v majhen park za Bežigradom v Ljubljani. Park nepravilne oblike leži pred osnovno šolo in je vpet med stanovanjske objekte, tri mestne ulice in cesto. Parkovno območje je bilo pred posegom pretežno ravno, zatravljeno in deloma zamejeno z živo mejo, opremljeno s potmi, klopmi in smetnjaki. Pod krošnjami dreves je bilo še nekaj ostankov opreme nekdanjega otroškega igrišča.

Z načrtom prenove smo park razdelili na dva dela, na igrišče pred šolo in ostali del parka. V načrtu je zaenkrat opredeljena prenova igrišča in stik parka s šolskim dvoriščem, ostali del parka pa ostaja prvotne forme, s prvotno opremo.

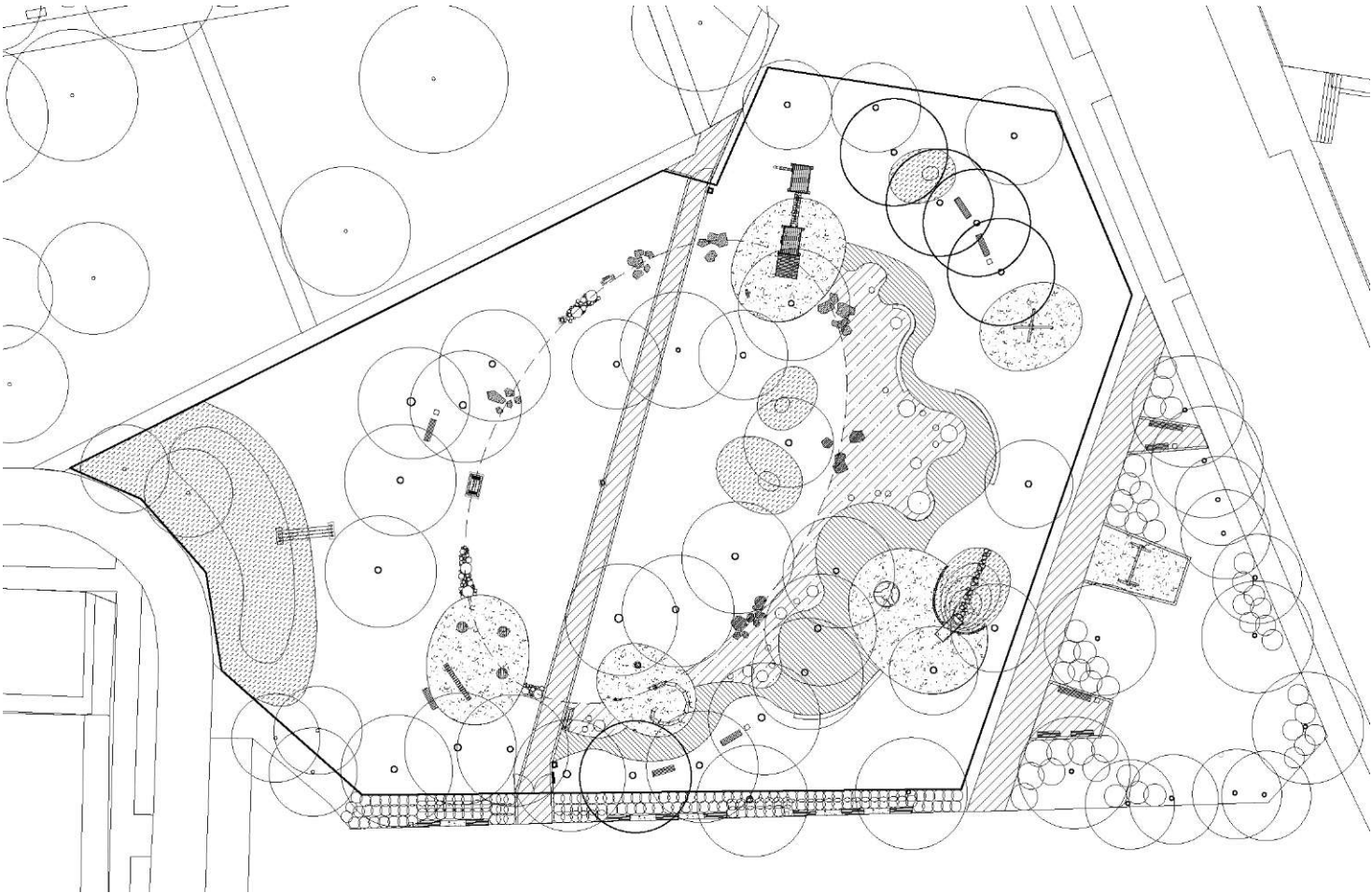
Načrtovalsko izhodišče je bilo ustvariti okolje, ki bi spodbujalo vse čute in ponujalo kar se da raznolike možnosti za razvoj igre, s premišljeno povezavo med naravnimi prvinami, oblikovano krajino in igralno opremo. Načrtovalski cilj pa je bil združiti značilnosti izjemne parkovne lokacije s potrebami številnih otrok, ki so redni uporabniki tega prostora. Z igriščem bodo rasli in se razvijali otroci iz bližnje osnovne šole in vrtca in tisti, ki so v območju

doma. Pripravo zasnove je temu primerno vodila želja ustvariti igralno okolje, ki bo dovolj zanimivo, da se bodo otroci tja vračali več let, tudi po večkrat v istem dnevu.

Zanimiv igralni prostor ustvarjajo prostorska zasnova, igrala in uporabljeni material: les, kamen, vrv in pesek. Dodatno igralno vrednost pa ima travnata krajina, ki ji dominirajo odrasla drevesa in igralne prvine kot so travnati hribočki, skale ter klasična in senzorična igrala.

Prostor pod krošnjami je oblikovalsko nadgrajen z dvema potezama. V osrednjem delu je med drevje položena namišljena elipsa, ki jo preseka prečna pot. Območje obvladuje poteza ravne prečne poti, ki deluje kot os eliptične orbite, okoli katere so razmeščeni igralni otoki in samostojne igralne prvine. Igralni otoki s peščeno podlago so obrobjeni z ladijskimi vrvmi in gostijo klasična igrala. Prosto v travo so po igralni orbiti razporejena igrala za preizkušanje čutov: ksilofon, telefon in kalejdoskop. Gibanje po prostoru spodbujajo travnati hribočki, velike skale in razsežne proste travnate površine.

Osrednje igralno območje je na željo uporabnikov ograjeno, medtem ko so ostale nove ureditve in preostali del parka prosto dostopni. Pri prenovi smo posebno pozornost namenili večjim otrokom, ki preraščajo osnovnošolske klopi in se izven igrišča radi družijo tudi zvečer. Njim je zato izven igriščne ograje namenjen poseben manjši del parka na vzhodni strani, opremljen s klopmi in trpežno gugalnico. S prenovno paje domišljen tudi stik med šolskim dvoriščem in novim otroškim igriščem. Ozek pas parkovnega prostora vzdolž šolskega dvorišča je dodatno ozelenjen in opremljen s klopmi ter tako namenjen zbiranju in druženju pred, po in med poukom.

fragmenti iz mandata

janez koželj

D

uvodnik
esej
predstavitev
intervju
natečaj
kritika
pogovor
predavanje
prevodi

»Prizadevamo si spremeniti stanje duha, ko omahuješ med dvema možnima variantama, pa se potem za nobeno ne odločiš. Sem pristaš tega, da je boljše nekaj preizkusiti in potem, če je treba, popraviti, kot pa nič narediti.«

I.

Arhitektura, mesto politika

To ujemanje me navaja na sklep, da naj nas namesto delitev na angažirane in pasivne, politične in nevtralne, kulturne in komercialne, delujoče in vladajoče, umetnike in inženirje, začne povezovati in zavezovati spoznanje, da sta arhitektura in urbanizem postali med seboj povezani politični disciplini:

1. arhitektura je instrument politike, ker se ukvarja s vprašanji prihodnosti in sprejema zanjo odgovornost,
2. arhitektura je instrument politike, ker prenaša družbene vrednote v prostor,
3. arhitektura je instrument politike, ker daje smer razvoju družbenih odnosov in k reintegraciji skupnosti,
4. arhitektura je instrument politike, ker spodbuja nove oblike solidarnosti,
5. arhitektura je instrument politike, ker spodbuja nove oblike participacije in širi demokratični prostor za vključevanjem uporabnika in izključenih skupin,
6. arhitektura je instrument politike, ker povezuje javno z zasebnim, obče s posamičnim, lokalno z globalnim,
7. arhitektura je instrument politike, ker je angažirana javna umetnost, ki sproža ustvarjalne potenciale v družbi in jih neposredno vpleta v procese gradnje.

Odkrito povejmo politikom, da ko govorijo o podnebnih spremembah, varčevanju z energijo in trajnostnem razvoju, dejansko govorijo o arhitekturi. Potem bo nerazumevanja med nami bistveno manj.

brez razumevanja javnosti, brez podpore države, brez primerne zakonske podlage. Ker tega nimamo, se moramo arhitekti v javnosti ves čas pojavljati in ji preprosto povedati o svojem poslanstvu. S tem, ko materializira javne vrednote v prostoru, je arhitekt neizogibno javni delavec, je javni razumnik in javni umetnik. Šele z javnim delovanjem, ki ni omejeno zgolj na strokovne pristojnosti in posle, ki jih opravlja, se arhitekt lahko učinkovito odziva na stvarne probleme, razkriva njihovo ozadje in oblikuje alternative. Strokovno delo sodobnega arhitekta je v tem kontekstu lahko le politično in njegova arhitekturna sredstva določene politike.

Zato je razumljivo, zakaj se tako kot uradna politika, tudi sodobna arhitektura vedno bolj odločno obrača k strateškim vprašanjem varovanja okolja kot so podnebne spremembe, varčevanje z energijo in uporaba obnovljivih virov, trajnostna družba in participacija. Tako se na prvo mesto vse bolj postavljajo vprašanja varovanja okolja, na drugem so socialni problemi in šele na tretjem odnos arhitekture do fizičnega konteksta. Lahko je razumeti, da postajajo v današnjih kriznih razmerah estetska vprašanja umetniške oblike manj pomembna in med arhitekti tako želeno umetniško avtonomnost vedno bolj nadomeščajo socialni angažma, interdisciplinarni pristop k trajnostni gradnji in vključevanje parabenkov in procese načrtovanja in gradnje.

Ob tem se postavlja temeljno vprašanje: kakojne možnosti, da ob poznavanju vseh problemov sodobne civilizacije in njihovih posledic, še posebej v času vsesplošne ekološke in gospodarske krize, še vedno nismo uspeli doseči soglasja med stroko in politiko, ki bi predstavljalo nujno, četudi minimalno izhodišče za skupno prizadevanje. Še bolj o toj se zame problematična velika nazorska razhajanja: kaj pogledih na stroko in njeno vlogo v družbi, pri katerih bi morali arhitekti delovati vzajemno ne glede na to ali so v politiki ali v pravi ali v ustanovah ali na trgu. V proces urejanja in gradnje prostora smo vendar vsi vpleteni, tako da se svojevemu deležu odgovornosti za njegovo usodo nikoli moremo povsem izogniti...

Iz govora na otvoritvi Ljubljanskih dnevov Orisa, april 2009.

O zakonodaji

MOL z velikimi pričakovanji podpira določilo predloga novega ZGO, po katerem lahko občine naložijo lastnikom, da opravijo investicijsko vzdrževalna dela na nepremičnosti, č č njeno stanje kaj podobno mesta. MOL se je že pred meseci odločila, da pripravi odlok, s katerim bi lahko bolj odločno vplivala na lastnike, da vzdržujejo in obnavljajo zunanjičino svojih hiš ter v tem prevzamejo svoj del odgovornosti za podobo javnega prostora. Zaradi ustavne nedotakljivosti zasebne lastnine se je MOL obrnila na MOP po nasvet, kako

zagotovitvi zakonitost takšnega odloka, ki bi z grožnjo hipotekarnega vpisa vzbudjal lastnike nepremičnim k bolj vestnemu ravnanju. Po določilih tega odloka bi MOL pozivala lastnike zamenjanih stavb, da fasade v določenem času prenovijo; v kolikor se to ne bi zgodilo, bi MOL prenovila fasade tudi brez soglasja lastnikov in stroške obnove vpisala v hipoteko kot svoj lastninski delež. Podobno bi lahko MOL ravnala tudi pri odstranjevanju ruševin in vzbudjanju prenovne razpadajočih zapuščениh stavb.

Ugotavljamo, da imamo v primerjavi z drugimi evropskimi mesti premalo učinkovitih instrumentov za vzpodbujanje mestne preнове, zato si MOL prizadeva pridobiti bolj dejavno vlogo pri urejanju mesta v prihodnosti.

S tem ciljem si MOL prizadeva pridobiti čim več instrumentov za vzpodbujanje in usmerjanje razvoja mesta k dolgoročnim ciljem. Še posebej potrebujemo tiste instrumente javne kontrole tržnih mehanizmov, s katerimi bi lahko uveljavljali javni interes proti špekulativnemu ravnanju zasebnih lastnikov nepremičnih. Z novimi instrumenti bi v prvi vrsti vzpodbujali:

1. zazidavo nezazidanih parcel, ki so vrzeli v strnjeni zazidavi,
2. obnavljanje zanemarjenih fasad, ki kazijo javne prostore-trge in ulice,
3. odstranjevanje ruševin namerno zapuščenih in požganih stavb,
4. prodajo neustrezno zazidanih ali zapuščenih parcel v mestnem središču in vzdolž glavnih mestnih cest, ki jih zadržujejo lastniki iz spekulativnih namenov, sajajone in reaktiviranje območij zapuščene industrije in degradirane krajine.

Brez novih razvojnih instrumentov bomo težko uresničili nekatere pomembne razvojne projekte, ki so za Ljubljano strateškega pomena. K temu nas zavezujejo tudi nekateri dolgoročni cilji urejanja mesta, kot so navedeni v viziji Ljubljana 2025.

Iz glasila Ljubljana, julij 2007.

IV.

Znana je vaša trditev, da je Ljubljana v razvoju ustavljeno mesto.

Ljubljana zaostaja za razvoju za 20 let. To je več kot očitno. Kljub temu vsi ne mislijo, da je v tem nekaj narobe, celo od svojih kolegov sem slišal, da je bolje, da se nič ne spremeni, kot pa da se odloča na hitro in dela nepremišljeno. Sam namreč mislim, da prinaša vsaj razvoj tudi določeno tveganje in daje vsaj krizi, ki je posledica predolgega odlašanja, vsaka odločitev boljša od nobene. Pri tem sem naletel na najtežje oviro, tako da nisem čisto prepričan, ali mi je ponujeno mogoče vplivati na prostorske odločitve sloh kod pripravljene zares priznati. Celko javno mi je bilo rečeno, da sem po vsem zgolj občinski uradnik in da kot tak ne smem več imeti lastnih strokovnih stališč. Tudi ta del civilne družbe, ki lahko najbolj vpliva na spremembe v mestu, ni pripravljen sprejeti dejanskih razmer, v katerih se lotevamo urbanistične prenovne Ljubljane, ampak vztraja pri svojih načelnih stališčih. Skratka, ni nam še uspelo oblikovati strokovne koalicije, če še lahko tako izrazim. Očitno je zaostajanje mesta pustilo globoke posledice tudi v miselnosti mnogih meščank in meščanov. Ti niso pripravljeni sprejeti dejstva, da je mesto živ organizem, ki se ves čas spreminja in preobraža, propada in oživlja, da je mesto prizorišče najbolj naprednih idej in tehnoloških inovacij, ki se uresničujejo v ustvarjalni arhitekturi. Pravzaprav lahko govorimo o pritrjenem nadzadnjastju, ki vlada v mestu, in se kaže v strahu pred vsakršnimi spremembami na bolje.

V.

Poglobitev železnice. Ali je pri tem že kaj novega?

Ko je železnica pred kratkim svoj partnerski delež prodala Trigranitu, se je izkazalo, da mora mesto odločno povedati, kaj zahteva. Odločili smo se, da ne gleda na to, za kakšno varianto železniškega vozlišča se bodo železnice odločile, tudi tehnično rešitev poglobitve tirov sami predlagamo. S kolegom Rokom Klanjščkom, ki predstavlja zmagovalno ekipo na natečaju za ljubljanski potniški center iz leta 2002, smo predstavili štiri različice. Pokazali smo prednosti in slabosti vsake od variant in poskušali narediti sintezo projekt-

nih rešitev komercialnega dela Emonike, postajne dvorane in poglabitve. Sicer pa so bili že v raziskovalnem načrtu za območje PCL iz 2006 predvideni vsi posegi v zvezi z novogradnjo, rekonstrukcijo in vzdrževanjem tirnih naprav, vključno z morebitno naknadno poglabitvijo ter naprav in peronov. Še vedno predlog torej imamo, vnesli ga bomo v novi prostorski akt, natečajno svojost za postajno dvorano imamo, pogodbe imamo, javljani odlok ima tri člene, na katere se lahko sklicujemo. Možnost poglabitve bomo torej v vsakem primeru zagotovili! Ni si mogoče zamisliti, da bi po vseh teh dolgotrajnih postopkih in pogajanjih spet začeli na začetku.

Da se vse začne z nič?

Del stroke zahteva tudi to. Enkrat smo to že naredili. In rezultat je bil ničla.

Morda bi kazalo ponovno na kratko navesti prednosti poglobitve.

Stvar je naslednja. Železnica mora prej ali slej zgraditi obvozno progno za tovorni promet. Varianti sta dve: ali zgradi severno obvozno progno, ali pa razširi skupaj s potniški tirni pod postajo. Ta različja je seveda krajša in po mojem mnenju tudi cenovno povsem primerljiva s prvo. Ker je bistveno krajša in verjetno bolje rešuje funkcioniranje terminala, da varstva okolja, še posebej v kopenski osnaki, gradnje dveh mostov, trase preko naseljenega prostora ipd., sploh ni omenjam. Pri tem je treba vse čas tudi upoštevati, kaj dobi železnica, kaj pa lastnica železnišč, kaj pomeni, da se v samem mestnem središču sprosti na desetine hektarjev novih zemljišč, kaj pomeni spet povezavo mesto!

Iz intervjuja za Delo, Tomaž Švagelj, Trigranit nam bo vendar zgradil tudi novo železniško postajo, 13.4.2008.

VI.

V zadnjem času se pojavlja močan odpor proti gradnji v višino. Številni so mnjenja, da Ljubljana ne potrebuje nebotičnikov v ožjem mestnem središču; tem mislim na Kolizej, Emoniko, severna mestna vrata, območje Tobačne ... Uveljavlja arhitektka Beva in Perovič, med drugim tudi dobitnica nagrade Prešernovega sklada in Plečnikova nagradena, menita, da bo Ljubljana s stolpcnicami izgubila svoj značaj. Ste prepričani, da je gradnja v višino prava poteza, za katero boste kot »mestni arhitekti« odgovornost nosili vi?

Seveda sem pripravljen nositi odgovornost, ne glede na to, da tudi dejansko nisem pravi mestni arhitekt, saj za takšno funkcijo nimam nobenih pooblastil, ki bi mi jih dala zakonodaja. Tega mi tudi strokovna javnost ne priznava, takšno vlogo mi pripisuje samo župan. Skratka, jaz seveda lahko pomembno vplivam na odločitve, nisem pa tisti, ki o vsem odloča. Odgovornost skušam deliti tudi s drugimi, saj imamo vendarle veliko svetov in odborov, v katerih skušamo z več vidikov presojeti o strateško pomembnih odločitvah za mesto. Vendar si kljub temu upam prevzeti za svoj vpliv na odločitve vsi strokovnjaki in politični odgovornost. Čisto pa ne razumem izjave cenjenih kolegov, ki jo navajate, ker ju imam za izjemno ustvarjalna in razgledana arhitekta, lahko pa da je tudi iztrgana iz konteksta. Najprej moram povedati, da je zidava v tiste trajnostna gradnja in je tipična za zvidave v mestno središče oziroma tiste predele mesta, ki so že zgrajeni in spadajo v t.i. strateško mestne prenovе. To pomeni, da s točkovno zazidavo najlažje vstavljamo generatorje razvoja in prazne ozi. izpraznjene parcele, ki potem poživljajoč vplivajo na svojo okolico. Takšna zidavaja je po navadi višja, to so lahko viša bloki, stolpčasti stolpi, nebotičniki, odvisno od pogojev lokacije. Stanovati na svežem zraku, visoko nad prometom in življenjem ulice, odkoder se odpirajo lepi pogledi, je vendarle prijetno. Sodobna tehnologija dvigal in gradbenja tehnologija sta naklonjeni visoki gradnji. Tudi v svetu je tako, kjer se trenutno gradi kar dvajset tisoč stolpov nad 200 metrov, se vse bolj uveljavlja sodobna oblika tako imenovanega »sky living« v visokih stavbah, kjer se po prezezu odvijajo različne funkcije in dejavnosti v višino. Skratka točkovne zidave so poseben tip prenavljanja mest oziroma razvoja mesta navznoter, kar je ena od usmeritev strateškega in izvedbenega prostorskega načrta, o katerem sva že govorila. Seveda so višine stolpnic skladne z merilom tega mesta. Nobena

načrtovana stolpnica znotraj mestnega središča ne bo višja od ljubljanskega nebotičnika, ki je bil zgrajen sredi tridesetih let prejšnjega stoletja. Že tedaj je bil nebotičnik stvaritev domačega kapitala oz. skupine poslovnežev, ki so hoteli iz Ljubljane narediti sodobnejše evropsko mesto po svetovljanskih vzorih. To je mera 72 metrov, ki ni bila uvožena, na primer iz Dubaja. Poleg tega je potrebno poudariti, da je samo v ožjem ljubljanskem središču bilo že zgrajenih kar 24 stolpnic, visokih od 30 do 75 metrov. Višinsko merilo mesta je torej že bilo nastavljeno, mi mu le sledimo. Ne razumem pa, zakaj bi to merilo zniževali, saj se ne sklada s strategijo mestne prenove, ki naj bi okrepila mestno središče, kamor je treba pripeljati nove ljudi, ustvariti primerno gostoto prebivalstva in dejavnosti. To je namreč osnova urbanosti. Ljubljana je še vedno dokaj zaspano mesto, ker nima kritične mase, ki šele ustvarja primeren utrip in živahnost. Premalo je nenadejanih dogodkov in srečevanj, Ljubljana živi urbano življenje le na obrežju Ljubljance. Skratka, točkovne vzdave so primeren način oživljanja mesta, ki se ga da utemeljiti s teorijo sodobnega upravljanja mest in dokazati s strokovnih meril.

Iz intervjuja za spletni portal Siol, David Kos, Pripravljen sem prevzeti odgovornost za gradnjo v višino, maj 2008.

VII.

Ali si lahko v Ljubljani obetamo tudi gradnjo stolpnic, ki bi bile visoke več kot 30 etaž? Glede na relativno razpršeno postavljene poslovne stolpnice, ki so trenutno v igri, ali si lahko Ljubljana obeta tudi kakšno bolj skoncentrirano območje stolpnic?

Izven mestnega središča je dovoljena gradnja nebotičnikov do višine 100m. Ta višina odgovarja velikosti mesta in njegovemu merilu ter se sklada s primerljivimi evropskimi mesti. Najvišje stavbe bodo zaznamovale predvsem glavna križišča oziroma vozlišča, ki so poleg velikomestnega merila tudi pomembne točke orientacije v mestu, še posebej pri večjih hitrostih. To so vstopne oziroma prestopne točke iz obvoznice oziroma avtoceste na mestne vpadnice. V zasnovi oblikovanja mestne podobe je poleg zgostitve na omenjenih vstopnih točkah, tako kot so na Bavarskem dvoru oblikovana Severna vrata, predvidena zidava krajših nizov stolpnic še vzdolž Dunajske in Šmartinske ceste.

- Pri umeščanju in dimenzioniranju nebotičnikov bomo upoštevali naslednja merila:**
- vpliv na mestno sliko-razmerje višinskega poudarka do mestnega obrisa (spoštovanje podobe mesta v krajini),
 - vpliv stolpa na staro mestno jedro (spoštovanje identitete),
 - razmerje nebotičnika do drugih višinskih poudarkov-stolpov: hierahija višin-programov-pomenov (tematsko-netematsko),
 - varovanje pomembnih mestnih vizur (čitljivost),
 - povezovanje stolpov v linije, grozde, snope ali dvojice (grupiranje),
 - odnos do sosednjih stavb v vplivnem območju oziroma v stavbnem otoku (prilagoditev lokalnemu merilu),
 - pripadajoč odprt javni prostor (prostornost),
 - izkoriščenost zemljišča (FIZ, parkima mesta),
 - določila o stavbni črti oz. gradbeni meji in odmikih glede na osončenje-senčenje,

- prometno obremenitev obodnih cest in križišč.

Iz intervjuja za Svet nepremičnin, april 2008.

VIII.

V glavnem atriju Mestne hiše je meščankam in meščanom na ogled razstava projekta Kolizej, ki še vedno močno polarizira strokovno in laično javnost in ob katerem ste rekli, da se odpovedujete profesuri, če bo zgrajen tak, kot ga predlaga investitor. Boste držali besedo?

Če me že kdo drži za besedo, moram povedati, da nisem več samo profesor, ki bi lahko gledal na mesto iz primerne akademske razdalje in načelnih opredelitev. Sedaj imam še drugo nalogo, skrbeti za prenovo tega mesta in še posebej za oživljanje mestnega središča z iskanjem možnih kompromisov med idealnim in stvarnim. Tudi zame je zadržana rešitev finskih arhitektov primernejša od vpadljive zasnove holandskih kolegov. Smisel moje izjave je bil, da v primeru, če bi bodisi investitor bodisi njegovi projektanti sami postavili pravila o tem, kaj in kako graditi na tem mestu, potem ne bi mogel več biti profesor za urbanistično oblikovanje, katerega naloga je iskati pravila za oblikovanje mestnega prostora. Konkretno o Kolizeju sem tedaj dejal, da ne glede na to, kakšno arhitekturno vrednost ima stara stavba, je nesporna njena kulturnozgodovinska in simbolna vrednost, kar pa ne pomeni, da bi morali objekt ohraniti. Nasprotno, najti bi morali, skladno z zgodovinskim pričanjem, novo vsebino in novo zadidavo. Nič nimam proti, če bi na mestu, kjer se je podrl del Kolizeja, stala stolpnica. Lahko bi ohranili samo del lupine starega in dodali ustrezno velik del novega, ki lahko pokrije stroške prenove. Nekaj fizičnega mora ostati kot pričevanje, neka materialnost, povezana z novim. Problem prvo nagrajene rešitve je, da briše spomin in ne poskuša ustvariti dialoga s starim, čeprav ima za to ogromno možnosti. Na prošnjo investitorja, da določim pogoje za gradnjo Novega Kolizeja, sem vztrajal na zmanjšanju merila stavbnega telesa in na omejitvah o višini zazidave na robu mestnega središča, na odprtem pogledu na Grad s Celovške ceste in na spoštovanju evangeličanske cerkve. Po mojem mnenju so arhitekti prvotno preveliko in previsoko stavbno gmoto uspeli sorazmerno zmanjšati in jo z robno zazidavo povezati z okolico. Toliko lahko dosežem v svoji novi funkciji, kjer moram na eni strani spoštovati strokovna načela, na drugi pa tudi skrbeti, da se mesto razvija s tem, da ne postavljam investitorjem, ki gradijo mesto, nepremagljivih ovir. Vsekakor pa jaz ne odločam o tem, kdo naj bo projektant in kakšna naj bo arhitektura, na to lahko sicer vplivam, vendar pa moram upoštevati tudi želje investitorjev in se z njimi dogovarjati.

Iz intervjuja za revijo Ljubljana, Vsi projekti so v teku, a vsak je nepredvidljiva zgodba zase, februar 2007.

VIII.

Kako ste doživeli reakcijo meščanov ob napovedani gradnji garažne hiše pod tržnico? Že pred časom ste dejali, da je v Ljubljani vsak poskus urejanja sprejet na nož, da gre za večno nezaupanje, nenaklonjenost spremembam. Kakšni so po vašem razlogi za to držo?

Gre za meni nerazumljivo reakcijo, saj sploh še nismo zasadili lopate, ampak smo le odprli prostor za razpravo. Del politike očitno poskuša s širjenjem dezinformacij ustvariti ozračje, ki ne bi bilo naklonjeno našim načrtom. Ljubljana tako že dolgo živi v navzkrižju interesov in je po moje najbolj konfliktno mesto v Sloveniji. Stalno se sprožajo situacije onemogočanja uveljavljanja zamisli, ki bi bile morda prodornejše, ves čas se ustvarja nezaupanje v kakršenkoli razvoj, ki ga začrtajo oblasti ali investitorji.

Slabe izkušnje?

Gotovo tudi to, a kaj je slabša izkušnja od tega, da se pomembni razvojni projekti mesta niso izvedli že pred petindvajsetimi leti? Če bi Ljubljana doživela zaporedje zgrešenih mestnih investicij ali vsaj takšnih, ki bi se pokazale za nefunkcionalne, potem bi verjel v tezo o slabih izkušnjah. A desetletja se ni nič naredilo- ne dobrega, ne slabega. V Ljubljani enostavno prevladuje težnja, da naj se nič ne spremeni, naj se varuje status quo, četudi vodi v propadanje. Mesto ni muzej, kjer ohranjaš stvari nedotaknjene, če ga hočeš ohraniti, ga moraš spreminjati, ne moreš ga prepustiti niti stihijskemu razvoju niti propadanju.

V Mariboru so branjevke zaradi obnove tržnice pravkar prestavili dva kilometra proč, pa ni bilo nikakršnih protestov, gotovo pa niti vaši kritiki ne verjamejo, da bi kot ugledni arhitekt šli z buldožerjem nad Plečnika?
Seveda ne, ljudje so enostavno nasedli demagogom, temu je sledila sku-

pinska panika. Če tržnico, ki jo imamo ljubljanci tako zelo radi, pogledate z odprtimi očmi, vidite, da je prav tistega slikovitega dela z zelenjavo, kjer prihaja do stika med mestom in naravo, zdravo hrano itn., vsako leto manj. Vse več je tistih, ki ne sodijo na to tržnico, ki je zares del ključne identitete mesta, ki si jo radovedno ogledujejo tudi turisti: na Pogačarjevem trgu je vedno več kitajskega blaga, na Vodnikovem vse več tekstila in usnjene galanterije - ta del ljudje upravičeno imenujejo 'ljubljsanski Ponte Rosso'. Plečnikove kolonade zasedajo gostilne, pogled nanje zastirajo obupni kioski-tovornjaki, avtomobili dobaviteljev so parkirani vzdolž kolonad ... A je to tisto, kar brani jo ti borci? Naš projektje, in to povem z vso poklicno in človeško poštenostjo, namenjen ravno temu, da bi se vse te moteče elemente umaknilo in bi se tržnica vrnila k svoji primarni vlogi in ponudbi. Načrti prenove predvidevajo zelo natančen redosled začasne prestavitve branjevk na Pogačarjev trg v času gradnje in arheoloških raziskav, itn.

Ojjo, arheoloških raziskav se pri nas bojimo kot hudič križa, saj so se pri »večnem« novem NUK-u dolgo sklicevali prav na počasne arheološke metlice ... Grozljivo je, da so ljudje pri nas pripravljeni žrtvovati in zasuti najdragocenejše zgodovinske spomenike, ki jih tako pobožno obiskujejo v tujini, ker se bojijo zastojev.

Prav imate, dediščina nenadoma postane ovira in arheologi dežurni krivci. Trg so že skenirali, vemo, da sta dve mesti za arheologe še posebej zanimivi, približno tudi vemo, kaj bomo odkrili, in najdbe bi arhitekti tudi ustrezno predstavili, postale bi del zanimivosti tržnice. Se vam ne zdi, da bi tržnica s takšnim arheološkim dodatkom le pridobila?

Bi bila prenova brez garažne hiše možna?

Ne, ker je garaža tudi tehnični prostor, ne le prostor za parkiranje, v njej bi bila komunalna infrastruktura, sanitarije, hladilnica, skladišče. Ta, sorazmerno mala garaža pod delom tržnice bi omogočila umik avtomobilov s Petkovškovega nabrežja in Krekovega trga - tega, da otroci plezajo čez avtomobile v lutkovno gledališče, turisti pa do vzpenjače, očitno nihče ne opazi! Poleg dozidave k Mahrovi hiši bi zgradili še Mesarski most, ki bi s stojnicami razširil tržni prostor na Petkovškovo nabrežje.

Iz intervjuja v Dnevnikuem Objektivu: Peter Pahor, maj 2007.

IX.

O tržnici

1. Kako komentirate velik odziv na razpis natečaja, gre pri tem le za privlačno nalogo ali to pomeni tudi soglasje stroke k projektu prenove tržnice?

O kakršnem koli soglasju stroke k obnovi tržnice ni mogoče govoriti, strokovna javnost ne bo nikoli enotna, žal so v tem primeru kot tudi pri drugih, pomembnih opredelitvah razvoja in oblikovanja mesta stališča stroke povsem nasprotna.

Gre prej za diferenciacijo na tiste, ki so načelno ali politično proti spremembam, na tiste ki so zagledani v preteklost, na tiste, ki zagovarjajo smelejše preureditve, ki stavijo na globalno arhitekturo, na zmerne in radikalne, ipd. kot za zdravo pamet. Številno udeležbo arhitektov, krajinskih arhitektov in gradbenih inženirjev na natečaju velja pripisati po mojem mnenju edinstveni priložnosti graditi v samem simbolnem jedru zgodovinskega mesta in se poleg tega še neposredno srečati s Plečnikovo arhitekturo.

2. Kako zavezujoče to stanovsko soglasje odgovarja civilnim iniciativi nasprotnikov prenove?

Tudi v civilni iniciativi »Tržnice ne damo« so dejavni arhitekti, ki kot neodvisni strokovnjaki zastopajo svoj, alternativni predlog gradnje garaž v predoru po obodu grajskega griča. Tako, kot jih niso prepričale nagrajene natečajne rešitve, jih tudi mi nismo uspeli prepričati o cilje prenove tržnice, kakršne smo postavili za izhodišče natečaja:

1. nadaljevati obnovo okoliških znamenitih stavb (Peglezen, Šentjakobsko

gledališče, Mahrova hiša, Plečnikove lope) in javnih prostorov (Tromostovje, Zmajski most, del kostanjevega drevoreda),

2. dozidati slepi fasadi Mahrove hiše in izoblikovati vzhodno stranico Vodnikovega trga,

3. sprostiti trge in ulice motornega prometa (Krekov trg, Ciril Metodov trg, Adamič Lundrovo nabrežje, Petkovškovo nabrežje) in razširiti površine za pešce in kolesarje,

4. zagotoviti parkirna mesta za turiste, kupce, prodajalce in okoliške stanovalce ter obiskovalce Gradu z vzpenjačo,

5. zagotoviti konkurenčne pogoje za obstoj in oživitev izvirnih funkcij ter tradicionalne ponudbe tržnice s kvalitetnimi živili, svežim sadjem in zelenjavo,

6. preseliti prodajo galanterije, oblačil in obutve, tehničnega in drugega blaga,

7. zagotoviti tehnične in druge servisne prostore ter infrastrukturo (dostava, skladišča, hladilnica, ravnanje z odpadki in odpadno embalažo, sanitarni postori, toplovod, idr.),

8. odkriti in prezentirati arheološke ostaline v nekdanjem Šentklavžu (srednjeveško obzidje z samostanskimi vrati in stolpom).

3. Ko govorite o tem, da rešitve sledijo duhu Plečnikovega izročila, ne pa njegovi obliki, kaj natanko mislite s tem?

Izročilo njegovih mestnih ureditev je v tem, da identiteta mesta ni ustvarjena enkrat za vselej, ampak da jo zares ves čas dopolnjujemo in na novo oblikujemo. Plečnik je neprestano razvijal nove zamisli o tem, kako mesto preoblikovati. Njegova arhitektura je bila raziskovalna, njegove realizacije so bile rezultat dolgotrajnega iskanja končne zamisli tudi zaradi tveganja, ki ga prinašajo novosti. Poleg tega je veličina Plečnika v njegovi sposobnosti prilagajanja dejanskim razmeram in pogosto zelo skromnim možnostim, v katerih tudi danes gradimo mesto. Prepričan sem, da Plečnikova vizija o stalno nastajajoči in nedokončani celoti mesta, sestavljeni iz različnih plasti in manjših ureditev po delih, še vedno aktualna.

4. Ali obstajajo časovne omejitve arheologom ali pa najdbe lahko upošasnijo projekt?

Območje Vodnikovega trga ima bogato, vendar bolj ali manj poznano zgodovino. Kolikor vem, je trajanje arheoloških raziskav odvisno od števila najdb oziroma bogastva kulturnih nanosov.

5. Kateri detajli ureditve območja Vam je najbolj pri srcu?

Najbolj me bo razveselila celotna ureditev, še posebej učinkovita bo dozidava k slepim fasadam Mahrove hiše, pa tudi prometna ureditev, ki bo dokončno namenila Adamič Lundrovo nabrežje vzdolž Plečnikovih arkad za izključno domeno pešcev in kolesarjev.

Iz odgovorov na novinarska vprašanja za glasilo Ljubljana, junij 2008.

X.

Kaj nameravate s Cukrarno in Kolizejem?

Zidove Cukrarne smo odločeni ohraniti in vanje vgraditi novo upravno stavbo MOL, v kateri naj bi bili tudi prostori za Upravno enoto in sedež pokrajine. Tudi to je izjemen projekt, ki je vezan na preboj Roške ceste preko novega mostu čez Ljubljanico na Njegoševo cesto. To so vse obvladljivi inženirski problemi, težje se bo pogoditi za odkup zemljišč in stavb, se z državo dogovoriti o skupnem vlaganju, uskladiti projektno nalogo za novo stavbo s pogoji spomeniškega varstva, razpisati natečaj za projektante in izbrati najboljšo rešitev, izvesti gradnjo in preselitev uprave pod eno streho, opraviti ugodno prodajo Kresije, zagotoviti njeno primerno bodočo rabo, itd, itd. Novi Kolizej ima svojo predzgodovino, ki je ne moremo zavrteti nazaj, mi bi zgodbo o izboru arhitekture izpeljali drugače. Res pa je, da je bilo v ta projekt vložene že toliko energije in denarja, da moramo biti projektu hočeš-nočeš naklonjeni. S projektanti smo dosegli kompromis, saj je predelana zasnova mogočne stavbe zdaj prilagojena mestni silhueti. Bodo pa Cankarjev

dom, Novi Kolizej in Center sodobnih umetnosti v tovarni Rog smiselno povezali mestno središče s starim mestnim jedrom ter razširile prostor namenjen sodobnemu kulturnemu turizmu.

Stadion je nujen! Vendar - ali sta potrebna dva?

Bolje dva kot nobeden! Ta hip v prestolnici ne moremo prirediti niti ene mednarodne nogometne tekme, kar močno kvari ugled glavnega mesta. Zanimivo, da je bil nov nogometni stadion načrtovan v Stožicah že leta 1985. Vendar od takrat ni bilo narejeno prav nič! Odkar je bila opuščena gramoznica niti vseh zemljišč niso odkupili!

Iz intervjuja za časopis Dobro Jutro, Lovro Kastelic, Omahljivcem je pot prekržal profesor, 2008.

XI.

Bi se bilo na račun sodobnega nogometnega stadiona mogoče odpovedati kateri od Plečnikovih arhitekturnih prvin?

Po moji oceni (tudi Plečnik sam je pisal o tem) stadion za Bežigradom ni eno od najbolj uspešnih mojstrovih del, kar lahko pripišemo tudi neugodnim okoliščinam gradnje, ki ni bila nikoli dokončana in zato ves čas začasna, provizorična arhitektura. Določajo jo podkvasta oblika tribun, glorieta, obodni zid in vhodna lopa (stoa).

Se vam zdi Plečnikov stadion brez razvite programske strukture sploh uporaben?

Seveda, če bi bil na primer v celoti v lasti občine, bi se dalo najbolj nujne servisne prostore in razpadajoči zid obnoviti ter stadion uporabljati za (atletsko) rekreacijo in razne prireditve kot javni športni park.

Iz odgovorov v seminarski nalogi Prenova Plečnikovega stadiona za Bežigradom, Mojca Ukmar, FDV, 2008.

XII.

Se v Ljubljani začenja kulturni boj med urbanizmom in arhitekturo, ki naj bi jo zastopali prav vi?

Nekateri, ki sprožajo to dilemo, očitno ne poznajo sodobnega mesta, ki postaja živ organizem in se ga ne da več primerjati z mestom iz zgodovine. Sodobni urbanizem ne ukazuje, ne vlada ljudem, to ni več urbanizem dovoljevanja, ampak pogojevanja. Sodobni urbanizem je torej dogovorni. Za posebne razmere je treba najti stvarno rešitev, ki je vedno kompromis.

Iz intervjuja v Sobotni prilogi Dela, 9.10.2007.

XIII.

Po kakšnih urbanističnih dokumentih pa se ravna jo primerljiva evropska mesta?

Povsod si prizadevajo za zelo podobne cilje, saj urbanizem nikjer in nikoli povsem ne sledi razvoju, niti v teoriji, še manj v praksi. V praksi poznamo razne vrste urbanizma, ki podpirajo diferenciran pristop do urejanja mesta: gre za infrastrukturni urbanizem, tipomorfološki urbanizem, upravljavski urbanizem, komunalni, krajinski ... Znotraj vsakega od teh se preizkušajo različne kombinacije norm in razvojnih mehanizmov, za vsak primer drugače, ker sodobno mesto ni več v vsem obvladljivo kot celota, ampak po delih. Gre za odprt in dinamičen sistem različnih omrežij, ki ni več hierarhično urejen. To je razlog, da iščemo za vsako obliko mesta primeren urbanizem, instrumentov in ukrepov, ki odgovarjajo določeni urbani situaciji. Eni na primer bolj ustrezajo Stari Ljubljani, drugi BTC, in so med sabo lahko popolnoma različni, a vendar vsi znotraj celostne predstave o mestu. Drugod mesta naredijo strategijo veliko bolj preprosto kot splošen koncept, diagram o tem, kako in kam naj se mesto razvija, in potem poskušajo na različnih ravneh izvedbeni del bolj precizirati, da bi se izognili krizi neučinkovitega urbanizma.

Kakšne odzive pričakujete ob razgrnitvi dopolnjenega osnutka prostorskega načrta s strani investorjev in širše strokovne in zainteresirane javnosti?

Pridružujem se tistim, ki mislijo, da je plan sistem komuniciranja z javnostjo, z vsemi akterji v mestu, s civilno družbo, z vsemi javnostmi, strokovnimi in drugimi, zato pričakujem njihov odziv, in to buren odziv na določila in pogoje gradnje, ker je plan zdaj res prizemljen, vezan na parcelo. Zdaj se bo res videlo, kaj je splošno razmišljanje v viziji in kako se potem ta odslika v konkretnem prostorskem načrtu. V planu je ena pomembnih strateških odločitev, da gradimo mesto navznoter, da gradimo na prenovi, na zgoščevanju. Zdaj se bo to preizkusilo, saj lahko ljudje šele zdaj prepoznajo, kaj podrobno načrtovanje pomeni v luči dolgoročnih ciljev. Zato pričakujem, da bodo izkoristili svojo pravico, da se zares odzovejo v javnih razpravah na to, kaj je plan prinesel, kako so bile njihove pobude vrednotene. Po drugi strani zdaj zares računam na velik odziv, ker se ljudje zavedajo, da je izvedbeni prostorski načrt lahko že osnova za projektiranje oziroma za gradbeno dovoljenje. Če smo bili doslej vizionarski do smeri razvoja našega mesta, nekateri so rekli futuristični in so bil v tem smislu prizanesljivi, bodo zdaj videli, kako se planske ravni povezujejo. Plan namreč uresničuje vizijo v praksi, ko jo prevaja v prostor.

Iz intervjuja v glasilu Ljubljana, Nada Šumi, Sodobni urbanizem ne določa, ampak predvsem omogoča, april 2008.

XIV.

Prostorski načrt Mestne občine Ljubljana, ki časovno opredeljuje razvoj mesta do leta 2020, si kot enega od ključnih ciljev zadaja oživeti mesto navznoter.

Ljubljana je danes eno od t.i. »shrinking cities«, mest, ki se krčijo, saj se njeni prebivalci še vedno izseljujejo v sosednje občine na podeželje in se vsak dan vozijo v mesto v službo. Takšne razmere povzročajo prometno gnečo, pa tudi sicer ustvarjajo še druge težave pri funkcioniranju mesta. Na drugi strani je v Ljubljani še vedno zelo veliko nezazidanih, opuščenih ali slabo izkoriščenih stavbnih zemljišč; po študiji, ki smo jo opravili pred leti, je takšnih površin kar 13 odstotkov vseh urbaniziranih površin. Mi želimo odločno preusmeriti gradnjo v ta območja, prenoviti mestno središče in vsaj ustaviti izseljevanje, s čimer bi povrnili mestu prebivalce in prebivalcem mesto. V ta namen moramo ponuditi nove razvojne površine za več stanovanj in nove poslovne cone. **Ker je površin za gradnjo stanovanj v strogem centru malo, se kot rešitev ponuja gradnja v višino. Kako so idejo sprejeli meščani?**

Prepričati ljudi, da je gradnja v višino tudi v javnem interesu in v smeri trajnostnega razvoja, je od naših najtežjih nalog. Stanovanja so se nekdaj gradila v stanovanjskih soseskah na robu mesta, kjer novogradnja ni vplivala na ustaljeno okolje tamkajšnjih stanovalcev, se ni srečevala z njihovimi problemi in zahtevami. Tudi nova gradnja stanovanj na večjih območjih opuščene industrije ni problematična. Ko pa se lotimo vzidave v zazidana območja, moramo najprej računati na dodatne stroške, povezane za rušitvami oziroma pripravo zemljišč, potem pa še na odpor okoliških stanovalcev. Ker so sredi mesta parcele relativno majhne, se za nova stanovanja ponuja gradnja visokih, vitkih stavb, ki omogočajo zapolnitev različnih vrzeli in strnjeni zazidavi, puščajo več odprtega prostora in zagotavljajo več sonca, vetra in prostih pogledov tako novim stanovalcem kot obstoječim prebivalcem. Poleg tega je prednost stolpnici tudi v tem, da so večinoma hibridne stavbe, ki so v pritličju namenjene komercialnim dejavnostim, v spodnjih nadstropjih poslovnim prostorom med tem, ko so gornja nadstropja rezervirana za stanovanja. Takšna ureditev ima številne prednosti, med drugim zmanjšuje število voženj in spodbuja mestni utrip. Tako se zgoščujejo vsa večja mesta po Evropi in drugod. Kljub vsem argumentom je gradnja stanovanj v višino naletela med prebivalci na največ nerazumevanja in negodovanja, četudi jo srečamo vsepovsod po mestu.

Prostorski načrt je odprl prostor razprave. Vsi, ki so želeli, so lahko dejavno prispevali k razvoju mesta in se do predlagane prostorske vizije opredelili. Kako so razmeroma pogoste odklonilne povratne informacije vplivale na vašo vizijo in načrte?

Prostorski načrt je enkrat že bil in bo ponovno predstavljen javnosti, ker želimo upoštevati povratne informacije, odgovoriti na številne pobude in se odzvati na pripombe, predvsem na tiste, ki puščajo možnost za kompromise. Ljubljana na primer nujno potrebuje nove proizvodne površine v sodobnih, poslovno tehnoloških conah, ki jih v dopolnjenem osnutku prostorskega manj kot jih je bilo v predvidenih v veljavnem prostorskem planu Ljubljana 2000. Predlagane nove proizvodne cone, nove cestne povezave, nove ureditve vpadnic, nove komunalne ureditve, so naleteli na radikalen odpor civilnih iniciativ in četrtnih skupnosti, kar daje vtis, kot da bi se moralo mesto odpovedati praktično vsemu, kar potrebuje za svoj razvoj in preobrazbo. Nekateri so celo mnenja, da želimo z novim prostorskim načrtom škodovati mestu! Nasprotno, mesto želimo rešiti iz krča razvojne krize, ki jo aktualna recesija lahko samo še poglobi in podaljša. Ob tem bi želel javnosti sporočiti, da v sodobnih pogojih urejanja mest s prostorskim načrtom ne vladamo nad prostorom, temveč podpiramo pobude in omogočamo razvoj mesta po določenih pogojih in usmerjeno k dolgoročno postavljenim ciljem.

In kako bo glede na razmere potekalo uresničevanje zadanih ciljev?

V mestu, kakršno je Ljubljana, je zelo težko napovedati, kakšna bo usoda posameznega projekta, ker se vsi za to potrebni postopki načrtovanja, odločanja, dovoljevanja in naročanja pretirano dolgi in zamotani, še posebej zato, ker je v mestu nakopičenih toliko nasprotujočih si interesov. Pa tudi odnos države do glavnega mesta je bil vsaj do sedaj nerazumljivo mačehovski, če ne sovražen, kar je svojevrsten slovenski fenomen. Skratka, v Ljubljani je projekte zelo težko načrtovati, še težje jih izvajati v predvidljivih rokih. Zaenkrat se še ne nameravamo vdati malodušju. Časovni načrt bomo morali sicer reprogramirati, še vedno pa računamo, da bo do konca mandata večina projektov uresničenih.

Iz intervjuja v reviji Jana, april 2008.

XV.

Ali ni paradoks, da je Ljubljana kulturno, znanstveno in univerzitetno središče, način življenja v tem mestu pa ni prav mesten?

Je in ni. Pri argumentiranju smeri razvoja mesta se srečujem z diametralno nasprotnimi pogledi od svojih. Jaz si prizadevam, da bi Ljubljana postala bolj svetovljanska, mala metropola, ne pa da zgublja še tisto, kar je v njej ostalo mestnega. Zame je v mestu najbolj pomembna gostota. Mesta je več tam, kjer je večja gostota stavb, ljudi, dogodkov, kapitala, informacij, inovacij. Bistvo mesta je kopičenje, da nastane mestnost, mora biti ustrezno zgoščena kritična masa. Poleg tega je za mesto značilna raznolikost, prepletanje različnosti, pestrost oblikuje nov način obnašanja, iz raznovrstnega se rodi nova kvaliteta. Nasprotno temu meni javnost drugače, celo več, zgoščanju se krčevito upira. Iz minulih treh let tega mandata se lepo vidi, kako skušamo uveljaviti strategijo razvoja mesta navznoter, ta pa temelji na zgoščanju. Temu se večina najbolj krčevito upira.

Iz intervjuja za Sobotno prilogo: Alenka Grgič, V mestu živimo po vaško, 28. november 2009.

digest

prevodi

miha dešman editorial

Page 1

Slovene writer Lojze Kovačič, who was born and spent his youth in Basel, wrote the following about Ljubljana in 1990:

"Ljubljana, not just as a capital or a melting pot of a prototype of a Slovene of some sort, but Ljubljana with its street corners and junctions as local homelands, with the citizens from times before the war (barons, industrialist, merchants, Jews, Germans, Italians, a colourful band of youth gangs from and around the castle hill)... a city, then, smelling of the river Ljubljanica, the soot, the fog and the knelling of the bells in the air, with the population of many classes crammed into Baroque-dressed houses up to their attics, but also Ljubljana as a spiritual centre, a city of books, libraries, bookshops, of groves, churches, bridges, intellectual cliques, elegance... in short, a city of spirit, convex and concave, individually waiting to burst out at anything... innocent, not wearing a mask, European - rural - Balkan, naive, one that synthesises it all, including Non-Slovenes, foreigners, with its omnipresence a spiritual metropolis of sorts..."

A close reading of Kovačič's brilliant portrait of Ljubljana reveals the forming of the "beloved city's" identity matrix as a process that doesn't have a lot in common with the "branding" found in competitive cities and preached by marketing apostles of our times. We're dealing with something completely different: a synthetic image composed of entirely different substances - people, events, squares and houses, traces and spaces of the past, as well as of current actions, reflections, emotions, illusions, memories and wishes. People and spaces of Ljubljana form its identity together. The question is in which direction we are to continue the forming of the identity. Is Ljubljana a city of politics, of tourism, of industry, is it the university, the tertiary sector, the culture that defines it? It's all that, and then some. But its long-term identity, as per Kovačič, is chiefly mental and spiritual, as well as geographic, topographic and architectural. Ljubljana hasn't yet fully grasped its new role as a capital. There's no doubt that, in due time, it will do so. The origins are there in Baroque, Art Nouveau, in Ljubljana of Plečnik and Ravnikar, all of which developed with vision and through dialogue.

Space is an expression of spiritual culture - or lack thereof. Spiritual and material culture is connected in the dialectics of time. The future space of the city reveals itself to us within the current one, gradually, like a photograph in the developer bath. What is being formed is a shape with its natural, geological logic, the logic of sustainment. The space of the past is vanishing and at the same time re-emerging in a different, new form, like the generational change happening along the temporal arc, still preserving the genetic code. This is the life of the city.

Ljubljana has a very clear structure of two separate intersecting lines. The *cardo* projects itself into infinity towards the Alps in the north and towards the sea in the south, while the *decumanus* only connects two hills, the Castle hill with the castle as its dominant, and Tivoli complete with Rožnik hill. We have to keep this spatial matrix in mind whenever it comes to an important intervention into the city - if we do, no further mistakes will be made. We have to know how to preserve it, how to bring it out, how to make it stronger and add further symbolic layers to it at the same time.

*"No city can survive only by conserving what's already there. If no new constructions are built, the city won't stand - even the old won't last. Every city has to find its own formula to combine the existing symbols with the new ones. Without the new symbols, the old are condemned to nothing but repetition."*² After decades of stagnation, the city of Ljubljana is enjoying a new dynamic phase of urbanism and architecture. A new long-term city plan, based, at least in principle, on the tenets of sustained development, is being written and is pending to be submitted for vote. Within the past two years, the number of competitions for important city projects and developments went into double digits. The city began renovating and expanding its open public spaces, squares, parks, riverfronts. There are intensive attempts at reactivating degraded areas, which indicates a clear strategic emphasis on urban renovation and development on the inside.

All this creates a myriad of questions without a definitive answer. There is die-hard support for, as well as doubts and active opposition to the strivings of the city government to form a new and effective city plan in equal amounts. Both the support and the opposition are also extended to each individual public, PPP, or private invest-

ment. This issue is focused on providing answers - incomplete and imperfect ones by necessity - to questions such as:

Who are the people playing the key roles in these processes? How good are they at fulfilling their roles?

What is the role of politics? What is the approach of the city government, where has it proven successful, where less so?

What is the role of the investors? What about the citizens?

What is the role of the architectural and urbanistic professional communities?

The answers provided are, as stated above, subjective. Each entity plays their role between politics and profession, between vision and opportunism, between the idolisation of private interests and the outright rejection of any change. I am convinced that we are in dire need of participative strategies, of political transparency, of new ways of coming to agreements and breaking down barriers long overdue, be it physical or psychological ones, in order to rise above the atmosphere where policy makers, citizens, and professional communities have a hard time trusting each other and where one side has trouble telling the positive aspects of city development apart from the negative ones, and the other doesn't differentiate between constructive and destructive criticism.

Critique of the present is naturally only ever possible in retrospect - it lives off the work of others. Reality, however, marches on and waits for no man. As critics, we therefore often practice the "art of being too late in as timely a fashion as possible"³. Our own frame of reference thus prevents us from giving the final verdict on the objective. Only time can bring such a verdict.

Note:

1 Lojze Kovačič, *Literatura ali življenje*, Ljubljana 1999.

2 Pasqual Maragall, former mayor of Barcelona, "Darning" Urbanism in Barcelona, Places 9, 1994.

3 Stig Dagerman in: Ole Bouman, Roemer Van Toorn, *The invisible in architecture*.